کره کتنه

(د ژبو او ادبیاتو پوهنځیو د پښتو څانګو د کره کتنې مضمون لپاره)

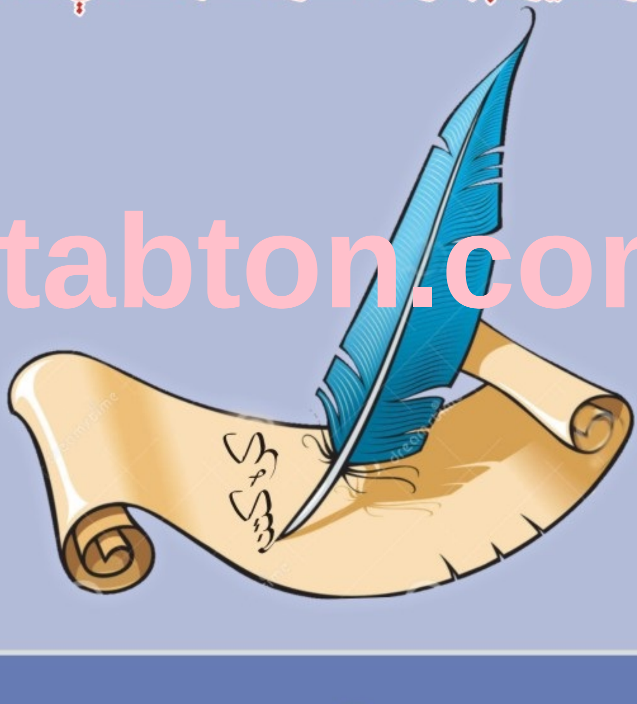

Ketabton.com

محمد اسمعیل یون

۱۳۹۴ لمریز کال

(c) ketabton.com: The Digital Library

د تحریك یادښت

د افغانستان ملي تحریك د (۱۳۹۳ ل) کال په پیل کې له خپلو ګرانو هېوادوالو سره ژمنه کړې وه، چې د دې کال په بهیر کې به (شل عنوانه) بېلا بېل دیني، علمي، ادبي او ټولنیز اثار خپلې ټولنې ته وړاندې کوي. ملي تحریك دا ژمنه د یاد کال د کب پر (۲۸)مه نېټه پوره او د یوې پرتمینې غونډې په ترڅ کې یې شل عنوانه علمي اثار هېوادوالو ته وړاندې کړل. ملي تحریك په یاده غونډه کې ژمنه وکړه، چې د (۱۳۹۴ ل) کال په بهیر کې به انشاء الله د خدای (ج) په نصرت ټول ټال سل (۱۰۰) عنوانه بېلابېل علمي اثار ټولنې ته وړاندې کوي. طبیعي خبره ده چې دا اسانه کار نه دی، ډېر زیات زیار او زحمت ته اړتیا لري، خو ملي تحریك ټینګ هوډ کړی چې خپله دا ژمنه به هم د تېرې ژمنې په څېر عملی کوي. دا اثر چې ستاسو په لاس کې دی د همدې (سل عنوانه) ژمنه کړو اثارو له جملې څخه دی، چې د چاپ جامه اغوندي. ملي تحریك هیله لري چې له دې اثر څخه به زموږ هېوادوال په زړه پورې ګټه پورته کړي. ملي تحریك له ټولو هغو لیکوالو، ژباړونکو، سمونچارو، مالي او معنوي مرستندویانو او چاپ چارو څخه چې ددې اثارو د چاپ په دې ټول بهیر کې یې یو بل سره مرسته او ملګرتیا کړې او دا فرهنګي بهیر یې بریالی کړی، د زړه له کومې مننه کوي او کور ودانی ورته وایي.

د هېواد د فرهنګ د ښېرازۍ په هیله

د افغانستان ملي تحریك فرهنګي څانګه

(c) ketabton.com: The Digital Library

د لومړي چاپ یادښت

دا کتاب ما (یون) پر (۱۳۹۱ل) کال د (پوهنوالۍ) علمي رتبې لپاره لیکلی و او پر همغه مهال د یادې رتبې لپاره ومنل شو. ټاکل شوې وه پر همغه کال چاپ شي، خو ما غوښتل له خپلو نورو اثارو سره یې په یو ځايي ډول چاپ کړم، نو ځکه خو درې کاله راسره پاتې شو. اوس چې زه خپل څو عنوانه نور اثار چاپوم او هم ملي تحریک غواړي سل عنوانه علمي، ادبي، دیني او تاریخي اثار چاپ کړي، نو غواړم دا اثر هم په دې لړ کې چاپ شي او د لوستونکو د کتنې وړ وګرځي. طبعي خبره ده چې دا اثر به خپلې خپلې نیمګړتیاوې هم ولري، خو ډېرې تېروتنې تر چاپ وروسته په عملي ډګر کې څرګندېږي. هیله ده درانه لوستونکي او محصلین یې د لوستلو او کتلو پر مهال هغه څرګندې او راپه ګوته کړي، چې په بل چاپ کې هغه نیمګړتیاوې سمې او نورې زیاتونې هم ورسره مل شي.

په درناوي

محمد اسمعیل یون

(c) ketabton.com: The Digital Library

د سر خبرې

څو لسیزې کېږي چې د کابل پوهنتون په ګډون د هېواد د لوړو زده کړو موسسې د منظمو درسي مفرداتو او همدارنګه چاپي اثارو له نشتوالي څخه کړېږي. په ځینو برخو کې که مفردات شته هم، ډېر زاړه دي او وخت پر وخت نوي شوي نه دي. د کابل پوهنتون د ژبو او ادبیاتو پوهنځي پښتو څانګه هم دا مشکلات لري. خو په دې وروستیو کلونو کې پښتو څانګې وپتېیله چې پر خپلو ټولو درسي مفرداتو بیا کتنه وکړي. (د کره کتنې) مضمون هم په دې بیا کتنه کې شامل و. ما له نورو استادانو سره په مشوره د کره کتنې مضمون تېر مفردات وکتل، همغه مو سره کره کړل. د همدې مفرداتو پر بنسټ مې د (پوهنوالۍ) علمي رتبې لپاره د اثر لیکلو کار پیل کړ. اکثره ضروري اثار مې ورپیسې وپلټل او په نتیجه کې دغه اثر رامنځته شو. زه خوشاله یم، هغه مفردات چې پښتو څانګې ددې مضمون لپاره غوره کړي هغه تر ډېره حده په دې اثر کې تشریح شول. ګران استاد پوهاند محمد صابر خویشکی، پوهاند ډاکتر عبدالقیوم قویم، پوهنوال احمدشاه زغم، استاد بخت میر وزیري، د پښتو څانګې له نورو استادانو او ګران ورور عطاالله حیران څخه مننه کوم، چې ماسره یې ددې اثر په بشپړاوي کې مرسته وکړه. ګران ورور ضیاءالرحمن ضیاء څخه هم ډېره مننه کوم، چې په ډېرې اوسېلې یې ددې اثر د کمپوز چارې سمبال کړې. څرنګه چې ما ددې کتاب په سریزه کې هم یادونه کړې چې دا اثر د درسي مفرداتو په رڼا کې لیکل

(c) ketabton.com: The Digital Library

شوی او له لوستونکو مې هیله څرګنده کړې چې تر چاپ وروسته د اثر په باب خپل نظریات راته راولېږي. دلته یو ځل بیا یادونه کوم، چې زه به خپله هڅه او هاند کوم چې دا اثر د تدریس پر مهال نور هم پوره او بشپړ کړم او ټول هغه مسایل چې د کره کتنې په برخه کې نوي راپیدا کېږي، هغه ورسره یوځای کړم او په دې ډول د محصلینو او درنو لوستونکو اړتیاوې تر یوه بریده پوره کړم.

په درناوي

پوهندوی محمد اسمعیل یون

(c) ketabton.com: The Digital Library

تقریظ

((کره کتنه)) زموږ د ادبیاتو یوه مهمه اړتیا

استاد پوهندوی محمد اسمعیل یون د پښتو څانګې د ډېرو تکړه استادانو له جملې څخه دی، چې د لیکوالۍ په برخه کې نږدې (۲۵) کلنه کاري تجربه لري. (کره کتنه) د استاد یون لومړنی اثر نه دی، ده تر دې دمخه هم په لسګونو عنوانه اثار لیکلي او چاپ کړي دي. په لیکوالۍ کې دی د افغانستان په کچه یو مطرح لیکوال دی. (کره کتنه) اثر هم د استاد یون یوه پخه تجربه ده. پوهندوی یون په ژبو او ادبیاتو پوهنځي کې ډېره موده د (ادب تاریخ) او (خوشال پېژندنه) مضمونونه تدریس کړي، په دې برخه کې هم د کافي تجربې خاوند دی. (ادبپوهنه) چې د ژبو او ادبیاتو پوهنځي یو بل مهم مضمون دی، دا ډېر کلونه کېږي چې په لومړیو ټولګیو کې د استاد یون له خوا

(c) ketabton.com: The Digital Library

تدریسېږي. (کره کتنه) او (ادب تاریخ) او همدارنګه (ادب تیوري) درې واړه د ادبپوهنې اساسي څانګې دي. څوک چې د ادبپوهنې مضمون تدریسوي، د هغې پر درېواړو څانګو احاطه لري. (کره کتنه) او (ادب تیوري) ددې ترڅنګ چې په (ادبپوهنه) کې د هغې د څانګو په توګه تدریسېږي، د (ادب تاریخ) په څېر د جلا جلا مضامینو په توګه هم تدریسېږي.

استاد یون ددې دواړو په باب هم ځانګړې تدریسي تجربه لري. هغه وخت چې استاد یون په پښتو څانګه کې د (پوهنوالۍ) علمي رتبې لپاره دا موضوع (کره کتنه) غوره کړه. نو د څانګې استادانو یې تود هر کلی وکړ. علت دا و چې له ډېرو کلونو راهیسې (کره کتنه) د یوه مضمون په توګه تدریسېدله، خو دا تدریس لا تر دې دمه پورې اکثره د نوټونو، لکچرنوټونو په بڼه و، داسې یو منظم سیستماتیک اثر چې د څانګې تدریسي مفردات دې هم په پام کې ونیسي او د یوه منظم تدریسي کتاب بڼه دې ولري، لا تر دې دمه یې په پښتو څانګه کې کمی احساسېده. څرنګه چې د (پوهنوالۍ) علمي رتبې اثر باید تدریسي بڼه ولري، نو موږ هیله لرله چې استاد یون به په بڼه ډول دا اړتیا پوره کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

لکه څنګه چې زموږ هیله وه، استاد یون تر یوه اوږده کار او زیار وروسته د کره کتنې په برخه کې داسې یو اثر ولیکه چې زموږ له هیلو سره سمون خوري. په (یوولسو څپرکو) کې یې اکثره هغه څه وڅېړل او راونغاړل چې په (کره کتنه) کې ورته اړتیا وه. دا اثر په خپل ډول کې په پښتو کې تقریباً لومړنی اثر ګڼل کېږي، چې تدریسي بڼه لري او د محصلینو اړتیاوې تر ډېره حده پوره کولای شي. زه استاد یون ته د دغه ګټور اثر د لیکلو له امله مبارکي وایم، د پوهنوالۍ علمي رتبې لپاره یې دا اثر پوره او کره ګڼم او له ټولو اړوند مقاماتو څخه هیله کوم، چې ده ته د دې اثر له امله د (پوهنوالۍ) علمي رتبه منظور کړي. څرنګه چې دا یو ډېر ګټور اثر دی، زه له مربوطه ارګانونو څخه هیله من یم، چې د دې اثر د چاپ په برخه کې ژر اقدام وکړي.

په درناوي

پوهاند محمد صابر خویشکی

د پښتو څانګې استاد

(c) ketabton.com: The Digital Library

تقریظ:

یک اثر مهم تدریسی

حدود بیست سال میشود که محمد اسمعیل یون به حیث استاد ، دیپارتمنت پشتو پوهنځی زبان و ادبیات پوهنتون کابل ایفای وظیفه مینماید. استاد یون در این معیاد مضامین، (خوشالشناسی)، (ادبشناسی) و (تاریخ ادبیات) را در دیپارتمنت پشتو وهمچنان مضمون تدریس زبان پشتو را در دیپارتمنت مختلف فاکولته ادبیات و پوهنځی های دیگر تدریس نموده، تجربه کافی را در زمینه تدریس بدست اورده است. استاد یون چندین عنوان اثار را نیز تالیف نموده، که یک تعداد آن به حیث اثار تدریسی و ممد درسی در رشته مربوط قابل استفاده است.

مضمون (نقد ادبی) یکی از مهم ترین مضامین است که در دیپارتمنت دری و پشتو تدریس میگردد. استاد پوهندوی محمد اسمعیل یون ضروریات و متقضیات دیپارتمنت خویش را در نظر گرفته، مطابق مفردات تدریسی این مضمون، موضوع (نقد) را غرض ترفیع علمی رتبه (پوهنوالی) خویش انتخاب نموده. استاد

(c) ketabton.com: The Digital Library

یون مدت زیادی بالای این موضوع کار کرد و در نتیجه این اثر قابل ستایش را به رشته تحریر در اورد.

این کتاب در یازده فصل تنظیم شده، بر علاوه یک مقدمه و یک نتیجه یا ارزیابی اخری دارد. در این اثر معنی لغوی و اصطلاحی نقد، اهمیت، ضرورت، حدود و اداب نقد ادبی تشریح شده، تاریخچه نقد از یونان باستان شروع تا اواخر قرن بیستم بیان گردیده، انواع و مکاتب نقد تشریح شده و جریان نقد ادبی را در زبان و ادبیات پشتو نیز تشریح و توضیح گردیده. علاوه بر این، اصول و معیارهای نقد ادبی تشریح شده، فواید نقد و اوصاف نقاد نیز مشخص گردیده.

در این اثر این موضوع که: (چرا ما از نقد میترسیم؟) هم توضیح گردیده و در اخر، اثار مستقل نقد که به زبان پشتو چاپ گردیده به طور منظم و مسلسل معرفی شده اند. استاد یون در تحریر این اثر از منابع موثر داخلی و خارجی استفاده نموده، تحلیل و نظریات خود را نیز بالای آن علاوه نموده، در نتیجه یک اثر را به وجود اورده که جنبه تدریسی و اموزشی دارد. ما به نوبه خود این اثر مفید را به ترفیع علمی (پوهنوالی) مثبت ارزیابی مینمایم، از بارگاه خداوند(ج) برای استاد پوهندوی محمد اسمعیل یون ارزوی موفقیت مزید

(c) ketabton.com: The Digital Library

مینمایم و از همه مقامهای مربوط و زیربط خواهش مینمایم که ترفیع علمي رتبه (پوهنوالی) را به استاد یون منظور نماید. چون این یک اثر علمی میباشد ، چاپ ان نیز بسیار ضروری میباشد ، از مسولین محترم نشراتی تقاضا مینمایم، در زمینه چاپ این اثر اقدام نماید !

با احترام

پوهاند دوکتور عبدالقیوم قویم

استاد دیپارتمنت دری

پوهنځی زبان و ادبیات

(c) ketabton.com: The Digital Library

تقریظ:

دا اثر یوه ګټوره هڅه

(کره کتنه) د ژبو او ادبیاتو پوهنځي په پښتو څانګه کې د یوه مهم مضمون په توګه تدریسېږي. څو لسیزې کېږي چې پښتو څانګه له نوټونو او لکچر نوټونو کارېږي. که څه هم په تېرو څو کلونو کې د پښتو څانګې استادانو زیار وویست چې په هره برخه کې دا سې څانګړي اثار ولیکي، چې تدریسي بڼه ولري او په دې برخه کې پخوانۍ پرتې ستونزې تر یوه حده حل کړي، خو بیا هم نور کار او زیار ته اړتیا ده. په دې وختونو کې پښتو څانګې وپتېیله، چې خپلې ټولې اړتیاوې په خپله د څانګې د استادانو له خوا پوره کړي. یوه اړتیا هم له درسي مفرداتو سره سم د (کره کتنې) په برخه کې د یوه منظم تدریسي اثر لیکل و. استاد یون چې په پښتو څانګه کې (ادبپوهنه) او (ادب تاریخ) مضمون تدریسوي، ددې اړتیا د پوره کولو لپاره راودانګل، ده د (پوهنوالۍ) علمي رتبې لپاره همدا

(c) ketabton.com: The Digital Library

موضوع (کره کتنه) وټاکله، مورږ ټولو ځکه تائید کړه، چې له ډېرو کلونو راهیسې دا مضمون د نوټ او متفرقه لکچرنو ټونو په بڼه تدریسېده او د محصلینو په لاس کې یو منظم تدریسي کتاب نه و.

استاد یون د ژبو او ادبیاتو پوهنځي د پښتو څانګې ددې مضمون له درسي مفرداتو سره سم، ډېره موده پر دې اثر کار وکړ. له ګڼو اخځونو، تحلیلونو او څېړنو څخه یې ګټه پورته کړه، ځان یې خورا ستړی کړ. په دې اثر کې کره کتنه له لغوي او اصطلاحي پلوه څېړل شوې، د کره کتنې تاریخ بیان شوی، اړتیا یې په ګوته شوې، ګټې یې بیان شوي دي. د دې ترڅنګ په پښتو ژبه کې د کره کتنې مسیر تشریح شوی دی.

دا اثر د یوه تدریسي اثر په بڼه لیکل شوی دی. زه هیله لرم هغه خلا چې په پښتو څانګه کې له کلونو راهیسې د (کره کتنې) په برخه کې د یوه منظم تدریسي اثر د نشتوالي له امله موجوده وه، ددې اثر په رامنځته کېدو سره اواره شي. دا اثر به نه یوازې په پښتو څانګه کې د یوه تدریسي اثر په توګه تدریس شي، بلکې د هېواد نورو پوهنتونو اړوندې څانګې هم ترې ګټه پورته کولای شي.

زه ددې اثر لیکنه نه یوازې د استاد یون یوه ګټوره هڅه او بری ګڼم، بلکې د ټولې پښتو څانګې یو بری یې ګڼم. استاد پوهندوی محمد

(c) ketabton.com: The Digital Library

اسمعیل یون ته ددې اثر له امله مبارکي وایم، هیله لرم چې قلم یې نور هم همداسې تاند او هڅاند وي او د پښتو ژبې او ادبیاتو پوهنځي په ګډون، له ټولو اړوند مقامونو څخه هیله کوم چې استاد یون ته ددې علمي اثر له امله د (پوهنوالۍ) علمي رتبه منظور کړي همدا رنګه زه د نشراتي چارو له مسولینو څخه هیله من یم چې ددې اثر د ګټورتیا له امله ددې اثر د چاپ لپاره هڅه وکړي.

په درنښت

پوهنوال احمد شاه زغم

د پښتو څانګې استاد

(c) ketabton.com: The Digital Library

بسم الله الرحمن الرحیم

سریزه

کره کتنه د ادبپوهنې یوه خورا مهمه څانګه ده. دنده یې دا ده چې ادبیات، د ادبیاتو له اساسي مسیره بلې خواته لاړ نه شي. (ادبیات) د (ادبیاتو) په توګه مطالعه شي، لوستونکي، لیدونکي، کتونکي، اوربدونکي او په خپله د ادبي پدیدې پنځونکي ته روښانه لاره وښیي، له تېروتنې یې بچ او د پرمختګ څراغ ورته بل کړي. د لیکوال وړه تېروتنه د هغه لویه خواري په سیند لاهو کولای شي. همدا کره کتونکی دی چې د لیکوال د فکر ثمر له خطره ژغوري. کره کتنه د (اوزون) د طبقې په شان هغه فلتر دی، چې د لمر وړانګې تصفیه کوي، د لمر خطرناکې وړانګې په همدې طبقه کې فلتربږي. یوازې همغه وړانګې یې ځمکې ته راځي، چې ټول بشري ژوند ته

(c) ketabton.com: The Digital Library

ثمر لري، خو خطر نه لري، که د اوزون دا طبقه نه وای، نو د لمر وړانګو به ځمکه ان د ژوند له نعمته هم ایستلې وای. کره کتنه هم داسې یو فلتر دی، چې د یو ادبي اثر نیمګړې او کمزورې برخې فلتر کوي او لوستونکو یا کتونکو ته یو روڼ او مثمر اثر وړاندې کوي. هر هغه لیکوال چې نه غواړي اثر یې له دې فلتره تېر شي، طبعاً چې له تېروتنې سره مخامخ دی. کره کتنه نه یوازې په ادبي برخه کې د ادبپوهنې د یوه مهم عنصر په توګه د کارونې وړ ده، بلکې په ټولنیز ډګر کې هم د اساسي توکي په توګه کارول کېږي. انتقاد، نیوکه او په ټوله مانا کره کتنه د ولسواکۍ د یوه اساسي او رغنده توکي په توګه د بشري ټولنې د پرمختګ یو لوی لامل دی. زموږ ټولنه لکه څنګه چې په نورو برخو کې له پرمختللو ټولنو څخه شاته پاتې ده، په دې ډګر کې هم لا مطلوبې پایلې ته نه ده رسېدلې.

په نړۍ کې د ادبي کره کتنې په باب تر شمېره وتي اثار لیکل شوي، چې د هرې ټولنې کره کتونکو پرې د خپلو ټولنو ادبیات د لاپرمختګ لوري ته برابر کړي، خو زموږ په ټولنه کې زموږ د ادبیاتو د ټولیز حجم په انډول د کره کتنې برخه کمه ده، په بله وینا د ادبي اثارو په انډول د ادبپوهنې د اثارو شمېر کم دی. دا طبیعي خبره هم ده، ځکه په ټولنه کې لیکوال او ادیبان زیات، خو د ادبپوهانو شمېر کم دی. ادبپوهنه یوه کسبي او مسلکي پوهه ده او د ادبیاتو پنځونه بیا د ځینو کسبي زده کړو ترڅنګ خدایي، طبیعي او فطري پوهې، استعداد او ذوق ته هم اړتیا لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

داسې هم نه ده، چې زموږ په ټولنه کې د کره کتنې په برخه کې هېڅ اثار نه دي ليکل شوي؛ د هېواد د بېلابېلو ليکوالو له خوا په پښتو او دري ژبه يو شمېر داسې کره کتنيز اثار ليکل شوي، چې د نظري او عملي کره کتنې دواړه برخې رانغاړي، وروسته به يې موږ په ترتيب سره معرفي کړو. په کوزه پښتونخوا کې هم د کره کتنې يو شمېر ځانګړي اثار ليکل شوي، دې اثارو زموږ د ادبياتو په رڼاوي کې خپله خپله ونډه لرلې ده، خو لا هم ددې اړتيا شته چې په دې ډګر کې لا زيات کار وشي او نور سيستماتيک اثار رامنځته شي. له هغې ورځې چې په هېواد کې د ژبو او ادبياتو پوهنځی او بيا وروسته پوهنځي رامنځته شوي، نو ادبپوهنه د يوه ځانګړي مضمون په توګه په دې پوهنځيو کې تدريسېږي. دا پوهه نه يوازې د يو ځانګړي مضمون په توګه لوستل کېږي، بلکې د هغې درې واړه اساسي څانګې (ادب تاريخ، ادبي کره کتنه او ادب تيوري) هم د جلا جلا مضامينو په توګه تدريسېږي. د ادب تاريخ څو بېلابېل اثار، چې د پښتو ادب بېلابېلې دورې تشريح کوي، ليکل شوي دي. دا اثار تر يوه حده د محصلينو اړتياوې پوره کولای شي او په دې برخه کې نورو اثارو ته هم اړتيا شته، خو د ادبي کره کتنې او ادب تيورۍ په باب لا هم د نورو داسې اثارو کمی احساسېږي، چې له نويو علمي ميتودونو سره سم ليکل شوي وي؛ تدريسي بڼه ولري، د تحصيلي نصاب له مخې جوړ شوي وي او د ادبياتو پوهنځيو د ادبپوهنې د يوې برخې په توګه دې تدريس شي. دا اثر چې اوس ستاسو په لاس کې دی، تر ډېره حده په کې کوښښ شوی

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې په دې ډګر کې زموږ د علمي او فرهنګي ټولنې اړتیاوې تر یوه حده پوره کړي. ما په دې اثر کې هڅه کړې چې محصلین خپله هم په کار ولوېږي او د کره کتنې په برخه کې عملي او نظري کار وکړي. دې کې هم شک نه شته چې د کره کتنې په برخه کې یو ځانګړی اثر ټولو اړتیاوو ته ځواب نه شي ویلای، خو په تحصیلي ډګر کې به دا اثر د محصلینو یو څه غوښتنې او اړتیاوې ځواب کړي. لازمه به وي چې د تدریس پرمهال ددې اثر نیمګړتیاوې څرګندې او هغه اړتیاوې هم په ګوته شي، چې په دې برخه کې احساسېږي. ددې اثر د بیا بیا چاپ په صورت کې به هغه نیمګړتیاوې پوره کېږي او همدارنګه د کره کتنې د مضمون په برخه کې به ددې اثر ترڅنګ، د نورو نویو اثارو لیکلو هدف ته زموږ د رسېدو لاره لنډه کړي. تر چاپ وروسته د هېواد له ټولو لیکوالو، قلموالو، کره کتونکو، د ادب پوهنځیو استادانو او ګرانو محصلینو څخه هیله کوم، چې ددې اثر د بشپړتیا او غځونې لپاره ما ته خپل ګټور او کره کتنیز نظریات را ولېږي.

په همدې هیله

پوهندوی محمد اسمعیل یون

(c) ketabton.com: The Digital Library

لومړی څپرکی

کره کتنه

د ادب، ادبپوهنې، ټولنپوهنې، بشرپوهنې او نورو ټولنیزو علومو تعریفونه د ساینسي علومو په شان کانکریټي نه دي، چې سل په سلو کې پرې توافق راځي. د ټولنیزو علومو او هنري پدیدو تعریفونه نسبي توافق ته نږدې وي؛ د منطق، حقیقت او واقعیت یو لړ څرګند معیارونه په پام کې نیول کېږي او د همدغو معیارونو په رڼا کې تعریفونه جوتېږي. کره کتنه هم د ادبپوهنې د یوې مهمې څانګې په توګه د تعریف له دې حالته مستثنی نه ده. د کره کتنې پر تعریف هم لکه د نورو ادبي پدیدو په شان سل په سلو کې توافق نه شته، خو د نظري او عملي کره کتنې د خصلت او محتوا له مخې د کره کتنې جوهر، مانا او تعریف څرګند بدلای شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دلته به لومړی د کره کتنې لغوي، اصطلاحي مانا ، اهمیت او اړتیا یې ، حدود او اداب یې په ترتیب سره وڅېړو او بیا به د کره کتنې نورو برخو ته داخل شو.

الف- د کره کتنې لغوي مانا:

(کره) په پښتو کې د (پوره)، (بشپړ) یا (مکمل) مانا لري، چې ضد یې نیمګړی او نابشپړ دی. یا هغه څه چې نیمګړتیا او عیب ونه لري. (کتنه) هم د (لیدنې) یا (مشاهدې) مانا لري او یا د هغو نسبي مترادف، خو دواړه کلمې چې سره یوځای شي، نو یو شی، څیز، شکل یا محتوا ته د پوره کتنې یا پوره څېړنې او پلټنې مانا ورکوي. په پښتو کې د ادبي او نورو اثارو د ارزونې لپاره د (کره کتنې) نومونه یا اصطلاح په همدې نیت کارول کېږي، چې هغه موضوع یا شی په هر اړخیز ډول وڅېړل شي. کره کتنې ته په عربي ژبه کې (نقد) وایي. نقد کلمه په حدیث شریف کې هم راغلې ده، په یو حدیث شریف کې راغلي چې: ((زید بن ارقم او براء بن عازب سپین زر په نقدو او پور رانیول، نو کله چې دا خبره نبي کریم(ص) ته ورسېدله، هغه امر وکړ: څه چې په نقدو دي ویې منئ او څه چې په پور دي ور رد یې کړئ.)) (۲۷: ۱۲۲).

(c) ketabton.com: The Digital Library

د (نقد) کلمه نه یوازې د (نقدو) په مانا ، بلکې وروسته د اصلي او جعلي یا اصلي او کوټه دینارو او درهمو د بېلولو په مانا هم وکارېدله او نقاد یې هم هغه چاته وایه چې اصلي دینار یې له کوټه دینارو څخه جلا کول. ځینو فرهنګونو یې لغوي مانا((وینا پېژندنه، د خبرو سنجونه، ربښتینی قضاوت او د ادبي اثارو ارزښت معلومونه هم راخیستې ده.)) (۲۲: ۳۱).

په پخوا زمانو کې پیسې له لویه سره دوه ډوله وې: د سپینو زرو پیسو ته یې (درهم) او د سرو زرو پیسو ته یې (دینار) ویل، کله کله به یې په پیسو (دینار) کې جعل کاري کوله او مس به یې ورسره ګډول، په دې ډول به د سرو زرو معیار (کچه او اندازه) راټیټېده، تر یو څه مهاله به له سرو زرو سره د مسو دا ګډېدا په سترګو نه ښکارېده، تر یو څه وخت وروسته به مس لږ لږ تورېدل، ځکه به یې نو په غټو معاملو کې زر د صراف یا نقاد دکان ته وروړل، چې هغه یې د زرو د سوچه والي کچه وټاکي. په بازار کې به د صرافۍ ډېر دوکانونه وو، صراف یا نقاد به په محک (د زرو د ازموینې توره ډبره) وهل، د هغو کوټه او کره به یې سره معلومول.

د نقد کلمه په پخوانیو متونو کې د عیب لټولو، د یوشي د پټ پټ لیدلو او یوه شي ته د پټ پټ کتلو، یا یوه شي ته تر سترګو لاندې کتلو او همدا راز د څه کار په اړه د مناقشې په مانا هم راغلې

(c) ketabton.com: The Digital Library

ده. نقد ته یې د ډېر ښه شي د غوره کولو ، خبرتیا ، فهم، موازنې او پرېکنده حکم ماناوې هم کارولي دي.

په دري ژبه کې کره کتنې ته د عربي په شان نقد ویل کېږي او کره کتونکي ته د (نقاد) کلمه کارول کېږي. که څه هم په فارسي کې (سخن سنجي) او (سخن شناسي) اصطلاحات هم کارول کېږي، په دري کې خو زیاتره همدا د نقد کلمه کارول کېږي. ځینې کره کتونکي وایي ((د نقد لغوي مانا له ناکره و څخه د کره و بېلول دي.)) (**۱۹: ۲۵**).

((کره کتنې ته په انګرېزي کې Criticism،)) په فرانسوي کې (Lacritque) او په الماني کې (Kritik) وایي. دا ټولې اصطلاحګانې د یوناني ژبې له (Krites) څخه، چې ((د حکم، نیاوګر او قاضي)) مانا ورکوي، مشتق شوي دي. د (Kritneina) کلمه چې د قضاوت او تمیز مانا ښندي، له همدغې مادې څخه را اخیستل شوې ده.

(کرتیکیوس) هغه چاته ویل کېږي چې قضاوت او کره کولو کې مهارت ولري.)) (**۱۵: ۸**).

د پښتو (کره کتنه) هم تصادفاً د (کرتیکیوس) له اصطلاح سره لفظي ورته والی لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د نقد کلمې د پورتنۍ مانا له مخې، دا کلمه د جعلي او اصلي دينارو له معلوملو شخه ورو ورو د علم او ادب نورو برخو ته ولېږدېدله. وروسته دا کلمه د ليکوالو او اديبانو د کارونو د څارنې، تعقيب، ارزونې، د هغو د ليکنو د نيمګړتياو د څرګندولو او هم د سمون لپاره وکارېدله، څرنګه چې د نقد کلمه له (کره درهمو) څخه د (کوټه) هغو د لرې کولو لپاره کارېدله، نو په همدغه مانا د ادب د دواړو ډولونو: شعر يا نظم او نثر د کره کولو لپاره هم وکارېدله. په دې مانا چې د يو ادبي اثر نيمګړتياوې څرګندوي، ګټورې او کره خواوې يې يوې خواته او نيمګړې يې بلې خواته سره جلا کوي او د عيبجنو برخو د سمون لپاره يې هڅه کوي. کره کتونکی بيا همغه چاته ويل کېږي چې دا عمليه تطبيقوي او بشپړوي يې.

ب- د کره کتنې اصطلاحي مانا:

لکه څنګه چې په ټولنيزو علومو کې تعريفونه د ساينسي هغو په شان فکس نه دي، نو کره کتنه چې د ادبپوهنې يوه مهمه څانګه ده، ددې تعريف هم سل په سلو کې کوټلی او د ساينسي تعريفونو په شان فکس نه دی. موږ به دلته د بېلابېلو پوهانو له نظره د کره کتنې ځينې تعريفونه وړاندې کړو او بيا به په پای کې د هغو له منځه يو

(c) ketabton.com: The Digital Library

نسبي او پراخ تعریف ته هم اشاره وکړو. ځیني ادبپوهان وايي: [((کره کتنه، د شخصي ځکې یا د ښکلا پوهنې د متداولو معیارونو پر اساس د یوه هنري اثر اګاهانه ارزونې او کره کولو ته ویل کېږي.)) ډاکتر عبدالحسین زرین کوب، په خپل اثر (نقد ادبي) کې وايي: ((ادبي کره کتنه چې هغې ته وینا پېژندنه او د خبرو سنجونه هم ویل کېږي، د ادبي اثارو د ارزښت او قیمت پېژندنې او د هغو له شرحې او تفسیر څخه عبارت ده، په داسې ډول چې د هغو اثارو ښه او بد او منشا وپېژندل شي.)) (۱۷: ۵). (بریتا نیکا دایرة المعارف) د کره کتنې په باره کې نسبتاً جامع تعریف وړاندې کوي، داسې لیکي: ((کره کتنه د هنرونو په باره کې یوه مستدله او سیستماتیکه مباحثه ده، چې د هغو تخنیکونه او محصولونه توضیح او ارزیابي کوي. په دې ترتیب کره کتنه له استیتیک کتنو، عکس العملونو او کره کولو سره توپیر لري.))

(امریکانا انسایکلو پېډیا) د کره کتنې په تعریف کې ایستیتکي تجربې ته ځای ورکړی دی. کره کتنه په دې ډول تعریفوي: ((د یوه هنري اثر تنقیح، ارزونې او له هغه څخه انطباع اخیستنه د ایستیتیکي تجربې یوه حتمي او ضروري برخه ده.)) د فرانسې نامتو لیکوال (ویکتور هوګو) د کره کتنې په باره کې وايي: ((دا اثر ښه دی که بد همدا د کره کتنې ساحه ده.))] (۱۵: ۸-۱۹).

(c) ketabton.com: The Digital Library

انګرېزي کره کتونکی او شاعر (میتیو آرنلډ) (Mathew Arnold) وايي: ((په نړۍ کې چې ډېرې ښې خبرې شوې دي او یا کوم ښه او غوره اندونه رامنځته شوي دي، د هغو د بې پرې پېژندنې او عامونې د هیلې نوم کره کتنه ده.))

[په ایټالوي دایرة المعارف(Encyclopedia Italian) کې راغلي دي: ((کره کتنه د هغه عمل یا ذهني خوځښت نوم دی، چې د یوه شي یا ادبي ټوټې د هغو ځانګړنو امتیاز وکړي، چې ارزښت ولري.)) (اې اې. رچرډز) وايي: ((کره کتنه د یوه انصاف لرونکي لیکوال شننه، مدلله څېړنه او په پای کې د ښکلاییزو ارزښتونو په اړه پرېکړه کول دي.)) (ابرامز) وايي: ((ادبي کره کتنه د ادبي اثارو تعریف، توصیف، طبقه بندي، شننه او ارزونه ده)).

(کادن) وايي: ((ادبي کره کتنه هغه هنر یا علم دی، چې د ادبي اثارو پرتلنې، سپړنې او څېړنې، شننې، تفسیر او ځیرنې ته ځانګړی شوی دی.))

(احمد امین) وايي: ((کره کتنه د ادبپوهانو په اصطلاح د هر هنري اثر، چې موضوع یې ادب، یا انځور یا موسیقي وي، درسته ارزونه، دهغه د خپل ځاني ارزښت سپړنه او د هنر په ورشو کې د هغه د کچې ټاکنه ده. هغه ملکه چې دغه ارزونه رامنځته کوي، ذوق دی او دا ذوق کوم بسیط او ساده شی نه دی، بلکې له ډېرو شیانو

(c) ketabton.com: The Digital Library

څخه مرکب دی، چې ځینې یې د عقل له قوې او ځینې یې د شعور لـه قوې څخه عبارت دي.))

(دکتور هاشم صالح مناع) وايي: ((کره کتنه د هنري کار ارزول، له هر اړخه د هغه ارزښت ټاکل او پر هغه باندې د اغېز ښندونکو عواملو شنل، سپړل، علت ښودل، پېژندل او د هغه د مثبتو او منفي خواوو څرګندول او بیا پر هغه باندې حکم کول دي.))

(پوهاند عبدالقیوم قویم) وايي: ((ادبي کره کتنه دنده لري، چې د ادبیاتو زېږونې تحلیل او ارزښت یې څرګند کړي، د ادب د روان بهیر تاریخي ریښې مشخصې کړي. راتلونکې پرمختیا یې وټاکي او ځای او اغېز یې د ادبي وضعې د لوړاوي لپاره جوت کړي. ادبي کره کتنه په حقیقت کې د مهال د ډېرو مهمو ادبي پېښو پر وړاندې عکس العمل او د هغو د ارزښتونو ټاکنه ده.))] (۲۷: ۱۲۷-۱۳۱).

(استاد حبیب الله رفیع) وايي: ((کره کتنه د ادب ساه او ورح ده، که کره کتنه نه وي، ادب مري او که ژوند ولري هم، نو ادب ژوندی نه ګڼل کېږي، کره کتنه معراج او معیار تـه د ادب د رسېدو لاره ده، که دا لاره شاړه وه، نو بیا له ادب نه د معیار توقع مه لرئ.))

روسي کره کتونکی (کولیشوف) وايي: [((کره کتنه د اوسنۍ زمانې او د هغې د ښېګڼو روح جوړوي. اوس هر څه کره کتنې پورې اړه لري، ان په خپله کره کتنه.))

(c) ketabton.com: The Digital Library

ستر روسي شاعر (الکساندر پوشکین) وایي: ((کره کتنه هغه پوهه ده چې په هنري ادبي اثارو کې ښکلاوې او نیمګړتیاوې رابرسېره کوي.))

بل نامتو روسي کره کتونکی (ګریګوریوویچ بېلنیسکي) وایي: ((کره کتنه د ټولنیزو عقلي قوانینو روح دی. کره کتنه د ښکلا خوځوونکې او لمسوونکې ده، دغه خوځون باید نه یوازې دا چې د هنري اثارو کچه وټاکي، بلکې په لوستونکو کې باید د ذوق د روزنې دنده هم ولري.))[(۵: ۱۸). دا ټول او دېته ورته نور تعریفونه که راټول کړو، نو د کره کتنې په باب ویلای شو: کره کتنه هغه علم دی چې په ناپېیلي ډول له هر پلوه د یو ادبي اثر، څېړنه، شننه، ارزونه او تلنه کوي، د هغه کره او ناکره خواوې سره بېلوي او د نیمګړو خواوو د کره کولو حل لارې هم په ګوته کوي.

ج- د کره کتنې اهمیت:

د کره کتنې اهمیت د هغې له تعریف او یا له تعریفونو څخه څرګندېږي. کره کتنه د یوه اثر ارزښت معلوموي او له بېلابېلو خواو هغه تحلیلوي او ارزوي یې، کله چې د یوه هنري اثر ارزښت معلوم شو، بیا یې مونږ پر ماهیت او اهمیت پوهېږو، کره کتنه د یو اثر لیکوال له نیمګړتیاوو او تاریکیو ژغوري او سمې لارې ته د هغه لارښوونه کوي، کره کتنه د اثر سم او بشپړ پوهاوي لپاره لاره

(c) ketabton.com: The Digital Library

اواروي، له شاعر او ليکوال سره د هغه د کار په پرمختيا کې مرسته کوي، د يوه اثر عيبجنې برخې په ګوته کوي او حل لارې ورته ورښيي. د ايران نوميالی کره کتونکی (ډاکتر زرينکوب) وايي: ((که چېرې نيوکه په منځ کې نه وي د هنري اثارو ښتينی ارزښت نه معلومېږي، که چېرې په خپل وخت کې د هنر خطا و سير معين نه شي، ورو ورو ادب او هنر له ځنډ وخنډ سره مخامخېږي او دې سره د تقليد په پېچومو کې خپله لاره ورکوي.))(۱۷: ۲۸). د ټولنې د هر ډګر لپاره د کره کتنې شتوالی خورا مهم دی. هغه ټولنې چې ځان يې له کره کتنې سره روږدی کړی، ځانته يې د پرمختګ لارې پرانيستي دي. کره کتنه په اشخاصو، ټولنو، علمي او فرهنګي مرکزونو، پوهانو او ليکوالو کې د زغم روحيه روزي. د زغم روحيه او د يو بل زغمل په ټولنه کې د کړکېچ د مخنيوي سبب ګرځي، په ليکوالۍ کې هم د کره کتنې اهميت خورا زيات دی. کره کتنه دومره مهمه ده لکه يو زرګر چې زرو ته ځلا او ښکلا ورکوي، زر خو پرته له هغه هم زر دي، خو کله چې زرګر هغه ته اب يا ځلا ورکړي، نو ښکلا يې څو ځله زياته شي. که يو ادبي اثر هم د کره کتنې له فلتره تېر نه شي، نو که هر څومره محتوايي پانګه ولري، د ښکلا عنصر به يې کمزوری وي. کره کتنه نه يوازې د يو اثر شکلي اړخ ته پاملرنه کوي، بلکې محتوا يې هم څېړي، شکلي ښکلا او محتوايي سمون د کره کتنې پاتې کار دی. کره کتنه يو ادبي اثر داسې صيقلوي لکه زرګر چې

(c) ketabton.com: The Digital Library

زړو ته ښکلا ورکوي. مخکې تر دې چې يو هنري ادبي اثر ولس ته وړاندې شي، بايد د کره کتنې له فلتره تېر شي. اکثره ليکوال چې د کره کتنې پر اهميت پوه دي، مخکې تر دې چې خپل اثر خپلې ټولنې ته وړاندې کړي، د کره کتنې عمليه پرې تطبيقوي. کره کتنه د يوه هنري ادبي اثر د تائيد ، تثبيت او ثقه والي وروستی پړاو دی.

د- د کره کتنې اړتيا:

په انساني ټولنه او د علومو په هره برخه کې هر شی د يوې اړتيا له مخې رامنځته کېږي، که په يوه ټولنه کې د يو شي ضرورت نه وي، اصلاً هغه شی رامنځته کېږي نه. کره کتنه هم د ادبياتو په ګڼون د ژوندانه د ټولو ډګرونو يوه مهمه اړتيا ده. همدا کره کتنه ده چې د ادبي پديدې په ګڼون د ژوند د هرې بلې ښکارندې د نيمګړتياوو مخه نيسي، د رڼاوي، پرمختګ او بشپړتيا لارې چارې ورته برابروي. د کره کتنې له ګټې سره سره بيا هم ځينې کسان شته چې د هغې په باب اعتراض لري او دا داسې يوه پديده ګڼي چې تر ګټې يې زيانونه زيات دي.

ځينې کسان کره کتنه يو تعميري عمل نه، بلکې يو تخريبي کړنه ګڼي او ځينې يې د ازاد تخليق پر وړاندې لوی خنډ ګڼي. خو له دې اند ښننو سره سره کره کتنه پر خپل وخت او ځای ډېر ارزښت لري، هر وخت ورته اړتيا وه، ده او وي به، که په سمه توګه وکارول شي، نو

(c) ketabton.com: The Digital Library

تر زیانونو یې ګټه څو ځله زیاته ده. کره کتنه داسې یوه وسیله ده; چې حقایق راسپړي، لوستونکي او کتونکي د ادب روح ته ننباسي، د ادبیاتو روح او ماهیت تشریح کوي، ارزښتونه یې ټاکي، نیمګړې اړخونه یې بشپړوي او د لا بشپړاوي لپاره یې لارې چارې په ګوته کوي. کره کتنه نه یوازې د لوستونکو لپاره کار اسانوي چې د یوه اثر یا پدیدې تل ته کوز شي، بلکې خپله د لیکوال او پنځوونکي لپاره هم د لارښود حیثیت لري. لیکوال هم اړ دی چې یو څوک ورته لارښوونه وکړي. لیکوال اکثره د ولولو تر چتر لاندې یوه لیکنه رامنځته کوي او کره کتونکی د علم په وسیله یو اثر څېړي، چې په هغه کې د احساساتو برخه کمه او د علم برخه درنه ده، نو کره کتنه د یوه علم په توګه ددې زمینه برابروي چې لیکوال له تېروتنو وژغوري.

(هوراس) وايي: ((کره کتنه په ټولنه کې د هغه ګرځنده اعلان نوم دی چې د خلکو اشعارو او تالیفاتو ته پام کوي او خپل قام د هغو د اثارو کتنې او مطالعې ته هڅوي او د دوی د تالیفاتو ادبي او ثقافتي سویه برابروي.))

((کره کتنه په واقعیت کې پر عامه افکارو د اغېز له لارې، د لیکوالو او لوستوالو پر افکارو او عقایدو هم تاثیر کوي او په دې ډول د ادبي بدلون تګلوری ځرګندوي او روښانوي.)) (۱۷: ۳۴).

(c) ketabton.com: The Digital Library

هـ- د کره کتنې بریدونه:

کله کله چې له کره کتنې څخه ویره احساسیږي، یو علت یې دا دی چې د کره کتنې حدود یا بریدونه تر پښو لاندې کیږي، د کره کتنې اصول نه مراعتیږي، معیارونو ته یې پام نه کیږي، کله چې د کره کتنې اصول تطبیق نه شي او د هغې تر بریدونو، حدودو او معیارونو پښه واوړي، نو طبیعي ده چې کره کتنه هم خپل ارزښت له لاسه ورکوي، نه یوازې مثبت تاثیرات نه لري، بلکې منفي اغېز هم ښندي او له غبرګون سره هم مخامخیږي. کله چې کره کتونکی پر یو ادبي اثر باندې بحث کوي، نو که پر اثر باندې د بحث پرځای د هغه پر لیکوال یا پنځوونکی بحث پیل کړي او کله که د هغه شخصي حریم ته داخل شي، نو دلته ویلای شو چې د کره کتنې حدود مات شول. د لیکوال پر کرکټر او چلند بحث یوه جلا موضوع ده او د هغه اثر یوه جلا، البته کله کله داسې وي چې د لیکوال کرکټر په مستقیم او نامستقیم ډول د هغه په اثر کې ځلیږي، یا د هغه په اثر کې د راغلو کرکټرونو تر شا پټ وي، کله چې کره کتونکی ددې اتلانو شخصیت تشریح کوي او هغو ته منطقي ځوابونه پیدا کوي، مجبور دی د لیکوال د شخصیت خېړنې ته هم تم شي، له کرکټرونو سره د لیکوال پر روحي او اروايي رابطې پوهېدل هم د تشریحي کره کتنې لپاره ضروري ده، خو دا تشریح او توضیح تر هغه حده نه ده چې د اثر تر تشریح د لیکوال تشریح زیاته شي. کره کتنه د شخصیتونو

(c) ketabton.com: The Digital Library

سپکاوي ته اجازه نه ورکوي، کره کتونکي ته یوازې د هغو پرنسیپونو په رڼا کې د یوه اثر تشریح، توضیح، سمون او رغونې جواز شته چې د اثر له بشپړاوي سره مرسته کولای شي.

کله کله داسې هم پېښېږي چې د یوه اثر کره کتنه، د کره کتنې له محوره وځي او د نورو علومو برخې ته داخلېږي، د یوه اثر عاطفي هنري څېړنه چې خپله د یوه ادبي اثر بنه خپلوي، هم د کره کتنې له بریده وځي. پر دې ټول متفق دي، چې کره کتنه علم دی او د یوه ادبي اثر پنځونه هنر- د ادبي اثر ژبه له علمي ژبې سره توپیر لري. په علم کې عواطفو، احساساتو، تخیل او زیاتو ولولو ته اړتیا نه شته، خو د یوه ادبي اثر په پنځونه کې دا توکي ضروري دي.

ناپېیلتوب، ناتبعیضي، څېرتیا، پوهه، د موضوع تعقیب او د پرنسیپونو تطبیق، د کره کتنې اصول، معیارونه او بریدونه دي. د کره کتنې پر وخت باید دا ټول په پام کې ونیول شي. که چېرې دا حدود عملي نه شي، نو کره کتنه خپل اصلي هدف ته نه شي رسېدلای.

و- د کره کتنې اداب:

د کره کتنې اصلي هدف د یوه اثر سمون، ښکلا زیاتونه او د نیمګړتیاوو له منځه وړنه ده. توهین، تحقیر، سپکاوی د کره کتنې په آدابو کې ځای نه لري. د کره کتنې آداب دا دي چې یو اثر په داسې

(c) ketabton.com: The Digital Library

توګه وارزول شي، چې لیکوال یا پنځوونکی هغه د اثر د بشپړاوي او سمون لپاره یوه نېکه هڅه وګڼي، نه د خپل ځان سپکاوی. هر کله چې لیکوال پر دې باوري شي، چې کره کتنه دده لپاره په ګټه ده، نو هغه هېڅکله له کره کتنې سره حساسیت نه ښیي. د کینې او حساسیت مسله هغه وخت رامنځته کېږي، چې د کره کتنې آداب مراعت نه شي، له موضوع وتل، د عقدې څرګندول، په قصدي ډول ځنګړني مسایل مطرح کول او په شعوري توګه د یوه اثر غندل، نه د کره کتنې په اصولو کې راځي او نه یې په آدابو کې. لکه څنګه چې په ټولنیزو، سیاسي او مذهبي چارو کې سالم اخلاق د یوه رغنده عنصر په توګه مطرح دي، دغسې د کره کتنې په آدابو کې هم اخلاق یو مهم عنصر دی. له اخلاقو څخه هدف همغه ټولنیز قراردادونه دي، چې د هغو په مراعتولو سره په ټولنه کې عامه نظم ټینګېږي، د ټولنې د ټولو وګړو پرې توافق وي، په تطبیق سره یې بل چاته زیان نه رسېږي او هر شخص د هغو په رڼا کې خپل ځان خوندي احساسوي. د ټولنیزو او کره کتنیزو اخلاقو په رعیت سره تر کره کتنې لاندې شخص خپل هویت او شخصیت خوندي احساسوي او د کره کتنې پر وړاندې منفي غبرګون نه ښیي. بې ځایه خواخوږي او تر علمي اصولو د پورته احساساتو څرګندونه هم د کره کتنې په آدابو کې نه راځي. دا کار لیکوال بې ځایه غرور او کاذب شهرت ته هڅوي. خپله د کره کتونکي لپاره هم په دې پلمه چې څه نو د قلم

(c) ketabton.com: The Digital Library

توره زما په لاس کې ده او هر څه چې وایم وروستی حد زه یم، دا هم د کره کتنې آداب او اصول زیانمنوي. همدا د کره کتنې له اصولو او آدابو څخه سرغړونې دي، چې د یو بل علم او عمل ضرورت هم رامنځته کوي، (پر کره کتنې کره کتنه). که په (لومړۍ کره کتنه) کې ټول اصول او آداب مراعت شي، نو دویمې هغې ته اړتیا نه پېښېږي. خو د ځینو کره کتونکو تېروتنو د بېته لاره اواره کړه، چې پر (کره کتنې) د (کره کتنې) اړتیا رامنځته شي.

د هېواد نومیالی کره کتونکی کاندید اکاډمیسین محمد صدیق روهي د کره کتنې د آدابو په باب وایي: [کره کتنه د اشتباهاتو د سمولو او د نیمګړتیاوو د لرې کولو یوه اغېزمنه او ګټوره طریقه ګڼل کېږي. هر هغه څوک چې د خپل شخصیت له بشپړولو او تکامل سره علاقه لري، باید د خپل زړه دروازې د انتقاد لپاره خلاصې پرېږدي، هم پر خپل ځان انتقاد وکړي او هم د نورو انتقاد ته غوږ کېږدي، بشري تفکر همېشه د ودې په حال کې دی، هېڅوک په زغرده نه شي ویلای چې دده مفکوره وروستنۍ او بشپړه مفکوره ده. د بشري تفکر بهیر مخ پر وړاندې روان دی، علوم او هنرونه خپلې ساحې پراخوي او هر وخت د پوهې په سمندر کې نوې نوې مرغلرې لاس ته راځي. پر دې اساس هېڅوک ادعا نه شي کولای چې دی له اشتباه او تېروتنې څخه کاملاً مصئون دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

یو چا په دې برخه کې ډېر ښه ویلي دي: ((پوه سړی هغه نه دی چې اشتباه ونه کړي، ځکه هر څوک اشتباه کوي، بلکې پوه شخص هغه دی چې د خپلې اشتباه تلافي وکړي.)) پښتانه یو متل کوي چې: (ارمان چې وروستی عقل ړومبی وای) ددې خبرې مانا داده؛ چې انسان د تجربې په اثر نوي معلومات ترلاسه کوي او پوهه تکامل کوي. سربېره پر دې انسان د نورو پر اعمالو هم قضاوت کوي او له قضاوت کولو څخه ډډه نه شي کولای. د هر فرد د ذهن په محکمه کې یو قاضي ناست دی، ځینې کارونه او حرکتونه ښه او ګټور بولي او ځینې نور بد او زیان رسوونکي بولي. موږ هرومرو په یوه پایله سوچه قضاوت او انتقاد کوو، دا شرط نه دی چې انتقاد دې هرومرو منفي اړخ ته متوجه وي. همدا چې له یوه هنري اثر څخه خوند واخلو په حقیقت کې مو پر هغه باندې له ځان سره یو انتقاد کړی دی. ادبي کره کتنه د ادبي اثارو په برخه کې اګاهانه او سیستماتیک قضاوت ته ویل کېږي، چې د هغې په وسیله د یوه اثر ښه والی او بدوالی، کره توب او ناکره توب، ښکلا او بدرنګي، خوندورتوب او بېخوندي څرګندېږي، ادبي کره کتنه ځانته ځانګړي موازین او معیارونه لري، که چېرې کره کتونکي د ادبي کره کتنې آداب مراعات نه کړي، کره کتنه به خپل ارزښت له لاسه ورکړي. هغه کره کتنه چې پر شخصي عقدو، کسات اخیستلو، د شخصیت سپکاوي، کنځلماری او ځان ښودنې باندې بنا شوې وي، ښایي

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډېره ژر رسوا شي. دغه ډول کره کتنه چې د يوه شخص د توهين او تعجيز په منظور نه وي ليکل شوې او هدف يې لارښوونه وي، د فرهنګ د سطحې په لوړولو کې مرسته کوي او د ادب او پوهې د ودې او پراختيا لپاره لاره هواروي. که داسې نه وي کره کتونکی به خپل مخ په هنداره کې وګوري او له انعکاس څخه به يې خوند وانخلي. ډېر ځله ليدل شوي چې يو مؤدبانه انتقاد په تشکر سره منل شوی دی او بالعکس ډېر معقول انتقادونه چې د تذليل په غرض ليکل شوي دي، په کنځلو سره مقابله شوي دي. نو که چېرې موږ غواړو د کره کتنې دروازه خلاصه کړو بايد د کره کتنې آداب په نظر کې ونيسو. د مثال په توګه، کله چې د يوه شخص نظر زموږ لپاره د منلو وړ نه وي ددې پرځای چې ووايو د پلاني نظر غلط دی، ويلای شو چې د محترم.... صاحب نظر زما په فکر د تامل وړ دی. يا دا چې د پلاني صاحب نظر داسې دی، خو زه په خپله بل ډول نظر لرم. له بده مرغه ډېر ځله ليدل شوي، چې په کره کتنه کې د مفکورو ترمنځ معارضه د شخصيتونو ترمنځ د مقايسې او مقابلې بڼه غوره کوي.]
(۱۲: ۱۱۴۰-۱۴۳).

(c) ketabton.com: The Digital Library

د لومړي څپرکي لنډيز

کره کتنه: کره کتنه په پښتو کې د (پوره) (بشپړ) یا (مکمل) مانا ورکوي. د نقد کلمه په پخوانیو متونو کې د عیب لټولو، د یو شي د پټ پټ لیدلو او یو شي ته د پټ پټ کتلو، یا یو شي ته تر سترګو لاندې کتلو او همدا راز د څه کار په اړه د مناقشې په مانا هم راغلې ده. نقد ته یې د ډېر ښه شي، د غوره کولو، خبرتیا، موازنې او پرېکنده حکم ماناوې هم کارولې دي.

کره کتنه له اصطلاحي پلوه هغه علم دی، چې په ناپېیلي ډول له هر پلوه د یوه ادبي اثر څېړنه، شننه، ارزونه او تلنه کوي، د هغه کره او ناکره خواوې سره بېلوي او د نیمګړو خواوو د کره کولو لپاره یې حل لارې هم په ګوته کوي.

د کره کتنې اهمیت په دې کې دی، چې د یوه ادبي اثر ارزښت معلوموي، لیکوال له نیمګړتیاوو ژغوري او د یوه ادبي اثر په اړه سم پوهاوی رامنځته کوي.

د کره کتنې اړتیا په دې کې ده، چې لیکوال او لوستونکي دواړو ته لاره ښیي، که کره کتنه نه وي، د لیکوال د تېروتنو سمون به څنګه کېږي، د یو عالم په وینا: ((کره کتنه په ټولنه کې د هغه ګرځنده اعلان نوم دی، چې د خلکو اشعارو او تالیفاتو ته پام کوي او خپل

(c) ketabton.com: The Digital Library

قام د هغو د اثارو کتنې او مطالعې ته هڅوي او د دوی د تاليفاتو ادبي او ثقافتي سويه برابروي.))

کره کتنه خپل بريدونه او معيارونه لري، ناپېيلتوب، بې تعصبي، ځيرتيا، پوهه، د موضوع تعقيب او د پرنسيپونو تطبيق، د کره - کتنې اصول، معيارونه او بريدونه دي. د کره کتنې پر مهال د کره کتنې د اصولو او معيارونو تطبيق خورا مهم دی، که هغه تطبيق نه شي، کره کتنه له خپل اصلي مسيره وځي او د هغې پر وړاندې حساسيت راپيدا کېږي.

په کره کتنه کې د هغې د ادابو مراعتول خورا مهم دي، په کره کتنه کې د چا شخصي توهين، سپکاوي او رټنې ته ځای نه شته، کره کتنه د نيمګړتياوو د لرې کولو يوه اغېزمنه او ګټوره طريقه ګڼل کېږي. په کره کتنه کې سالمه، خوږه ژبه د کره کتنې د ادابو له جملې څخه ده. که په يوه کره کتنه کې د هغې علمي اصول، معيارونه، اداب، ژبه او نور اړونده توکي په پام کې ونه نيول شي، نو يوه سالمه کره کتنه نه شي رامنځته کېدلای.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د لومړي څپرکي پوښتنې او سپارښتنې

۱- د کره کتنې لغوي مانا څه ده؟

۲-د کره کتنې پر لغوي مانا نور څه زياتولای شئ؟

۳-په پښتو کې د (کره کتنې) نومونه، د (نقد) لپاره مناسبه ده واضح يې کړئ؟

۴-کره کتنه له اصطلاحي پلوه څه ماناوې لري؟

۵-کولای شئ پر يادو تعريفونو څو نور تعريفونه ورزيات کړئ؟

۶-ستاسو په نظر د کره کتنې کره تعريف کوم يو دی؟

۷-ايا کولای شو په ادبپوهنه او ټولنپوهنه کې د هرې اصطلاح لپاره يو بشپړ تعريف پيدا کړو؟

۸-کره کتنه څه اهميت لري؟

۹-ايا زموږ په ټولنه کې د کره کتنې د اهميت پېژندلو لپاره پوره کار شوی دی؟

۱۰-د کره کتنې اړتيا څه ده؟

۱۱-که کره کتنه نه وي، د ادبياتو برخليک به څنګه شي؟

۱۲-د کره کتنې بريدونه کوم دي او څه وخت ماتېږي؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۳-که د کره کتنې آداب مراعت نه شي، د ليکوال او کره کتونکي ترمنځ د څه شي د پېښېدو اټکل کېدی شي؟

سپارښتنې

- استاد دې محصلينو ته ددې څپرکي د بېلابېلو عنوانونو او په هغو کې د راغلو غټو محتوياتو د زياتې توضيح، څېړنې، شننې او ارزونې په خاطر، جلا جلا کورنۍ دندې او سيمينارونه وسپاري.
- استاد دې د ټولنيزو پديدو په اړه د واحد تعريف د نشتوالي علتونه محصلينو ته څرګند کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دویم څپرکی

د کره کتنې پیدا ایښت

د کره کتنې د پیدا ایښت په هکله د ادبپوهانو په نظرونو کې اختلافات لیدل کېږي، لکه د ځینو تاریخي او نورو ادبي او ټولنیزو پدیدو په شان د کره کتنې دقیق تاریخ هم څرګند نه دی. ((د ځینو ادبي تیوریسنانو په نظر ادبیات او کره کتنه یو ځای منځته راغلي دي، ځکه هر وخت چې شعر ویل شوی دی او یا ډرامه ښودل شوې ده، هرو مرو یې پر اورېدونکو او لیدونکو باندې یو ډول اغېزه کړې ده)).

څرنګه چې کره کتنه په خپله ساده بڼه کې د یوه ادبي اثر په مقابل کې د عکس العمل څرګندولو ته ویل کېږي، نو طبعاً هر چېرې چې ادبیات دي، هلته کره کتنه هم شته. اما ځینې نور له دې نظر سره پوره موافقه نه کوي، ځکه چې د دوی په پوهه، کره کتنه یوه اګاهانه او سیستماتیک عکس العمل ته ویل کېږي. د لومړني کره کتونکي

(c) ketabton.com: The Digital Library

د پېژندلو په باب د ادبي مورخانو ترمنځ اختلافات ليدل کېږي، د ځينو په عقيده کره کتنه په لرغوني يونان کې تر ميلاد شپږ پېړۍ مخکې منځته راغلې ده. وايي چې (زنيوفنيز) او (هراکليتس) يوناني فيلسوفانو به د نامتو شاعر (هومر) پر شعرونو باندې اخلاقي ايرادونه نيول او نورو له (هومر) څخه دفاع کوله. په دې ترتيب په لرغوني يونان کې د مريي ساتنې په اجتماعي- اقتصادي فورماسيون کې د کره کتنې زړی زرغون شو او ورو ورو يې وده وکړه.

(پيزميسترات) د (اتن) نامتو سردار او ديکتاتور (**۵۲۵-۶۰۰** ق.م) ظاهراً لومړنی شخص دی، چې د کره کتونکي په توګه ياد شوی دی. د ځينو نورو په عقيده (فيليتاس philitas) چې په څلورمه قبل الميلاد پېړۍ کې يې ژوند کاوه، لومړنی کره کتونکی دی چې يونانيانو د شاعر او کريتيکوس (Kritikos) په نامه ياداوه، سربېره پر دې هغه وخت چې په يونان کې شعر او ډرامه د ترقۍ لوړې څوکې ته وختل او ادبي مسابقې پيل شوې، د (ارخونانو) په نامه قاضيان وټاکل شول، چې ډرامې ارزيابي کړي او تر ټولو ښې ډرامې ته جايزه ورکړي. (ارخون archon) په حقيقت کې د کره کتونکي بل نوم و. وايي چې د (سوکرات) فيلسوف په زمانه کې د (اريستوفان) په نوم يوه کره کتونکي ژوند کاوه، چې په نقد او د طنز په ليکلو کې يې پوره مهارت درلود. يوناني فيلسوف (اپلاتون) د ارسيتوفان نوم

(c) ketabton.com: The Digital Library

داسې یادوي: ((کله چې د ذوق خاوندانو د خپلو ځانونو لپاره نه رنګېدونکی معبد لټاوه، دوی د ارستوفان نوم خوښ کړ.)) که څه هم (اپلاتون) د خپل استاد (سوکرات) ډېر درناوی کوي او له هغه څخه یې سخته دفاع هم کړې ده، لیکن د ارستوفان په مقابل کې چې پر (سوکرات) باندې ملنډې وهي، له عالمانه زغم او پراخ نظرۍ څخه کار اخلي. (ارستوفان) د (وریخو) او (چونګښو) په نامه دوه ډرامې لیکلي، چې په هغو کې یې پر (سوکرات) فیلسوف او (یوریپدیز) ډرامه لیکونکي باندې انتقادونه کړي دي. له دغو ډرامو څخه ښکاري چې په لرغوني یونان کې شاعرانو او ډرامه لیکونکو کولای شول چې پر ارباب الانواعو، واکمنانو، شاعرانو، فیلسوفانو او حتی د حرم پر مېرمنو باندې په ډېره بېباکۍ انتقاد وکړي.

(اپلاتون) په خپل اثر (جمهوریت) کې پر (هومر) او ځینو نورو شاعرانو باندې انتقادونه کړي دي. (اپلاتون) د ښوونې او روزنې د فلیسوف په توګه د (هومر) د اشعارو هغه اړخونه غندلي دي، چې د ماشومانو پر سلوک باندې ناوړه اغېزه کوي او هغو ته د درواغو، ټګۍ او غولونې درس ورکوي.))(۱۵: ۱۷-۱۹). لکه څنګه چې مو په پیل کې یادونه وکړه، یو زیات شمېر کره کتونکي او ادبپوهان په دې نظر دي چې کره کتنه له یو ادبي اثر سره هممهاله رامنځته شوې ده. د دوی په نظر ((د ادبي کره کتنې هنر د انسان په ژوند کې د نورو

(c) ketabton.com: The Digital Library

ادبي فنونو غوندې لرغونی دی، خو ددې هنر اصول او مبادي ډېر مهال وروسته د نورو فنونو له راڅرګندېدو سره او د وګړو د تفکر او عقایدو د ملکې له ودې سره تړاکل شوي دي. تر ټولو لومړی، لیکوال یا شاعر د خپلو اثارو د تخلیق پر مهال پر هغو کره کتنه کوي او په خپل اند سمون وربښي، بیا چې دغه اثار ټولنې ته وړاندې شوي دي، عام وګړي او پوهان ځنې متاثر شوي دي او هرو مرو یې د هغو د ښېګڼو او بدګڼو په ګوته کولو سره کره کړي هم دي.)) ځینې پوهان کره کتنه د خپل پیدا ایښت له مخې پر دوه ډوله وېشي: ((یوه هغه کره کتنه ده چې د هنري اثر د زېږونې پر مهال د هنرمند له خوا ترسره کېږي او بله هغه ده چې د هنري اثر تر بشپړونې وروسته د نورو له خوا ترسره کېږي. په دې حساب ویل کېدی شي چې کره کتنه د ادبي اثارو له رامنځته کېدو سره یوځای رامنځته شوې ده.))

ددې ترڅنګ ځینې پوهان په دې نظر دي چې کره کتنه تر (ادب تاریخ) دمخه رامنځته شوې ده، د دوی په نظر ادب تاریخ هغه وخت لیکل کېږي، چې د هر ولس ادبي میراث راټول یا غونډ شي. خو د عملي کره کتنې چې منظم لیکلي اسناد او اثار ور څخه پاتې دي، اکثره پوهان په دې نظر دي، چې د نقد عملي بېلګې له لرغوني یونان څخه پیلېږي تر یونان وروسته د روم یادونه هم کېږي.

د یونان د قدامت په هکله یو ادبپوه (ډاکتر وهاب اشرفي) وایي: ((د حیرانتیا خبره ده چې د دوو دوونیمو زرو کالو په تېرېدو سره بیا

(c) ketabton.com: The Digital Library

هم د (افلاتون)، (ارسطو)، (هوديس)، (لان جينوس) او نورو پر ادبي سترتوب باندې د مهالونو دورې نه دي لوېدلي. د هغو د ليکنو له لوستلو پرته د ادبي کره کتنې څېړنه تړې پاتې کېږي او له کره کتنې پرته پر ځينو بنسټيزو او اهمو رېږو باندې د غور او اند بصير نه رامنځته کېږي.))(۲۷: ۲۷۷).

ډاکتر زرين کوب وايي: ((په هنر او ادبياتو کې د يونانيانو پر مختګ او سترتوب د نړۍ د ولسونو په تاريخ کې له ډېرو عجيبو چارو څخه شمېرل کېږي. ددې ولس عقلي خوځښت او د ښکلا د ښکارندو له ادراک سره د دوی تل تر تله مينې او علاقې د هنري ابداعاتو نوي نوي ډولونه رامنځته کړي دي. د دې ولس نبوغ او حيرانوونکی استعداد د نړۍ د تمدن او فرهنګ په بشپړتيا او پراختيا کې ستره او مهمه برخه لري. په شعر او ادب کې يونان يوازينی هېواد دی چې د منظم، پرله پسې بدلون او غورېدو خاوند دی او د ټولنيزې بشپړتيا په هر پړاو کې يې هغه اثار او انواع چې د بدلون د اړوندې لړۍ غوښتنه وي، رامنځته کړي دي)).

د روم ولس د ادبياتو پيل له هغه مهاله بولي، چې روميانو يونان ونيو او د يونان تمدن او فرهنګ، د دويمې ميلادي پېړۍ په شاوخوا کې په دې ولس کې خپور شو. تر دې دمخه ان هغوی نه پوهېدل چې شعر څه ته وايي، په دې توګه لاتيني ادبيات رامنځته

(c) ketabton.com: The Digital Library

شول او روم هم د یونان غونډې په تمدن او فرهنګ کې شهرت پیدا کړ.

د قاهرې پوهنتون استاد (احمد الشایب) هم په خپل اثر ((اصول النقد الادبي)) کې وايي: ((یونانیان له همغو لومړیو وختونو څخه د حس له دقت او د ژبې له طلاقت څخه برخمن وو او د لفظ، مانا، وزن او انشا په اړه به یې د خپلو شاعرانو د شعرونو نیمګړتیاوې او ښېګڼې په ګوته کولې)).

ځکه نو ادبپوهان او کره کتونکي د کره کتنې تاریخ له یونان څخه راپیلوي.

۱- کره کتنه په زاړه یونان کې:

لکه څنګه چې د کره کتنې د پیدا ایښت په بحث کې مو وویل، د کره کتنې لومړي لاسته راغلي اثار ښیي، چې پخوانی یونان ددې علم لومړنۍ زانګو ده او لومړني معلوم کره کتونکي او کره کتنې په همدې ځای کې راټوکېدلې دي. نو موږ هم غواړو لومړی د کره کتنې دې لومړني ټاټوبي او په هغه کې د کره کتنې څرنګوالي ته تم شو:

[(اپلاتون) په خپل اثر (ایون) کې شعر ته د یوه لاهوتي موهبت په نظر ګوري او وايي چې ((شاعر د تفکر او تامل له مخې شعر نه وايي، بلکې، د (میوز muse) رب النوع خپلې خبرې موږ ته د شاعرانو له خولې اوروي. کله چې شاعران شعر وايي، نو دوی په

(c) ketabton.com: The Digital Library

خپل اصلي نورمال حالت کې نه وي، بلکې دوی د شاتو له فوارې
څخه چې د هنر د رب النوع په باغونو کې فوران کوي، خپلې خوږې
سندرې راټولوي او د جذبې په حالت کې يې زموږ غوږو ته رارسوي.
نو شعر د هنر د رب النوع اختراع ده او موږ نه شو کولای چې د
(تنیخوس) او (خاسیدیان) ښکلي نظمونه د بشري فکر محصول
وبولو. شاعران د ارباب الانواعو ترجمانان دي او د جذباتو په عالم
کې سندرې وايي. که داسې نه وي نو څنګه کېدی شي چې د ډېرو
عادي اشخاصو له خولې دې دومره ښکلې سندرې واورېدل شي؟))

که دا خبره سمه وي، نو دلته پوښتنه راولاړېږي، چې (اپلاتون)
په خپل اثر (جمهوریت) کې ولې د (هیسید hesiod) او (هومر) پر
شعرونو باندې انتقاد کوي؟ اپلاتون اجازه نه ورکوي، چې د (هومر)
منظوم داستانونه دې ماشومانو ته ولوستل شي، ځکه چې په دې
شعرونو کې ارباب الانواع او قهرمانان په درواغو ویلو، ټګی، غچ
اخیستلو او ډول ډول خیانتونو تورن شوي دي. (اپلاتون) شکایت
کوي چې د (هومر) او ځینو نورو شاعرانو په نظمونو کې ارباب
الانواع په بدلو جامو کې ځرګندېږي او حتی ګدايي کوي؛ دوی د
خپلو ملګرو او خپلوانو پرضد دسیسې چاغوي او د هغو په مقابل
کې وسلې ته لاس غځوي، د خپلو ناوړه غرضونو د سرته رسولو
لپاره درواغ وايي. (اپلاتون) له (هومر) او نورو شاعرانو څخه د يو
شمېر مثالونو په راوړلو سره خپلو خبرو ته دوام ورکوي او وايي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

((نو موږ له (هومر) او نورو شاعرانو څخه غوښتنه کوو چې د دغو او د دوی په شان نورو مثالونو له راوړلو څخه پر موږ باندې په قهر نه شي، نه په دې خاطر چې که هر څومره د هغو شاعرانه طلسم زيات دی، دوی بايد د هغو ماشومانو او سړيو غوږونو ته ونه رسېږي چې د ازاد ژوند کولو لپاره پيدا شوي دي او مريتوب تر مړينې بد تر ګڼي.))

په داسې حال کې چې (اپلاتون) ارباب الانواع يوازې د خير پيدا کوونکي بولي، نو هغه شعرونه چې خلک شرارت او فساد ته ورلمسوي، له کومې فوارې څخه لاسته راغلي دي؟ (اپلاتون) د دوی له ښکلا او شعريت څخه انکار نه کوي او حتی په همدې دليل چې ساحرانه او زړه وړونکي دي او د ماشوم په مغز کې ژورې ريښې ځغلولای شي، پر نوموړو شعرونو انتقاد کوي. په هر صورت، تر کوم ځايه چې د کره کتنې له تاريخ سره اړه لري (اپلاتون) په پوره زړه ورتوب پر (هومر) او نورو نامتو شاعرانو وردانګلي دي. دی د اخلاقو مدافع او د يونان د ښاري دولت د برم او پرتم ساتندوی دی. (اپلاتون) له دې وېرېږي، چې د (هومر) شعرونه به د هېواد ساتندويان (Guradians) د جبن او اخلاقي فساد په جبه زار کې ډوب کړي او په هغو کې به غلامانه ذهنيت خلق کړي. سره له دې چې (اپلاتون) شعر ته د ملکوتي الهام په نظر ګوري، خو چېرته چې دغه

(c) ketabton.com: The Digital Library

(اسماني خبرې) د يونان د خلكو پر سرنوشت ناوړه اغېزه كوي، فيلسوف پر هغه باندې بېرحمانه انتقاد كوي.

ددې پورتنيو ثرگندونو له مخې ويلاى شو چې (اپلاتون) له هغو لومړنيو كره كتونكو څخه دى چې پر ادبي اثارو باندې يې اگاهانه او د ټاكلو اخلاقي موازينو پر اساس انتقاد كړى دى. د (اپلاتون) كره كتنه د (اريستوفان) له هغې څخه توپير لري. په دې مانا چې لومړنى په رښتيا نقد كوي او وروستنى طنز او كترې وايي. كه څه هم چې طنز هم د كره كتنې يوه بڼه ده. د (اريستوفان) د كره كتنې انگېزه محافظه كارانه تمايل دى او څرنگه چې (سوكرات) فيلسوف پر ارباب الانواعو او يوناني معتقداتو باندې لگېږي، دى هڅه كوي چې پر (سوكرات) باندې ملنډې ووهي. همدغه انگېزه د (يوريپديز) نامتو ډرامه ليكونكي په مورد كې هم صدق كوي.

(يوريپديز) زيار ايستلى دى د ارباب الانواعو لاسونه د بشري سرنوشت له ټاكلو څخه لنډ كړي، خو په عين زمان كې د يوناني عنعناتو او رواياتو له دايرې څخه بالكل نه شي وتلاى. د ځينو مورخانو په نظر، (اريستوفان) د كره كتنې په ساحه كې تر (اپلاتون) مخكې دى، ځكه چې (اپلاتون) پر شعر باندې يوازې د سياسي هدفونو په رڼا كې تبصره كړې ده، خو د (اريستوفان) كره كتنه څو اړخيزه ده. د (چنگښو) په ډرامه كې (اريستوفان) سربېره پر اخلاقي مسايلو، خاصو ادبي مسايلو ته هم پاملرنه كوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د (چونګښو) په ډرامه کې پر (یوریپدیز) باندې انتقاد شوی دی چې حماسي او تراژیدي اتلان یې د معمولي خلکو مقام ته راټيټ کړي دي. په داسې حال کې چې یوناني عنعنې اکثر اتلان د ارباب الانواعو مقام ته پورته کول. همدارنګه (اریستوفان) شکایت کوي چې (یوریپدیز) لرغوني پاچایان له برم او حشمت څخه بې برخې کړي دي او د دربارونو جلال او پرتم یې له نظره غورځولی دی. (اریستوفان) د یو محافظه کار کره کتونکي په توګه، پر (یوریپدیز) باندې انتقاد کوي چې طبقاتي اداب او رسوم یې په نظر کې نه دي ساتلي او د ډرامې کرکټرونه ټول په هماغه ساده او عامیانه ژبه خبرې کوي په داسې حال کې چې د واکمنې طبقې ژبه او د معاشرت اداب د عوامو له ژبې او ادابو سره څرګند توپیر لري. (اریستوفان) زیاتوي چې (یوریپدیز) د ژوند عادي او معمولي پېښې په خپلو ډرامو کې تمثیل کړي دي او د ټیټې طبقې ناکامه مینې، محرومیتونه او دربه دره ژوند یې د سوژې په توګه انتخاب کړي دي. همدارنګه (اریستوفان) د (اشیل) قهرمان له خولې پرده باندې ایراد نیسي چې ډرامې یې مبتذلې او یو نواخته دي؛ په ډیالوګونو کې یې مغالطې او سفسطې لیدل کېږي او له متناقضو اصولو څخه یې کار اخیستی دی او سربېره پر دې ټولو، د ډرامو موسیقي یې بېخونده او مبتذله ده او په هغو کې اوازونه یو تر بله سره ګډ شوي او پرېشانه دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

البته کاملاً طبیعي ده چې د نن ورځې د معیارونو له نظره د (اریستوفان) ځینې انتقادونه وارد نه دي، خو که چېرې د مرییتوب د ټولنې معیارونه (چې د حاکمې طبقې کلتور منعکسوي) په نظر کې ونیسو په رښتیا سره (یوریپدیز) د بادارانو د طبقې ارزښتونه تر پښو لاندې کړي دي او د مسلط کلتور ټولنیز اړیکې یې نه دي تمثیل کړي. لیکن دا سې احتمال شته چې (یوریپدیز) یا (اوریپید) دې په ارادي او اګاهانه ډول دغه ډرامې لیکلې وي او د ټیټې طبقې مبارزه دې پکې ښودل شوې وي. (یوریپدیز) زیار باسي چې د ارباب الانواعو مقام راکښته کړي او دا سې وښيي، چې ګویا هغوی د انسانانو د سرنوشت په ټاکلو کې لاس نه لري، قهرمانان او بادارانن له عادي خلکو سره توپیر نه لري او محکومه طبقه له ناکامې مینې، رنځونو او کړاوونو سره مخامخ کېږي. حتی کومه موسیقي چې ده د ډرامې صحنې ته ورمعرفي کړې ده، د محافظه کارانو له ذوق او څکې سره سمون نه خوري.

دا سمه ده چې (اریستوفان) یو مترقي کره کتونکی دی، لیکن په کره کتنه کې یې له ډېرو اساسي موضوعګانو سره تماس نیولی دی او ویلای شو چې هغه د کلاسیک نقد یو غوره ښکارندوی دی. دده په کره کتنه کې مضمون او شکل دواړه منعکس شوي دي. هغه پر لیکوال باندې د خپل عصر د متداولو نورمونو له مخې قضاوت

(c) ketabton.com: The Digital Library

کوي او پـه اګاهانـه ډول او فلسـفي انـداز کې خپـل انتقـاد وړانـدې کوي.

یو زیات شمېر ادبي مورخان په دې عقیده دي، چې د یونـان سـتر فیلسوف او لوی مفکر (ارستو) د کره کتنې موجد دی، ځکـه چې ده د (شعر فـن) (poeties) پـه نامـه د ادبـي کـره کتنـې پـه برخـه کې یـوه نامتو رساله لیکلې ده، چې لاتراوسه د کـره کتنـې پـه بـاب یـو عمـده اثر ګڼل کېږي. ځینې وايي چې دغـه رسـاله د ارسـتو (۳۸۴-۳۲۲ق.م) د کـوم شـاګرد لـه خـوا د اسـتاذ د لکچـر لـه مخـې تـدوین شـوې ده او ځینې نـور پـه دې عقیـده دي، چې (ارسـتو) خپـل یادښتونه راغونډ کـړي وو او ښـايي چې وروسـته بـه یـې د کتـاب پـه بڼـه اړول. ددغـو توجیهـاتو اصـلي علـت دادی چې د (پوتیکـا) رسـاله لـه یـوې خـوا نیمګـړې ده (او داسـې احتمـال شـته چې د رسـالې ځینـې برخـې دې ورکې شوې وي).

او له بلې خوا ځینـې بې ربطه عبارتونـه پـه کې لیـدل کېږي (چې ښايي تحریف، تصرف او یـا زیاتونـه پکـې راغلـي وي) سره لـه دغـو نیمګړتیـاوو ، صـرف نظـر لـه دې چې (ارسـتو) یـا کـوم شـاګرد تـه منسوب شي د (پویتکس) یا (پوتیکا) رسـاله سـتر تـاریخي اهمیت لري او لومړنی مهم انتقادي اثر ګڼل کېږي. ویـل کېـږي چې تـر ۱۹۲۸ کال پورې ددغسې رسالې (یو زر او پینځه سوه درې اتیا) ترجمې او شرحې په اروپایي ژبو خپرې شوې دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په پښتو ژبه دا اثر (کتاب الشعر) په نامه د مولوي محمد اسرافیل له خوا ژباړل شوی او پر ۱۹۵۸ م کال په پېښور کې د پښتو اکاډمۍ له خوا چاپ شوی دی.

ادبي مورخانو او کره کتونکو د دې اثر زیاته ستاینه کړې ده، د الماني نامتو کره کتونکی (لیسنګ) وایي چې ((د ارستو د شعر فن رساله د اقلیدس د هندسې په شان غلطي نه لري)). فرانسوي کره کتونکی (برون تېر) لیکي چې ((نن ورځ هم د کره کتنې د فن مسالې هماغه د ارستو د وخت مسالې دي. که څه هم چې ځینې تعبیرونه او اصطلاحات په بله بڼه اړول شوي دي، خو اصلي مطالب او مسالې هماغه دي او حتی کوم ځوابونه چې ارستو ورکړي دي بې تغیره پاتې شوي دي.)) د فرانسې شکاک فیلسوف (پېرل) د فلسفې په قاموس کې د (ارستو) دغه اثر ته دده پر نورو اثارو ترجیح ورکوي. اسپانیایي محقق او کره کتونکی (انتونیولولو) عقیده څرګندوي چې ((د ارستو ذوق د ټولو شاعرانو تر ذوق زیات متین او محکم دی او دی له هر شاعر څخه په دې ښه پوهېږي چې په یو شاعرانه اثر کې کوم شیان لازم او مناسب نه دي.))

سره له دې، ځینو کره کتونکو د (ارستو) پر (پویټکس) باندې انتقادونه هم کړي دي، چې په خپل ځای کې به اشاره ورته وشي. اوس به وګورو چې د دغه اثر عمده مضمون څه شی دی؟ د ارستو (د شعر فن رساله) په دې عبارت پیلېږي: ((زما منظور دا دی چې پخپله

(c) ketabton.com: The Digital Library

شعر او د هغه بېلا بېل ډولونه وڅېړم او د هر يو ډول اساسي کيفيت په نظر کې ونيسم. د يوه ښه نظم د نخشې (Plot) د جوړښت ضروري شرايط او د نظم د تشکيلوونکو برخو شمېر او ماهيت بيان کړم...)) په دې ترتيب، (ارستو) د شعر د ماهيت، اصولو، ډولونو او اجزاوو په برخه کې مفصل معلومات وړاندې کوي. د دې رسالې سبک ښکلی نه دی او لکه مخکې مو چې وويل ښايي رساله به د يادداشتونو په توګه ليکل شوې وي. تر دې وروسته (ارستو) د هنر په باب يوه بشپړه منسجمه نظريه وړاندې کوي او د هنرونو له جملې څخه پر شعر باندې زيات لنګر اچوي.

په څلورم پاړکي کې وايي چې د شعر د ويلو لپاره دوه علتونه شته: لومړی تقليد او دويم وزن او اهنګ چې ټول انسانان له هغه څخه خوند اخلي.

پروفيسر بچر (Butcher) نامتو ارستو پېژندونکي او د (پويټکس) ژباړونکي د تقليد نظريه داسې شرحه کړې ده:

(د ارستو) په نظر تقليد د يوې حقيقي مفکورې پر اساس د شيانو او پېښو تقليد ته ويل کېږي. ((حقيقي مفکوره)) يو عمومي مفهوم دی چې ذهن يې له محسوساتو څخه په اتوماتيک ډول تجريدوي. که په ساده ژبه ووايو هغه شيان او پېښې چې انسان يې د حواسو له لارې احساسوي معمولاً نيمګړې او بې ربطه وي خو عقل هغو ته انسجام ورکوي او د هغو ماهيت رابرسېره کوي. د هرې

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځانګړې پدیدې تر شا یو ایډیال شکل شته چې په ناقصه بڼه ښکاره کیږي. هنرمند دغه نیمګړې حسي پدیدې ته د حقیقي مفکورې جامه وراغوندي او په ایډیال صورت یې انځوروي. پر دې اساس هنر یو ابداعي تقلید دی نه سطحي او تش تقلید.

(ارستو) په څلورم پارکي کې لیکي چې د تقلید غریزه په انساني طبیعت کې له کوچنیوالي څخه اغېزل شوې ده. د انسان او نورو ژوو ترمنځ یو عمده توپیر دادی چې دی د ټولو ژوندیو مخلوقاتو په نسبت زیاتې پېښې کوي او د همدغو پېښو (تقلید) په سبب خپل لومړني درسونه زده کوي او له تقلید څخه خوند اخلي. له تجربوي واقعیتونو څخه ښکاره کیږي چې له یو شمېر شیانو څخه چې موږ کرکه کوو. که د یوه ماهر مقلد له خوا په ښه توګه تقلید شي له هغه څخه خوند اخلو. نو تقلید د انساني طبیعت غریزه ده، همدارنګه وزن او اهنګ هم غریزه ګڼل کیږي. په پنځم پارکي کې (ارستو) د کمیډي، تراژیدي او حماسې په باب بحث کوي. په راتلونکو پارکیو کې (ارستو) د نخشې په باره کې په مفصله توګه غږیږي. داسې ښکاري چې په دې بحث کې (ارستو) د خپل استاد (اپلاتون) نظریې ته په نامستقیم ډول ځواب ورکوي. د ځینو ادبي مورخانو په عقیده، ارستو (د شعر فن رساله) د (اپلاتون) په ځواب کې لیکلې ده، بې له دې چې پر خپل استاد باندې مستقیماً حمله وکړي. ځینې نور وایي کېدی شي، چې پر (هومر) او نورو شاعرانو باندې د

(c) ketabton.com: The Digital Library

(اپلاتون) بې رحمانه انتقاد دې (ارستو) دې ته لمسولی وي چې د شعر په باب جامع اثر وليکي او د هنر مخصوصاً د شعر د منځته راتلو علتونه او اهداف په مفصله توګه وڅېړي. خو کتاب فقط د (اپلاتون) په ځواب پورې نه دی منحصر.

(اپلاتون) سره له دې چې د عالي ذوق خاوند دی او دده (جمهوريت) نه يوازې مهم فلسفي اثر دی، بلکې يو ادبي شهکار هم ګڼل کېږي، خو کله چې شاعر د حقيقت له ډګر څخه لرې کېږي او يا دده ساحرانه خبرې د ماشومانو ذهن تخديروي نو پر شاعر باندې راګرځي. لومړی د هغه غاړې ته امېل وراچوي او بيا د خدای پامانۍ لپاره لاس ورغځوي او داسې ورته وايي: هر چېرې چې ځې په مخه دې ښه ! لطفاً زموږ ښار ته بېرته مه راځه. د اپلاتون خپل عبارت داسې دی: ((کوم وخت چې يو مقلد شاعر چې هر ډول تقليد کولای شي موږ ته راشي او پېشنهاد وکړي چې حاضر دی خپل نمايش ورکړي او خپل شعرونه راته ولولي، موږ به د تعظيم لپاره خپل سرونه ورته ټيټ کړو او د يوه خوارۀ، مقدس او نادر موجود په توګه به دده لمانځنه او پرستش وکړو، خو په عين زمان کې به دده په حضور کې عرض وکړو چې زموږ په دولت کې دده ته د اوسېدو اجازه نه ورکول کېږي او قانون دده ته د پاتې کېدو اجازه نه ورکوي. ورپسې به پر ده عطر وپاشو، غاړې ته به يې وړين امېل وروا چوو او بل ښار ته به يې واستوو)). ليکن (ارستو) د شاعر د شړلو او

(c) ketabton.com: The Digital Library

تبعیدولو پلوی نه دی. (ارستو) تر هر څه دمخه (ګټه ور هنرونه) له (ښکلو هنرونو) څخه بېلوي. د هغه په نظر، (ګټه ور هنرونه) د ژوند مادي اړتیاوې پوره کوي او (ښکلي هنرونه) د خوند او لذت لپاره دي او په عین زمان کې د نفس د تزکیې او د روح د تصفیې لپاره پکاریږي.

د شعر منبع هم انساني غرایز دي. هر ډول هنري اثار د یوه ټاکلي هدف لپاره منځته راځي او د بشري عواطفو له تهذیب او تصفیې سره مرسته کوي. که په شعر کې د تخیل او مبالغې برخې زیاتې دي علت یې دادی چې شاعر ایډیال شکلونه او حقیقي مفکوره په نظر کې نیسي. د (ارستو) په نظر د تراژیدي هدف د روح سپېڅلتیا (Catharsis) ده، چې په انسان کې زړه سوی او د وېرې احساس پیداکوي. دده په نظر، د تراژیدۍ قهرمان باید ډېر متقي او پرهېزګار شخص نه وي ځکه چې شرافتمن کسان باید له کړاوونو او ناکامۍ سره مخامخ نه شي. همدارنګه د تراژیدۍ اتل باید ظالم او شریر کسان هم نه وي، ځکه چې نندارچي باید له ظالمو او بداخلاقو اشخاصو سره مینه پیدا نه کړي او زړه یې پرې ونه سوزي. د تراژیدۍ اتل باید معمولي خلک وي چې د یوې اشتباه په اثر د خوشبختۍ له مانۍ څخه د بدبختۍ کندې ته ورغورځېدلای وي.

سره له دې چې د (یوریپدیز) ډرامې له دې اصل سره سمون نه خوري، خو (ارستو) هغه نه ملامتوي او وایي چې دده اثار د انسان

(c) ketabton.com: The Digital Library

پر روحیاتو سخته اغېزه کوي او کولای شو چې له نورو څخه یې مستثنی کړو. په پینځه ویشتم پارکي کې (ارستو د تقلید په برخه کې داسې وايي: ((شاعر چې د نقاش یا بل هنرمند په شان مقلد بلل کېږي؛ باید شیان هرومرو په دغو درو شکلونو سره تقلید کړي: شیان لکه څنګه چې وو یا دي، شیان لکه څنګه چې د هغه په باره کې خبرې کېږي او یا فکر ته راځي، شیان لکه څنګه چې باید وي. د افادې عراده ژبه ده، سرببره پر دې، د صحت معیار په هنر او سیاست کې یو له بله توپیر لري او همدارنګه هغه څه چې په شعر کې رښتیني ګڼل کېږي له هغو شیانو سره چې په نورو هنرونو کې رښتیا بلل کېږي توپیر لري.))

په دې ترتیب، موږ ګورو چې د ادب د تیوری د ډېرو زیاتو بحثونو زړې د (ارستو) په اثارو په تېره (پویتکس) کې راغلي دي. په لویدیځ کې (هنر د هنر لپاره) مفکوره او د (کانت) د ښکلا پېژندنې تیوري او داسې نور مهم موضوعات د لومړي ځل لپاره په یوه یا بله بڼه د (ارستو) له خوا طرح شوي دي، چې د هغو تفصیل جلا بحث غواړي.

تر (ارستو) وروسته په کره کتنه کې (لانجینوس) ډېر شهرت لري. کوم کتاب چې ده ته منسوب شوی دی په انګرېزي کې د (On the sublime) په نوم ژباړل شوی دی. (Sublime) لوړ، مافوق، اوچت، برمیال او عالیشان ته ویل کېږي یانې هغه اثر چې د

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژبې او فکر په لحاظ لوړ مقام لري. ځینې ادبي مورخان نوموړی اثر (پلوتارک) او یا نورو لیکوالو ته منسوبوي. د کتاب د لیکنې نېټه هم نه ده څرګنده، خو غالب احتمال دادی چې په دریمه میلادي پېړۍ کې به لیکل شوی وي. په هر صورت، د (برمیال په باب) کتاب چې هر چا لیکلی وي فعلاً د (لانجینوس) په نامه ختم شوی دی. دغه اثر د ادبي کره کتنې په برخه کې یو عمده اثر ګڼل کېږي. نوموړی اثر تر شپاړسمې پېړۍ پورې چا نه پېژانده او د هغه وخت د ادبیاتو په تاریخ کې نه دی یاد شوی.

په ۱۵۵۴م کې (روبرتیلي) دغه مهم اثر خپور کړ او په اووه لسمه پېړۍ کې یې زیات شهرت وموند او په ځینو ادبي محافلو او ټولنو کې د (طلایي کتاب) په نامه مشهور شو. دا اثر د مضمون او روحیې په لحاظ د (ارستو) له (پویټکس) سره توپیر لري او په هغه کې زیاتره د سبک د لوړوالي، تخیل، ذوق او بلاغت په باب تفصیلات ورکړل شوي دي. د (لانجینوس) په نظر، برمیال اثر هغه دی چې مهمې مفکورې، شرافتمندانه عواطف او عالي بیان په کې یوځای شوي وي.

د (لانجینوس) د لیکنې یوه ښېګڼه داده چې دی په خپل قضاوت کې له قومي تعصب څخه کار نه اخلي. ویل کېږي چې دی په اصل کې د (شام) اوسېدونکی و او ډېر عمر یې په (اتن) کې تېر کړی دی. په یوناني او عبراني ژبو یې پوره احاطه درلوده او د کره کتنې په

(c) ketabton.com: The Digital Library

ترخ کې له یوناني او عبراني اثارو څخه شواهد او مثالونه راوړي. له (ارستو) څخه تر (لانجینوس) پورې په شپږو پېړیو کې ډېر زیات کره کتونکي تېر شوي دي، خو د ادبي مورخانو په نظر دوی دواړه (لومړنی او وروستنی) تر ټولو زیات پاخه کره کتونکي دي.] (**۱۵**: **۱۹-۳۰**).

۲- کره کتنه په لویدیځ کې:

تر لرغوني یونان وروسته په لویدیځ کې د کره کتنې بل مهم ځای پخوانی روم دی. د روم امپراتورۍ نه یوازې په سیاسي، اقتصادي او پوځي ډګر کې ډېره مطرح وه، بلکې د دې امپراتورۍ په لمن کې د ادبیاتو د پنځونې لپاره هم ډېر ښه شرایط برابر وو.

[د روم نامتو شاعر (ورجیل) د رومیانو په باب ویلي دي چې دا قوم د هنر لپاره نه دی پیدا شوی، بلکې د جګړې لپاره پیدا شوی دی. د (ورجیل) دا خبره دده د نیکونو په باره کې رښتیا وه خو وروسته رومیانو تر یوې اندازې هنر ته مخه کړه او مخصوصاً د خطابې په فن کې یې ترقي وکړه. کله چې د یونان فلسفه او ادبیات په روم کې خپاره شول، رومیانو له ادبیاتو او تاریخ سره مینه وښوده او د (ورجیل)، (هوربس)، (ناسیتوس)، (مارکوس)، (اورلیوس)، او (دانتې) په شان لیکوال او شاعران یې د هنر په ډګر کې پلي کړل. د کره کتنې په برخه کې د هوریس (Horace) د

(c) ketabton.com: The Digital Library

شعر فن (Ars poctick) پوره شهرت لري. (شکسپیر) د انګلستان نامتو ډرامه لیکونکی په (تیوس) کې د (جیرون) له خولې دا سې وايي: ((اوه، دا د هوریس شعر دی. زما ښه په یاد دي، ما ډېر مخکې هغه په ګرامر کې لوستلی و.))

له دې پورتني عبارت څخه څرګندېږي، چې پخوانیو لیکوالو به د ګرامر او انشا په موضوعاتو کې د (هوریس) شعرونه د استناد په توګه راوړل. د (هوریس) ځینې فقرې لا تراوسه په کره کتنه کې مستعملې دي، لکه: ((شعر د نقاشۍ په شان دی.)) ((شعر د ګټې لپاره؛ شعر د خوند لپاره)) او داسې نور. (د شعر فن) کې (هوریس) لومړی د یووالي پر اهمیت باندې خبرې کوي او له شاعر څخه غواړي چې د عمل، شکل او هدف یووالی په نظر کې ونیسي.

دده په نظر ساده ګي، تناسب او یووالی د شعر د ماني غوره ستنې دي. د شعر د ژبې په باب وايي چې شاعرانو ته د نویو لغتونو د استعمال جواز شته هماغسې چې موسمونه بدلېږي د ژبې لغات هم تغییر کوي او نوې کلمې د زړو ځای نیسي. د (هوریس) په نظر هر ډول شعر له مضمون سره تناسب، وزن او بحر ته اړه لري. (هومر) چې د اتلانو د کارنامو د ښودلو لپاره کوم بحر انتخاب کړی دی له موضوع سره پوره متناسب دی. د هنري اثارو کرکترونه باید د حال له مقتضې سره سم خبرې وکړي. شعر دوه ډوله هدفونه لري: ګټه او خوند او شاعران باید دا دواړه هدفونه تعقیب کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د کتاب په پای کې پر ځینو شعري نیمګړتیاوو انتقاد شوی دی. دا پورتنۍ جملې یوازې د نمونې په توګه راوړل شوې او په هېڅ صورت د کتاب لنډیز نه ګڼل کېږي او حتی دداسې ادعا هم نه شو کولای چې د کتاب غوره او چاڼ شوې برخې را اقتباس شوې دي.

د لرغونو وختونو له نورو نامتو کره کتونکو څخه یوناني لیکوال (پلوتارک) او (لوسیان) دي او د لاتین لیکوالو له ډلې څخه (سیسرو)، (سنیکا)، (پیترونیوس) او نور دي.

د یو زیات شمېر مورخانو په نظر منځنۍ پېړۍ د روم د امپراتورۍ له سقوط یا نې پینځمې پېړۍ څخه پیل کېږي او د څوارلسمې پېړۍ تر نیمایي یا نې د رنسانس تر دورې پورې دوام کوي. په بله ژبه، د مریيتوب د اجتماعي - اقتصادي فرماسیون له زوال څخه د کپیتالیزم د زړې تر زرغونېدو پورې په لویدیځه اروپا کې فیوډالي دورې ته منځنۍ پېړۍ ویل کېږي. په دې دوره کې فلسفې سقوط وکړ او د ادبیاتو په ساحې کې کوم عمده اثار منځته رانغلل. لویدیځه اروپا په دې عصر کې د لرغوني یونان او روم له فرهنګي میراث څخه ناخبره وه او ټول علوم او فنون د کلیسا په سیورې کې واقع شوي وو. ددې وخت ادبي اثارو یوازې تعلیمي بڼه درلوده او د مذهبي نصوصو تشریح ته وقف شوي وو. سره له دې په منځنیو پېړیو کې په اسپانیه کې د (ال سید) حماسه، په فرانسه کې

(c) ketabton.com: The Digital Library

د (شاتون دورولان) اثر، په جرمني کې د (نیبلونګیلید) منظومه او د (دانتې) (رباني کمیدي) نامتو اثار بلل کېږي.

ددې وخت په کره کتنه کې اکثر بحثونه د مجاز، استعارې، د بلاغت د اصولو او بدیعي صنایعو په باره کې دي. د منځنیو پېړیو په اخر کې ایټالوي شاعر (دانتې) د کره کتنې په برخه کې د عامیانه بلاغت (Devulgari Elo qucntia) په نامه یو مشهور اثر وکښل. (دانتې) د منځنیو پېړیو یوه روښانه څېره او ستر ویاړ ګڼل کېږي. ده د لومړي ځل لپاره (کمیدیا) په نامه اشعار د ایټالیې په محلي ژبه وویل او دا یې ثابته کړه، چې له یوناني او لاتیني ژبو پرته په محلي ژبو هم فصیح او بلیغ شعرونه ویل کېدی شي. د (دانتې) د (کمیدیا) اثر وروسته د (رباني کمیدي) په نامه شهرت وموند. (دانتې) د کره کتنې په برخه کې د (عامیانه بلاغت) اثر په لاتیني لیکلی دی، خو په هغه کې یې له عامیانه یا محلي ژبې څخه دفاع کړې ده او په هغه کې یې ویلي دي چې د شعر لپاره د خلکو ژبه ډېره مناسبه، پخه او طبیعي ده. همدارنګه (دانتې) په دې اثر کې د وینا د ادابو، تقلید، سبک، د شعر ماهیت او نورو مربوطو موضوعګانو په باب مفصل بحثونه کړي دي.

۳- کره کتنه په ختیځ کې:

(c) ketabton.com: The Digital Library

د اثارو د قدامت له مخې د ختيځ په اندول په لويديځ کې کره کتنيز اثار د مخه ټوکېدلي، خو د اثارو د څرنګوالي او څومره والي له پلوه ختيځ هم تر لويديځه کم نه دی. دلته هم په بېلابېلو سيمو او وختونو کې داسې ادبي، علمي، ټولنيز او کره کتنيز اثار رامنځته شوي، چې د نړۍ فکري لوري ته يې بدلون ورکړی او د ټولې نړۍ ګډه پانګه ګڼل کېږي.

[د اسلام په صدر کې، کله چې به اعراب د حج د فريضې د اداکولو لپاره معظمې مکې ته راتلل، نو د مختلفو قبايلو خلک به د شلو ورځو لپاره د (عکاظ) په سارا کې سره راغونډېدل. دلته به يو لوی بازار جوړ شو. له يوې خوا به په دې ځای کې د سوداګرۍ بازار ګرم و؛ له بلې خوا به دلته شعرونه لوستل کېدل او خطابې به ورکول کېدې.

ډېر ځله د مشاعرې په ترځ کې مناقشې او شخړې پيل کېدې او بيا به د ښه شعر د معلومولو لپاره يو حکم يا قاضي ټاکل کېده. د دغو قاضيانو په ډله کې (نابغه ذبياني) چې پخپله هم نامتو شاعر و ، ډېر شهرت لري. کوم شعر به چې د (نابغه) له خوا د ښه شعر په نامه انتخاب شو هغه به يې په کعبه کې ځړاوه او په عربو کې به يې شهرت وموند. سره له دې د اسلام په اوايلو کې شعر ته پاملرنه نه کېده، ځکه چې په هغه وخت کې اکثرو شعرونو د وياړنې او مفاخرې بڼه درلوده او د قبايلو ترمنځ به يې تفرقې او اختلافونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

پیدا کول. د امویانو په دوره کې چې زیات ملکونه فتح شول او زیات ثروت لاس ته راغی، شعر او موسیقۍ ته زیاته پاملرنه وشوه او د دربارونو برم او شوکت زیات شو. په دې وخت کې له شعر څخه زیاتره د تبلیغ او مداحۍ لپاره ګټه اخیستل کېده. اموي خلیفه (عبدالملک بن مروان) د شعر په ارزیابۍ کې پوره مهارت درلود. کله چې به دده په دربار کې شعر ولوستل شو، ده به د شعر ښېګڼې او نیمګړتیاوې په ګوته کولې. یو ځلي (ذوالرمه) دده په حضور کې قصیده ولوستله، چې په هغې کې یې د خلیفه ستاینه کړې وه. (عبدالملک بن مروان) ورته وویل چې په دې شعر کې تا د خپل اوښ ډېره ستاینه کړې ده. لطفاً اوښ ته وو وایه چې تاته انعام درکړي. همدارنګه (سلولي) چې په خپله قصیده کې یې د ځان ستاینه کړې وه، خپل شعر یې (عبدالملک بن مروان) ته ولوست. خلیفه وویل: ((والله، چې تا بې له خپل ځانه د بل چا مدح نه ده کړې)) ویل کېږي چې (مامون الرشید) هم په نقد کې پوره لاس درلود، یو ځلي (مروان بن ابي خفصه) دده په مدح کې وویل چې نور خلک په دنیاوي چارو بوخت دي او خلیفه تل د دین په کار بوخت دی. (مامون) په ټوکو ورته وویل چې تا خو له مانه بوډۍ جوړه کړې ده چې شپه او ورځ به تسپې اړوم، که زه دا کار وکړم نو د مملکت چارې به څنګه سرته ورسوم، بهتره به وه چې دا قصیده دې د (عمر بن عبدالعزیز) غوندې پرهېزګار شخصیت په باره کې ویلې وای نه زما په باره کې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په هر صورت د کره کتنې په باب دغه ډول ډېر زيات روايتونه شته، خو د هغو کسانو له جملې څخه چې په دې برخه کې يې اثار ليکلي دي ابو عبدالله محمد بن سلام جمحي، ابن قتيبه دينوري، جاحظ، ابوالعباس احمد بن ثعلب، قدامه بن جعفر، ابوالقاسم حسن بن بشر امدي، عبيدي، قاضي جرجاني، قاضي ابوبکر باقلايي، عبدالقاهر جرجاني، ابن اثير او نور دي. ويل کېږي چې په عربي ژبه کې د (جمحي) کتاب (طبقات الشعراء) ظاهراً لومړنی اثر دی چې د کره کتنې په باب ليکل شوی دی. (جمحي) د بصرې او سېدونکی و. ده په (طبقات الشعراء) کې د جاهليت او اسلام د دورو شاعران پر لسو (طبقو) وېشلي دي او د هرې طبقې د اثارو خواص يې ښودلي دي. په دې اثر کې يې د لغوي او تاريخي دلايلو پر اساس د جاهليت د دورې اصلي او مجعول شعرونه يو له بله بېل کړي دي. (ابن قتيبه دينوري) د (جمحي) په پيروي د (الشعروالشعراء) په نامه کتاب ليکلی دی او په هغه کې يې د اشعارو د خوښولو معيارونه شرح کړي دي. (جاحظ) په خپل اثر (البيان والتبيين) کې د کره کتنې او بلاغت عمده پرنسيپونه بيان کړي دي او د ځينو په عقيده دی د (بيان) موسس دی. ده د مضمون او شکل په باب جالب بحثونه کړي دي او د لرغونو او معاصرو شاعرانو شعرونه يې ارزيابي کړي دي. د (مامون) په وخت کې د يوناني اثارو تر ترجمه کېدو وروسته په کره کتنه کې يو څه تحول راغی. (متي بن يونس) د (ارستو) مشهور اثر

(c) ketabton.com: The Digital Library

(پویټکس=بوطیقا) پـه عربي واړاوه. کـه څه هم پـه دې ترجمـه کـې ځینې نیمګړتیاوې هم لیدل کېږي، لکه کمیدي او تراژیدي چې پـه مدح او هجو ژباړل شوې دي. سره له دې عربي پوهانو تـه ددې زمینـه برابره شوه چې د تخیـل نیلی پـه پـراخ ډګر کـې وځغلوي. (قدامـه بـن جعفر) چې په (۳۳۷ق) کې مړ شوی دی په خپل اثر (نقد الشعر) کـې زیـار وایست چـې عربـي نقـد لـه یونـاني نقـد سره عیـار کـړي. پـه دې کتاب کې د شعر د ماهیت په باره کې تیوریکي بحثونـه لیـدل کېـږي او لیکـوال لـه دې ټکي څخـه ملاتـړ کـوي چـې پـه شعر کـې تنـاقض، مبالغه او حتی غلو عیب نه ګڼل کېږي. د ځلورمې هجري قمري پېړۍ په وروستیو وختونو کې د شاعرانو ترمنځ مقایسه او پرتلنـه د بحـث مهمـه موضـوع وګرځېـده. د متنبـي شـاعر پـر اشـعارو بانـدې ډېـر بحثونـه وشـول او کتابونـه پـرې ولیکـل شـول. د (قاضـي جرجـاني) کتـاب (الوسـاطة بـین المتنبـي و خصـومه) پـه دې بـاب ډېـر عـادلانـه فیصله ګڼل کېږي. قاضي صاحب په خپـل قضـاوت کـې ښـو تـه ښـه او بدو ته بد ویلي دي. په داسې حال کې چې نـورو کـره کتـونکو بـه یـوه خوا نیولـه. تـر دې وروسـته د کـره کتنـې پـه برخـه کـې ډېـر اثـار لیکـل شـوي دي، چـې د هغـو لـه جملـې نـه د (ابـو الفرج اصـفهاني) کتـاب (اغاني) چې په (سلو ټوکونو) کې لیکـل شـوی دی د یـادونې وړ دی. دا کتاب په حقیقت کې د شعر او ادب دایرة المعارف ګڼل کېږي. یـو بـل نـامتـو اثـر (الکامـل فـی التـاریخ) د (ابـن اثیـر) تـالیف دی. ویـل

(c) ketabton.com: The Digital Library

کېږي چې دا کتاب د لطایفو او د قایقو په لحاظ بې ساری دی، خو ځرنګه چې مولف د خپل ځان ډېره ستاینه په کې کړې ده، نو ځینو ته یې زور ورکړی دی او پر ده باندې یې بې رحمانه انتقادونه کړي دي. د ادبي مورخانو په عقیده تر (ابن اثیر) وروسته تر معاصرو وختونو پورې په عربي نړۍ کې کوم نامتو کره کتونکي سر نه دی راپورته کړی.] (۱۲: ۱۲۱-۱۲۴).

د دوی ترڅنګ، نابغه، دوبیاني، طرفه بن العبد، عمر بن ابي ربیعه، فرزدق، جریر، اضطل، ابو عمرو بن العلا، مفضل ضبي، خلف احمر، اصمعي، مبرد، ابن معسز، قدامه، ابن عبدربه، ابوعلي قالي، ابو الفبرح اصفهاني، صولي، آمدي، قاضي جرجاني، ابومنصور شعالبي، ابوهلال عسکري، ابو العلا مصري، ابن رشیق، ابن الاثیر، ابن خلدون، ابن خلکان، صفدي، قلقشندي، ضفاجي، بدیعي او نور هغه لیکوال او نامتو کره کتونکي دي، چې په عربو کې د جاهلیت له دورې څخه رانیولې د اسلامي دورې په لومړیو وختونو، (اموي، عباسي حاکمیت پر وختونو) د عربو په بېلابېلو سیمو، حجاز، عراق او شام کې ان د عربو تر ویښتایي پېر پورې یې د کره کتنې په برخه کې په سلګونو اثار لیکلي او د عربي ادب په سمون، پرمختیا، بریالیتوب او بډاینه کې یې خپله ونډه اخیستې ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

[په دري ژبه کې ظاهراً (ترجمان البلاغه) د کره کتنې په برخه کې لومړنی اثر دی، چې تر څه وخته پورې د (فرخي) اثر ګڼل کېده خو اوس ثابته شوه چې دغه اثر (محمد بن عمر الرادویانی) لیکلی دی. په دې اثر کې د بلاغت او ادبي صنایعو په باب مفصله څېړنه راغلې ده. په همدې وخت کې (رشیدالدین وطواط) د کره کتنې او بدیع د مسایلو په هکله د (حدایق السحر فی دقایق الشعر) په نامه یو مهم اثر لیکلی دی. په دې اثر کې (وطواط) پر ځینو شعرونو باندې انتقاد کوي او د ځینو ښېګڼې رابرسېره کوي. د مثال په توګه دی پر یو شاعر باندې انتقاد کوي چې ولې یې (انګار) د (مشکو له دریاب) سره چې طلایي وړانګې خپروي، تشبیه کړی دی، نه د مشکو دریاب شته او نه طلایي وړانګې لري. د (نظامي عروضي) (چهار مقاله) هم د شعر او ادب په باب ډېر دقایق څېړلي دي. په تېره د شعر د تعریف او اهدافو په باره کې یې جالب ټکي وړاندې کړي دي. د (شمس قیس رازي) اثر (المعجم فی معاییر اشعار العجم) هم ډېر په زړه پورې انتقادونه لري او د ځینو شاعرانو د وینا نیمګړتیاوې یې ښودلې دي. د ځینو په نظر د کره کتنې په باب تر هغه وخته پورې د دې په شان بل اثر نه دی لیکل شوی. په دري ژبه کې ځینې نور مهم انتقادي اثار، لکه: آتشکده اذر، هفت اقلیم، مراة الخیال، ریاض الشعراء، سفینه خوشګو، تذکره خزین او نور دي.](۱۵: ۳۵-۴۰).

(c) ketabton.com: The Digital Library

پر پورتنیو کره کتونکو سربېره قاضي حمید الدین بلخي، بها الدین بغدادي، منتجب الدین حضرتي، عنصر المعالي، محمد عوضي، دولتشاه، امیرخسرو، شېرخان لودي، غلام علي ازاد، خان ارزو او نورو د کره کتنې په برخه کې اثار لیکلي او په دې برخه کې یې په بېلابېلو وختونو کې ډېر کار کړی دی.

طبیعي ده چې په لویدیځ او ختیځ کې د کره کتنې په هکله له رنسانس څخه بیا تر نن ورځې پورې په زرګونو کتابونه خپاره شوي دي چې د هغو ټولو تفصیل ځانته جلا دایرة المعارف غواړي] او په یوه لیکنه، کتابګوټي او ان څو کتابونو کې نه ځاییږي. په دریېم څپرکي یانې د کره کتنې د پاینبت په برخه کې به ځینو ته اشاره وشي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د دویم څپرکي لنډيز

ادبپوهان په دې نظر دي، چېرته چې ادبيات دي، کره کتنه هم هلته پيدا کېږي. د لومړني کره کتونکي د پېژندلو په باب د ادبي مورخانو ترمنځ اختلافات ليدل کېږي. د ځينو په عقيده کره کتنه په لرغوني يونان کې تر ميلاد شپږ پېړۍ مخکې منځته راغلې ده. وايي چې (زنيوفنيز) او (هراکليتس) يوناني فيلسوفانو به د نامتو شاعر (هومر) پر شعرونو باندې اخلاقي ايرادونه نيول او نورو له (هومر) څخه دفاع کوله. په دې ترتيب په لرغوني يونان کې د مريي ساتنې په اجتماعي- اقتصادي فورماسيون کې د کره کتنې زړی زرغون شو او ورو ورو يې وده وکړه.

(پيز ميسترات)، (فيلتياس)، (ارستوفان)، (اپلاتون)، (ارستو)، (لانجينوس) او ځينې نور د لرغوني يونان لومړني او مخکښ کره کتونکي دي. دوی د کره کتنې په برخه کې نظري او عملي کارونه ترسره کړي او تر دوی وروسته د نړۍ ګڼ شمېر کره کتونکو د دوی نظريات پسې تعقيب کړي او شنلي دي.

تر لرغوني يونان وروسته په لويديځ کې د کره کتنې بل مهم ځای پخوانی روم دی. د روم امپراتوري نه يوازې په سياسي، اقتصادي

(c) ketabton.com: The Digital Library

او پوځي ډگر کې ډېره مطرح وه، بلکې د دې امپراتورۍ په لمن کې د ادبياتو د پنځونې لپاره ډېر ښه شرايط برابر وو.

په روم کې د کره کتنې په برخه کې د (هوريس) د (شعر فن) ډېر شهرت لري. په دې اثر کې (هوريس) لومړی د يووالي پر اهميت باندې خبرې کوي او له شاعر څخه غواړي چې د عمل، شکل او هدف يو والی په نظر کې ونيسي. دده په نظر ساده گي، تناسب او يووالی د شعر د ماڼۍ ستنې دي.

(مسيرو)، (سنيکا) او (پيترووينوس) او نور د لرغوني روم له مطرح کره کتونکو څخه دي.

د منځنيو پېړيو په بهير کې بيا تر رنسانس پورې مهال کې فلسفې او علم سقوط وکړ او د ادبياتو په ساحې کې کوم عمده اثار منځته رانغلل، که څه هم ځينې اثار رامنځته شول، لکه په اسپانيه کې د (ال سيد) حماسه، په فرانسه کې د (شاتون دورلان) اثر، په جرمني کې د (نيبلونگيليد) منظومه او د (دانتې) (رباني کميدي) نامتو اثار بلل کېږي.

د دې وخت په کره کتنه کې اکثره بحثونه د مجاز، استعارې، د بلاغت د اصولو او بديعي، صنايعو په باره کې دي. د منځنيو پېړيو په اخر کې ايټالوي شاعر (دانتې) د کره کتنې په برخه کې د (عاميانه بلاغت) په نامه يو مشهور اثر وکېښ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د اثارو د قدامت له مخې د ختيځ په اندول په لويديځ کې کره کتنيز اثار دمخه ټوکېدلي دي، خو د اثارو د څرنګوالي او څومره والي له پلوه ختيځ هم تر لويديځه کم نه دی.

د اسلام په صدر کې، کله چې به اعراب د حج د فريضې د اداکولو لپاره معظمې مکې ته راتلل، نو د مختلفو قبايلو خلک به د شلو ورځو لپاره د (عکاظ) په سارا کې سره راغونډېدل. دلته به يو لوی بازار جوړ شو. له يوې خوا به په دې ځای کې د سوداګرۍ بازار ګرم و، له بلې خوا به دلته شعرونه لوستل کېدل او خطابې به ورکول کېدې.

ډېر ځله د شاعرۍ په ترخ کې مناقشې او شخړې پيل کېدې او بيا به د ښه شعر د معلومولو لپاره يو حکم يا قاضي ټاکل کېده. د دغو قاضيانو په ډله کې (نابغه ذبياني) چې پخپله هم نامتو شاعر و، ډېر شهرت لري.

اموي خليفه (عبدالملک بن مروان) د شعر په ارزيابۍ کې پوره مهارت درلود. (مامون الرشيد) هم په نقد کې پوره لاس درلود.

هغو کسانو چې د کره کتنې په برخه کې يې اثار ليکلي دي، ابو عبدالله محمد بن سلام جمحي، ابن قتيبه دينوري، جاحظ، ابو العباس احمد بن ثعلب، قدامه بن جعفر او نور دي.

په دري ژبه کې ظاهراً (ترجمان البلاغه) د کره کتنې په برخه کې لومړنی اثر ګڼل کېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د دویم څپرکي پوښتنې او سپارښتنې

۱-د کره کتنې د پیدایښت په باب د پوهانو ترمنځ اختلاف تشریح کړئ؟

۲-د کره کتنې لومړنۍ نښې نښانې او عملي بېلګې په کوم ځای کې څرګندې شوې دي؟

۳-کومو پوهانو په لرغوني یونان کې د کره کتنې لومړني اثار ولیکل؟

۴-د ارستو او اپلاتون د کره کتنیزو نظریاتو ترمنځ اختلاف واضح کړئ؟

۵-په لرغوني روم کې کره کتنه څنګه او د چا له خوا رامنځته شوه؟

۶-په عربي نړۍ کې کومو لیکوالو کره کتنې ته ډېر کار کړی دی؟

۷-د فارسي ادب نامتو کره کتونکي څوک دي او کوم اثار یې لیکلي دي؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

۸-کره کتنې په لرغونې دوره کې په ادبیاتو کې کوم تحول راوست؟

۹-ستاسو په نظر په لرغونې دوره کې کره کتنه په سیستماتیک ډول مطرح وه که نه؟

۱۰-لرغونې کره کتنه د هغې دورې د ادبیاتو له تولیز حجم سره معادله وه تشریح یې کړئ؟

سپارښتنې

- استاد دې له محصلینو وغواړي: د لرغونې کره کتنې، د هغې د ګټې او جانبي عوارضو په باب خپل نظر څرګند کړي.
- هر محصل دې د لرغونې دورې د یوه کره کتونکي نظریات تحلیل او وارزوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

درییم څپرکی

د کره کتنې پاینبت

لکه څنګه چې مو په لویدیځ او ختیځ کې د کره کتنې پر تاریخي شالید لنډه رڼا واچوله او د هغې له لومړنیو مراحلو خبر شو. اوس غواړو د کره کتنې پر دوام او پاینبت څه ناڅه رڼا واچوو. دا برخه هم غواړو پر دوو برخو ووېشو؛ لومړی به په لویدیځ کې د کره کتنې پر دوام، پاینبت او څرنګوالي خبرې وکړو او بیا به په ختیځ کې د هغې پر څرنګوالي لنډه رڼا واچوو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

الف- کره کتنه په لويديځ کې:

تر ميلاد مخکې او وروسته څو پېړيو کې کره کتنې په نړۍ، په تېره بيا په يونان، روم او د لويديزې نړۍ په ځينو نورو برخو کې يو ښه طلايي پړاو تېر کړ. دې پړاو نږدې نيمه زريزه دوام وکړ، خو کله چې په غربي نړۍ کې مذهبي افکارو او يا له هغو څخه افراطي تعبيرونو، د ټولنې بېلابېلې خواوې تر اغېز او انحصار لاندې راوستې، نو د کره کتنې غږ هم چوپ غوندې شو.

د علمي او مذهبي افکارو ترمنځ ټکر او د مذهبي عناصرو مطلق واک ددې سبب شو چې نږدې يوه زريزه، ژوند په ډېرو ډګرونو کې سالمه وده ونه کړي. ادبيات او کره کتنه هم له دې اغېزو څخه لرې پاتې نه شول. په دې موده کې هغه شان کار، ونه شو چې تر ميلاده دمخه او وروسته څو پېړيو کې شوی و. دې حالت ان تر منځنيو پېړيو او د رنسانس يا نويوالي تر دورې پورې دوام وموند، کله چې پر غربي ټولنې حاکم مذهبي جريان خپل واک وځواک له لاسه ورکړ، نو ورو ورو په دې برخه کې د پرمختګ او نوښت نوي څرکونه ولګېدل. لکه څنګه چې مو په لرغونې دوره کې ورته اشاره وکړه؛ په يونان او روم کې د کره کتنې موثر جريانونه رامنځته شوي وو او ډېره فرهنګي شتمني راټوله شوې وه. ((د لرغوني يونان او روم دا فرهنګي شتمني يوازې په هغو سيمو کې محدوده پاتې نه شوه، د هغو تاثيرات نورو سيمو ته هم ورسېدل، په تېره بيا په کره کتنه کې

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا تاثیرات ډېر محسوس او څرګند وو. بېلابېلو اروپايي هېوادونو د منځنيو پېړيو له پيل څخه دا تاثيرات راخپل کړل، يو زيات شمېر شاعرانو او ليکوالو، د ليکوالۍ ترڅنګ کره کتنې ته هم مخه کړه.

په زياتو اروپايي هېوادونو او ژبو کې د (کريتک- critic) او (کريتيسيزم- criticism) اصطلاح وکارېدله، د رنسانس په دوره کې چې اروپا په علمي ډګر کې نوې برياوې ترلاسه کولې، د (کريتکوس) نومونه په خپلې پخوانۍ مانا وکارېدله، پر (۱۴۹۲م) کال د (پولي زيانو- poliziano) په نوم يو ايتالوي عالم څرګنده کړه، چې پخوانيو ((ګراماتيکو سانو)) صلاحيت درلود چې په ښه ډول د اثارو کره کتنه وکړي او هغوی يې د (کريتکوس) په نامه نومولي وو. په همدې دوره کې (ګراماتيکوس)، (لاربښود)، (کريتکوس)، (کره کتونکی) او (فيلولوګ) (ژبپوه) نومونې تولې د يو بل پرځای کارېدلې. وروسته بيا (هيومانيستاتو) (بشرپالو) د (کريتک) او (کرتسيزم) نومونې په ځانګړي ډول د لرغونو متونو د سمون او کره کولو په مانا وکارولې. لکه څنګه چې د اوولسمې پېړۍ د ليکوالو له ډلې څخه د (کاسپرشوپ- kaspar schoppe) په نوم يو ليکوال څرګنده کړه، چې د (کريتک) دنده يوازې د ليکوالو د اثارو سمون او کره کول دي. (کرتيزم) يې د اروا پوهنې له اساساتو پيل کړ. په دې ډول په نورو اروپايي هېوادونو کې له هغې جملې څخه په ايتاليا او نورو کې د (کرتسيزم) نومونه د هغوی له ژبنيو

(c) ketabton.com: The Digital Library

غوښتنو سره سمه وکارېدله. تر نولسمې پېړۍ دا کلمه په انفرادي ډول د ځينو ليکوالو او وروسته په ډله ييز ډول د زياتو ليکوالو له خوا وکارېدله.

په المان کې د (کانت) (۱۷۹۰) د اثارو په يوه عبارت کې د (Kriticism) اصطلاح وکارېدله، (شلنګ) بيا د (کرتسيزم) اصطلاح پر (۱۷۹۲م) کال په فلسفي مفهوم وکاروله.

(جاکوبي Jacobi) پر (۱۸۰۱م) کال، (هيګل) پر (۱۸۱۴م) کال د (kriticismus) اصطلاح د فلسفې په برخه کې د يوه خاص مفهوم لپاره وکاروله.

د نولسمې پېړۍ په وروستيو کې (الوس ريل Alois Riehl) ددې نومونې پر کارونې لاس پورې کړ.

(لسينګ، هردر او شيګل) هر يو خپل ځان ته (کرتيک) وايه. (شيګل او آدام مولر Adom muller) ادبي کره کتنې ته زياته پاملرنه وکړه.

د رنسانس دوره په حقيقت کې هغه دوره ده چې اروپايي ټولنه يې له ډېرو سياسي، ټولنيزو او فرهنګي بدلونونو سره مخ کړه او يو ځل بيا د بروژوازۍ دې نوي فرهنګ اروپايي ټولنه د يوناني فرهنګ او علم خواته کش کړه. په لرغوني ادب کې د بشرپالو څېړنې او هغه فکري او صنعتي اصطلاحات چې په دې وخت کې رامنځته شول،

(c) ketabton.com: The Digital Library

ددې دورې د مفکرینو فکر یې د ازاد تفکر لوري ته بوته، پر ټولنیزو اخلاقو او نورو برخو بیا کتنه وشوه، په علمي ډګر کې هم تجربه یې حکمت ته ډېر پام وشو. ایټالیایي هنرمندانو لکه (لیوناردو داونچي، میکانجلو او رافایل) د ذوق او ښکلا ډېره پالنه وکړه، همدارنګه بشرپالو هم د رنسانس له پوهې سره سم نوې کره کتنه رامنځته کړه، په تېره بیا د لغوي او متني کره کتنې بنسټ یې کېښود، نه یوازې (وارچي، کاستل او ترو) د ایټالیا مخورو د شعر او هنر په باب د نړیوالو پوهانو نظریات وڅېړل، بلکې هالنډي (ارسموس) او نورو هم کره کتنې او د متنونو څېړنې ته ډېره پاملرنه وکړه، همدا کره کتنه او څېړنه ددې سبب شوه چې د اروپا کلاسیک ادبیات ډېر مثمر شي او د هغو په لمن کې د (مولیر، کرني، راسین، شکسپیر، دادیدن) او نورو په شان لوی لیکوال راوټوکېږي او نومیالي شي. دې ادبیاتو په حقیقت کې د روم او یونان له فرهنګي شتمنیو الهام اخیسته او د رنسانس دورې د نوښتګرو هلو ځلو ثمره وه.

په هغه پړاو کې چې (فرانس بېکن) د (ارستو) له تفکر څخه د غربي نړۍ د ازادۍ هڅه وکړه، د رنسانس تر تاثیر لاندې کلاسیک ادب لا هم د ارستو د (شعر فن) او دده نورو تفکراتو ته د تعجب په سترګه کتل. ددې دورې کره کتنه لا هم د رنسانس پر لاره روانه وه، د (بېکن او دکارت) نظریاتو لا پرې کوم اغېز نه و کړی. په فرانسه کې

(c) ketabton.com: The Digital Library

ددې پړاو نومیالی کره کتونکی (بوالو) و. دی د (لافونتین، اسکین او مولیر) په شان یو ښه شاعر هم و. هغه پر پخوانیو قواعدو، په تېره بیا د (ارستو) (د شعر فن) باندې ټینګار کاوه او استدلال یې کاوه، چې دا کار ځکه باید عملي کړو چې د ارستو اصول او قواعد له عقل او منطق سره موافق دي. هغه داسې ګڼله چې په هنر کې د پخوانیو پوهانو د لارې څارنه کولای شي، موږ حقیقت او ښکلا ته ورسوي. د پخوانیو پوهانو د لارې د تعقیب سپارښتنه رومي شاعر (موراس) هم کوله.

په انګلستان کې په (بوالو) پسې، (الکساندر پوپ) هم ددې نظریې ملاتړ وکړ او د کره کتنې په باب یې په یوه منظومه رساله کې خپل نظر څرګند کړ. وروستی سړی چې د پخوانیو پوهانو د ذوق له پلوه څخه یې ګټه پورته کړه هغه (ګوتشد) المانی و.

ده د فرانسوي ادب ځانګړتیا ستایله. دی د (لایپ نیتس وولف) د افکارو تر اغېز لاندې و. د شعر او خطابې هنر په باب یې یو کتابګوټی هم ولیکه. (ګوتشد) په دې نظر و؛ چې په شعر او ننداره کې باید له نامعقولو او نباوره شیانو څخه ځان لرې کړو او حقیقت ته باید مخه کړو. په ډاډ سره ویلای شو چې په دې برخه کې د (بوالو) نظریاتو پر ده اغېز کړی و، د هغه نظریاتو جنجالونه راوټوکول او د پخوانیو او نوښتپالو ترمنځ د ناموافقو نظرونو له څرګندېدو سره سره، ورو ورو نوې پوهې د ادب د خاوندانو پر اثارو او افکارو

(c) ketabton.com: The Digital Library

خپل اغېز وښنده. په اتلسمه پېړۍ کې پر دودېزې روزنې ټينګار عملي بڼه خپله نه کړه او د فرانسې انقلاب ته تر نږدې وختونو پورې دې فکر پر شدت سره دوام پيدا کړ. په دې دوره کې د اروپا د پوهانو نظريات په کره کتنه کې د نويو افکارو د ټوکېدو سبب شول. د ساري په توګه د (تامس هابز، جان لاک او کندياک) د نظرياتو پر بنسټ، زياتره پر حس او تجربې ډډه ولګول شوه، د (لايب نيتس او د کارت) د نظرياتو له مخې عقل ته ډېره پاملرنه وشوه او د ايټالوي کره کتونکي (ويکو) له ليدلوري بيا د ښکلا پوهنې قضاوت ته ډېر ارزښت ورکړ شو. دی پوه شو چې دا ډول قضاوت يو ډول پېژندنه ده چې له استدلالي معرفت او تجربه يي معرفت سره توپير لري او د هرې ټولنې هنر نه شي کولای ښکلو قضاوتونو او دوديزو طريقو ته تسليم شي. البته ددې نظر پر وړاندې مخالفتونه پيدا شول. (ولتر) ددې دورې په ادبياتو کې د مبارزې رنګ ورزيات کړ، سربېره پر دې يې د روښنفکرۍ دورې له ژوندون سره د هنر اړيکي ټينګ کړل. (ديدرو) کره کتنه او ادب د ټولنې او اخلاقو د خدمت لپاره وګومارل، الماني کره کتونکي او ليکوال (ليسنګ) بيا د (ديدرو) د لارې د تعقيب ترڅنګ د پخوانيو پر وړاندې ودرېد او د فکر د ازادۍ لپاره يې مبارزه پيل کړه او (نيکلمان) بيا په دې نظر و؛ چې هم اقليم موثر دی او هم ټولنه. دا ډول افکار البته د هغه وخت په اروپايي ټولنه کې دود وو او د کره کتنې پر جوړښت او تحول يې

(c) ketabton.com: The Digital Library

سخت اغېز وکړ. (نیکلمان) د لرغوني یونان هنرمندانه ساده والی او همدارنګه د هغه عظمت د ازادۍ زېږنده ګڼل او هغه ته یې د هنري ایډیال په سترګه کتل. د همدې تعبیر پر بنسټ، د روښنفکرۍ پړاو د ظلم او خرافاتو پر وړاندې میدان ته ودانګل. (ولتر، روسو او شیلر) هم ددې ډول فکر ملاتړ کاوه او د فرانسې لوی انقلاب د دوی هیلې تمثیل کړې.

(رنه ولک) چې (د نوي نقد تاریخ) په نامه یې په پنځو ټوکونو کې یو څو زره مخیز غټ اثر لیکلی، وایي چې: ((د اتلسمې پېړۍ له نیمایي او د (۱۸۳۰م کال) تر لومړۍ لسیزې پورې د مهال ټول اساسي مسایل چې لا اوس هم موږ ورسره مخامخ یو، نوې کره کتنه یې رانغاړي. دا هغه دوره ده چې په هغې کې د نوې کلاسیکې کره کتنې اډانه، په هغه بڼه چې له پخوانیو دورو څخه په میراث پاتې وه او په شپاړسمه او اتلسمه پېړۍ کې یې په فرانسه او ایټالیا کې پراختیا موندلې وه، وپاشل شوه. دا د نویو افکارو او تمایلاتو د ظهور زمانه ده چې د نولسمې پېړۍ په پیل کې د رومانتیکي غورځنګونو په بڼه کې څرګند شوي وو.))(۳۲: ۳۵).

په المان کې د (کانت) نظریاتو کره کتنه غښتلې کړه، هغه خپل نظریات د عقلي استدلال پر ستنو ودرولي وو. خو (ژان ژاک روسو) پر ذوق ډډه لګوله. ددې وضعې په پایله کې د (رومانتیزم ښوونځی) رامنځته شو. رومانتیزم، د معمول تصویر پر خلاف نه ګل و نه

(c) ketabton.com: The Digital Library

پتنگ او نه شاعرانه منظرې سره ارتباط لري او نه تشو خيالونو سره. دا داسې يو ښوونځی دی چې د ژوند واقعيتونو ته ګوري او نړۍ ليد يې پر تاکلې فلسفې او رښتينې تعبير او تفسير ولاړ دی. په هر ډول د (کانت او فينمته) نظرياتو د رومانتيزم ښوونځي په جوړونه کې اساسي نقش درلود او (هنر د هنر لپاره) نظريه تر يوه حده د (کانت) پر نظرياتو ولاړه وه. د المان دوه ستر شاعران (شيلر او ګويته) له دې فلسفې څخه برخمن شول او (شلايرماخر) هم د رومانتيزم په پراختيا کې د پام وړ ونډه درلوده. د رومانتيزم جنجال تر (۱۹) پېړۍ پورې وغځېد او دا مهال د نويو ښوونځيو په راټوکېدو سره غلی شو. د (شوپنهاور) د نظرياتو تر اغېزې لاندې چې ويل يې، موږ هېڅکله له بهر څخه د شيانو پر حقيقت نه پوهېږو، هر څومره چې زياته پلټنه وکړو کوم څه ته نه رسېږو، خو الفاظ او خيالونه چې ژوند ته د فريب له دام پرته بل څه نه دي او دې ته ورته نور نظرونه او همدارنګه د هغه د شاګرد (هاتمان) فکر، د سمبوليزم ښوونځی رامنځته کړ. دې ښوونځي، د عقلي درک پر وړاندې حساسيت او احساس ته اهميت ورکاوه او دې کار د (شوپنهاور او هاتمان) له نظرياتو الهام اخيسته، رمزو او کنايو ته ددې ښوونځي پاملرنه ځينې شاعران بدبينۍ او تشو خيالو ته راکاږل او وروسته د (فرويد) د نظرياتو له امله خبره (سور رياليزم) ته ورسېدله.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په سور ریالیزم پسې په اروپا کې نور ښوونځي لکه (ګزستانسیالیزم)، دادایزم، ریالیزم، ناتوریالیزم) او ګڼ نور ادبي جریانونه او د کره کتنې بهیرونه راوټوکېدل. دې بهیر ان تر شلمې پېړۍ پورې دوام وکړ. په شلمې پېړۍ کې په نړۍ کې ډول ډول حوادث پېښ شول. په نړۍ کې ګڼ شمېر خونړي جنګونه وشول، سیاسي، ټولنیز، پوځي او نور ډول ډول بدلونونه رامنځته شول، بشر د علم او تخنیک په برخه کې ډېر زیات پرمختګ وکړ. ادبیاتو هم په تېره بیا په غربي نړۍ کې، چې د ډېرو سیاسي، اقتصادي او ټولنیزو بدلونونو شاهده وه، د (۱۹) پېړۍ تر پایته رسېدو مخکې نوې بڼه خپله کړه. په دې خاطر چې د سمبولیزم، ریالیزم، سور ریالیزم او نورو په شان ښوونځي او ادبي جریانونه، چې یوه غټه برخه یې اوس، په ادبي مشاجرو کې مطرح ده، جریان لري. دې حالاتو نور حوادث وزېږول، طبیعي خبره ده چې دې حالاتو پر کره کتنې هم خپل خپل تاثیرات درلودل. په دې پېړۍ کې یو زیات شمېر کره کتونکو د کره کتنې پر ارزونې او د اثارو پر تحلیل لاس پورې کړ. دا نظریات که څه هم یو څه پخوانیو نظریاتو متاثره کړي وو، له بل پلوه یې پخوانۍ تجربې بډایه کړې او یو شمېر نوي شیان یې کره کتنې ته وړاندې کړل. وخت لا اوس هم ددې نظریاتو ټینګښت او دوام ته منتظر دی. د منلو او یا نه منلو په برخه کې یې باید له ډېرې بیړې کار وانه خیستل شي. یو ویشتمې پېړۍ ته باید انتظار

(c) ketabton.com: The Digital Library

وا یستل شي، چې کوم يې ګټور او موثر ګڼي. تجربو ښودلې ده چې د تېرو پېړيو کره کتنې او نظرونه هم د هغوی پر خپل وخت او چاپېريال کې له ستونزو او نيمګړتياوو خالي نه وو، خو دې سره سره د هغوی په منځ کې داسې کره کتونکي وو، چې د ادبياتو او کره کتنې په پراختيا کې يې خپله ونډه واخيسته او ځان ته يې لاره خلاصه کړه. د هغوی کار او زيار معاصرانو ته هم د منلو وړ شو او د لويو کره کتونکو په توګه وځلېدل. د دې مسلې د پلي کېدو يوه وسيله په شلمه پېړۍ کې د انساني اړيکو پراختيا او ماشيني وسايلو وده وه.

د يادونې وړ ده چې په شلمه پېړۍ کې د ډول ډول او پېچلو حوادثو حالت، نه يوازې د بديعي اثارو په دودولو او ټوکولو کې خپل رول درلود، بلکې د کره کتنې د ډولونو او طريقو د څرنګوالي په برخه کې يې هم رول درلود. غالباً د نړۍ په ګوټ کې چې يو ادبي ښوونځی او يا کره کتنيز جريان رامنځته شوی، تاثير او غبرګون يې پر ډېر لږ وخت په خپل ځای کې څرګند شوی او له هغو سره نوي مسايل يو ځای شوي دي.

د شلمې پېړۍ د کره کتنې له ځانګړتياوو څخه يوه داده، چې د دې پېړۍ کره کتنه دا مشخصوي، چې د ادبياتو د پخوانيو لويو ليکوالو نشتوالی او هغوی ته د مراجعې تشيال دی. په حقيقت کې د تېرو پېړيو پر خلاف چې د (پوپ، بوالو، سنت بوو، بيلنسکي) او

(c) ketabton.com: The Digital Library

نورو اکثرو مثالونو د تېرو لیکوالو د ځواکمنۍ یادونه کوله، هغه کره کتنه چې جریدو، اوونیزو او میاشتنیو کې خپرېده او کله کله یې هغه د مبارزې کره کتنې په نامه یادوله، د یو نوي جمهوري فکر ښکارندویه شوه. په دې کره کتنه کې پخوانیو ته د مراجعت او فرصتونو د تساوي نشتوالی، ځینې ادبي مشاجرې د کره کتنې له دایرې څخه وویستلې. له کره کتنې څخه دا ډول انګېرنه په واقعیت کې د رومانیک ښوونځي له فکره الهام اخلي.

په شلمه پېړۍ کې د کره کتنې یوه بله ځانګړنه، تطبیقي اړخ ته تمایل دی. د شلمې پېړۍ پر کره کتنې د تطبیقي روح غلبې علت د روابطو پراخوالی، ژباړې، د رسنیو او نورو تبلیغي ذریعو زیاتوالی دی.

ددې پېړۍ د کره کتنې بله ځانګړنه د فلسفې او ټولنیزو ښوونځیو اغېز دی.

کله چې شعر ددې ډول بهیرونو تر اغېز لاندې راشي، کره کتونکی وغواړي او که نه، په یو نه یو ډول به یې تحلیل، ارزونه او قضاوت ددې ډول تمایلاتو تر اغېزې لاندې راځي. نو ځکه خو د شلمې پېړۍ کره کتونکی ددې پر ځای چې په ټولیز ډول واقعیتونه ووینې، د ادبي پدیدو په څېړنه کې د خپلو عقایدو او افکارو تر اغېزې لاندې راځي. غالباً داسې کره کتنې ته لاره اوارېږي چې یوه لوري ته به ژمنتیا ولري. لکه څنګه چې په ځینو برخو کې د وخت د

(c) ketabton.com: The Digital Library

اخلاقي، ټولنيزو، اروا پوهنيزو او فلسفي ښوونځيو تر تاثير لاندې ده، نو ځکه خو د نوي عصر له فکري او علمي جريانونو پرته د شلمې پېړۍ پر کره کتنه پوهېد نه ګرانه ده.

ښه به وي چې د دې پېړۍ کره کتنه د لويديزې نړۍ د کره کتونکو له نظره مطالعه کړو. چې دوی په دې برخه کې څه وايي.

شلمې پېړۍ ته نږدې د کره کتنې په ډګر کې په انګلستان کې د (ماتيو ارنولد) (۱۸۸۸م) تعليمات څرګند وو. د ده بل هېوادوال (والستر پاتر) (۱۸۹۴م) هم په دې برخه کې ښه شهرت درلود. (ارنولد) شعر ته ډېر ارزښت ورکاوه، هغه فکر کاوه چې شعر د انسان د ژوندانه ترجماني کوي. هغه کره کتنه د انسان د فکر محصول ګڼله او له کره کتونکي څخه يې هيله کوله چې تل د ځان پېژندنې هڅه وکړي، لوستونکي ته ښه لارښوونه وکړي او خوښې ورته وروښيي. ده هڅه کوله د پخوانيو او معاصرو کره کتونکو د نظرياتو ترمنځ انډول وساتي. (ارنولډ) په کره کتنه کې د شاعر او ليکوال د ژوند او احوال او همدارنګه د محيط پېژندنه مهمه ګڼله او ښکلا ته يې زياته پاملرنه کوله، خو (والتر پاتر) بيا لذت ته ډېر فکر کاوه او (وسوين برن ګو) بيا په خپله زمانه کې (هنر د هنر لپاره) مفکورې ترويج ته زيات کار وکړ. په انګلستان کې د شلمې پېړۍ د لومړيو وختونو له کره کتونکي څخه يو هم (جرج سينتبوري) و چې تاريخي او تحليلي کره کتنې ته يې پام وکړ، (کاليربج) بيا د ادبي

(c) ketabton.com: The Digital Library

اثر په کره کتنه کې (تحلیل) ته زیات اهمیت ورکړ او په خپل اثر (له ادبیاتو سره کره کتنیز چلند) کې یې همدا مسله مطرح کړه. د ده کره کتنې تحقیقي بڼه درلوده. (تي. ای هارلم) بیا د ناپېیلي یا بې طرفه نقد توصیه وکړه، ده غوښتل ثابته کړي چې کره کتنه د ژوندانه یوه مهمه برخه ده، ځکه نو باید د ژوندون ورځنیو اړتیاوو ته ځواب ووایي.

(تي، اس، الیون) بیا په خپل کتاب (د شعر او کره کتنې ګټې) کې خپل نظر د کره کتنې په باب بیان کړ، هغه نه یوازې کره کتنه د معاصرینو د اثارو د نقد، بلکې د پخوانیو لیکوالو د کره کتنې لپاره هم لازمه وګڼله. د ساري په توګه د (ارستو) په باب یې ولیکل: ((فکر کوم د شعر په باب د ارستو هغه لیکنې چې تر موږه رارسېدلي دي، د یونان د تراژیدۍ د لیکوالو په باب یې زموږ درک لا ډېر ژور کړی دی.)) (الیوت) په شعر کې انځور ته ډېر ارزښت ورکاوه. د انځور تر څنګ یې عاطفه هم مهمه ګڼله. دی سره له دې چې د معاصرې نړۍ سړی دی، د خپلو معاصرینو پام د پخوانیو شاعرانو شعر ته اړوي او له هغو سره د اړیکو پر ټینګولو ټینګار کوي.

(ورجنیا وولف) (۱۸۸۲-۱۹۴۱م) په کره کتنه کې په دې نظر و، چې د یو هنري او ادبي اثر اهمیت په هغه حالت او احوال کې نغښتی چې دا اثر په کې منځته راغلی دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د اثارو پر تاریخي ارزښت سربېره يې د اثر ښکلا ییز اړخ ته هم پام کاوه.

په فرانسه کې کره کتنې د هغې د پخوانۍ غښتلې سابقې له امله په شلمه پېړۍ کې نوره وده هم وکړه.

د شلمې پېړۍ په پیل کې د (برونه تیر، امیل فاگه، ژول لومتر، اناتولي فرانس او گوستاولانسون) نومونه د هر چا په ژبه گرځېدل. (گوستاولانسون) تاریخي او علمي کره کتنې ته ډېره پاملرنه کوله. (امیل فاگه) د فرد حال او د هغه خوی او خُلق ته پر پاملرنې ټینگار کاوه. هغه په یوه اثر کې د لیکوال اخلاقي او رواني شېبو ته پاملرنه کوله. (رمي دوگورمون، پیرلاسر او ژلوستر) د فرانسې نور مهم کره کتونکي وو. پر دې سربېره د (ژان پل سارتر) نوم هم د یادونې وړ دی. هغه په کره کتنه کې د یو زیات شمېر ادبي ټولنو پام ځانته راواړوه او ((ادبیات څه دي؟)) نومي اثر کې يې لیکوال او کره کتونکي ته د تعهد او التزام اړتیا روښانه کړه. پر پورتنیو کره کتونکو سربېره (اندره مالرو، البرکامو، اندره ژید) سره له دې چې لوی او با اعتباره لیکوال وو، کله کله يې کره کتنه هم کړې ده.

په (اسپانیا) او (ایټالیا) کې که څه هم ادبي کره کتنې خپل شور وځوږ درلود، خو د ځینو نورو هېوادونو په انډول ډېره قوي نه وه. په تېره بیا د فرانسې، المان او امریکا په انډول. په دې هر هېواد کې ډېر ځواکمن کره کتونکي وټوکېدل. په اسپانیا کې کره کتنه د

(c) ketabton.com: The Digital Library

هومانیزم یا بشرپالنې د روح تر اغېزې لاندې وه. په ایټالیا کې بیا کره کتنې نسبتاً زیات قوت درلود. په ایټالیا کې (بندتو کروچه، جوانی جنتله) نومیالي کره کتونکي وو. په تېره بیا (کروچه) د ایټالیا کره کتنې کې نوې ساه پو کړه. که څه هم د (کروچه) نقد فلسفي اړخ درلود، خو ښکلا پېژندنې ته یې هم ډېره پاملرنه وکړه.

په شلمې پېړۍ کې په المان کې کره کتنې بیا خپلې ځانګړنې لرلې. په پیل کې کره کتنې د (ناتوریالیزم) پر لیدلوري ولاړې وې. د شلمې پېړۍ په پیل کې (ینرش هارت، (۱۸۵۵-۱۹۰۶) نوم چې اصلاً شاعر او لیکوال و، د کره کتونکو په نوملړ کې راغی. دده ورور (بویوس هارت (۱۸۹۰- ۱۹۳۰) د ناتوریالیزم پر اساساتو د ادبیاتو څېړنه کوله. د (هرمان بار ۱۸۶۳- ۱۹۴۳) په فعالیتونو سره د ناتوریالیزم اساساتو او اصولو ته زیان ورسېد، د(رومانتیک، سمبولیزم، تعبیر پالنې) او دې ته نور ښوونځي راوټوکېدل او ادبي کره کتنه د نوي رومانتیک ښوونځي اساساتو ته داخل شوه.

(شپتلر) او (شتفن ګیورګه) په ادبیاتو کې د لویو قالبونو او مضمونونو په لټه کې شول. د (الکساندر شرودر) او (ویلیم شولیس) په شان نورو کره کتونکو د شعر، کیسې او ننداریک پر کره کتنو پیل وکړ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د دويمې نړيوالې جګړې په پايته رسېدو او د المان تر تجزيې وروسته له شک پرته کره کتنه په يوه حالت کې پاتې نه شوه، ادبي کره کتنه پر بېلابېلو ليدلورو وويشل شوه.

ادبي کره کتنه په امريکا کې د شلمې پېړۍ له پيل څخه زيات اهميت حاصل کړ. د (نوي نقد) يا تخليقي نقد په باب د (جويل سپينګارن، (۱۸۷۵-۱۹۳۹) نظرياتو خپرېدل د هيومانيزم انګېرنې غښتلې کړې او د (نوي هيومانيت) مفکورې پلويان د نويو معيارونو د پيدا کولو په لټه کې شول. د (ه. ل. نکن) په نامه يو نوميالی کره کتونکی په دې نظر دی چې: ((ژوند لکه څنګه چې دی بايد همغسې انځور شي.)) د نوميالیو کره کتونکو په ډله کې يو (عزرا پاوند) دی، او (ا. مک ليش) هم کولای شو په دې ډله کې حساب کړو. (مک ليش) د خپلو نورو نظرياتو ترڅنګ هم له يوې خوا د تخيل پر ارزښت ټينګار کاوه او له بلې خوا يې داسې انګېرله چې د شعر د لټې په خاطر د انسان د ټولو هڅو هدف دادی چې د هغه ماهيت بايد پيدا کړي. هغه (د شعر او تجربه) په نوم په خپل اثر کې د شعر د ژوندانه لپاره تخيل ته زيات ارزښت ورکوي.

(مک ليش) د شعر او نورو ادبي ډولونو د کره کتنې په برخه کې د شکل او مانا پيوند په پام کې نيسي. له همدې کبله هغه وايي، ناشونې ده چې کره کتونکی په شعر او يا بل هنر کې مانا ته د رسېدو وسايل، له مانا څخه جلا کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دده په نظر د وسايلو همدا نفس دی چې مانا تضمينوي.

په واقعيت کې په ادبي کره کتنه کې د (عـرزا پاونـد ، مـک لـيش) او (واليوت) نظريـات د (ريچـاردز) لـه نظريـاتو سره ورتـوالی لـري، خو دې سره سره يې د ادبي کره کتنې په باب کتاب (د ادبي کره کتنې اصول) کې ليکلي چې ارزښتونه کولای شو د اروا پـوهنې پـه وسـيله وپېژنو. البته له ارزښت څخه دده مقصد انسـاني تجربې دي. کېـدی شي ادبي وي او يا نورې. لکه څنګه چې مو يادونه وکړه ده د ارزښـت مسالې ته ډېر پام وکړ، په خپل کتـاب کـې يې لـه ارزښت سره د نقد اړيکي مشخص کړل.

په هر حال (ريچـاردز) د ادبـي کـره کتنـې پـه برخـه کـې ځرګنـد رول ولوبـاوه. کـوم څـه چې دده پـه نظريـاتو کـې راڅرګنـد شـول او د ادبـي کره کتنې په اصولو کې د ارزښتونو د نظام يو ډول فلسـفه تـرې جـوړه شـوه، همـدا نظريـه (عرزاپاونـد) او (اليـوت) د يـوه تحليلـي نقـد پـه توګه څرګنده کړه.

د امريکا په ادبي ټولنو کې د (عـرزاپاونـد) انتقادي کتنې په تېـره بيا تر لومړۍ نړيـوالې جګړې دمخـه مهـال زيـاتې پراخې شـوې. ده د (رومانس روح) په نامه په خپل لومړني انتقادي اثر کې د (ريچاردز) د وينـا اساسـي جـوهر پـه سـاده ډول انځـور کـړ. پـه واقعيـت کـې (ريچاردز، پاوند) او (اليوت) پـه امريکـا کـې د (نـوې کـره کتنـې) د ښـوونځي اصول او مبـادي پـه خپلـو ځـانګړو بيـانونو سره رامنځتـه

(c) ketabton.com: The Digital Library

کړل. د یادونې وړ ده چې د (پاونډ) کره کتنې زیاتره عملي بڼه درلوده، نو ځکه خو د امریکا د ځوانانو ترمنځ زیاته دود شوه او د منلو وړ وګرځېده. ددې ترڅنګ، هغه طریقه چې په کره کتنه کې د (ریچاردز، پاونډ او الیوټ) له خوا وکارېدله، دا وه چې کره کتونکی باید د یو اثر د پېژندنې لپاره خپله اثر ته ډېره پاملرنه وکړي، نه هغه چاپېریال ته چې دا اثر په کې ټوکېدلی دی. ځینې نورو کره کتونکو لکه، (تیت آر یی، بلاکمر او کنت برک) زیاتره د شعر قالب او ظاهري بڼې ته کتل، ځکه (بروکس) او (وان دیک) ددې ساحې ځینو څېړونکو پورتنې اصول د قالب پالنې اصول ګڼل. یو بل امریکایي کره کتونکی بیا ادبي اثار د سیاسي او ټولنیزو مسایلو له نظره څېړل، خو (وی. ال پارینګون) بیا ادبیات د ولسواکۍ د معیارونو له مخې سنجول. ځکه نو په امریکا کې د ادبي کره کتنې جریانونو د ځینو نورو کره کتونکو په رامنځته کېدو سره، له مشخصو ځانګړنو سره دوام پیدا کړ.))(۲۱: ۴۱-۵۱).

(c) ketabton.com: The Digital Library

ب- کره کتنه په ختیځ کې:

په غربي نړۍ کې د مذهبي افکارو او له مذهب څخه د ناسمو تعبیرونو حاکمیت که څه هم نړۍ نږدې یوه زریزه په تیاره کې وساتله او دې بهیر تر رنسانس پورې دوام وکړ، خو شرقي نړۍ په تېره بیا اسلامي نړۍ له دې تیارو څخه تر ډېره حده لرې پاتې شوه. په اسلامي نړۍ کې بیا عربي نړۍ تر ټولو زیاته مطرح ده، دلته غواړو د عربي نړۍ ته تم شو.

۱- کره کتنه په عربي نړۍ کې:

کره کتنه په ختیځ کې اوږد تاریخ او تسلسل لري. دا تسلسل لکه د غربي نړۍ په شان غوڅ شوی نه دی. په تېره بیا په عربي نړۍ کې تر اسلام دمخه او وروسته او بیا هم د اسلامي دورې په بېلابېلو پړاوونو، سیمو او واکمنیو کې کره کتنې خپل شتوالی ساتلی دی، چې مخکې مو څه ناڅه رڼا پرې واچوله او د مهمو کره کتونکو نومونه مو یاد کړل. په ختیزه نړۍ کې په سوونو ژبې او تمدنونه دي، چې د کره کتنې په برخه کې پر ټولو بحث کول د یوه اثر یا څو کتابونو له اوسېلي څخه وځي، خو دلته غواړو هغه ژبې او ټولنې چې له کلتوري، ژبني او ادبي پلوه زموږ له کلتور، ژبې، ادبیاتو سره څه ناڅه ارتباط لري، په معاصره یا اوسنۍ دوره کې ددې ژبو د کره کتنې پر څرنګوالي او د کره کتنې پر مخکښانو لنډه رڼا

(c) ketabton.com: The Digital Library

واچوو. لومړی راځو د عربي نړۍ په تېره بيا د دوی د ويښتيايي پېر کره کتونکو ته.

له هغو اديبانو او کره کتونکو څخه چې د عربو د بيا ويښتيا پېر د ادبي کره کتنې د بشپړتيا او پرمختيا غورځنګ مخکښان بلل کېږي، ځينې په لاندې ډول درپېژنو:

۱- احمد فارس الشدياق:

(۱۸۰۵-۱۸۸۷م کلونه) د احمد فارس د ژوند کلونه دي. (فارس بن يوسف الشدياق) د لبنان د (بعشقوت الكسروانيه) په کلي کې زېږېدلی دی، له (عين ورقه) مدرسې څخه فارغ شوی. د عمر پر لسم کال يې شعر ووايه او ډېر هغه کتابونه يې چې د پلار په کتابتون کې وو، په غور او مينه ولوستل. ډېر ښوزلی و او د کتابونو د نسخو د ليکلو په اجوره يې ګوزاره کوله. کله چې امريکايي عيسوي دعوتګرو د هغه د پوهې اوازه واورېده، مصر ته يې وروغوښت چې عربي ورزده کړي. په مصر کې هم پر زده کړه بوخت شو او د ((الوقائع المصريه)) د عربي څانګې د ليکنې کار هم ور وسپارل شو. بيا له مصره پر (۱۸۳۴م) کال (مالټا) ته د امريکايانو په مدرسه کې د زده کړې او د هغو د خپرونو د تصحيح لپاره ولېږل شو. هلته يې د مالټا پر تاريخ کتاب وليکه، بيا د کيمبرج پوهنتون د انجيل د ژباړنې ټولنې، لندن ته وغوښت، هلته يې د دغه کتاب په ژباړه کې

(c) ketabton.com: The Digital Library

برخه واخیسته او د انګرېزي ټولنې په هکله یې څېړنې وکړې. بیا پاریس ته ولاړ او هلته یې فرانسوي او انګرېزي ژبې ښې زده کړې. له پاریس څخه نورو اروپایي هېوادونو ته ولاړ او خپل یونلیک ((کشف المخباعن فنون اوربا)) یې ولیکه. دغه مهال یې د ((الساق علی الساق فی ماهو الفاریاق)) په نامه کتاب هم ولیکه. په پاریس کې یې د عثماني پاچا عبدالمجید په مدح کې قصیده وویله، هغه وروغوښت، خو دغه مهال د تونس ((بای)) (د تونس مشر واکمن) په پاریس کې پرې پېښ شو، د هغه په مدح کې یې د عربي نامتو شاعر کعب بن زهیر په تقلید قصیده وویله. کله چې هغه خپل هېواد ته ورسېد، ور ویې غوښت او ډېر عزت یې ورکړ. هلته په رسېدو سره د ((الرائد التونسي)) رسمي جریدې د لیکنې ډلې مشر وټاکل شو او د اسلام پر سپېڅلي دین هم مشرف شو، بیا د (احمد فارس) په نامه ونومول شو او په ټولو عربي هېوادونو کې یې په پوهه او ادب کې نوم وایست. بیا د (آستانې) عظمی صدارت وروغوښت او پر (۱۸۶۰م) کال هلته ورسېد. هلته یې ډېر درناوی وشو او د ((الجوائب)) په نامه ورځپاڼه یې راوایستله. پر (۱۸۸۷م) کال په آستانه کې مړ شو، خو د هغه له وصیت سره سم د بېروت په یوه هدیره کې خاورو ته وسپارل شو.

د شدیاق په لیکنو او نظریو کې بنسټپالنه لیدل کېږي. د ژوند ناخوالو ډېر ځورولی و. پر هغه چا چې دی یې تنګاوه، ډېر په غوسه

(c) ketabton.com: The Digital Library

کېده او کلک غچ به يې ځنې اخيسته. هغه پر پورته يادو شويو کتابونو سربېره نور هم پر کتابونه هم ليکلي دي.

الف- ټولنيزه کره کتنه يې: (حنافاخوري) وايي: شدياق سودايي مزاجه و. د خلکو عيبونو او ناوړو کارونو ته به يې خُلق تنګېده او ځوراوه به يې، خو چې ملنډې به يې پرې ووهلې، خوښ به شو، وايي چې دده پلار او نور خپلوان عثماني دولت فراري کړي وو، ځمکې يې ورضبط کړې وې او له ډېرو کړاوونو سره يې مخامخ کړي و، له دې امله دی هم له واکمنو څخه د غچ اخيستنې په لټه کې وو او څنګه چې ځنې وېرېده، د هغو خدمت يې د زړه له اخلاصه نه کاوه. له ديني عالمانو سره يې هم نه وه جوړه، ځکه هغو دده د رايو او تمايلاتو مخالفت کاوه، له بله پلوه څنګه چې يې د خپل هېواد وروسته پاتيوالی د اروپايي هېوادونو له پرمختياوو سره پرتله کړ، نو يې خپل قلم کره کتنې ته وګوماره.

د شدياق کره کتنه، افرادو او ټولنې دواړو ته متوجه وه، هغه به خپلې خبرې په جرايدو کې د ((جمل ادبية) تر سرليک لاندې تل په ((من الناس)) پيلولې او د خلکو پر ناوړه خويونو او دروغو ويلو او داسې نورو شيانو به يې نيوکې کولې. د کورنيو په اړه د هغه دا رايه وه چې ښځه د نر له استبداده وژغورل شي او اولاد د والدينو له ناپوهۍ، او همدارنګه په روزنه کې د هغو له ناسمو کړو وړو ازاد

(c) ketabton.com: The Digital Library

شي. ښځې د (شدياق) په اند د لوی ځښتن يو غوره مخلوق دی، د ژوندانه کچه يې بايد لوړه شي او په ګڼورو پوهنو وپسولل شي.

څنګه چې يې په لويديځ کې ليدلي وو، چې علم، ښوونه او روزنه هلته پرمخ تللي، نو هيله يې لرله چې دده په هېواد کې هم علم، ښوونه او روزنه هغسې وي، ځکه يې پر خپل هېواد مسلط جهل غندہ، تل به يې د خپلو ليکنو له لارې په لويديځ کې د علمي پرمختياوو معلومات خپرول او خپل ولس به يې د هغه ځای له نورو اکتشافاتو خبراوه.

ب- ادبي کره کتنه يې: (شدياق) له ادب سره ډېره مينه درلوده او د لرغوني او نوي ادب په اړه يې بشپړ معلومات درلودل. له تقليدي بنديزونو څخه بېزار و، پر دې اساس يې د عالمانو او اديبانو پر مروجو اسلوبونو نيوکې کولې، که څه هم دی په خپله نه دی بريالی شوی چې په خپلو ځينو منظومو او منثورو اثارو کې له هغو څخه ځان وژغوري.

څنګه چې هغه په خپلو سفرونو کې د لويديزو ادبياتو او اروپايي ليکوالو د اندونو او تعبيرونو په هکله معلومات ترلاسه کړي وو، نو يې د عربي ادبياتو پر پخوانيو طريقو او متداولو اسلوبونو نيوکې کولې او د عربي نحوې، د هغې له سختو او

(c) ketabton.com: The Digital Library

مشکلو طریقو، د بیان او بدیع او د هغو د اړوندو صنایعو له بې ګټې اسلوبونو څخه یې ناخوښي څرګندوله.

هغه په خپلو لغوي کتابونو کې ځانته ښېله لاره غوره کړې وه او د کلمو ماناوو ته یې ټول پام اړولی و. د کلمې اصل او مانا او د توري عام مدلول او خصایص به یې پلټل او په دې توګه د ډېرو لغتونو پر اسرارو داسې پوهېده چې نور ډېر لږ عالمان به پرې پوهېدلي وي.

هغه شعر د مناسباتو له بندیزونو او پخوانیو اسلوبونو څخه ازاداوه. له دې امله هغه پر شاعرانو ځوروونکې نیوکې کولې، خو دې سره سره یې بیا هم ځان له همغو مناسباتو ازاد نه شو کړای.

د نثر پر پخواني دودیز شکل یې هم کلک بریدونه کول او له پخواني شکل څخه یې د نثر د ازادولو هڅه کوله.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲- شيخ ابراهيم يازجي:

شيخ ابراهيم يازجي له (۱۸۴۷-۱۹۰۶م) كلونو پورې ژوند كړی دی. د نوميالي پوه او ليكوال، (شيخ ناصيف يازجي) زوی دی. په بيروت كې زيږېدلی. تر تحصيل وروسته يې پر (۱۸۷۲م) كال د ((النجاح)) په نامه جريده راوايستله، بيا له عيسويانو سره (نهه كاله) د (انجيل) د عربي ژباړې پر سمون بوخت شو او د دې ترڅنګ يې د عيسوي پادريانو په غوښتنه د لغتونو كتاب ((الفرائد الحسان من قلائد اللسان)) پر ليكلو پيل وكړ. د بېروت په (بطريركيه) مدرسه كې يې د ښوونكي دنده هم ترسره كړه او د دې ټولو چارو ترڅنګ يې بېل بېل كتابونه تصحيح او د پلار ځينې نابشپړ كتابونه يې بشپړ او ځينې يې لنډ او خلص كړل. بيا يې د ((نجعة الرائد)) كتاب وليكه. بيا يې د دريو ډاكترانو په ملګرتيا د ((الطبيب)) په نامه مجله راوايستله، كله چې يې په مصر كې ډېره ازادي وليدله، د ادب او خپرونې د كار قدر، نو اروپا ته يې سفر وكړ او د ځينو اړتيا وړ سامانونو او شيانو تر برابرولو وروسته مصر ته ولاړ. لومړی يې خپل يوه پخواني ډاكتر ملګري سره يوځای د ((البيان)) په نامه مجله راوايستله، خو يو كال وروسته سره بېل شول او بيا يې پر (۱۸۹۸م) كال د ((الضياء)) په نامه مجله خپره كړه او اته كاله يې د خپلې مړينې ترمهاله وچلوله. هغه پر دې سربېره چې

(c) ketabton.com: The Digital Library

عالم، شاعر، ليکوال، ورځپاڼه ليکونکی او ويي پوه و، کره کتونکی هم و.

هغه ادبي اثار له مانيز او هنري پلوه کره کول او په دې هکله د نظر خاوند او د سليم ذوق څښتن و.

۳- سليمان البستاني:

(۱۸۵۶- ۱۹۲۵م) کلونه دده د ژوند زمانه ده. (سليمان البستاني) د (لبنان) په (بکشتين) نومي ځای کې زيږېدلی دی. د (بيروت) په (المدرسة الوطنية) کې يې زده کړه کړې او په خپل ځاني کوښښ يې انګريزي، فرانسوي، الماني، يوناني، ايټالوي، اسپانوي، بلغاريايي، هنګري او پرتګالي ژبې زده کړي او په رياضي، کيميا، حقوقو، کرنه، سوداګری، کانپوهنه او ټولنپوهنه کې يې مالومات ترلاسه کړي دي. عراق او د عربو ټاپو وزمې ته يې سفرونه وکړل او بيا يې په بيروت کې له (سليم البستاني) سره د (دايرة المعارف) په ليکلو کې برخه واخيسته. بيا بيرته بغداد ته ولاړ، هلته يې له يوې ښځې سره واده وکړ. بيا يې په مصر کې د (هومر) د (ايليډ) منظومه په عربي وژباړله، سريزه او شرح يې پرې وليکله.

بيا يې پر (۱۹۰۸م) کال د ((عبرة و ذکری)) په نامه کتاب خپور کړ، دې کتاب له هغه سره د هغه د وطنوالو مينه زياته کړه او د (بيروت) له ولايت څخه پارلمان ته وټاکل شو. بيا د پارلمان د دويم مشر په

(c) ketabton.com: The Digital Library

توګه انتخاب شو ، بیا د عثماني دولت د استازي په توګه د اروپايي هېوادونو پلازمېنو ته ولاړ. پر (۱۹۱۳م) کال د کرنې او سوداګرۍ د وزير په توګه غوره شو. دغه مهال يې کوښښ وکړ چې عثماني دولت په جګړه کې برخه وانه خلي، خو چې خبره يې ونه منل شوه وزارت يې پرېښود او د درملنې لپاره سويس ته وخوځېد. تر جګړې وروسته مصر ته ولاړ، پر (۱۹۲۴م) کال امريکا ته ولاړ، هلته يې د خپلو کډوالو هېوادوالو له خوا تود هرکلی وشو او امريکايانو هم په درنه سترګه ورته کتل، خو وروسته په سترګو ړوند او پر (۱۹۲۵م) کال مړ شو.

د (بستاني) کره کتنه له هغه ځايه چې په هغه کې د يوه رښتيني کره کتونکي اوصاف شته د عربي کره کتنې په غورځنګ کې يو بېل پړاو جوړوي. د هغه پراخه مطالعه د (ايليډ) پر منظومه باندې د هغه له تعليقاتو څخه په ګوته کېږي، البستاني د هغو رښتينو پوهانو په سر کې راځي چې د اړتيا وړ معلوماتو د ترلاسه کولو لپاره يې هر ډول ستونزې زغملي. هغه د (ايليډ) پر عربي کولو او سپړلو باندې د شاوخوا سلو شاعرانو اثار، د يونان او عربو ډېرې مهمې سرچينې پلټلې، د لاتيني، انګرېزي او فرانسوي ژبو په اشعارو يې استشهاد کړی، د ډېرو کره کتونکو نظريې يې پرې را اخيستي او ډېر جغرافيوي او نور مسايل يې په کې څېړلي او ځای کړي دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ددې ترڅنګ يې د (ايليډ) په شننه کې له ډېره دقته هم کار اخيستی دی او ډېر کتابونه يې ورته کتلي دي، تر دې چې د يوه بيت د موندلو لپاره يې، چې د دليل په توګه يې وړاندې کړي، درست کتاب لوستی دی.

پر (بستاني) باندې د علمي او فلسفي لېوالتيا ذوق دومره غالب و چې هغه به د (هومر) شعر د خپل فلسفي تمايل له مخې څېړه او د يوناني او عربي ادب تو پيرونه به يې له دغه نظره په ګوته کول، په تاريخي، ژبنيو او اخلاقي مسايلو کې يې له زياتې څېړنې څخه کار اخيستی. خو کره کتنه يې د ادبي فنونو، ځيرکتيا او پوهې څخه برخمنه وه.

۴- جرجي زيدان:

(۱۸۶۱-۱۹۱۴م) کلونه دده د ژوند زمانه ده. (جرجي زيدان) په (بېروت) کې زېږېدلی په (مدرسه ثلاثة اقمار) کې يې څه زده کړه وکړه، بيا په داسې حال کې چې کوچنی و په بېروت کې د ناکراريو او مذهبي شخړو له امله اړ شو، چې سبق پرېږدي او له پلار سره د کورني خرڅ په پيداکولو کې مرسته وکړي، له علم او ادب سره يې زياته مينه درلوده، ډېر کتابونه يې ولوستل، انګرېزي ژبه او ډېر نور څه يې زده کړل. پر (۱۸۸۱م) کال په بېروت کې امريکايي پوهنتون ته شامل شو او د روغتيايي علومو او درمل جوړولو په

(c) ketabton.com: The Digital Library

برخه کې تر ځه زده کړې وروسته يې بېرته هغه پرېښود ، بيا مصر ته وخوځېد او د ((الزمان)) د جريدې د خپرولو چارې يې پرغاړه واخيستې، بيا يې پر (سوډان) باندې د انګرېزانو د حملې پر مهال د مصريانو او سوډانيانو د ژباړن په توګه دنده ترسره کړه.

پر (۱۸۸۵م) کال بېروت ته لاړ او د ختيځ د علمي ټولنې د غړي په توګه وټاکل شو ، بيا يې انګلستان ته سفر وکړ او بېرته مصر ته لاړ او هلته د تاليف، ژباړې او مجلې ليکلو پر کار بوخت شو. پر (۱۸۹۲م) کال يې د ((الهلال)) مجله را وايستله او ان د خپلې مړينې تر مهاله يې وچلوله.

هغه د تاريخ، جغرافيې، ادبي او لغوي علومو او کيسو په باب کتابونه وليکل، مشهور يې ((تاريخ مصر الحديث))، ((تاريخ التمدن الاسلامي))، ((تراجم مشاهير الشرق)) او ((تاريخ آداب اللغة العربية)) دي.

(جرجي زيدان) د عربي ژبې له هغو معاصرو ليکوالو څخه دی چې ډېر مهم او په زړه پورې کتابونه يې ليکلي، ((تاريخ آداب اللغة العربية)) اثر يې له ډېرو ادبي فوايدو څخه ډک دی او په (الهلا) مجله کې يې علمي، دقيق او معتدل کره کتنيز ذوق ټولو ته څرګند دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۵- ابراهیم عبدالقادر المازني:

(۱۸۹۰-۱۹۴۹م)کلونه ددې کره کتونکي د ژوند مهال دی. (ابراهیم عبدالقادر المازني) د هغو کسانو له ډلې څخه چې د عربي کره کتنې وروستی بنسټیز غورځنګ دده د هلو ځلو زېږنده بلل کېدی شي، دې چارې ته یې ځانګړی پام اړولی و او په دې هکله یې ارزښتناک اثار پرې ایښي دي.

دغه مصري ادیب د انګرېزي ادب او فرهنګ په باب هم معلومات لرل، هم شاعر و او هم یې کیسې لیکلې. د کره کتنې له کتابونو څخه یې ((الشعر وغایاته)) او ((بشار بن برد)) دي. د لیکنو ټولګې یې هم چې د ((حصاد الهشیم)) او ((قبض الروح)) تر سرلیکونو لاندې خپرې شوې دي، د کره کتنې په اړه ډېر مواد لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲- عباس محمود العقاد:

(۱۸۸۹-۱۹۶۴م) کلونه د عباس د ژوند کلونه دي. (عباس محمود العقاد) په (اسوان) کې زېږېدلی دی، تر دوديزو زده کړو وروسته مصر ته ولاړ او هلته يې د ((الامة)) له ګوند سره اړيکي ټينګ شول، ورځپاڼو ته يې ليکنې ورکولې او په ازادو مدرسو کې د لوست ورکولو پر کار بوخت شو، بيا چې د ((الوفد)) له ګوند سره يوځای شو (نهه مياشتې) بندي شو. پر (۱۹۳۸م) کال د عربي ژبې د ټولنې د غړي په توګه وټاکل شو. هغه ډېر ګڼ اثار ليکلي دي چې له هغو څخه يې ځينې دادي:

۱-((الديوان))، دغه کتاب يې ابراهيم عبدالقادر المازني سره په ګډه ليکلی دی. دا کتاب دوه ټوکه دی او په هغه کې يې د ځينو معاصرو شاعرانو پر شعرونو کره کتنه کړې ده.

۲-((شعراء مصر و بيئاتهم في الجيل الماضي))

۳-((ابن الرومي، حياته و شعره))

۴-((ابو نواس الحسن بن هانئ))

۵-((هتلر في الميزان))

۶-((الامام علي کرم الله وجهه))

۷-((فاطمة الزهراء))

(c) ketabton.com: The Digital Library

۸-((فاطميون))، يې نور اثار دي.

د بېروت (دارالکتب اللبناني) پر (۱۹۷۴م) کال د (استاد عباس محمود العقاد) د اثارو بشپړه ټولګه په دوه ويشتو ټوکونو کې خپره کړه. عقاد چې له معاصرو سترو ليکوالو، کره کتونکو او شاعرانو څخه دی، تر هغه چې مړ کېده د نازيانو، فاشيستانو او ښکېلاکګرو پر ضد يې مقاومت وکړ او په خپلو اثارو کې يې د سمونپالو (مصلحينو) له هلو ځلو سره مرسته وکړه. البته کوم څه چې د ده اثار ځانګړي کوي، هغه د ده د حقيقت پلټلو او ازادۍ غوښتلو ذوق دی. ان د ده په اند ((ادب او هنر په خپله د ازادۍ او ازادۍ خوښوونې د اروا ډېر لوړ ښکارندوی او بيانوونکی بلل کېږي.))

(عقاد) په کره کتنه کې د شاعرانو او ليکوالو د مهال او چاپېريال بيانولو ته په ځانګړې توګه پام اړوي. د ((شعراء مصر وبيئاتهم في الجيل الماضي)) په سريزه کې کاږي: ((په هر ولس او هر پېر کې د شعر او ادب د کره کتنې لپاره د چاپېريال پېژندلو ته ضرورت دی، خو دا ضرورت د مصر په هکله په تېره بيا کله چې د هغه د تېر توکم د شعر او ادب خبره په منځ کې وي، لا زيات دی.)) هغه په خپله هم په دغه کتاب کې د شاعرانو چاپېريال څېړلو ته ډېر زيات پام کړی دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ((ابن الرومي، حياته و شعره)) کتاب کې يې پر بهرني چاپېريال سربېره د شاعر باطني او اروايي احوالو ته هم پام اړولی دی. دغه کتاب يې له ځينو اړخونو د انګرېزي کره کتونکي او ليکوال (هازليټ) بحث او کره کتنه سره ته ور په يادوي او داسې ښکاري چې د دغه کتاب په ليکلو کې به يې د هغه کړنلاره په پام کې نيولې وي.

۷- محمد حسين هيکل بک:

محمد حسين هيکل بک پر (۱۸۸۸م) کال زېږېدلی دی. **نوموړی** د مصر او سمهالی کره کتونکی، ليکوال، څېړونکی او تولنيز منتقد دی، هغه سربېره پر دې چې د نامتو جريدې ((السياسة)) ليکونکی و او په هغې کې يې مهمې او په زړه پورې ليکنې خپرولې، د ادبي او کره کتنيزو ليکنو ټولګه يې هم د (فی اوقات الفراغ) تر سرليک لاندې خپره شوې ده، نور اثار يې دادي: (تراجم مصرية وغربية)، (ثورة الادب)، (ولدي)، (حياة محمد) او (في منازل الوحی).

هيکل بک د مصري ادب د تجدد او تحول له مخکښانو څخه شمېرل کېږي، هغه په مصر کې د فرانسوي ژبې او ادب او د فرانسوي اديبانو او شاعرانو د اندونو او اسلوبونو د خپرولو لپاره ډېر زيار و ايست. دده په اند د ټولو عربي ولسونو معارف او فرهنګ

(c) ketabton.com: The Digital Library

یو دی او ټول عرب باید په ټولو عربي هېوادونو کې د هغو د پراختیا او پیاوړتیا لپاره هلې ځلې وکړي.

د هغه په نظر د عربي ادب بیا رغښت مهم کار دی او لار یې هم داده، چې لیکوال د زړو او متروکو بې مانا الفاظو له کارولو ډډه وکړي، ځکه رښتینی ادیب هغه نه دی چې له زړو او مشکلو الفاظو سره بلد وي، بلکې واقعي ادیب هغه دی چې وکولای شي افکار او ماناوې د داسې الفاظو په ښه وړاندې کړي، چې د دغو ماناوو ښکلا له الفاظو څخه هم احساس او څرګنده شي. له دې امله هر څومره چې الفاظ ډېر ساده وي، هغومره پر غوږو ښه لګېږي او زړه ته نږدې کېږي.

۸- احمد امین:

پر (۱۹۵۳م) کال مړ شوی. (احمد امین) د مصر له معاصرو کره کتونکو او څېړونکو څخه دی. هغه سره له دې چې د عربي ادب او تاریخ په څېړنو کې یې کارنده ونډه واخیسته، له اروپایي ادب او فلسفې سره یې بلدتیا لرله. د هغه له مهمو اثارو څخه د ((فجرالاسلام))، ((ضحی الاسلام))، ((ظهرالاسلام)) او ((یوم الاسلام)) کتابونو لړۍ ده، چې د اسلام د تاریخ، تمدن او فرهنګ په هکله یې لیکلي او په هغو کې یې د تاریخي کره کتنې اصول او قواعد په ډېر ښکلي ډول کارولي دي. (عمراحمد عثماني) چې د

(c) ketabton.com: The Digital Library

دغې لړۍ ((فجرالاسلام)) يې په اردو ژبه ژباړلی دی، د احمد امین د دغو کتابونو په هکله وايي: ((پروفیسر احمد امین د خپلو کتابونو په دغه لړۍ کې د اسلام تاریخ لیکلی دی، نه د مسلمانانو، تر کومه ځایه چې زما فکر کار کوي دغه خبرې مور ته تر دې وړاندې نه دي ویل شوي. په دغه کتابونو کې به تاسې ووینئ چې اسلام یې د یوه داسې بهاند سمندر غوندې ښوولی، چې خپلې سرچینې ته نږدې ببخي صاف، شفاف او سپېڅلی ښکاري. خو وروسته له یوې او بلې خوا، لښتي او ویالې پرې ګډې شوي او هغه یې اغېزمن کړی دی. که په سطحي کتو ورته وکتل شي، دغه بهرني عناصر عیناً اسلام ښکاري، خو که لږ څه يې تل ته پام وشي، نو د دغو راغلو لښتیو او ویالو اوبه د اصلي سمندر له روانو اوبو څخه ګرد سره بېلې ښکاري. (علامه احمد امین) د اسلام تاریخ په دغسې ژورلید څېړلی دی او په دغه ډول یې د تاریخ خپله دغه لړۍ وړاندې کړې ده.))

(علامه احمد امین) بل کتاب د ((النقد الادبي)) په نامه د کره کتنې د تاریخ او اصولو په هکله لیکلی دی. د دغه کتاب د لیکني کار يې پر (۱۹۵۲م) کال په قاهره کې سرته رسولی دی او له هغه مهاله تراوسه څو واره چاپ شوی دی. د احمد امین دغه کتاب په کره کتنه کې د هغه د کلونو کلونو تجربې او د مصر په (فوادالادول) پوهنتون کې د دغې موضوع د کلونو کلونو تدریس

(c) ketabton.com: The Digital Library

محصول دی. د (علامه احمد امین) د لیکنو ټولګه هم د ((فیض الخاطر)) تر سرلیک لاندې په (اتو ټوکونو) کې خپره شوې، چې د کره کتنې په هکله ګڼې لیکنې په کې شاملې دي.

۹- ډاکتر طه حسین:

(۱۸۸۹-۱۹۷۳م) کلونه دده د ژوند زمانه ده. مصری لیکوال، کره کتونکی، څېړونکی او ادیب (طه حسین) چې د مصر د (مغاغه) نومي ځای په یوه کلي کې زېږېدلی دی. په کوچنیوالي کې د سترګو له نعمت څخه بې برخې شو. هغه لومړی د ((الازهر)) په پوهنتون کې زده کړې ترسره کړې، بیا یې په ((الجامعة الاهلیة)) کې لوړو زده کړو ته دوام ورکړ او د عربي ادب په څېړنه کې یې د ختیځپوهانو او د نوي فرهنګ د مخکښانو د کړو کارونو زده کولو ته مخه کړه. بیا فرانسې ته لاړ، لرغوني ادبیات او فلسفه یې ولوستل او د فرانسې د معاصر ادب په هکله یې پوهه ترلاسه کړه. کله چې مصر ته ستون شو په (الجامعة الاهلیة) کې استاد شو. کله چې پر (۱۹۲۵م) کال ((الجامعة المصریة)) نوې پرانیستل شوه، د هغې د ادبیاتو د پوهنځي استاد او مشر وټاکل شو. ډېرې لیکنې یې مجلو ته ورکړې او د ((الوفد)) په اخبارونو کې یې هم سیاسي لیکنې خپرې شوې. بیا د ((جامعة الاسکندریة)) مشر، ورپسې د پوهنې وزیر او بیا د ((اللجنة الثقافیة للجامعات العربیة)) رئیس وټاکل شو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ادبي او کره کتنیزې لیکنې یې ډول ډول او بېخي ډېرې دي. له هغو څخه یې ځینې دا دي:

۱-(ذکری ابی العلاء) پر دغه کتاب یې پر (۱۹۲۵م) کال د مصر له پخواني پوهنتون څخه دوکتورا اخیستې ده.

۲-(ابن خلدون و فلسفته الاجتماعیة) دغه کتاب یې د (ډي لټ ډګرۍ) (په ادبیاتو کې د دوکتورا) لپاره د (پاریس) د (ساربون) پوهنتون ته وړاندې کړی دی. (عربي ژباړه یې پر (۱۹۲۵م) کال خپره شوه).

۳-(في الادب الجاهلي) د دغه کتاب پر خپرېدو ډېر ستر شور ماشور جوړ شو. ادیبانو او استادانو پر هغه نیوکې وکړې او ډېر ایرادونه یې پرې ونیول او ویې ویل؛ چې هغه هڅه کړې ده چې د جاهلي شعر او ادب په نه منلو سره په حقیقت کې د عربو له ټول ادب، تاریخ، ژبې، دودونو او ویاړونو څخه انکار وکړي او د هغه په رد کې یې لیکنې او کتابونه خپاره کړل.

(ډاکتر زرین کوب) په خپل اثر (نقد ادبي) کې وایي: ((که څه هم په دغه کتاب کې د طه حسین رایې او عقاید له مبالغې خالي نه دي، خو کومه غوڅه لهجه، لطیف او ساده بیان چې په هغه کې شته، هغه ته یې ډېر ارزښت ور په برخه کړی دی او طه حسین بې له شکه چې په

(c) ketabton.com: The Digital Library

عربي نوې کره کتنه کې تازه ساه پوکړې ده او نور کره کتونکي په تېره نوي ځوانان تر ډېره د هغه تر احسان لاندې دي.))

۴-(حديث الاربعاء) دغه کتاب يې سرې ته د فرانسې د نامتو کره کتونکي (سنټ بوو) اثر (د دوشنبې ليکونه) ورپه زړه کوي. له آره (طه حسين) په کره کتنه کې د فرانسوي کره کتونکو، په ځانګړې توګه د (سنټ بوو)، (تين) او (برونتير) طريقو ته تمايل لري او د عربي ادب په کره کتنه کې د هغو د طريقو او اسلوبونو پلوي کوي. خو له دې سره سره په کره کتنه کې د هغه ډډه يوازې پر علم او عقل نه ده، بلکې ذوق او عاطفه هم د هغه په کره کتنه کې خپل ځای لري او دغه ټکي د هغه د کره کتنې له ښېګڼو څخه شمېرل کېږي.

۵-(الوان)

۶-(نقد و اصلاح)

۷-(مع المتنبی)

پورتني څلور کتابونه هم د هغه د کره کتنې د ليکنو ټولګې دي، چې ډېرې کره کتنيزې ګټې لري.

۱۰- محمد کرد علي:

پر (۱۸۸۹م) کال زېږېدلی دی. (محمد کرد علي) د (دمشق) اوسېدونکی او د ادب او څېړنې د ډګر ستر سړی دی. د سوريې د

(c) ketabton.com: The Digital Library

فرهنګ وزیر شو. د ((المقتبس)) مجله يې تاسیس کړه او د دمشق د فرهنګي چارو د رياست مشري يې هم کړې ده. څو ځله يې اروپا ته سفرونه وکړل. د ډېر ښه استعداد څښتن دی او د تاريخ ليکلو کار يې په ښه توګه سرته رسولی دی. په ادبي کره کتنه کې يې غالباً د پخوانيو اشخاصو په هکله ليکنې کړي او په خپله د زړه له کومې (د پخواني ژوند د نوي کولو)) د غورځنګ پلوی دی. د (کرد) مهم اثار دا دي: ((رسائل البلغاء)) (د لرغونو متنونو ټولګه)، ((غرائب الغرب))، ((القديم والجديد))، ((خطط الشام)) (شپږ ټوکه)، ((الاسلام والحضارة العربية))(دوه ټوکه).

۱۱- زکي مبارک:

(زکي مبارک) پر (۱۸۹۱م) کال زېږېدلی دی. نوموړی د مصر او سېدونکی او ښکلی او غوښ اسلوب لري. له شور او ځوږه ډک غنايي شعر وايي، مدرني ادبي څېړنې کوي او خپل شخصي او خپلواک عقايد په کې بيانوي. کله کله داسې مخالفت کوي چې شخصي او خپلواک عقايد په کې بيانوي. کله کله داسې مخالفت کوي او يا له استهزا ډکې ليکنې کوي چې د ځينو د سپکاوي، زړه بداوي لامل ګرځي، دښمني او ناوړه تفاهمات راپاروي. که په ليکنو کې يې يو څه ډېر صميميت وای، اثارو به يې ډېر مينوال درلودل.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د (زكي مبارک) مهم اثار: ((حب ابن ابي ربيعه))، ((البدائع))، ((مدامع العشاق))، ((الاخلاق عند الغزالي))، ((الموازنة بين العشراء))، ((ذكريات باريس))، ((النثر الفني في القرن الرابع)) (د ده د هغې رسالې عربي ژباړه ده چې د دوكتورا لپاره يې په فرانسوي ليكلې او په پاريس كې پر (۱۹۳۱م) كال چاپ شوې ده.) ((وحی بغداد)) او ((التصوف الاسلامي)) يې نور اثار دي.)) (۲۷: ۴۲۸-۴۳۹).

د يادونې وړ ده چې د عربي ژبې د ادبياتو په معاصره دوره كې نور په سلګونو كره كتونكي شته، چې د ټولو پېژندنه دلته ناشونې ده دا يو څو تنه د بېلګې په توګه ياد شول.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲- کره کتنه په دري کې:

عربي ژبه او کره کتنه پر پښتو ژبې او کره کتنې خپل خپل تاثیرات لري، زموږ یو زیات شمېر لیکوالو د خپلو ادبیاتو په وده کې د عربي ژبې له معنوي پانګې څخه ډېره زیاته ګټه اخیستې ده. په پښتو ادب کې نږدې (۱۴) شعري فورمونه له عربي ژبې راغلي دي. په پښتو کې د بدیع او بیان علم تطبیقي اړخ اکثره د عربي ژبې د بدیع او بیان علم څخه الهام اخلي.

زموږ یو زیات شمېر شاعرانو او لیکوالو له عربي ژبې څخه هم په کلاسیکه او هم په اوسنۍ دوره کې ګڼ شمېر اثار ژباړلي دي. عربي ژبه لا تراوسه زموږ د دیني نصاب اصلي ژبه ده. د کره کتنې په برخه کې هم له عربي ژبې څخه ځینې کتابونه او لیکنې ژباړل شوي دي.

د عربي ژبې ترڅنګ د فرهنګي شتمنیو له پلوه بله بډایه ژبه فارسي ده. په افغانستان او ایران کې په فارسي ژبې ګڼ شمېر اثار تولیدلي دي. په دې اثارو کې د کره کتنې اثار هم د پام وړ دي. په تېره بیا په ایران کې په دې برخه کې ډېر زیات کار شوی دی. ایرانیانو نه یوازې په خپله د کره کتنې په برخه کې ګڼ شمېر اثار لیکلي دي، بلکې د نړۍ په نورو ژبو کې، چې په دې برخه کې کوم اثار لیکل شوي هغه یې ډېر ژر په فارسي ژبه ژباړلي او چاپ کړي

(c) ketabton.com: The Digital Library

دي. خو د ایران په انډول په افغانستان کې په معاصره دوره کې دري کره کتنې ته ډېر کار نه دی شو.

زموږ په هېواد کې د دري ژبې کره کتنه په اوسني مفهوم ډېر اوږد تاریخ نه لري. ادبي کره کتنه په افغانستان کې د دري ژبې د شعر او ادبي نثر په اړه ظاهراً تر (۱۳۱۰ل، ۱۹۳۱م) کال وروسته د مقالو په لیکلو سره تر څېړنې لاندې نیول شوې ده. پر همدغه کال نامتو پوه او ادیب، (هاشم شایق) د ((منتقد کیست و انتقاد کدام؟)) تر سرلیک لاندې لیکنې د ((ایینه عرفان)) خپرونې د لومړي کال په څلورمه ګڼه کې خپره کړه، چې له دغه کال څخه تر اوسه اته لسیزې تېرېږي. وروسته د دې برخې مینه والو څېړونکو د ادبي کره کتنې په بشپړتیا کې ستره ونډه واخیسته.

پر (۱۳۳۲ل) کال د (محمد حیدر ژوبل) لیکنه د ((امکان نقد در ادبیات دری)) تر سرلیک لاندې د همدغه کال د (ادب) د مجلې په لومړۍ ګڼه کې چاپ شوه. پر (۱۳۴۱ل) کال (پوهاند محمد نسیم نګهت سعیدی)، د(رنه ویلک) او (اوستن واردن) د ((ادبیاتو نظریې)) د کتاب ځینې برخې، چې په ادبي کره کتنې پورې اړه لري، له انګرېزي څخه وژباړلې او پر همدغه کال یې د (ادب) مجلې په (پنځمو او شپږمو) ګڼو کې خپرې کړې. پر (۱۳۴۹ل) کال د ((بحثهای در زمینه ادبیات)) تر سرلیک لاندې یو کتاب چې (پوهاند عبدالقیوم قویم) لیکلی دی، د کابل پوهنتون د ادبیاتو او

(c) ketabton.com: The Digital Library

بشري علومو د پوهنځي له خوا د کابل پوهنتون په چاپخونه کې چاپ شو ، چې په هغه کې د ادبي کره کتنې په هکله هم بحث شوی دی. پر (۱۳۵۴ل) کال یوه بله لیکنه چې (لطیف ناظمي) لیکلې وه د ((نقد مطبوعاتی و دشواریهای آن)) تر سرلیک لاندې د پښتون غږ مجلې په اوومه او اتمه ګڼه کې خپره شوه. پر (۱۳۵۷ل) کال د همدغه لیکوال یوه بله لیکنه د ((چرا از نقد بترسیم؟)) تر سرلیک لاندې د(آریانا) مجلې په لومړۍ ګڼه کې چاپ شوه. پر (۱۳۵۸ل) کال د ((تیوریهای ادبی و نقد ادبی) په نامه کتاب، چې (پوهاند محمدرحیم الهام) ژباړلی او تالیف کړی دی، د ادبیاتو پوهنځي له خوا د کابل پوهنتون په چاپخونه کې چاپ شو. پر (۱۳۶۱ل) کال یوه لیکنه د ((نگرشی بر نقد ، روند افرینش ادبی و نقد ادبی)) تر سرلیک لاندې د (رهنورد زریاب) له خوا د (عرفان) مجلې په (اوومه) ګڼه کې خپره شوه. بله لیکنه د ((وظیفه اموزشی نقد ادبی)) تر سرلیک لاندې د پوهاند عبدالقیوم قویم له خوا د (عرفان) مجلې په (۵-۶) ګڼه کې خپره شوه. بله لیکنه د ((درباره نقد ادبی)) تر سرلیک لاندې د (بیرنگ کوهدامنی) له خوا په ((مجموعه لکچرهای اموزشی)) کې چاپ شوه. د (رهنورد زریاب) لیکنه دویمه پلا د ((حاشیه ها)) په کتاب کې هم پر (۱۳۶۲ل) کال د افغانستان د لیکوالو د ټولنې له خوا چاپ شوه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پر پورته یادو شوو مقالو او کتابونو سربېره نورې ډېرې لیکنې هم په دغه کلونو او تر هغو په را وروسته کلونو کې د هېواد په مجلو، ورځپاڼو او جریدو کې د ادبي کره کتنې په هکله چاپ شوي دي. دغه راز په دې اړه سیمینارونه او د کیسو او شعر لوستلو او د هغو د کره کتنې غونډې هم جوړې شوې دي. چې د ځینو بهیرونه له راډیو او ټلوېزیون څخه هم خپاره شوي او په دې توګه د ادبي کره کتنې بهیر ورځ تر بلې وده او پیاوړتیا وموندله.

د دري ژبې د ادبي کره کتنې په هکله پر پورتنیو ادبپوهانو سربېره یو شمېر نورو ادبپوهانو لکه (پوهاند ډاکتر جاوید)، (پوهاند غلام سرور همایون)، (استاد واصف باختري)، (پویا فاریابي)، (عبدالرازق رویین)، (سرور انوري)، (نیلاب رحیمي)، (پرتو نادري) او ځینو نورو هم د قدر وړ کار کړی دی.

پیاوړي استاد (پوهاند عبدالقیوم قویم) چې له ډېرو لسیزو را په دې خوا یې د کابل پوهنتون په ادبیاتو پوهنځي کې د دري ژبې او ادبیاتو په څانګه کې د ادبي کره کتنې، ادبي نظریې او ادبي فنونو او ادب تاریخ درس ورکړی او ددې برخې له مخکښانو څخه شمېرل کېږي، هم د ((نقد ادبی)) په نامه یو په زړه پورې کتاب لیکلی دی، چې تراوسه پورې څو ځله چاپ شوی دی. (۲۷: ۴۲۱-۴۲۳).

البته په ایران کې په سلګونو کره کتونکو د فارسي کره کتنې لپاره ډېر کار کړی دی. هم د ژباړې له لارې او هم په خپله د کره کتونکو د

(c) ketabton.com: The Digital Library

اثارو له پلوه. (داکتر رضا براهني، شفیع کدکني، داکتر زرینکوب، رضا سید حسیني او نور) یوازې د ایران نه، بلکې د سیمې په کچه غټ کره کتونکي ګڼل کېږي.

۳- کره کتنه په اردو ژبه کې:

اردو ژبه بله هغه ژبه ده چې زموږ په ګاونډ کې په سوونو ملیونو وګړي پرې ګړېږي او اوس د نړۍ له ډېرو ګڼو ویونکو ژبو څخه ګڼل کېږي. که څه هم اردو ژبه د پخواني ادب د کارونې ډېره اوږده سابقه نه لري، خو له کوم وخته چې دا ژبه د رسنیو، حکومت، هنر او سیاست ژبه شوې، نو ډېر چټک پرمختګ یې کړی دی.

د اردو ژبو په سیمو کې د ولسواکۍ او تمدن چټکې ودې د دې ژبې پراختیا او په تېره بیا د کره کتنې عامېدلو ته لاره اواره کړه. دلته غواړو په اردو ژبه کې د کره کتنې پر څرنګوالي او څومره والي او همدارنګه د لویو کره کتونکو په باب لنډه رڼا واچوو:

یو- د اردو کره کتنې لومړنۍ بېلګې:

دا چې په اردو ژبه کې له (وجهي) څخه تر (حسرت موهاني) پورې هر ښه شاعر د کره کتنې یو ښه شعور هم لري، خو څنګه چې په شعر کې (قافیې)، (ردیف) او د (وزن) قید د خیال په بیان او پرله پسې

(c) ketabton.com: The Digital Library

 څرګندونه کې ستونزې پیدا کوي، له دې امله تر شعر لا په تذکرو، بیاضونو، تقریظونو، دیباچو او داسې نورو لیکنو کې د کره کتنې پانګه له پیله په ډېره څرګنده توګه موجوده ده. ځکه نو موږ د اردو ژبې پر لرغونې شعري پانګې باندې د پوهېدلو او د هغې د څېړلو لپاره د لرغونو کره کتنیزو اندونو د راسپړلو په لټه د اردو شاعرانو د تذکرو پاڼې را اړوو.

دوه- د اردو ژبو شاعرانو تذکرې او د کره کتنې لومړني څرکونه:

د اردو ژبې د شاعرانو تذکرې د دې ژبې پخوانۍ او ارزښتناکه ادبي پانګه ده او په دې ژبه کې د کره کتنې بنسټ د همدغو تذکرو په مټ ایښودل شوی دی. په دغو تذکرو کې چې د کره کتنې بېلګې ترلاسه کېږي، هغو ته سمه او بنسټیزه کره کتنه ویل ستونزمنه خبره ده، خو هغه د اردو کره کتنې لومړی کرښې خامخا بلل کېدی شي.

د هند پر نیمه وچه باندې تر انګرېزي واک دمخه، اردو ادب له عربي او فارسي ادب څخه اغېزمن و او ددغو دوو ژبو ادبپوهانو تر لفظ مانا ته زیات ارزښت ورکاوه. د شاعرۍ د کره کولو لپاره یې معاني، بیان، بدیع، عروض او قافیې ته مراجعه کوله. د کره کتنې دغه معیار پخوانۍ اردو کره کتنې هم خپل کړ او ددغو پوهنو له مخې یې شعر او ادب څېړل کېده. لکه د فصاحت، بلاغت، تشبیه،

(c) ketabton.com: The Digital Library

استعارې، لفظي صنعت، معنوي صنعت، سلاست، روانی، خوږ لهجی، خوږ ژبی او جادو کلامی غوندې الفاظو او اصطلاحاتو کارونه د کره کتنې په پخوانیو خیالاتو کې عامه شوه.

د (میر) تذکره چې وکتل شي د هغه د کره کتنې بصیرت به ومنل شي. هغه تر عام دود تېر شوی، بې پرې رایه ورکوي او په کره کتنه کې مراعت نه کوي. په (نکات الشعراء) کې چې د (میر) د کره کتنې کومې نظریې اوډل شوي دي، د هغو لنډون دادی: ((شاعري یوازې د ګل او بلبل بیان نه دی، له دې پرته نور ډېر شان هم بیانوي. د شاعر د نویو اندونو په اړخ کې د ژبې ښکلا هم باید په پام کې ونیول شي او د الفاظو په ټاکلو کې ډېر احتیاط وشي. د بیان سوچه والی او د الفاظو او محاورې سمون ته پاملرنه ډېره ضروري ده. د فصاحت او بلاغت اصول هېڅ ډول نه ښایي چې له پامه وغورځول شي.))

د (میر) په کره کتنه کې چې تر ټولو لویه ځانګړتیا تر سترګو کېږي، هغه دده ترخې خبرې دي. دده لهجه زیاتره تونده او کره کتنه یې له طنزه ډکه وه. (حاتم) غوندې ستر شاعر هم دده له طنز او خندا څخه لرې نه و پاتې شوی.

(مصحفي) په خپلو تذکرو کې سوچه او ساده ژبه وکاروله. هغه د لفظونو تور نه غوړاوه، بلکې په څرګندو الفاظو به یې رایه ورکوله. د هغه کره کتنه یوازې تر سترو شاعرانو محدوده وه. خو رایه یې کره او متوازنه وه، په قضاوت کې هغه تر (میر) وړاندې دی. هغه له

(c) ketabton.com: The Digital Library

خپلو حریفانو څخه غچ نه اخیست، بلکې د هغو پر ویناوو به یې هم نیاومنه رایه ورکوله. (مصحفي) د (انشا) له شاعرۍ سره جوړ نه و، خو کله چې د هغه پر وینا باندې د رایې ورکولو وخت راغی، نو له دیانتـه یې کار واخیست او د هغه وړتیا یې وستایله او دا یې هم ولیکل چې (انشا) پـه کم عمر کې پـه دربو ژبو شعر وایـه، خـو ځانګړی پام یې اردو ته اړولی و. د هغه مثنوي ((وریجې او شیدې)) د روانې ژبې او فصاحت ډېره ښه بېلګه ده. (مصحفي) لـه (بقا) سره دوستي درلوده، خو هغه د (بقا) د شاعرۍ پر نیمګړتیاوو پرده ونه غوړولـه. (مصحفي) د خپلـو هممهـالو پـه اړه سـوچه او کـره رایـې ورکړې دي. د (سودا) د غلطیو او توارد یادونه یې هم کړې ده، خو د هغه روانه طبع یې هم ستایلې ده او هغه یې د اردو قصیدې ((لومړی انځورګر)) بللی دی. هغه پـه خپلو تذکرو کې ځوان شاعران هم له پامه نه دي غورځولي. د خپلو شاګردانو د ښېګڼو او نیمګړتیاوو پـه هکله هم بې پرې رایـه ورکوي. د خپـل شاګرد (آتش) پـه هکلـه یـې وړاندوینه کړې چې: ((که عمر وفا ورسره وکړي، نو د خپل مهال لـه وتلو شاعرانو څخه بـه یـو دی وي.)) خـو د خپـل بـل شاګرد (رنګین) بې علمي یې منلې ده.

(شیفته) د خپل پېر بل باشعوره او پوخ کره کتوکی دی. د هغه یوه کارنامه دا هم ده چې هغـه پـه ((ګلشن بې خار)) کې د شـاعرانو مستند حالات او غوره ویناوې راغونډې کړي او د هغو د راتلونکي

(c) ketabton.com: The Digital Library

کره کتنې لپاره يې لار اواره کړې ده. (شيفته) ژور کره کتنيز نظر درلود، هغه د (مير) غزلې د هغه تر قصيدو ښې بولي او د (سودا) په هکله يې ليکلي چې د هغه غزل تر قصيدې او قصيده تر غزل ښه ده. د (مصحفي) د منتخبو اشعارو ښېګڼې يې ستايلي دي. (غالب) هم د (شيفته) د کره کتنې نظر مانه، په يوه فارسي شعر کې (غالب) ويلي دي چې که زما کوم شعر د (مصطفی خان شيفته) خوښ نه شو، نو زه هغه په خپل ديوان کې نه پرېږدم. په دې کې مبالغه شوې ده، خو چې څوک (ګلشن بې خار) مطالعه کړي، د شيفته د کره کتنې بصيرت به هرومرو ومني.

د اردو ژبې په شعر کې د کره کتنې لومړنۍ بېلګه د (وجهي) په (قطب مشتري) مثنوي کې ليدل کېږي او په تذکرو ليکونکو کې لومړنی کره کتونکی (مير) بلل کېږي.

لکه څنګه چې (مير تقي مير) په شاعرۍ کې د استاد درجې ته رسېدلی دی. دغسې په تذکره ليکنه کې د لومړيتوب له امله لومړی کره کتونکی هم بلل کېږي.

په هر ډول د څېړنو له مخې د (مير تقي مير) تذکره ((نکات الشعراء)) تر اوسه تر ټولو لومړنۍ تذکره بلل کېږي، په دې کې د (۱۰۲) تنو اردو ژبو شاعرانو يادونه شوې ده. د (مولوي عبدالحق) د استدلال له مخې دغه تذکره پر (۱۷۵۲م) کال ليکل شوې ده. دغه تذکره (ډاکټر عبادت بريلوي) پر (۱۹۸۰م) کال په لاهور کې چاپ

(c) ketabton.com: The Digital Library

کړه. هغه په خپله سریزه کې لیکي چې (مولوي عبد الحق) هغه له خپلې سریزې یوځای د (۱۹۳۵م) کال په جون کې د اورنګ اباد (دکن) له (انجمن ترقي اردو) څخه خپره کړه.

د (میر) او (حمید الدین) تر تذکرو یو کال وروسته د اردو ژبو شاعرانو (دریمه تذکره) د (فتح علي حسین ګردیزي) ((تذکرة ریخته ګویان)) ده. چې د (۹۸) شاعرانو یادونه په کې شوې ده، له هغو څخه د (۲۵) تنو شاعرانو یادونه (میر) نه ده کړې. تر دې وروسته د اردو تذکرو شمېر ډېر شوی دی. (سید وقار احمد رضوي) په خپل ((تاریخ نقد)) او (سلیم اختر) په ((اردو ادب کې مختصر ترین تاریخ)) کې د څه د پاسه (پنځوسو) تذکرو نوموونه یاد کړي دي، خو دغه تذکرې تقریباً ټولې په فارسي ژبه دي. یوازې د (میرزا لطف علي) تذکره (ګلشن هند)) (۱۸۰۱م) لومړۍ تذکره ده، چې په اردو لیکل شوې ده.

د کره کتنیزو رایو له پلوه تر (میر) وروسته د (مصحفي) (تذکره هندی ګویان) د (میر حسن) (تذکره شعرای اردو) او د (شیفته) (ګلشن بې خار) ډېر ارزښت لري. د شیفته تذکره پر (۱۸۳۵م) کال بشپړه شوې، خو وروسته خپره شوې ده. په دې تذکره کې د (۲۴۴) تنو شاعرانو یادونه شوې ده. دا تذکره د (ګلشن بې خزان) په نامه پر (۱۸۴۵م) کال (غلام قطب الدین باطن) په اردو ژباړلې ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د (۱۸۵۷م) کال د ازادۍ د جګړې په پایله کې له بده مرغه مسلمانان مات او انګرېزي ښکېلاک واکمن شو. په دې اوښتون کې نه دا چې د مسلمانانو ځانونه، شته، عزت او ناموسونه قرباني شول، بلکې د انګرېزي ښکېلاک په بري او شتون کې د پخواني فرهنګ او اسلامي تمدن مرګ هم تر سترګو شو. په دغه حال احوال کې د نورو هڅو ترڅنګ د ادب نامتو وګړو ادب ته هم پام واړاوه او په دې لټه کې شول چې په ادب کې ژوندي پاتې کېدونکي عناصر په ګوته کړي. دغه مهال د لویدیځ نوې ادبي کره کتنه له پیاوړي او ځواکمن روایت سره رامنځته شوې وه. دغه روایت د خپل طبیعت او معیار له مخې نه یوازې د هند د نیمې وچې د ادبي کره کتنې، بلکې د ختیځ د ادبي کره کتنې له معیار او مزاج سره سر نه خوړ. د دغه نوي بهیر تر اغېزو لاندې د نوو اندونو یو شمېر ادبي کره کتونکي رامنځته شول چې په هغو کې څرګند نوم د (خواجه الطاف حسین حالي) دی. (حالي) د اردو کره کتنې لومړنی باقاعده کره کتونکی بلل کېږي او د هغه کتاب (د شعر او شاعرۍ سریزه) د اردو ادبي کره کتنې لومړنی معیاري کتاب دی.

درې- د اردو ادب منځمهال پېر:

د (سرسید احمد خان) تر غورځنګ وروسته تر (۱۹۳۲م) کال پورې، یا د هند تر پرمختیا خوښي غورځنګ دمخه موده، له دې

(c) ketabton.com: The Digital Library

امله چې په دغه موده کې په ادب کې کوم بنسټيز ادبي غورځنګ نه و رامنځته شوی د اردو ادب منځمهالی پېر بلل کېږي.

په دغه پېر کې د ادب د نورو اصنافو په پرتله کره کتنې ته ځانګړې پاملرنه نه ده شوې، خو د (مولوي عبدالحق)، (نياز فتح پوري) او (ډاکتر عبدالرحمن بجنوري) د ليکنو په بڼه کې د موضوعاتو او اسلوبو تنوع احساسېږي. بيا (مولوي عبدالحق) لومړی محقق او بيا کره کتونکی بلل کېږي. (عبدالرحمن بجنوري) د (محاسن کلام غالب) په کښلو سره د اروپا له نامتو شاعرانو سره د هغه په پرتلنې سره، د غالب د کلام ښېګڼې جوتې کړې دي، په دې ډول د هغه دغه کتاب د ((د پرتليزې يا تقابلې کره کتنې) يوه ځرګنده بېلګه ګڼل کېدی شي. (نياز) د کره کتونکي په توګه عصري کره کتنه له هره پلوه اغېزمنه کړې ده. پر دوی سربېره د (مهدي الافادې)، (وحيدالدين سليم)، (عبدالاسلام ندوي)، (کليم الدين احمد) او نورو نومونه هم د يادونې وړ دي.

ځلور- پرمختيا خوښې ادبي غورځنګ:

هر نوی ادبي غورځنګ له خپل مهال څخه بېل د متصادم يا منفرد ادب د تخليقولو له امله پخوانی کره کتنيز معيار ناکافي ګڼي او د ځان لپاره نوې کره کتنې رامنځته کولو ته اړ کېږي. پر دې بنسټ د اردو د پرمختيا خوښو تخليقاتو د کره کولو او له دې سره

(c) ketabton.com: The Digital Library

سره د پخوانیو اسلوبونو او روایاتو د څېړلو او پلټلو لپاره چې کومه نوې کره کتنه له (۱۹۳۲م) کال څخه رامنځته شوې، هغه د خپلو اصولو او قوانینو له مخې مارکسیستي (کمونیستي یا اشتراکي) کره کتنه ده. ددې کره کتنې بنسټ د (پریم چند) له وینا څخه کېښودل شو. دده تر وینا د مخه لیکنې زیاتره تبلیغي وې. (پریم چند) اعلان کړه چې: ((د ادیب موخه خوښي، د مجلس تود بدل او تفریح نه بلل کېږي. ادب په هېواد پالنه او سیاست پسې تلونکی حقیقت نه دی، بلکې داسې حقیقت دی چې ددې دواړو په مخ کې ډیوه نیسي او وړاندې درومي.))

د هر غورځنګ په پیل کې د نظریې او ډلو پر مهال نظریاتي مباحث او شخړې هم رامنځته کېږي. له دې امله د کره کتونکو لومړنۍ ډله ډېر ارزښت لري. لکه چې د دغه غورځنګ په مخکښانو کې (سجاد ظهیر)، (ډاکتر عبدالعلیم)، (مجنون ګورکپوري)، (احتشام حسین) او (ډاکتر اختر حسین رای پوري) یادېږي. له دوی څخه ځینو د نظریاتي کره کتنې په ترخ کې ډېر څه ولیکل. وروسته (سردارعلي جعفري)، (ممتاز حسین)، (عزیزاحمد)، (باري) او نور هم له دې ډلې سره یوځای شول او د ډیالکټیکي ماټریالیزم په رڼا کې یې د ادب او ټولنې د اړیکو د جاج اخیستلو په ترخ کې د هنر او هنرمند حیثیت او اهمیت وټاکه. د اردو کره کتنې په تاریخ کې دغه پېر ځکه ارزښت لري چې یوازې مارکیسیتي کره کتنې د یوه بنسټیز

(c) ketabton.com: The Digital Library

ښوونځي ښه غوره کړه او له دې پرته د کره کتنې نورې تولې نظريې يوازې د انفرادي تمايلاتو حيثيت لري.

د پرمختيا خوښې غورځنګ په پيل کې د بنسټپالنې په ځوړ کې له پخوا سره د بېلتون تمايل، په ځرګنده ښکارېده او له (مير) څخه نيولې تر (غالب) پورې ځينې ښه شاعران يوازې په دې ګناه چې په طبقاتي جګړو کې يې په هېڅ ډول برخه نه ده اخيستې، تول له پامه ولوېدل.

د پاکستان د رامنځته کېدو پر مهال د (سيد عابد علي عابد)، (مولانا صلاح الدين احمد) او تر دوی وروسته د (نياز فتح پوري) کره کتنه په ادب کې د ښکلا پېژندنې پر ارزښتونو او د امريکايي کره کتونکي (جويل سپينګارن) پر تاثراتي کره کتنه منحصره وه، خو د اردو ژبې په مشرو او معاصرو کره کتونکو کې زياتره هغه ښاغلي دي چې مشکله ده ثوک يې په ځانګړې توګه د کره کتنې له کوم مسلک سره وتړي. لکه (خليفه عبد الحکيم)، (ډاکتر تاثير)، (حميد احمد خان)، (ډاکتر سيد عبد الله)، (ډاکتر محمد احسن فاروقي)، (وقار عظيم)، (ممتاز شيرين). تر دوی وروسته نور کره کتونکي لکه: (ډاکتر ابو الخير کشفي)، (سحر انصاري)، (ډاکتر خواجه محمد ذکريا)، (جيلاني کامران)، (انيس ناګي)، (جميل جالبي)، (ډاکتر وزير اغا)، (فتح محمد ملک)، (ډاکتر سهيل احمد)، (احمد همداني)، (ډاکتر طاهر تونسوي)، (شېرزاد

(c) ketabton.com: The Digital Library

منظر)، (انوار احمد)، (نجیب جمال) او داسې نور ډېر د یادونې وړ نومونه دي. د کره کتنې په اړخ کې د (اقبال پېژندنې) او (غالب پېژندنې) ماهرین هم شته، خو د لیکنې د اوږدوالي له امله د هغو له یادولو ډډه کېږي.

په اردو ژبه کې د کره کتنې او څېړنې په هکله لړ کار کېږي، خو څه چې کېږي د معیار او ارزښت له پلوه بشپړ دي، چې دا لویه خبره ده. هسې هم د کره کتنې لپاره د ځانګړي ذهني روزنې، د مطالعې د پراختیا او زیار اړتیا ده چې دا د هر چا په وس کې نه ده.)) (**۲۷:۴۲۵-۴۸۲**).

(c) ketabton.com: The Digital Library

د دريېم څپر کي لنډيز

په لويديځ کې په منځنيو پېړيو کې علم و ادب اکثره د کليسا تر انحصار لاندې و، نو ځکه پردې مهال په شعر و ادب او په تېره بيا په کره کتنې کې د پاملرنې وړ پرمختګ ونه شو. دې پړاو ان تر رنسانس مهاله دوام وکړ.

د رنسانس په دوره کې چې اروپا په علمي ډګر کې نوې برياوې ترلاسه کولې، (کرتيکوس) نومونه په خپلې پخوانۍ مانا وکارېدله.

پر (۱۴۹۲م) کال يو ايټالوي عالم (پولي زانيو) د کره کتنې په باب څرګندونې وکړې. وروسته (بشرپالو) د (کريتک) او (کرتسيزم) نومونې په ځانګړي ډول د لرغونو متونو د سمون او کره کولو په مانا وکارولې.

وروسته بيا (کانت)، (شلنګ)، (جاکوبي) او (هيګل) دا اصطلاح وکاروله.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په نولسمې پېړۍ کې (الوس ريل) پر دې نوموني لاس پورې کړ او تر دې وروسته نورو ګڼو ليکوالو دا اصطلاح د کره کتنې په مفهوم وکاروله. تر دې وروسته (شيګل او اګلام مولر) ادبي کره کتنې ته زياته پاملرنه وکړه.

د رنسانس په دوره کې (بشرپالو) د لغوي او متني کره کتنې بنسټ کېښود.

په انګلستان کې په (بوالو) پسې (الکساندرپوپ) او په المان کې (ګوتشد) د کره کتنې لړۍ پسې وغځوله. (ګوتشد) په دې نظر و چې په شعر او ننداره کې بايد له نامعقولو او نا باوره شيانو څخه ځان لرې کړو او حقيقت ته بايد مخه کړو.

د فرانسې انقلاب ته په ورخېرمه وخت کې د اروپا د پوهانو نظريات په کره کتنه کې د نويو افکارو د ټوکېدو سبب شول. د (تامس هابز، جان لاک او کندياک) د نظرياتو پر بنسټ زياتره پر حس او تجربې ډېره ولګول شوه. د (لايب نيتس او دکارت) د نظرياتو له مخې عقل ته ډېره پاملرنه وشوه او د ايټالوي کره کتونکي (ويکو) له ليدلوري بيا د ښکلا پوهنې قضاوت ته ډېر ارزښت ورکړ شو.

په المان کې د (کانت) نظرياتو کره کتنه غښتلې کړه. (ژان ژاک روسو) پر ذوق ډېره ولګوله. د دې وضعې په پايله کې د (رومانتيزم

(c) ketabton.com: The Digital Library

ښوونځی) رامنځته شو. رومانتیزم د معمول تصویر پر خلاف نه ګل و نه پتنګ او نه شاعرانه منظرې سره ارتباط لري او نه تشو خیالونو سره. دا داسې یو ښوونځی دی، چې د ژوند واقعیتونو ته ګوري او نړۍ لید یې پر ټاکلې فلسفې او ربښتیني تعبیر او تفسیر ولاړ دی.

د (فروید) د نظریاتو له امله خبره (سور ریالیزم) ته ورسېدله. په (سور ریالیزم) پسې په اروپا کې نور ښوونځي لکه (ګرستانیالیزم، ریالیزم، دادایزم، ناتوریالیزم) او ګڼ نور ادبي جریانونه او د کره کتنې بهیرونه راوټوکېدل او ان تر شلمې پېړۍ یې دوام وکړ.

په شلمې پېړۍ کې کره کتنې ببلابېل اړخونه پیدا کړل. ددې پېړۍ د کره کتنې یوه ځانګړنه د هغې تطبیقي اړخ دی. ددې کار علت د روابطو پراخوالی، ژباړې، د رسنیو او نورو تبلیغي ذریعو زیاتوالی دی. ددې پېړۍ د کره کتنې بله ځانګړنه د فلسفې او ټولنیزو ښوونځیو اغېز دی.

په شلمه پېړۍ کې په انګلستان، فرانسې، المان، امریکا او نورو لویدیځو نړۍ کې ګڼ شمېر کره کتونکي راوټوکېدل او په کره کتنې کې نوي نظریات رامنځته شول.

په عربي نړۍ کې، احمد فارس الشدیاق، شیخ ابراهیم یازجي، سلیمان البستاني، جرجي زیدان، ابراهیم عبدالقادر المازني، عباس محمود العقاد، محمد حسین هیکل، احمد امین، ډاکتر طه

(c) ketabton.com: The Digital Library

حسین، محمد کرد علي، ذکي مبارک او نورو ډېر کره کتنیز اثار ولیکل. په ایران کې ډاکتر رضا براهنی، شفیع کدکني، داکتر زرینکوب، رضا سید حسیني او نور د ایران غټ کره کتونکي دي. په اردو ادب کې هم کره کتنې ته ډېر کار کړی دی. (میر تقي میر)، (مصحفي)، (مصطفی خان شیفته)، (مهدي الافادي)، (وحید الدین سلیم)، (عبد السلام ندوي)، (کلیم الدین احمد) او ځینې نور د اردو ژبې مهم کره کتونکي ګڼل کېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د درییم څپرکي پوښتنې او سپارښتنې

۱-په فرانسه کې د معاصرې کره کتنې مخکښان څوک دي؟

۲-په معاصره کره کتنې کې الماني کره کتونکي څوک وو او نظریات یې څه وو؟

۳-په امریکا کې معاصره کره کتنه څنګه رامنځته شوه؟

۴-د معاصرې او پخوانۍ کره کتنې ترمنځ اړیکي تشریح کړئ؟

۵-په شلمه پېړۍ کې د انګلستان، هسپانیې او ایټالیا د کره‌کتونکو نومونه واخلئ؟

۶-د عربي ژبې ادبیات او کره کتنه پر پښتو ادبیاتو څه اغېز لري؟

۷-د ایران نومیالي کره کتونکي څوک دي؟

۸-په افغانستان کې د دري ژبې نومیالي کره کتونکي څوک دي؟

۹-په اردو ژبه کې د معاصرې کره کتنې څرک چېرته لیدلای شو؟

۱۰-د اردو ژبې معاصر کره کتونکي څوک دي؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

سپارښتنې

- محصلین دې د عربي ژبې د معاصرې دورې یو یو کره کتونکی وپېژني.
- محصلین دې له ګاونډیو ژبو سره زموږ د ژبې ادبي- کره کتنیز اړیکي د خپلو علمي سیمینارونو له لارې تشریح کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

څلورم څپرکی

کره کتنیز او ادبي ښوونځي

د کره کتنې په بېلابېلو چاپ شویو اثارو کې د کره کتنې جریانونه او د ادبیاتو بېلابېل ښوونځي اکثره د ادبیاتو د ښوونځیو تر چتر لاندې څېړل شوي دي. کله چې یو ادبي ښوونځی را منځته شوی او یوه مشخصه محتوايي او شکلي بڼه يې غوره کړې ده، نو بیا ادبپوهانو یا کره کتونکو همغه اثار چې ددې ښوونځي ساحې ته داخلېږي، د همغه ښوونځي د ځانګړنو په رڼا کې مطالعه کړي، شنلي او څېړلي دي. د یوه ادبي ښوونځي د پولو او ځانګړتیاوو تشخیص هم د ادبپوهانو او کره کتونکو له خوا په ګوته کېږي. نو که موږ غواړو د کره کتنې د ښوونځیو په باب رڼا واچوو، ضروري ده چې د ادبیاتو بېلابېل ښوونځي هم وپېژنو، د همدغو ښوونځیو پېژندنه په حقیقت کې د کره کتنې د ښوونځیو بڼه اسانوي. په ځینو څېړنیزو اثارو کې د کره کتنې ښوونځي، ادبي ښوونځي او د کره

(c) ketabton.com: The Digital Library

کتنې ډولونه تر یوه چتر لاندې خپرل شوي دي، په تېره بیا د کره کتنې ښوونځي او ډولونه. د کره کتنې د ښوونځي او د هغه د یو ډول ترمنځ یو څه توپیر په کار دی. په یوه کره کتنیز ښوونځي کې کېدی شي، د کره کتنې څو ډولونه مطرح شي، خو په پښتو او دري کې اکثره کتابونو کې ددې موضوعګانو په باب توپیرونو ته ډېره پاملرنه نه ده کړې.

دلته لومړی غواړو کره کتنیزو ښوونځیو ته لنډه نغوته وکړو او بیا ادبي ښوونځینو ته لاړ شو.

۱- کره کتنیز ښوونځي:

لکه څنګه چې د مخه مو یادونه وکړه، یو شمېر ادبپوهانو د کره کتنې ډولونه، ښوونځي او ادبي ښوونځي د ځینو ګډو خصوصیاتو له امله یو له بله نه دي جلا کړي، دوی تاریخي کره کتنه چې پر یوه ادبي اثر او د هغه پر پنځوونکي باندې د تاریخي حالاتو او حوادثو د اغېز خپرنه کوي، هم د کره کتنې یو ډول ګڼلی او هم یوه کره کتنیز ښوونځی. (پارناس) ښوونځی چې په فرانسه کې رامنځته شوی و، (هنر د هنر لپاره) نظریه یې وړاندې کړې او د ښکلاییزې کره کتنې بیان توجیه کوي، هم یو کره کتنیز ښوونځی ګڼل شوی او هم د کره کتنې یو ډول. ددې تر څنګ اروا پوهنیزه کره کتنه چې د (فروید) د نظریاتو پر بنسټ رامنځته شوې او د انسان دورني او پټ ضمیر له

(c) ketabton.com: The Digital Library

پلوه یو ادبي څېړې، هم یو ښوونځی او هم د کره کتنې یو ډول ګڼل شوی دی. مارکسستي کره کتنه هم یو ډول ښوونځی بلل شوی دی، په دې ښوونځي یا د کره کتنې په ډول کې د استان او ټولې اړیکي څېړل کېږي، په دې کره کتنیز ډول کې تخلیق د اقتصادي اړیکو او مادي حقیقتونو تابع ګڼل کېږي، دوی (ادب د ادب) نظریه هم راولي.

رومانتیکه کره کتنه هم د کره کتنې یو ډول یو غورځنګ او یو ښوونځی ګڼل شوی دی. ددې ښوونځي اساس پر مسرت حسن او جذباتو ایښودل شوی دی او په یوه ادبي اثر کې هم موضوعات څېړلي. ځینو تحلیلي نقد هم د نقد یو ډول او یو جلا ښوونځی ګڼلی او ځینو نورو یې مخالفت کړی دی.

استقرایي کره کتنه هم په همدې ډول ده، چا یو ښوونځی او چا د کره کتنې یو ډول ګڼلی دی. دا نقد د ادبي اثر تعریف او غندنې ته اړتیا نه لري، استقرایي نقد د ساینسي څېړنو په ادبي اثر کتنه او مطالعه کوي. دا ښوونځی یا د کره کتنې ډول ادبي قوانین په خپله په ادبي اثارو کې لټولي او ادبیات هم د فطري مظاهرو په څېر ارتقالي عمل سره تړلي بولي. دې ته ورته نظریات د کره کتنې په نورو ډولونو کې هم شته چې چا د کره کتنې ښوونځي او چا د کره کتنې ډولونه بللي. تفصیلي بحث به په شپږم څپرکي کې وشي خو اوس دلته پر دې لنډې یادونې بسنه کوو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲- ادبي ښوونځي:

تر اوسه پورې ادبپوهانو په نړۍ کې ګڼ شمېر ادبي ښوونځي راپېژندلي دي، چې د ټولو سپړل، شنل او معرفي کول دلته ممکن نه دي خو، موږ غواړو دلته دا ادبي ښوونځي په درېو ډلبنديو کې وڅېړو او لنډه رڼا پرې واچوو.

الف- لویدیز ادبي ښوونځي:

په لویدیځ کې ګڼ شمېر ادبي ښوونځي چې ځینو ادبپوهانو د کره کتنې ښوونځي هم ګڼلي دي، رامنځته شوي دي. موږ دلته غواړو د دې ښوونځیو له جملې څخه ډېر مهم یې په لنډیز سره معرفي کړو.

۱- کلاسیزم:

د کلاسیزم ترکیبي کلمه چې له ((کلاس)) یا ((کلاسیک)) کلمو څخه د ((یزم)) روستاړي (لاحقې) په مرسته جوړه شوې، لغوي مانا یې په فرهنګونو کې پخوانی یا لرغونی، اولنی، تاریخي، هغه څه چې په لرغونو او پخوانیو زمانو پورې اړه لري، راغلې ده او په ادبي اصطلاح هغه هنري ادبي ښوونځی (مکتب) دی چې د اروپا د هنر او ادبیاتو په ډګر کې یې لږو ډېر درې پېړۍ (له پنځه لسمې نه تر اتلسمې میلادي پورې) رواج درلود. ښکلا ییز اصول او لارې یې د لرغوني یونان او روم له هنر او ادبیاتو څخه اخیستې دي. ځینو په

(c) ketabton.com: The Digital Library

ادبي خېړنو کې ددې ادبي مکتب د پيدا ېښت لومړنی ټاټوبی انګلستان، ګڼلی خو په زياترو کې فرانسه ښودل شوې ده، چې له هغه ځايه المان او د اروپا نورو هېوادونو ته خپور شوی دی.

اصول او ځانګړنې:

۱- د لرغونو تقليد: ددې ادبي ښوونځي پلويانو تل دا هڅه کړې چې د لرغونې زمانې د ادبياتو او ادبپوهانو ادبي نظريات مطالعه کړي او خپل اثار د هغوی په تقليد وليکي.

۲- د طبيعت تقليد يا پيښې: ددې ښوونځي هر پلوی مجبور و، چې تر هر قانون او قاعدې مخکې د طبيعت تقليد وکړي.

۳- د عقل اصالت: ددې ښوونځي پلويان (عقل) په وينا او کړنه کې د انسان لارښود ګڼي او د عقلاني اصولو پلوي دوی ته ډېره مهمه ده.

۴- لنډون او څرګندتيا: ددې ادبي ښوونځي په ټولو اثارو کې دې اصل ته پاملرنه شوې ده.

۵- يووالی: د دريو وحدتونو (د زمان ، مکان او د موضوع يووالي) قانون ته پاملرنه ده.

۶-اخلاقي: په ادبي اثارو کې ديني او اخلاقي مسايلو ته ډېره پاملرنه شوې ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۷-کرکټرونه: خیالي او فوق العاده نه دي، بلکې طبیعي او د لوړو اخلاقو په لرلو سره هر چاته د منلو وړ دي.

۸-ساده ګي او رواني خوږوي

۹-د اثر په ټولو برخو کې تناسب او هماهنګي مراعاتوي.

۱۰-فصاحت او بلاغت ته زیاته پاملرنه کوي.

د کلاسیزم نومیالی استازي: په فرانسه کې (راسین)، (بوالو)، (پاسکال)، (لافونتین)... په انګلستان کې: (جان میلټون)، (درایډن) او په ایټالیا کې: (الفیری) او (ګلدوني) دي.

۲- رومانتیزم:

رومانتیزم د (رومان) له کلمې څخه اخیستل شوی، چې لغوي مانا یې خیالي، افسانوي او عشقي ده او په ادبي اصطلاح د یو ادبي مکتب نوم دی، چې د اتلسمې میلادي پېړۍ په پای کې د کلاسیک ادبي مکتب د مخالفت له امله په اروپا کې رامنځته شو. په (۱۹مه) پېړۍ کې د نړۍ په ډېرو هېوادونو کې خپور او د ادب او هنر په بېلابېلو څانګو، په ځانګړې توګه انځور ګرۍ (نقاشۍ) کې یې ډېره وده او پرمختیا وموندله.

ځانګړنې:

۱- د خیال او فکر ازادي او بې پروایي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲-لوړ تخیل او الوت.

۳-د ښکلا او جمال ستاینه.

۴-د لغتونو او ژبنیو تعبیرونو پراختیا.

۵-له ادبي قید و بند نه ځان خلاصول، ددې مکتب یوه پیاوړي لاروي (ویکتور هوګو) به ویل: ((رومانتسیزم یانې د شرایطو له بې ځایه قیدونو څخه د ادبیاتو ازادي.))

ددې ادبي مکتب نومیالي استازي: په فرانسه کې: (ویکتورهوګو)، (شاتوبریان)، (د ولامارتین)، په انګلستان کې: (ویلیام شکسپیر)، (والترسکاټ او شلي)، په روسیه کې: (میخایل لرمانتوف)، (الکساندر پوشکین)، په ایټالیا کې: (الکساندر مانزوني) او په مجارستان کې: (شاندر پتوفی) دي.

۳- ریالیزم:

دا ادبي ښوونځی تر رومانتسیزم وروسته په فرانسه کې رامنځته شو. دغلته یې لومړنی بنسټګر (بالزاک) ګڼل شوی دی. دې ادبي ښوونځي د نولسمې پېړۍ تر لومړۍ نیمایي وروسته رواج وموند او د اروپا د خلکو پاملرنه یې له خیالي او رومانتیکو افکارو څخه د ژوند واقعیتونو ته واړوله.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ددې ادبي ښوونځي پلويانو د ژوند د ورځنيو مسايلو او پېښو په هکله خبرې کولې او واقعيتونه به (ښکلي وو، ناوړه او که بدرنګ) په خپلو ادبي اثارو کې بيانول.

ځانګړنې:

۱-په دې ادبي ښوونځي کې د ژوند، چاپېريال، موجودات او ټولنيز مسايل څنګه چې دي، هسې بيان شوي دي.

۲-د ادبي کيسو موضوعات هغه عيني مسايل دي، چې د ټولنې زياتره خلک ورسره مخامخ دي، لکه: لوږه، بدمرغي، رنځوري، دوستي، دښمني، کرکه او کينه، زياتره د خلکو روحي او جسمي غوښتنې او اړتياوې.

۳-د کيسو اتلان د ټولنې له هرې طبقې څخه غوره کېږي، کړنې، اخلاق او عادات يې بايد واقعي او عيني وي، نه دا چې خيالي او له واقعيت څخه لرې.

۴-په ادبي اثارو کې د پېښو د ټولو جزئياتو او اړخونو ژورې او دقيقې راخيستنې ته ډېره پاملرنه.

۵-د واقعيتونو د درک لپاره ډېر غور، دقت، ځيرکتيا، څېړنه او پلټنه، د ادبي اثارو د ليکوال لپاره ډېره ضروري وه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

لنډه دا چې: رښتیا ، اسانتیا ، ښکلا او د واقعیتونو بیانول ددې ادبي ښوونځي غوره ځانګړنې دي.

استازي: په فرانسه کې: (بالزاک) ، (استاندال) ، (مادام بواری) ، په انګلستان کې: (چارلیزدیکنس) ، (ویلیام ثاکري) ، په روسیه کې: (تولستوی) ، (داستا یوفسکی) ، (ماکسیم ګورکي) ، په المان کې: (دهمل) او (هولتز) په امریکا کې: (ارنست همینګوی) او (ویلیام فاکنر).

۴- ناتورالیزم (نچرلیزم):

ناتورالیزم کلمه له ادبي پلوه په ادبیاتو کې د طبیعت دقیق تقلید او د ډېرې زیاتې ستاینې په مانا ده او په اصطلاح کې د یو ادبي ښوونځي نوم دی، چې په ادبیاتو کې د علمي او تجربه یي طریقې پر کارولو باندې باور لري.

دا ادبي مکتب د نولسمې پېړۍ په پای کې په فرانسه کې رامنځته او د شلمې پېړۍ تر لومړیو پورې یې ډېره وده او پرمختیا وکړه، ډېر پلویان یې پیدا کړل.

ددې ښوونځي پلویانو باور درلود: څرنګه چې هر لیکوال یا شاعر د خپل چاپېریال او طبیعي شرایطو، لکه: نژاد، روزنې او د خپل وراثت د عواملو تر اغېز لاندې وي، جسمي او روحي ځانګړنې یې پر اثارو هم اغېزه کوي، لکه څنګه چې علمي مسایل څېړل کېږي، د

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوی اثار دې هم دغه ډول تر څېړنې او کره کتنې لاندې ونيول شي. دوی په دې هڅه کې وو چې د ادبياتو لپاره هم لکه د نورو علومو په څېر د سنجش معيارونه پيدا کړي.

ځانګړنې:

۱-دا چې ليکوال يا شاعر د خپلو تجربو او ازماېښتونو بيانوونکی دی، بايد په ليکنه يا شعر کې د خپل تخيل او هيجاناتو له دخالت څخه ځان وژغوري.

۲- په شعر او ادب کې دې ديني او اخلاقي مسايل نه راوړي.

۳-د ادبي اثارو په تخليق او پنځونه کې دې د خلکو د محاورې ژبه وکاروي، چې ليکوال او شاعر د واقعيتونو په بيانولو کې ټينګ پاتې شي، څه کمی او زياتی دې په کې ونه کړي.

۴-پر جبر باندې د باور لرلو او د خلکو ذات ته په کتو، ددې مکتب پلويان د انسانانو باطن ته ګوري او په هغه کې چې څه ناولتياوې او فسادونه ګوري، هماغه د خپل قضاوت بنسټ او اساس ګرځوي.

۵-په دې ادبي ښوونځي کې د وراثت مساله ډېره ارزښت لري او د دوی په نظر د اديبانو او هنرمندانو روح او فکر د جسماني او طبيعي عواملو تر اغېز لاندې راځي.

نوميالي استازي: په فرانسه کې: (اميل زولا)، (ګي دومو پاسان)، په امريکا کې: (جک لندن)، په انګلستان کې: (جوج مورو)، په

(c) ketabton.com: The Digital Library

المان کې (کرتزر) او (هولتس) او په هالنډ کې (مارسل امانتس) دي.

۵- سمبولیزم:

د (سمبول) لغوي مانا (نښه) یا (علامه) ده. سمبولیزم په اصطلاح کې هغه ادبي ښوونځی دی، چې د (۱۹)مې پېړۍ په پای کې د (ریالیزم) (ناتورالیزم) او (پارناس) ادبي مکتبونو پر خلاف، په فرانسه کې د نومیالي شاعر (شارل بودلر) په مشرۍ منځته راغی. دوی اعلان وکړ چې په شعر کې هېڅ ډول قید او بند نه مني. شعر باید د وزن او قافیې له قید څخه ازاد وي؛ ساده، روان، ښکلی او اهنګوال وي، خو دا لازمه نه ده چې د ټولنې د ټولو طبقو لپاره دې وړاندې شي. دوی په شعر کې عجیبه نا اشنا مسایل مطرح کول، له ژوند او ټولنې څخه یې لرې کاوه، داسې څه به یې په رمز او اشارو وایه چې عام خلک پرې نه پوهېدل.

ځانګړنې:

۱-په شعر کې ابهام او په ښکاره ډول د مسایلو له بیانولو سره مخالفت.

۲-د ژوند په هکله بدبیني او ناهیلیتوب او پر نېکمرغۍ باور نه لرل.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳- پر غیبي او له دې نړۍ څخه پرته پر بلې نړۍ باور او عقیده لرل.

۴-پر دې نړۍ باور نه لرل او پر دې باور نه کول چې زموږ شته والی دی، چې دې نړۍ ته شکل وربښي.

۵-د ادبي مطالبو په بیانولو کې د یوې داسې لارې اختیارول، چې هر څوک یې لولي په مخصوص ډول په کې له خپلې روحیې سره سم خپل حال او مقام درک کړي.

نومیالي استازي: په فرانسه کې: (شارل بودلر)، په بلژیک کې: (موریس مترلینګ)، په ایرلنډ کې: (ویلیام باتلر)، په روسیه کې: (ولادیمیرسولوویف) او په انګلستان کې: (دیوید هربرت لارنس) او نور.)) (۲۲: ۹۷-۱۰۳).

۲- سور ریالیزم:

سور ریالیسم ښوونځی پر (۱۹۲۴م) کال د (اندره برتون) په وسیله رامنځته شو، هغه وایي: ((ادبیات باید د هغه فکر له تظاهراتو او څرګندتیاوو، چې له ټولو بندیزونو ازاد وي، پرته نور له هیڅ شي سره سروکار ونه لري، نوموړی وایي: ((سور ریالیسم هغه خپلسری فعالیت دی چې د هغه په واسطه کولای شو، په ګړنې یا لیکنې او یا هم په کوم بل ډول د فکر د حقیقي او واقعي فعالیت بیان وړاندې

(c) ketabton.com: The Digital Library

کړو.)) سور ریالیسم له هر هنري او اخلاقي قید څخه ازاد ، د عقل له ملاتړ پرته، د فکر له وړاندې کولو څخه عبارت دی.

څرنګه چې (اندره برتون) او د هغه دوست (لویي اراګون) دواړه ډاکتران وو ، نو ځکه خو غواړي د (فروید) هغه نظریه چې د (پټ ضمیر) په اړه یې درلوده، ادبیاتو ته داخله کړي. ددې ډلې په اند هر څه چې د انسان په مغز کې ګرځي، که چېرې تر تفکر دمخه ولیکل شي، دا داسې نا اګاهانه مطالب او داسې خپلسرې خبرې دي، چې بېواکه له خولې څخه راوځي. سربېره پر دې خیال او تصور د سور ریالیسم لومړني مواد ګڼل کېږي، (سور ریالیستان) وایي اکثره تخیلات او تصورات د انسان په فکر کې شته، خو انسان د اخلاقي، سیاسي، ټولنیزو او دودیزو بندیزونو له امله د هغو له بیان څخه ډډه کوي او دا تصورات د خپل پټ ضمیر تل ته سپاري، خو دا ډول تخیلات بیا اکثره په ټوکو ټکالو ، خوبونو او هغو خبرو کې، چې له کومې ارادې پرته د انسان له خولې راوځي، ځان ښکاره څرګندوي.

(سور ریالیستان) بیا په رښتیني او صادقانه ډول ددغه ډول وهمونو ، افکارو او نظریاتو د بیان پلویان دي. په لنډه توګه ویلای شو چې سور ریالیستان په حقیقت کې همغه فعالیتونه د انسان اصیل فعالیتونه ګڼي چې د انسان په درانه کې د یو خوب او خیال په شان موجود وي، خو واقعي بڼه نه لري، یانې همغه د ناخبرې پټې نړۍ فعالیتونه. د (سور ریالیستانو) په فکر شعر د انسان د همدغې

(c) ketabton.com: The Digital Library

پټې داخلي نړۍ يو ډول غبرګ او فعاليت دی. د سور رياليستانو د ښوونځی نامتو شخصيتونه پر (برتون) او (اراګون) سربېره، (بل الوار) او (اپوليز) دي. (۱۸: ۱۲۳).

۷- اګسزسيتانسياليزم:

((سره له دې چې اګزيستانسياليزم په واقعيت کې يو ډول فلسفي ښوونځی دی، خو (ژان پل سارتر) هغه ادبياتو ته داخل کړی دی، سارتر د ((د وجود اصالت)) ته معتقد دی او وايي: ((په انسان کې هستي تر ماهيت وړاندې ده، يانې لومړی ((وجود)) دی او تر هغه وروسته همدا وجود ((ماهيت)) پيدا کوي، دا نو په واقعيت کې خپله انسان دی چې خپل ماهيت ټاکي، ځکه خو نو يو سړی بايد پر هغې لارې لاړ شي چې دده خپله ځانګړتيا ده او د هغې په غوراوي کې ازاد دی. څرنګه چې انسان خپل ماهيت په خپله جوړوي، نو ځکه د همېشنۍ هڅې په لټه کې دی، ځکه نو انسان په هېڅ وجه د طبيعت او تاريخ د لاس نانځکه نه ده، ذاتاً ازاد دی او د هغه د ژوند ماهيت د همدې ازادۍ په حقيقت کې دی. خو دا ازادي يوازې په انتخاب کې ده. انسان پر دې ازادۍ محکوم دی او نه شي کولای له هغې څخه وتښتي. له همدې کبله ذاتاً مسول او ژمن دی. ځکه خو سارتر په دې ډول ((ادبي التزام)) او ((مسوليت)) ته رسېږي او د ادبياتو اصلي جوهر همدا ((ژمنتيا او التزام)) ګڼي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د (سارتر) په نظر انسان د دې لپاره چې خپل ماهیت جوړ کړي، پر یو ډول عمل لاس پورې کوي او دا ((عمل)) ادبیات دي. نو څرنګه چې موږ په خپله په یو عمل ځان بدلوو، دغه کار په خبرو هم کوو. د یو لیکوال کار دادی چې نړۍ او په تېره بیا یو انسان نورو ته څرګند کړي، چې هغوی د هغه شي پر وړاندې چې ورڅرګند شوی دی، خپل مسولیت څرګند کړي او مسولیت ومني. لیکوال باید داسې کار وکړي چې هېڅوک له نړۍ څخه ناخبره پاتې نه شي او هېڅوک ونه کړای شي خپل ځان له هغې څخه جلا وانګېري. لیکوال یې ښکاره کوي او لوستونکی یې پنځوي، یانې هغه نړۍ چې ده ته د ادبي اثر له لارې وړاندې شوې، هغه له سره پنځوي. په دې ډول نو لوستونکی نور ناپېیلی او ناکاره نه دی. په عمومي ژوند کې خپله ونډه او مسولیت پر غاړه اخلي. د (سارتر) په نظر ادبي نړۍ باید له واقعي نړۍ څخه ارماني او تحولي نړۍ ته د تېرېدو لاره وي او هم باید د هوسونو ښار ته د تېرېدو مورچل وي.)) (۱۸: ۱۲۴).

۸-سینتیمنتالیزم:

((دغه ګړنه یا اصطلاح له فرانسوي کلمې (Sentimental) څخه چې مانا یې احساسي یا احساساتي کېدی شي، اخیستل شوې ده. دا ادبي ښوونځی د اتلسمې پېړۍ په دویمه نیمایي کې رامنځته شوی دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

څېړونکي وايي: دا مکتب په اروپا کې د کلاسیزم د ادبي مکتب پرځای د فیوډالي نظام د زوال او د پانګوالي نظام له ودې سره یوځای په هغه مهال کې ایجاد شوی و.

دا هغه مهال و چې د فیوډالي او پانګوالي سیستمونو ترمنځ سخته مقابله او مبارزه روانه وه. د دغه هنري ادبي میتود د پیدا ایښت لومړنی ځای انګلستان ګڼل شوی (هلته فیوډالي نظام له پښو لویدلی او د پانګوالۍ له واکمنۍ سره یوځای نوموړي ادبي مکتب خپل شتون، د کلاسیسزم د پاتې شونو پر وړاندې څرګند کړی دی.)

ددې ادبي ښوونځي بنسټ ایښودونکی انګلیسي لیکوال (لورینس ستیرن) ګڼل شوی دی. ده په فرانسه کې د خپل مسافرت د خاطراتو یو اثر (سینتیمینتال)، (د عاطفي مسافرت، د احساساتو مسافرت) ولیکه، له همدې کبله دې ادبي مکتب ته د (سینتیمنتالیزم) نوم غوره شو. د نوموړي ادبي مکتب پالونکو او پلویانو د لوړې طبقې د ظلمونو او تېریو پر وړاندې د مظلوم ولس غږ اوچتاوه او هم یې د کارګرې طبقې د زیار او زغم ستاینه کوله، د کلاسیزم د (تعقل پالنې) پر ځای یې د (عاطفي او احساس پالنې) پلوي کوله. ددې ادبي مکتب د انځورونې چاپېریال ښوزله کورنۍ وې. په دې ادبي مکتب کې د ریالیزم او رومانستیزم د ادبي مکتبونو ځانګړنې هم څرګندې دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ځينو سينتيمنتاليستانو ، لکه (روسو ، ديدرو ، ليسنګ) په اثارو کې د رياليزم نښې او ځانګړنې هم شته. همدا ډول د (توماس ګري ، يونګ) په اثارو کې بيا د رومانتيزم ځانګړنې ډېرې دي.

د نوموړي ادبي مکتب استاد او زده کوونکو هڅه کوله، چې د ټيپيکو اشخاصو او تکرارېدونکو پېښو پر ځای، په چاپېريال کې واقعي پېښې او کسان انځور کړي. له همدې امله د دوی پاملرنه د چاپېريال د شرايطو د ترسيم او تصوير پرځای، په ژوند کې د واقعي اشخاصو د ژوند پېښو ، کړو وړو ، احساساتو ، دردونو او د هغو د داخلي نړۍ انځورونې او ترسيم ته ور اوښتې وه. ځکه خو د دوی اثارو تر ډېره، د مستندو مکاتبو او ورځنيو يادښتونو بڼه او رنګ درلود. دوی تل د انساني احساس داخلي او روحي نړۍ له مبالغې سره يوځای انځوروله، دوی د مبالغې په مرسته په ټولنه کې ځانګړې پېښې او فوق العاده اشخاص په هنري انځورنه لوستونکو ته وړاندې کول. دغو پېښو ته يې په ټولنه کې تعميم نه شو ورکولای، ترسيم به يې ټيپيک نه و ، ځکه خو يې د رياليستي مکتب ځانګړنې خپلې نه کړای شوې.

ددې ادبي مکتب اصلي زانګو انګلستان بلل شوی دی. هلته ددې ښوونځي پلويانو ، بې عدالتي او بې انصافي غندله، خلک يې د پرهېزګارۍ، تقوا او شرافت لور ته هڅول، د (پسيميزم) تلقين يې کاوه چې په دې لړ کې د (هولډ سميت) ، (يونګ) او نورو نومونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

یادېږي. په جرمني او فرانسه کې بیا سینیتمنتالیزم نه یوازې عواطف او احساسات ترسیمول، بلکې د مبارزې خواته یې هم بلنه ورکوله، چې له انګلستان سره یې توپیر درلود. په روسیه کې بیا په ځانګړو شرایطو کې دغه ادبي مکتب راوټوکېد ،له لویدیځ سره یې ښکاره توپیر درلود. دغه ادبي بهیر په روسیه کې د خواصو په خدمت کې و ، له بلې خوا د بزګرانو له پاڅون څخه یې هم وېره درلوده. مخ پر ودې پانګوالۍ څخه یې هم وېره درلوده، نه یې غوښتل چې فیوډالي او نیمه مریتوب مناسبات په ټولنه کې پایته ورسېږي.)) (۱۴: ۲۳۷-۲۳۸).

۹- نهیلیزم:

((په ادبیاتو کې یو بل جریان یا مکتب بیا د (نیهیلیزم) په نامه یادېږي د نیهیلیزم کړنه یا اصطلاح د لاتیني ژبې له (nihil) څخه جوړه شوې، چې مانا یې ده: (هېڅ شی) دا یو داسې فلسفي او ادبي جریان دی چې هر ډول مثبتې نظریې په مطلق ډول ردوي، منلو ته یې غاړه نه ږدي. نوموړې کړنه د لومړي ځل لپاره د جرمني فیلسوف (جاکوبي) له خوا وټاکل شوه، وروسته بیا د ډېر مشهور ادبي مکتب په نامه نومول شوې ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۰- فورمالیزم:

فورمالیزم کلمه د لاتیني له (forma) څخه چې بهرنۍ، ظاهري، شکل او بڼې ماناوې لري، اخیستل شوې ده. دې ته په ادب کې د نقد او ادبي تیورۍ له نظره یو ارتجاعي ادبي بهیر ویل شوی دی. د مضمون منځپانګه او مفکوره په پام کې نه نیسي، یوازې ظاهري بڼې، د الفاظو ترتیب، ترکیب او ښایستونو ته پاملرنه کوي؛ ظاهري ښکلا ته ارزښت ورکوي.

فورمالیستان په شعر او ادب کې له قافیو، فنونو، مبالغې، پېچلو ترکیبونو او ظاهري جمال سره مینه لري، هنري اثار له واقعیت او حقیقي ښکلا او جمال څخه لرې کوي.

۱۱- ایماژینیزم:

ایماژینیزم هم یو کوچنی ادبي جریان یا مکتب دی چې ځینو فورمالیستیک ادبي جریان ته ورته او ځینو یې یو جز ګڼلی دی، چې ډېر شهرت نه لري. دغه ګړنه د فرانسوي (Emage) (شکل، بڼه) له کلمې څخه جوړه شوې ده، چې د (ایماژیزم) په شکل هم لیدل کېږي. د دې جریان په نظر په ادبي اثر کې باید ژبه په ظاهري توګه په داسې نوې بڼه وکارول شي، چې وړاندې یې ساری موجود نه وي. اثر کې باید فکري تسلسل او منطق موجود نه وي. (هیوم پاوند)، (لوبیل) او داسې نور ددې جریان پلویان ګڼل شوي دي. دوی په

(c) ketabton.com: The Digital Library

روسیه کې د (ایماژیستانو) په نوم یوه مطبعه هم درلوده. د دوی شعار د نوي فورم ایجاد و چې هېڅ مفکوروي اړیکي ونه لري او له مضمون څخه فورم خپلواک وي.

۱۲- پارناس ښوونځی:

د (۱۸۶۰م) کال په شاوخوا کې د ادبیاتو په باب شدید بحثونه پیل شوي وو. یوه ډله هغه شاعران چې د رومانیزم پر ضد یې سر پورته کړی و او (هنر د هنر لپاره) د نظریې تر سخت تاثیر لاندې راغلي وو. سره راټول شول، ادبي ټولنې یې جوړې کړې، ددې شاعرانو په سر کې (لوکنت دولیل) و، چې شاوخوا ټول شاعران یې تر اغېز لاندې راوستي وو. د باید ددغه ادبي ښوونځي تر ټولو مهم استازی وګڼل شي. ده پر (۱۸۶۶م) کال د معاصرو (پارناسانو) په نوم ددې شاعرانو د شعرونو یوه ټولګه خپره کړه، څرنګه چې دا کتاب د لوستونکو خوښ شو، تر یو مهال وروسته یې د هغې دویم او درېیم ټوک هم پسې خپاره کړل، ورو ورو دا شاعران د (پارناسیانو) په نامه یاد شول. په پای کې د (اندره تریو) په نامه یوه کره کتونکي، په خپل یوه اثر کې چې (پارناسیانو) شاعرانو ته یې ځانګړی کړی و. د (پارناسیزم) اصطلاح وکاروله.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۳- امپرسیونیزم:

دغه کړنه له فرانسوي کلمې (impression) څخه اخيستل شوې چې مانا يې (خاطره، تاثر) کېږي. نوموړی نوم يې په (پاريس) کې د انځورګرۍ له يوه مکتب څخه اخيستی دی. دا د پانګوالۍ ادب يو هنري ادبي مکتب پېژندل شوی، چې د نولسمې پېړۍ په (۲۰) کلونو کې رامنځته شو، په وروستيو دېرشو کلونو کې، چې د شلمې پېړۍ پيل و، دغه ادبي مکتب په غربي هېوادونو کې وده وکړه. ددې ادبي مکتب پلويان د هنر او ادب دنده، د ليکوال او هنرمند هغه احساسات، خيالات او خاطرات بولي، چې دی ورڅخه اغېزمن شوی وي او د انځورګرۍ په بڼه يې ليدونکو ته وړاندې کوي. دا ادبي مکتب يا جريان يو څه ناتوراليزم او رياليزم ته ورنږدې دی، د ژوند ريښتينې انځورګري کوي او فردي احساس د فورم په مبالغې کې څرګندوي.

۱۴- کونستروکتيويزم:

دا کړنه د لاتيني ژبې له (construcio) څخه چې مانا يې (جوړونه) کېږي، اخيستل شوې ده. نوموړی ادبي مکتب تر لومړۍ نړيوالې جګړې وروسته رامنځته شوی دی.

د ادب او هنر د مفکورې او فکري مضمون له ټولنيز ارزښت څخه سترګې پټوي. ددې ښوونځي د منځته راتلو وخت د طبيعي علومو

(c) ketabton.com: The Digital Library

او تخنیک د بریو وخت ګڼل شوی دی، پلویانو ته یې همدا ویل کېدل چې باید پوهې او تخنیک ته درناوی وشي؛ که دغه پوهه (علم، تخنیک) د هرې ټولنیزې طبقې په لاس کې وي. ددې ادبي مکتب پلویانو فکر کاوه چې د زړې نړۍ ادب او هنر زاړه شوي دي اوس نه پکاربږي. د زړو شیانو ځای اوس نوي ماشین، نوي تخنیک او نورو پرمختیااوو نیولی دی. دوی وایي چې زموږ د وخت هنري اثار همدغه پرمختللی ماشین ګڼل کېږي. دغه ډله لومړی، پر (۱۹۲۴-۱۹۳۰م) کال په پخواني شوروي اتحاد کې جوړه او د (کونستروکتیویستانو مرکز) تر سرلیک لاندې یې فعالیت کاوه. د دوی په ادبي هنري اثارو کې د (کونسترکتیویزم) اغېزې موجودې وې، خو وروسته بیا د هغو په هنري اثارو کې هغه ناوړې اغېزې ژر له منځه ولاړې او ډېر ښه هنري اثار ایجاد کړل.

۱۵- اوربانیزم:

له لاتیني کلمې (اوربان) څخه چې (ښاري) مانا ښندي، را اخیستل شوې کلمه ده. فرانسوي اوربانیزم د شلمې پېړۍ د دویمې لسیزې په شاوخوا کې رامنځته شوی و.

یوه پانګوالة تیوري ده، چې غواړي ټول له کلیوالي مادي او معنوي شتمني باید په لویو ښارونو کې تمرکز ومومي او د بانډو او کلیو په زیان ګام اوچت کړي. دوی په هنر او ادب کې پانګوالي نظام، په

(c) ketabton.com: The Digital Library

لویو ښارونو کې صنعت، تجارت، ترانسپورت او د تخنیک حرکت ستايي. د انسان پر ځای ماشین ته ارزښت ورکوي او د پانګوالۍ سندرې وايي.

۱۶- دادايیزم:

نوموړې ګړنه له فرانسوي کلمې (Dadaisme) څخه اخیستل شوې ، مانا يې (د لرګي اس) ده. دغه ادبي مکتب د لومړۍ نړیوالې جګړې پر مهال پر (۱۹۱۸م) کال ایجاد شوی دی. ډېر دوام يې نه دی کړی، دې ادبي مکتب په شعر کې د بې مانا الفاظو او تصویرونو راوړل دود کړي او د مفاهیمو او انځورونو افاده يې خورا کمزورې وه. (دادایيزم) بیا په سویس کې د انارشیستو روڼ اندو ترمنځ او د هغو په شکل کې رامنځته شوی و. په فرانسه کې تر جګړې وروسته، فرانسوي دادیستانو د داسې هنر او ادب نارې سورې وهلې چې له خپلې ملي دندې څخه بې برخې وي. په فرانسه کې يې بیا د میلیتاریزم او پانګوالي نظام پر وړاندې څرګندونې کولې.

۱۷- اونانیمیزم:

فرانسوي کلمه ده له (unanime) اخیستل شوی مانا يې (متفق، یووالی) ده، دې ادبي جریان د بشرپالنې تبلیغ کاوه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۸- ویریزم:

دا کلمه له لاتیني ریښې ویروس (verus) او له ایتالیایي ژبې (vera) څخه اخیستل شوې ده، مانا یې (رښتیا - ریښتوني) کېدی شي.))(۱۴: ۲۵۳-۲۵۲).

د نړیوالو ادبي ښوونځیو ترڅنګ، په پښتو او دري ژبو کې هم د ځینو ادبپوهانو او کره کتونکو په باور او نظریو شمېر ادبي ښوونځي شته، که څه هم د دې ښوونځیو په باب د نظر اختلاف شته، چا د ښوونځیو، چا د سبکونو او چا هم د ادبي جریانونو په نومونو یاد کړي دي، دلته به د دې ښوونځیو په باب هم لنډه رڼا واچوو:

ب- پښتو ادبي ښوونځي:

((مخکې تر دې چې د پښتو ځینې ادبي ښوونځي دروپېژنو، باید ووایو چې د پښتو، د ادبي جریانونو او مکتبونو په باب تراوسه بشپړ، منظم او اکاډمیک څېړنیز کار نه دی شوی او په دې باب نورو ډېرو څېړنو ته اړتیا لیدل کېږي. کله چې د پښتو د ادبي تاریخ زریني پاڼې را اړوو د ځینو داسې سترو ادبي جریانونو بېلګې مخې ته راځي چې د ادبي مکتب بنسټیزې ځانګړنې په کې څرګندې دي، زموږ پیاوړو څېړونکو او ادبپوهانو په خپلو لیکنو کې دغه ادبي جریانونه د پښتو ادبي ښوونځي بللي او نومولي دي)) لکه څنګه چې مو پورته یادونه وکړه، ځینو نورو بیا دا ادبي سبکونه بللي

(c) ketabton.com: The Digital Library

او ځینو ورته د ادبي جریانونو نوم ورکړی دی. د نظر له دې اختلاف سره موږ غواړو په نسبتاً معموله مانا دا جریانونه، ښوونځي یا سبکونه دلته دادبي ښوونځو تر نامه لاندې په لنډه توګه درو پېژنو:

۱- روښاني ادبي ښوونځی:

دغه ادبي مکتب د لسمې هجري پېړۍ په دویمه نیمایي کې رامنځته شوی، بنسټګر یې پیاوړی عالم او لیکوال بایزید روښان دی. نوموړي د خپلې تصوفي او عرفاني لارې د تبلیغ او خپراوي لپاره فرهنګي هلې ځلې پیل کړې. په لیکنو کې یې ځانګړې لاره او سبک رامنځته کړ، ډېر پلویان یې وموندل، هغوی دده لاره تعقیب کړه او دغسې روښاني ادبي تصوفي ښوونځی جوړ شو. ددې ښوونځي د پیاوړو لیکوالو او شاعرانو په ډله کې دا لاندې نومونه د یادونې وړ دي:

ملا ارزاني، علي محمد مخلص، دولت لواڼی، ابابکر کندهاري، واصل روښاني، میرخان روښاني، میرزاخان انصاري، اورکزی، قادر داد او نور...

ادبي ځانګړنې:

۱-د تصوف او عرفان پېچلو مسایلو او اصطلاحاتو په پراخه کچه پښتو ادب ته لاره کړې. یا په بله وینا: عرفان د یو مسلک په توګه پښتو ادب ته راغلی دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲-د عربي او فارسي شاعرۍ زیاتره شکلي فورمونه، لکه: قطعه، رباعي، قصیده او نور پښتو ادب ته راننوتي او شاعرانو د عربي او فارسي ژبو د شاعرانو په څېر مردف دېوانونه جوړ کړي دي.

۳-په نثر لیکنو کې مسجع نثر رواج شوی دی.

۴-اخلاقي او دیني مسایل په شعر او ادب کې زیات شوي، حماسي او ملي روحیه په کې ډېره تته او کمزورې ښکاري.

۵-دا چې ددې دورې زیاتره لیکوال او شاعران د هند پر ځمکو اوسېدلي او یا هلته تللي راغلي دي، د هندي فرهنګ اغېزې پرې جوتې لیدل کېږي.

۶- پر پښتو ادب د عربي او فارسي ادب اغېز ډېر زیات شوی دی. ددې دورې لیکوالو او شاعرانو په خپله هم په عربي او فارسي ژبو اثار لیکلي او هم یې ژباړې ترې کړې دي.

۲- خوشال ادبي ښوونځی:

دغه ادبي ښوونځی کله کله په ادبي څېړنو کې د ((خټکو ادبي مکتب)) په نوم هم یاد شوی دی. په یوولسمه هجري پېړۍ کې منځته راغلی او بنسټ ایښودونکی یې د پښتو ژبې پیاوړی شاعر او لیکوال، د تورې او قلم خاوند (خوشال خان خټک) و.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د نوموړي ادبي لاره دده زامنو ، لمسيانو او نورو پلويانو د زړه په وينه او مينه پاللې او (خوشال ادبي مکتب) يې جوړ کړی دی.

ددې مکتب نوميالي پلويان: اشرف خان هجري، عبدالقادر خان خټک ، سکندرخان خټک ، صدرخان خټک او نور دي. د خوشال د کورنۍ پر غړو سربېره نورو ګڼو شاعرانو هم د خوشال ادبي ښوونځی پسې تعقيب کړ.

ادبي ځانګړنې:

۱-پښتو ادب يو نوي پرمختيايي پړاو ته داخلېږي او د ودې او پراختيا لپاره يې شعوري هڅې پيل کېږي.

۲-د مسجع او متکلف نثر پرځای ساده، روان او د خلکو محاورې ته نږدې نثر ليکنه پيل کېږي او د خټکو ځانګړی سبک رامنځته کېږي.

۳-په شاعرۍ کې حماسي، رزمي او ملي روحيه ډېره پياوړې کېږي او د پښتنو له ټولنيز ژوند انه رنګ اخلي.

۴-پښتو شعر د مضمون له پلوه بشپړېږي. پر پخوانيو عشقي، عرفاني، وعظيه او اخلاقي موضوعاتو سربېره د ټولنيز ژوند بېلابېل موضوعات، تاريخي پېښې، پر ټولنه انتقاد ، له وطن او

(c) ketabton.com: The Digital Library

قوم سره د میني احساسات په شعر او ادب کې په پراخه کچه منعکس کېږي.

۵-پښتو ادب ته د شرقي شاعرۍ ټول انواع؛ پر غزل، قصیدې، رباعي، مثنوي او مربع سربېره چې موږ یې تر دې دمخه دوره کې هم نمونې لرلې، مسدس، مثمن، ترکیب بند، ترجیع بند، ذوالقافیتین او نور ډولونه په پښتو شاعرۍ کې په پراخه کچه رواج مومي.

۶-د پښتنو ملي کیسې (لکه ادم خان او درخانۍ، دلی او شهۍ) ولیکل شوې، له نورو ژبو څخه هم ډېرې کیسې وژباړل شوې او د پښتو د کیسه ییز او حکایتي ادب پانګه درنه شوه.

۷-ددې دورې ادبیات د موضوع د رنګارنګۍ او هنري ارزښتونو له پلوه ښه بډایه او د سیمې له ادبیاتو سره د سیالۍ جوګه شول.

۸- ددې دورې شاعران پر خپلې مورنۍ ژبې سربېره په فارسي ژبه هم شعرونه ویل.

۳- رحمان بابا ادبي ښوونځی:

د پښتو پیاوړي شاعر رحمان بابا د یو ځانګړي تصوفي عرفاني ادبي سبک خاوند و، پر همدې وجه هغه له زیات ټولنیز مقبولیته برخمن شو، پر خپل وخت او راوروسته زمانه کې یې ډېر پلویان وموندل چې د بابا ادبي لاره یې تعقیب او د وخت په تېرېدو یې د یو

(c) ketabton.com: The Digital Library

ادبي ښوونځي ښه غوره کړه، چې په ادبي څېړنو کې د رحمان بابا تصوفي عرفاني ادبي ښوونځي په نوم یاد شوی دی.

ددې ادبي ښوونځي نومیالي پلویان: یونس خیبري، معز الله مومند ، اخون ګدا ، حافظ الپوري، میا نعیم متي زی، عبدالعظیم رانیزی، عبدالرحیم هوتک ، مطیع الله او نور دي.

ادبي ځانګړنې:

۱-ددې ادبي مکتب پلویان زیاتره د اخلاقو او نصایحو د بیان خواته ډېره پاملرنه کوي.

۲- په ساده، روانه، خوږه او رنګینه ژبه د تصوف او عرفان د پېچلو مسلو بیانول، د ددې ادبي ښوونځي ستره ځانګړنه ده.

۳- ددې ادبي ښوونځي له لارې د عربي او فارسي ژبو کلمات، اصطلاحات، تشبیهات او استعارات پښتو شاعرۍ ته هم راننوتې دي.

۴-د پښتو شعر وده موندلې او ډېرو شاعرانو د خپلو اشعارو دېوانونه ترتیب کړي دي.

۵-په دې ادبي ښوونځی کې د پښتني چاپېریال خپل رنګونه په ځلېدو دي او د هندي سبک اغېزې په کې ډېرې نه لیدل کېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۶-ددې ادبي ښوونځی د پلویانو شاعرانو په ځینو اشعارو کې د هنر او شاعرانه خیالونو نړۍ خپلې ځانګړنې لري، انځورونه او خیالونه یې ساده، خو ډېر ښکلي، په زړه پورې او له لوړ ادبي معیاره برخمن دي.

۷-ددې ادبي مکتب پلویان واقعیتونو ته ډېر پاملرنه کوي او د خیال پلویتوب او تابعیت په کې ډېر زیات دی.

۸-ددې مکتب پلویانو پر پښتو سربېره په فارسي او هندي ژبو هم شاعري کړې ده.

۴- حمید-شیدا ادبي ښوونځی:

د پښتو د نازکخیالۍ ادبي ښوونځی د دولسمې هجري پېړۍ په اوږدو کې د هندي مکتب تر اغېزو لاندې رامنځته شوی دی. بنسټګر یې د پښتو نازکخیاله شاعر عبدالحمید مومند (تر **۱۱۴۷**ه ق پورې ژوندی) او بشپړونکی یې کاظم خان شیدا (**۱۱۳۵-۱۱۹۴**ه ق) ګڼل شوی دی.

سره له دې چې د دوی دواړو ادبي سبکونه یو له بله څه نا څه توپیر او تر یوې اندازې بېلې ځانګړنې لري او له زماني پلوه هم یو له بله څو لسیزې وړاندې وروسته دي، خو دا چې دواړه د هندي سبک د لږو یا ډېرو اغېزو په منلو دنازکخیالۍ لاره تعقیبوي او د ډېرو پیاوړو ادبي سبکونو خاوندان کېږي، د خپل وخت یا وروسته زمانې ډېر

(c) ketabton.com: The Digital Library

شاعران د دوی د ادبي لارې پلویتوب کوي، د دغو بېلابېلو سبکونو له ګډون څخه یو ادبي ښوونځی منځته راځي چې په ادبي څېړنو کې د ((حمید او شیدا د نازکخیالۍ ادبي ښوونځی)) نوم ورکړل شوی دی.

ددې ادبي مکتب پیاوړي استازي پر (حمید مومند) او (کاظم خان شیدا) سربېره چې ددې مکتب بنسټګر بللي شوي، قلندر اپریدی، محمدي صاحبزاده، حنان بارکزی، کامګار خټک، بېدل هشتنغری، علي خان او نور دي.

ادبي ځانګړنې:

۱-اوچت تخیل، نازکخیالي، نوښت، نادرې استعارې او تشبیه ګانې ددې ادبي ښوونځي بنسټیزه ځانګړنه ده.

۲-ددې ادبي مکتب پیروان غزل ویونکي دي او دغه ادبي ډول یا فورم یې کمال ته رسولی دی.

۳-د اشعارو موضوع زیاتره د مینې او محبت مسایلو ته وقف شوي؛ شعرونه یې له سوزوسازه ډک دي.

۴-سره له دې چې دا ادبي ښوونځی د هندي مکتب تر اغېز لاندې رامنځته شوی، پښتني ژوند او چاپېریال هم په کې په خپله بڼه انځور شوی، استعارې او تشبیه ګانې یې په دغه خم کې رنګ شوي دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۵-د خیال پر نازکۍ او د مانا پر باریکۍ سربېره په الفاظو او عبارتونو کې د ښکلا، سوز او ساز پیداکول، ددې مکتب غوره ځانګړنه ده.

۶- ددې ښوونځي په شعرونو کې متلونه، عامې محاورې او سیمه ییزه اصطلاحات ډېر استعمال شوي دي.

۷-د فارسي ژبې او ادب اغېزه هم ددې مکتب پلویانو منلې ده.

۸-حکایتي ادب او له نورو ژبو، په ځانګړې توګه له فارسي څخه ژباړو ډېر عمومیت موندلی دی.

ج- فارسي ادبي ښوونځي:

نومیالي ادیب ملک الشعرا بهار په خپل مشهور اثر (سبک شناسي) کې په فارسي شاعرۍ کې په عامه توګه دا څلور ادبي مکتبونه ښودلي دي:

۱-خراساني ادبي ښوونځی

۲-عراقي ادبي ښوونځی

۳-هندي ادبي ښوونځی

۴-د مراجعت دورې ادبي ښوونځی

مخکې تر دې چې دا پورتني ادبي مکتبونه په لنډه توګه دروپېژنو، دلته یو ځل بیا ددې خبرې یادونه ضروري بولو چې دا یاد شوي ادبي

(c) ketabton.com: The Digital Library

مکتبونه په زیاترو پښتو ادبي څېړنو کې د (ادبي سبکونو) په نوم یاد شوي، خو ځینې ادبپوهان دا یوه تېروتنه ګڼي چې په ادبي څېړنو او لیکنو کې پرله پسې تکرار شوې او اوس هم زموږ ډېر لیکوال ادبي مکتب او سبک نه سره توپیروي او یو د بل پرځای یې استعمالوي، حال دا چې دواړه ځانګړې ادبي اصطلاح ګانې دي، دا ادبي جریانونه ادبي مکتبونه وو چې هر یوه په پراخو جغرافیوي ساحو کې نفوذ درلود او د ځانګړو ادبي سبکونو د پلویانو له یو ځای کېدو څخه رامنځته شوي او تر پېړیو یې دوام موندلی دی.

۱- خراساني ادبي ښوونځی:

دې ادبي مکتب ته کله کله ترکستاني ادبي مکتب هم ویل شوی دی. دغه ادبي مکتب په خپله پراخه لمن ک د فارسي شعر جریان له معلومې ابتدا او پیلامې نه راپدېخوا د اوومې هجري پېړۍ تر نیمایي پورې رانغاړي او د طاهریانو، صفاریانو، سامانیانو، غزنویانو، غوریانو، سلجوقیانو او... د واکمنیو د بېلابېلو پېړیو په پوړیو کې د ځلاندو او پیاوړو ادبي بهیرونو څرګندویي کوي. ددې ښوونځي په پلویانو کې: د فردوسي، فرخي سیستاني، خواجه عبدالله انصاري، حکیم ناصر خسرو بلخي، مسعود سعد سلمان، سنایي غزنوي، انوري، خاقاني، نظامي ګنجوي، شیخ فریدالدین عطار او نورو نومونه د یادونې وړ دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ادبي ځانګړنې:

۱- واکمنو او نورو زورواکو ته د زیاتو مدحو د ستاینو او قصایدو ویل.

۲-په شعر کې د کیسو او حماسو رواجېدل، لکه د فردوسي (شاهنامه) او د (خمسه نظامي) ځینې مثنوي ګانې.

۳-د غزل او اخلاقي شعرونو کموالی.

۴-په شعر کې د درنو او ثقیلو کلمو، اوږدو او مشکلو بحرونو کارول.

۵-لفظي او بديعي صنایعو ته لږه پاملرنه او د شعري سبک ساده‌والی.

۲- عراقي ادبي ښوونځی:

دا د فارسي ژبې د بر په زړه پورې ادبي مکتب ګڼل شوی، چې د اوومې هجري پېړۍ له نیمايي څخه د لسمې هجري پېړۍ تر وروستيو پورې يې د دري ژبې په حدودو، په ځانګړې توګه د افغانستان او ايران په ځينو برخو کې، دوام موندلی دی.

ددې مکتب په نوميالیو پلويانو کې: مولانا جلال الدين بلخي، سعدي شيرازي، امير خسرو دهلوي، مولانا عبدالرحمن جامي،

(c) ketabton.com: The Digital Library

حافظ شیرازي، کمال خجندي، بابا فغاني شیرازي، وحشي باقفي او نور د یادونې وړ دي.

ادبي ځانګړنې:

۱-په دغه ادبي مکتب کې غزل ډېر د پاملرنې وړ ګرځېدلی دی.

۲- ادبي بدیعي صنایع او د شعر بېلابېل اصناف او ډولونه رواج شوي.

۳-عرفاني او تصوفي افکارو په شعر کې ډېر او ژور منعکس شوي دي.

۴-عربي لغات او اصطلاحات فارسي ژبې او ادب ته ډېر راننوتي دي، خو ددې مکتب د پلویانو د ځانګړي مهارت له مخې په شعر او ادب کې کومه پېچلتیا نه پېښوي.

۵-ددې ښوونځي د پلویانو په شعرونو کې معنوي صنایع، کنایه، ابهام او تمثیل، تشبیه او استعاره ډېر کارول شوي دي.

۶-د شعر او ادب لفظي او معنوي ځانګړنو ډېره پیاوړتیا موندلې ده.

۳- هندي ادبي ښوونځی:

د فارسي شعر او ادب دغه ښوونځی د لسمې هجري پېړۍ له پایه یا د یوولسمې هجري پېړۍ له پیل څخه رامنځته شوی، تر دولسمې پېړۍ پورې یې په ایران او تر ډېره پورې په هندوستان، افغانستان او نورو سیمو کې دوام کړی دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ددې ادبي ښوونځي په پیاوړو او نومیالیو پلویانو کې د: عرفي شیرازي، غني کشمیري، صایب تبریزي، میرزا عبدالقادر بېدل، میرزا اسدالله غالب او نورو نومونه د یادونې وړ دي.

ادبي ځانګړنې:

۱-د نویو او تازه خبرو لپاره هڅه.

۲-مضمون پنځونه.

۳-د لفظي او معنوي صنعتونو په زیات استعمال سره د وینا پېچلتیا او کړکېچ.

۴-په مبالغه کې غلو او افراط.

۵-د مضمون او تشبیه د رامنځته کولو لپاره له چاپېریال څخه ګټه اخیستنه.

۶-د ارسال المثل صنعت زیاته کارونه.

۷-د تخیل زیاته ژورتیا.

۴- مراجعت ادبي ښوونځی:

دغه ادبي ښوونځی د دولسمې هجري پېړۍ په وروستیو کې په اصفهان کې رامنځته شوی دی. ددې مکتب پلویانو هڅه وکړه چې ځان د هندي ښوونځي له پېچلتیا څخه وژغوري او د هغوی خلاف مضامین او موضوعات په ساده ژبه بیان کړي.

ددې چارې لپاره دوی بېرته د فارسي ادب لرغونو مکتبونو (خراساني او عراقي) ته مخه وکړه، نو ځکه ورته د مراجعت یا ((بازګشت)) ادبي ښوونځی وایي. ددې مکتب زیاترو پلویانو به د (سعدي شیرازي) او یا (حافظ) په پیروۍ شعرونه ویل.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د دې ادبي مکتب په سر لارو کې د (سید محمد شعله اصفهاني) (۱۱۲۰هـ ق مړ) (میرزا محمد نصیر اصفهاني) (۱۱۹۲هـ ق مړ) (میر سید علي مشتقا اصفهاني) (۱۱۷۱هـ ق مړ) او نورو نومونه د یادونې وړ دي. (۲۲: ۸۲-۹۶).

همدارنګه یو شمېر نور ادبي ښوونځي، سبکونه او ادبي جریانونه په ختیځ او لویدیځ کې رامنځته شوي چې دا څو یې موږ داساسي بېلګو په توګه یاد کړل او د ټولو څېړل یې د یو جلا اثر د لیکلو ایجاب کوي. د ځینو ادبپوهانو په نظر ادبي ښوونځي د کره کتنې له ښوونځیو یا ډولونو سره ډېر ارتباط لري. د همدې ښوونځیو د اصولو، معیارونو او پرنیسپونو له لارې یو ادبي اثر څېړل کېږي، همدا ښوونځي دي چې کره کتنې ته لید لوري، تګلوري او پرنیسپونه ټاکي. ځینو څېړونکو خو ان ادبي ښوونځي د کره کتنې د ښوونځیو او ډولونو مترادف بللي دي، موږ دلته دا څپرکی ځکه تر ډېره حده ادبي ښوونځیو ته ځانګړی کړ چې کره کتونکي ته د مرستې لاس ورکړي چې یو اثر په اسانۍ سره تحلیل او وارزوي او دا ورته څرګنده کړي چې کوم ادبي اثر د کومو ځانګړنو د شتوالي له امله له کوم ادبي ښوونځي سره اړه پیدا کوي. لوستونکو سره هم د ادبي ښوونځي معرفي دا مرسته کوي چې له بېلابېلو ادبي جریانونو، لیدلورو او تګلورو سره اشنا شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ځلورم څپرکي لنډيز

تر اوسه پورې چې د کره کتنې په باب بېلابېل اثار چاپ شوي دي، په هغو کې اکثرو د کره کتنې ښوونځي او ډولونه څنګ په څنګ څېړلي دي. خو ځينو ادبپوهانو بيا د کره کتنې ډولونه جلا څېړلي دي او ادبي ښوونځي جلا ، په هر ترتيب په هر ادبي ښوونځي کې د کره کتنې ځرکونه ليدل کېږي. ځينو بيا خپله د کره کتنې ډولونه د يو ځانګړي ډول او کله هم د يوه ښوونځي په توګه څېړلي دي. په دې ډول د کره کتنې ډولونه، ښوونځي او همدارنګه د ادبي ښوونځيو څېړنې ته لا زياته اړتيا ده. کره کتونکو او ادبپوهانو د ادبي ښوونځيو په لړ کې ګڼ شمېر ادبي ښوونځي پېژندلي، چې ځينو ته يې موږ اشاره وکړه. دا هغه ښوونځي دي چې په نړۍ کې د زمانې په بهير کې رامنځته شوي او زيات مطرح دي:

کلاسيزم: دا هغه هنري ادبي ښوونځی دی، چې د اروپا د هنر او ادبياتو په ډګر کې يې لړو ډېر درې پېړۍ (له پنځه لسمې تر اته

(c) ketabton.com: The Digital Library

لسمي پېړۍ) پورې رواج درلود. د لرغوني زمانې د اثارو مطالعه او تقليد ددې ښوونځي ځانګړنه ده. (بوالو)، (پاسکال)، (لافونتن)، (جان مليتون)، (درايدن)، (الفيري) او (ګلدوني) ددې ښوونځي غوره استازي دي.

رومانتيزم: دا هغه ادبي ښوونځی دی چې د اتلسمې پېړۍ په پای کې د کلاسيک ادبي ښوونځي د مخالفت له امله په اروپا کې رامنځته شو. لوړ تخيل، د ښکلا ستاينه، د خيال او فکر ازادي ددې ښوونځي ځينې ځانګړنې دي.

رياليزم: دغه ادبي ښوونځي د نولسمې پېړۍ تر لومړۍ نيمايي وروسته په اروپا کې رواج وموند او د اروپا د خلکو پاملرنه يې له خيالي او رومانتيکو افکارو څخه د ژوند واقعيتونو ته واړوله. عيني واقعيتونه او د ژوند پېښې لکه څنګه چې دي، په دې ښوونځي کې همغه شان منعکسېږي.

ناتوراليزم: دا ادبي مکتب د نولسمې پېړۍ په پای کې په فرانسه کې رامنځته شو او د شلمې پېړۍ تر لومړيو يې ډېره وده او پراختيا وکړه. ددې ښوونځي پلويانو باور درلود، لکه څنګه چې علمي مسايل څېړل کېږي، دغسې بايد د ليکوال اثار هم د هغه د ژوند او چاپېريال د شرايطو په رڼا کې تر څېړنې او کره کتنې لاندې ونيول شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

سمبولیزم: دا هغه ادبي ښوونځی دی چې د نولسمې پېړۍ په پای کې د (ریالیزم)، (ناتوریالیزم) او (پارناس) ادبي مکتبونو پر خلاف، په فرانسه کې رامنځته شو. دا ښوونځی په شعر کې هېڅ ډول قید و بند نه مني. دوی په رمز، نښو او اشارو کې خپل مفهوم وړاندې کاوه.

د پورتنیو ښوونځیو ترڅنګ د سور ریالیزم، اګزسیتانسیالیزم، سینتمنتالیزم او ځینې ښوونځي هم ډېر مطرح دي.

په پښتو او دري ژبو کې هم یو شمېر ادبي ښوونځي مطرح دي. په پښتو کې د روښان ادبي ښوونځی، د خوشال ادبي ښوونځی، د رحمان بابا ادبي ښوونځی، د حمید-شیدا ادبي ښوونځی مطرح دي. په فارسي کې بیا خراساني، عراقي، هندي او د مراجعت ادبي ښوونځی ډېر زیات مطرح دي.

پر دې سربېره ځینې نور ادبي ښوونځي هم د زماني په بېلا بېلو پړاوونو کې مطرح وو، لکه فورمالیزم، پارناس، امپرسیونیزم، کونستروکتیویزم، اوربانیزم، دادایزم، نانیمیزم او نور... چې موږ ورته پر خپل ځای نغوته وکړه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د څلورم څپرکي پوښتنې او سپارښتنې

۱-په لویدیځ کې کوم ادبي ښوونځي زیات مطرح دي؟

۲-پښتو کې د مطرحو ادبي ښوونځي نومونه واخلئ؟

۳-د خوشال بابا د ادبي ښوونځي ځانګړنې په ګوته کړئ؟

۴- په فارسي ژبه کې د عراقي ادبي سبک ځانګړنې په ګوته کړئ؟

۵-د کلاسیزم او رومانیزم ادبي ښوونځیو غټې ځانګړنې کومې دي؟

۶-د ریالیزم او ناتوریالیزم ښوونځیو مخکښان څوک دي؟

۷-سور ریالیزم او اګسزسیتانیسالیزم ادبي ښوونځي چا رامنځته کړل؟

۸-د خوشال، رحمان بابا او حمید ادبي ښوونځیو پلویان څوک دي؟

۹-په فارسي ادب کې کوم ښوونځي زیات مطرح دي؟

۱۰-د هندي ادبي ښوونځي ځانګړنې څه دي او پلویان یې څوک دي؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

سپارښتنې

- هر محصل دې په دې څپرکي کې یو یاد شوی ادبي ښوونځی په خپله خوښه انتخاب او د هغه په باب دې تفصيلي ليکنه وکړي.
- هر زده کوونکی دې د خوشال، رحمان بابا او حميد په پلويانو کې د يوه تن اثار تحليل او وارزوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پینځم څپرکی

کره کتنه په پښتو ادب کې

لکه څنګه چې مو په تېرو برخو کې یادونه وکړه ادبي کره کتنه تر ادبیاتو وروسته رامنځته کېږي. که پر یوه مهال هم رامنځته شي، نو لومړی به یو ادبي اثر وي او بیا کره کتنه. که ادبي اثر موجود نه وي، نو کره کتنه به پر څه شي وشي؟ د یوه ادبي اثر تر لیکنې او د ادبي تجربو تر مسلسل تکرار وروسته د کره کتنې اړتیا پیدا کېږي، یو ادبي اثر هم هغه وخت د یوه فورم بڼه خپلوي چې ډېر اثار په یوه واحده بڼه تر ځینو ورته اصولو، قواعدو او معیارونو لاندې ولیکل شي. کره کتنه هم د یوه علم په توګه د یو ډول اصولو او پرنسیپونو مجموعه ده، چې اساس یې خپله د یوه ادبي اثر په اصلي جوهر کې خوندي دی. پښتو شفاهي ادبیات طبعاً تر لیکنیو ادبیاتو دمخه راټوکېدلي دي. ګڼ‌نی کره کتنه هم تر لیکنۍ هغې دمخه رامنځته شوې، خو څرنګه چې ګڼنۍ کره کتنه ګڼنۍ وي، نه لیکنۍ، ځکه خو یې اوس موږ کومې لیکنۍ بېلګې په لاس کې نه لرو. البته په

(c) ketabton.com: The Digital Library

پښتو ګړني ادب کې د محتوا له پلوه د کره کتنې ډېر څرکونه لرو. دلته غواړو د تاريخي تسلسل له مخې په پښتو ادب کې کره کتنې بهير ته کتنه وکړو. دلته غواړو د تاريخي تسلسل له مخې په پښتو ادب کې د کره کتنې بهير ته کتنه وکړو.

الف- پخوانۍ دوره:

پښتو ليکنی ادب چې څرګنده بېلګه يې د امير کروړ سوري له شعره پيلېږي، محتوايي پانګه يې وياړنه ده، تر هغه وروسته په منظوم ادب کې ځينې داسې شعرونه شته چې په خپله محتوا کې د نقد تومنه لري، د (شيخ رضي لودي) او (نصر لودي) شعري مناظره يا تبادله هغه بېلګه ده چې د انتقاد ، نيوکې او کره کتنې څرک په کې شته. ددې کلام بېلګې دا دي:

د شيخ رضي لودي د کلام بېلګه:

((د الحاد په تور دې ترپلل
ګروه دې زمونږ وکوراوه
مونږ رونلي په زيارنه
تا په تور وتوراوه
لرغون ولي ګروهېدلي
چې دې ګوښې اړاوه
هغه ګروه دې اوس اړه کړ
چې پلرو دې رڼاوه
لودي ستا په نامه سپک شو
که هر څو مو درناوه
نصره نه مو يې له کهاله
لودي نه يې په کاوه
زمونږ رغا ده ستا له ګروهه
د ورځلوی په رغاوه.))
(۲۸: ۷۰).

(c) ketabton.com: The Digital Library

د پټې خزانې له مخې شيخ رضی لودي، د شيخ حميد لودي د پاچاهۍ په زمانه کې د اسلام د مقدس دين د تبليغ لپاره پښتونخوا ته تللی، دی دوه کاله په کسي غره کې ګرځېده او ډېر خلک يې مسلمانان کړل. شيخ رضی لودي ته دا مهال خبر رسېدلی و، چې دده د تره زوی (نصر لودي) له اسلامه اوښتی او د الحاد لاره يې غوره کړې ده، نو ځکه يې پورتني شعر ورته وواېه. کله چې دده دا شعر (نصر لودي) ته ورسېد، نو هغه ژر غبرګون وښود او دده د شعر په ځواب کې يې دا شعر وواېه:

((د الحاد په تور تورن شوم　　زه لرغون خو ملحد نه يم

زما دښنه هسې تورا کړي که ملحد يم د دښنه يم

له اسلامه نه ترپلمه　　تورانو خخه په ترپله يم

ګروه مې هغه لرغون دی　　اوس هم کروړ په لرغونه يم

د اسلام پر هسک به ځلم　　و تورانو ته تياره يم

د لودي زوی سنتي يم　　د حميد له لوړ کهاله يم

توراني دښن چې وايي　　زه له ګروهه په اړه يم

دا يې تور تاسې دروهوي　　زه مومن ستاسې په تله يم

د دښنو ويناوې مغره　　زه لودي يمه خو زه يم.))

(۲۸: ۷۲).

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا دواړه نظمونه چې د سوال و ځواب په بڼه راغلي، په پښتو لرغونو نظمونو کې هغه نظمونه دي چې پر يو بل په کې نيوکې، تنقيد او د هغو معقول ځوابونه ليدل کېږي.

د ابو هاشم ابن زيد السرواني په لومړنۍ منظومه ژباړه کې هم د نقد ځرک شته:

((ژبــه هــم ښــه وينــا کانــدي چــې يــې وينــه
د خاونــــــد پــــــه لاس کـــــې زر او درهمونــــــه
ژبــــور ورلـــــه ورځـــــي وينـــــا يـــــې اوري
د درهـــــم خاونــــدان تــــل وي پــــه وياړونــــه
کـــــه درهـــــم يـــــې ځنـــــې ورک ســـــو ســـــي نتلـــــى
پـــــر نـــــرې يـــــې وي پـــــه خـــــړو پېژندنـــــه
کـــــه بـــــدا ای ســـــونې وبـــــولي خلـــــک وايـــــي
دا وينـــــا ده رښـــــتاينه لـــــه رښـــــتونه
کـــــه بېـــــوزلى ووايـــــي رښـــــتيا خبـــــره
نـــــور ووايـــــي دا خـــــو ســـــونې دى تېرونـــــه
هـــــو درهـــــم ښـــــندي هـــــر چـــــا لـــــه لويـــــه برخـــــه
د درهـــــم د خاونـــــد هـــــر ځـــــاى پرتمونـــــه
درهـــــم ژبـــــه ده کـــــه ځـــــوک ژبـــــور کېـــــږي
ده وســـــله کـــــه ځـــــوک پـــــرې کانـــــدي قتالونـــــه)) (۳۰: ۷).

(c) ketabton.com: The Digital Library

په دې ژبارل شوي شعر کې د ټولنې د افرادو له خوا ، مادي شیانو ، پیسو او مالي پانګې ته پر زیات احترام، سرټیټی او ارزښت نیوکه شوې ده، شاعر، خلک اخلاقي ارزښتونو ته رابولي او په ټولنه کې د مادیاتو پر نامعقول رول باندې نیوکه کوي. که څه هم دا شعر یوه عراقي شاعر (محمد ابن خلاد) ویلی دی، محتوا یې هم د هغه وخت د عربي ټولنې ټولنیزو واقعیتونو ته ورګرځي، خو شاعر دا سې ټاکلې محتوا ته اشاره کړې، چې په هره ټولنه کې د همدې یوشان ارزښت لرونکې ده. له هغه وخته نږدې دولس سوه کاله تېرېږي، خو بیا هم دا محتوا نه ده بدله شوې او تقریباً په همدې بڼه کارول کېږي.

د (شیخ اسعد سوري ویرنه هم د نقد ځینې ځانګړتیاوې لري، له فلکه ګیله، پر ناخوالو انتقاد ، له ظلمه فریاد او نور هغه څه دي چې په دې قصیده کې د نقد څرک لګوي:

((د فلـــک لـــه چـــارو څـــه وکـــړم کوکـــار
زمولـــوي هـــر ګـــل چـــې خانـــدي پـــه بهـــار
هـــر غټـــول چـــې پـــه بیـــدیا غوړیـــده وکـــا
ریـــژوي یـــې پـــاڼې کانـــدي تـــار پـــه تـــار
ډېـــر مخونـــه د فلـــک څپېـــړه شـــنه کـــا
ډېـــر ســـرونه کـــا تـــر خـــاورو لانـــدې زار
د واکمـــن لـــه ســـره خـــول پرېباســـي مـــړ شـــي
د بېوزلـــو وینـــې تـــوی کانـــدي خونخـــوار

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځــه تېــری ځــه ظلــم کانـــدې ای فلکـــه !
ســتا د لاســه نــه دی هــېڅ ګــل بــې لــه خــار
پــه ویرژلـــو ، لورنـــه کـــړې پـــه زړه کراړیـــه
پـــــر نتلیـــــو اوروې د غـــــم ناتـــــار
کلــــه غورځــــوې واکمــــن لــــه پلازونـــو
کلــه کښـــېنوې پـــه خـــاورو کـــې بـــادار
زمـوږ پـر زړونـو دې نـن بیـا یـو غشـی وویشـت
ودې ژوبللـــــه پــــه دې غشــــي هـــــزار

پـــر ســـوریو بانـــدې ویـــر پرېـــوت لـــه پاســـه
محمد واکمن چې ولاړی په بـل دار.)) (۲۸: ۴۰-۴۸).

(شیخ اسعد سوري) د (امیر محمد سوري) د دربار شاعر و او کله چې (امیرمحمد سوري) د (سلطان محمود) د لښکرو پـه لاس اسیر او بیا د ډېر ظلم له امله مړ شو ، ده دا قصیده ویلې وه، په دې قصیده کـې د زمـانې پـر جبر پـه دې خـاطر انتقـاد شـوی، چـې ولـې عـدل او انصاف په کې نه شته، لـه فلـک نـه شـکایت شـوی چـې لـه دلیـل پرتـه تنکي ګلان رژوي. که څه هم دا قصیده په خپل ذات کې یوه ویرنـه یـا مرثیه ده، خو د قصیدې په منځ کې ګڼشمېر داسې بیتونه شته چې انتقادي او کره کتنیزه روحیه لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په لرغوني دوره کې نور هم داسې نظمونه او شعرونه شته چې د نقد څرک ترې لګي، خو اوس راځو منځنۍ دورې ته:

ب- منځنۍ دوره:

د پښتو ادبیاتو منځنۍ دوره له پیر روښان او د هغه د پلویانو د اثارو له مهاله پیلېږي. د روښاني پیر شاعرانو او ناظمانو په کلامونو کې هم د نقد ډېر مواد شته او کله چې د روښاني غورځنګ پر ضد د (اخوند درویزه) تحریک پیل شو، نو بیا د دواړو خواوو له خوا د یو بل پر ضد لیکنې وشوې، خپله د (اخوند درویزه) (مخزن الاسلام)، د (پیر روښان) د (خیرالبیان) پر وړاندې یو غبرګون دی. د روښان او د هغه د پلویانو او همدارنګه د اخوند درویزه او د هغو د پلویانو تنقیدونو اکثره مذهبي محتوا درلودله، اساس یې هم پر مذهبي اساساتو د نظریاتو اختلاف و، ادبي یا هنري برخه یې ډېره بډایه نه وه، خو بیا هم د نثر او نظم په بڼه دواړو خواوو یو پر بل تنقیدونه کړي دي. دغه راز د هر یو پلویان او یو بل هم ارزولي دي.

د روښاني پېر شاعر (دولت لواڼی) د (میرزاخان روښاني) په باب وايي:

هېڅ افغان ده غوندې شعر کړی نه دی
دی په خپل عصر کې له هر چا نه بهتر و.

د علي محمد مخلص په باب وايي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

((شاه طبعانو يې زده قدر

ښه کلام دُر عدن دی

همه دان مخلص دولته

ددې درو په سفتن دی.)) (۲۳: ۱۷۰).

د اخوند درويزه او د هغه د پلويانو له خوا پر روښان او د هغه پر پلويانو نيوکې زياتره د مذهبي مسايلو پر محور راڅرخي، که پر اثارو يې هم نيوکې کړي، نو د مذهبي ملاحظاتو له مخې دي، هنري جوهر او يا د کلام د ښکلاييز اړخ له مخې نه وې.

خو کله چې د خوشال بابا پېر ته راځو، نو دلته خپله خوشال د يو مفکر او نوښتګر سترګور کره کتونکي په توګه ځرګند ېږي، څرنګه چې خوشال بابا د کره کتنې په برخه کې ډېر ګټهور او اساسي کار کړی، نو دلته لازمه ده چې پر کره کتونکي خوشال او دده پر انتقادي روحيې زيات بحث وکړو.

خوشال تر هر چا دمخه کره کتنه له خپله ځانه پيل کړې ده:

((د خوشال بابا ژور او تېز نظر د ژوند هره خوا او د هنر بېلابېل ډګرونه په خپل کلام کې رانغاړلي دي، داسې يې کره کتنه، نيوکه او بيا د سمون لاره هم له ياده نه دي ايستلې. خوشال بابا لکه څنګه

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې د پښتو ژبې او ادب پلار ګڼل کېږي، داسې په علمي، ټولنيز، ادبي او سياسي ډګر کې هم يو ستر او ژور کره کتونکی دی.

له يوې هنري ښکارندې (شعر) څخه رانيولې بيا تر يوې لوړې ټولنيزې پېښې او عمل پورې چې هر يو دده په نظر نيمګړی معلوم شوی، هغو ته يې د انتقاد ګوته نيولې او بيا يې د سمون لاره هم ورپه ګوته کړې ده.

خوشال بابا يو زړور کره کتونکی و، نه يې د چا مدح کوله او نه يې ځانستايني ته اړتيا لرله. خوشال له فکري، اقتصادي او ټولنيز پلوه په داسې يو دريځ کې و، چې د سالم انتقاد لپاره يې وړ صفتونه او ظرفيتونه لرل. نو ځکه خو ده له خپل ځانه نيولې تر خپلو اولادونو، کورنۍ، قبيلې او ټولو پښتنو پورې څه شی چې په کې د انتقاد وړ وو هغه يې څرګند کړي او نيوکه يې پرې کړې، همداسې يې په ادبي او سياسي برخه کې د سمون او اصلاح لپاره ډېرې نيوکې کړې دي. د خوشال بابا د نيوکې محتوا ځکه پر خلکو ښه لګېږي چې حقيقتونه څرګندوي او د ربتيايني پر بنسټ ولاړه ده.

بابا دومره اخلاقي جرئت لري، چې که په ځان کې يې هم نيمګړتيا وي هغه نه پټوي او په ډاګه يې وايي:

((د مغــــول نمـــک مـــې وخـــوړ شـــېبه پېـــړۍ
مـــــا د زړو پکـــــې روغـــــې کـــــړې ببـــــړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

رعیـــت مـــې یو ســـفزیه درســـت ختـــک وو
پـــه عـــزت او پـــه حرمـــت کـــې یـــې څـــه شـــک و
د مغـــــول لپـــــاره مـــــا تـــــورې وهلـــــې
پښـتنو بـه راتـه کړې د ېرې کنځلې.)) (۲۹: ۲۸۳).

یادا چې:

چې منصب مې د مغول خوړ یو ملک وم
چې منصب د مغول نه شته اوس ملک یم.

خوشال بابا بیا په دویم ګام کې پر خپلو ځینو زامنو او د کورنۍ پر غړو چې دده پر وړاندې په ناحقه راولاړ شوي یا یې نافرماني کړې او یا هم د خپل ولس پرضد ودرېدلي، سخت انتقادونه کړي او د هغو شخصیتونه یې څېړلي، شنلي او څېرې یې ورته څرګندې کړې دي:

((نـــا خلـــف مـــې حوالـــه کـــړ پـــه تقـــدیر
نصـــیحت وربانـــدې نـــه کانـــدي تـــاثیر
خـــوی خصـــلت چـــې ازلـــي وي نـــه نـــورکېږي
پـــه ارشـــاد او پـــه تلقـــین د کامـــل پیـــر
بـــد فرزنـــد دې خـــدای د هېچـــا پیـــدا نـــه کـــا
په خصلت یې پلار په ځان دی مور په ویر.)) (۲۰: ۳۸).

(c) ketabton.com: The Digital Library

یا دا چې:

((زما زویه د ننګ نه دي غرېتار دي
پرې پوهېږم چې همه واړه مردار دي
نه یې لویه اندېښنه نه یې لوی کار شته
د مغولو وطباخ وته تیار دي
د منصب د اضافو خبرې کاندي
په عزت، په حرمت کله خبردار دي
اتفاق، یګانګي یې سره نه شته
همګي روان په بېله بېله لار دي
نه د نوم دي نه د شرم نه د ننګ دي
اندېښني یې د ناکس، د ناسردار دي
شکایت له نورو مه کوه خوشاله
چې خپل زویه هم په ننګ له تا ویزار دي.)) (۹: ۴۳۹).

***

چې پیدا دي همګي زما له ځانه
که پنځوس دي که شپېته دي داغ د زړه دي

***

یو و پلار نیکه ته نه شو
همګي د مور په شان

(c) ketabton.com: The Digital Library

***

اشرف سر تر سره نفس اماره دی
په حسد په حماقت کې اواره دی

***

د مور پلار نیکه ته نه دي
دا ناکس دي لا بل شان
په ژوندون مې خپل ځای ورکړ
بانـدې زه شوم مهربان

***

یو خو لا په کې افت شول تر دا میانه
څوک ((بهرام)) غوندې بد بخت بخیل شي

***

چې هېڅ کار نیولی نه شي استوار
په شامت یې خېلخانه شي تار په تار
څوک ((سدو)) غوندې نامراد عبدالزوجه شي
په تنګسه له خپله پلاره شي ویزار
څوک ((مالو)) غوندې((جلو))غوندې پیدا شي
سراسر واړه نابود او نابکار.

***

(c) ketabton.com: The Digital Library

مــــرګ د نـــــا اهلـــــو ســـــبا بېګـــــــاه غــــوارم
دعـــــــــا مـــــــــــې داده الله غـــــــــــوارم
زمـــــا توبـــــه ده د بهـــــــرام لـــــــه خيـــــره
دده لــــــه شـــــــره امـــــــان پنـــــــاه غـــــوارم.

***

زمـــــا زړه لــــه چـــــا نــــه روغ نــــه دی بهرامـــــه
د هرچـــــا ســــــره مــــــې زيســــت دی لــــه ناکامــــه
نــور دې نــوم زمــا پــه زويــو کــې حســاب مــه شــه
د خوشــــــال ختــــــک وينـــــا پـــــه دا تمامـــــه.

***

چــې پــه ځــای يــې نــا قابــل زويــه خــاني کــا
د خوشـــــال خـــــاطر پـــــه دا پـــــاره پـــــاره دی.

لکه څنګه چې خوشال خان پر خپل ځان او هم پر خپلو زامنو نيوکه کوي او نيمګړتياوې يې رابرڅېره کوي دا سې پر خپلې قبيلې (ختکو) هم نيوکې او انتقادونه لري او د هغو له ځينو عملونو او نيمګړتياوو څخه هم ناخوښي څرګندوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

له خټکو نه مې هومره زړه ناخوښ دی
چې توبه د همګي خټک له نامه
د نعمت په قدر هېڅ خبردار نه دي
نوم خټک به مې خلاص نه وي له انعامه
خټک واړه د دودام دي که یې ګورې
څوک به څه غواړي د خپلو له دودامه
د وفا په ځای همه واړه جفا ده
چې به ماته رسېده له خپله قامه
که په توره خټک خپل کړې ګني خپل شي
کنه هېڅ به یې خپل نه کړې له اکرامه.

***

چې زما اختیار یې خوار کړ
خدای دې خوار هغه خټک کا.

***

((درست خټک زما په دور
نامور شو په دوران
که خټک په مځکه پروت و
پاس مې یوور په اسمان.)) (۱۳: ۳۱-۳۲).

***

(c) ketabton.com: The Digital Library

تفحص کـه ثـوک د خـوږ زړونـو کانـدي
د خپـل قـام لـه لاسـه ورک خوشـال خټـک دی.

خوشال بابا د خټکو تر انتقادي دايرې او نيوکې وروسته، پښتانه په خپله انتقادي دايره کې داخل کړي او هغه نيمګړتياوې چې په پښتنو کې دي هغه يې يوه يوه څېړلې ده. په پښتنو کې به د خوشال بابا غوندې هېڅ داسې بل لوی ليکوال تر سترګو نه شي، چې د بابا په څېر د پښتنو پر رواني چلند او ټولنيز ژوند بلد وي او هغو ته يې په خپلو اثارو کې په دې کچه ځای ورکړی وي. خوشال بابا د خپل فطري بغاوت او ژور فکر له مخې د پښتنو نيمګړتياوې هم څېړلي او نيوکې يې پرې کړې دي. د خوشال بابا اثار د پښتنو د ژوند هندارې دي، چې د هغوی ښېګڼې او بدګڼې ټولې په کې په ښه روښانه ډول ځرګند برېږي:

لېوني شول پښتانه په منصبونو
خدايه ما ژغورې له هسې غضبونو.

***

پښتـانه لکـه مګـس وربانـدې ګرځـي
ورتـه ايښـی دی مغـل د حلـوا تـال.

***

(c) ketabton.com: The Digital Library

شرم دی ننګ دی که ډار د سر دی
سمه مې پرېښوه ځای مې غر دی
پښتانه واړه د مغول شوروا خوري
ماته یې پاتې دا شور و شر دی.

***

پښتانه په عقل پوه څه ناکس دي
کوته سپي د قصابانو د جوس دي
اوښ له باره په ولجه په کور ورغلی
په ولجه د اوښ د غاړې د جرس دي.

***

درست جهان په ناپوهانو سره ډک دی
ولې زیات که پکې وګورې افغان دی.

***

که رښتیا وایم شېرشاه دا هسې نه و
لکه مور یو نن پیدا له کوهستانه
پښتانه چې بې ننګي کا خوک یې څه کا
ګورستان لره به درومو له ارمانه.

***

((که په نور خلکو کې ښه سړي موندل شي
ولې ښه سړي به لږ وي افغانان

(c) ketabton.com: The Digital Library

هـــره چـــارد پښـــتانه ترمغـــل ښـــه ده
اتفـــاق ورســـره نـــه شـــته ډېـــر ارمـــان
د بهلـــــول او د شېرشـــــاه خبـــري اورم
چـــې پـــه هنـــد کـــې پښـــتانه وو بادشـــاهان
شـــپږ او اووه پيـــړۍ يـــې هســـې بادشـــاهي وه
چـــې پـــه دوی پـــوري درســـت خلـــک وو حيـــران
يـــا هغـــه پښـــتانه نـــور وو دا ځـــه نـــور شـــول
يـــا دخـــدای دی اوس دا هســـې شـــان فرمـــان
کـــه توفيـــق د اتفـــاق پښـــتانه مـــومي
زوړ خوشال به دوباره شي په دا ځوان.)) (۱۱: ۱۵۳-۱۵۴).

***

پښـــتانه د ادم زاد لـــه زاده نـــه دي
د عفريـــت دی کـــه د ديـــو دي کـــه د دد دي.

خوشال بابا د پښتنو ترڅنګ مغول هم د خپل انتقاد په دايره کې شامل کړي دي. د خوشال بابا د ژوند او مبارزې يوه زياته برخه له مغولو سره په دوستۍ او دښمنۍ کې تېره شوې ده. لکه څنګه چې بابا ته پښتانه معلوم وو، داسې ورته مغول هم ښه معلوم وو. نو ځکه خو يې د هغوی ظلمونو، بدو عملونو او نورو نيمګړتياوو ته

(c) ketabton.com: The Digital Library

هم نغوته کړې او انتقادونه يې پرې کړي دي. مغول پاچا (اورنګزېب)، چې د خوشال بابا د سياسي مبارزې يو اړخ ورسره تړاو لري، د بابا په کلام کې ډېر زيات ياد شوی او غندل شوی دی او همدارنګه نور مغول هم.

تفاوت د خپل پردي ورباندې نه شته
که يې ګورې اورنګزېب بادشاه ګمراه دی
دا لاځه چې هندوستان توره تياره ده
په هر ځای دده د خويه بويه اه دی
د اورنګ بادشاه په دور ارام نه شته
چا ويل چې جهان ځای د ارامګاه دی
که زينت و ته يې ګورې يو يزيد دی
که طاعت و ته يې ګورې اهل الله دی.

***

وخت د اورنګ شاه دی | د هر چا تسپې په لاس دي
خدای(ج) ځينې خبر دی | په اخلاص که په لباس دي

***

(c) ketabton.com: The Digital Library

((پلار یې په بند، ورور یې بند بند کړ
ځان یې هم شیخ، هم دانشمند کړ
اوس په غزا کې خپل ځان غازي بولي
په څو څو رنګ یې، خپل ځان څرګند کړ.)) (۱۰: ۱۷).

***

خانان یې واړه تلاوت خوان کړل
د هندوان یې دانشمندان کړل
وخت داورنګ دی عمل یې هیڅ نه شته
خو کتابونه یې په عالم ګران کړل.

***

ددې دور شیخان ډېر دي لور په لور
اورنګزېب بادشاه د واړو دی انځور
په هغه چاړه قلم سازکا قرآن کښي
په هغه چاړه شهرګ پرې کا د ورور.

***

نو ځکه خو خوشال بابا دداسې واکمن اطاعت نه کوي:

اطاعت د اولوالامر ځکه نه کړم

خلیفه د زمانې په زړه کافر دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

بابا د نورو مغولو په باب هم انتقادونه لري:

د هند په تخت چې عالمګير کېناست
په خلکو کانې د اسمان پرېوت.

بابا د مغولو پرضد په مبارزه لاس پورې کوي او د پښتنو د يووالي هيله کوي، چې ټول پښتانه بايد له کندهار تر اټکه د ننګ په کار کې پټ او ښکاره سره يو شي، چې د مغولو له ستم نه ځان خلاص کړي.

ټول پښتون له کندهاره تر اټکه
سره يو د ننګ په کار پټ او اشکار.

***

ناګهاني په دا ملک فساد بنياد شو
د ما هم د تلافۍ کار را په ياد شو

***

نن د وارو پښتنو په ننګ ولاړ يم
دا چې هسې په هر درنګ ولاړ يم
چې پښتون شوم په دا هسې سپينه ږيره
نور مې خدای مه کړه مغول وايم په خيره.

(c) ketabton.com: The Digital Library

***

و مغول و ته به نن کړم اتک پوله
ملک به خلاص کړم د مغول له غاله غوله.

خوشال بابا نه یوازې په ټولنیز ژوندانه کې د ټولنیزو نیمګړتیاوو نقاد دی او پر دغو برخو یې نیوکې کړي، بلکې پر هغه چا یې هم سختې نیوکې کړي، چې د ریا عبادت یې د خپل ژوند د اړتیاوو د خړوب وسیله ګرځولی او خلک پرې تېرباسي. خوشال تل دا ډول شیخان غندلي او له دې ډول ملایانو سره یې ورانه ده.

حقیقي سجده هغه ده چې د یار په لور یې کړې
و کعبې ته چې سجده شي دا سجود دی مجازي.

***

هر چېرته چې ګرځې په لاحول ورنه تېرېږه
سل بلا په زړه کې سل دانې تسپې په غاړه.

***

د ابلیس غوندې مکرونه یې په زړه کې
په فریب کې تر ابلیسه لا ماهر دی.

***

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډېـر دي چــې تــر تــا نــه، خپـل ځــان ملــک کــا
پــــه ښــــو خبـــرو، ځــــان پـــــه فلـــک کـــا
نغـــوذ بـــالله، چـــې ښــــه يـــې ځيـــر کـــړي
شـــيطان تـــر ځـــان پـــورې، لکـــه کـــودک کـــا.

***

پـــه خولـــه يـــې ذکـــر پـــه زړه کـــې نـــور فکـــر
فســـــــاد د دور دانـــــــــا شـــــــيخان دي

***

((چـــې د کنـــز د قـــدوري شـــي ځـــان مـــلا کـــا
هـــر حـــلال حـــرام پـــه ځـــان بانـــدې روا کـــا
نـــه د کنـــز پـــه دقيقـــو خـــه خبـــر شـــوي
نـــه پـــه مـــخ د قـــدوري مبصـــر شـــوي
کتابونـــه پـــه ســـر کېـــږدي ځـــان مـــلا کـــا
پـــه هـــر کلـــي علـــت ګرځـــي ټګـــي غـــلا کـــا
کېنـــي شـــرع پرېکـــوي پـــه رشـــوتونو
ځـــان قاضـــي کـــا پـــه غلـــط روايتونـــو

(c) ketabton.com: The Digital Library

و هرچاتـــــه مســــــلې د ســـــــخاوت کـــــا
خپلـــه خونـــــه ړکـــوه بلـــــه غـــــارت کـــــا
پـــــه مســـــجد راځـــــي پنځــــه وختــــه اذان کــــا
چـــې ذکـــات سرســـا یه نـــه وي مســـجد وران کـــا
د میــــــراث مالونـــــه خـــــوري لـــــه ظالمــــانو
نـــوم پـــه ځـــان بانـــدې کېـــږدي د عالمــــانو
پـــه دا هســـــې علـــم برنــــد کېنـــي مـــلا یـــي
و عـــــالم تـــــه میـــــراث خــــور د انبیـــــا یــــي
نــه یــې کښــل زده، نـه لوســتل زده، تـل تګـل کــا
تعویذونـــــه ورکــــوي پـــــه دروغ کښـــــل کــــــا
پــــه نــاروغ یــې خوښــي لا زیاتـــه تـــر روغ شـــي
څښـــت، تعویـــذ ، دعـــا ، هیکـــل کـــې پـــه دروغ شـــي
لا رنځـــــور غریــــب صــــحت نــــه وي مونـــدلای
چـــــې اخــــون وي اخیســـــتو تـــــه ورنیـــــولای
کـــه پـــه ورکـــړه کـــې څـــه درنـــګ څـــه خـــو تعطیـــل وي
پـــه غوغــــا پـــه شـــورو شـــر یـــې قـــال و قیـــل وي
چـــــې دا زر هســــــې ناســــــازې کــــــا اغـــــازې
خپــل مقصــود مطلــوب حاصــل کــا پــه ناســازې
چـــې څـــوک تـــرس لـــه خدایـــه نـــه کانـــدي غلـــول کـــا
اس بـه پرېږدي زیـن بـه بانـدې پـه جاهـل کـا.)) (۱۲: ۳۴-۳۶).

(c) ketabton.com: The Digital Library

***

په خوله کلیمه لولي نمونځ روژه کاندي کافر شته
دعوې کا د شیخیه، تر شیطانه لا بتر شته
له کوره لوټه واخلي، استنجا لره روان شي
تقوی تر هسې حده، په ولجه یې وړي که زر شته
یو ځای الوده نه دی په دا هسې دروېشانو
په دا دور که ګورې دا ناپاک په هر کشور شته
چې خاص د زمانې دي حال یې دا دی، نور وګوره
د غوا وو د خرو د کلي دی خالي نوم باندې بشر شته
چې حال د پرهېزګار و سراسر واړه دروغ شو
رښتیا غواړي له چانه چیرته پاتې دا هنر شته.

***

شیخان چې هسې اوږده نمونځونه کا
په کې باغونه اسونه جونه کا
په کې رنګین رنګین ګنډي وریښمین سکنې
په کې د سپینو د سرو ګنجونه کا.

***

(c) ketabton.com: The Digital Library

نمـــونځ، روژه چـــې د ريـــا د پـــاره کېـــږي
لـــه اســـمانه بـــه لعنـــت بانـــدې اورېـــږي.

***

کتابونـــه د اســـمان د ځمکـــې لـــولي
پـــه عمـــل يـــې فـــرق د ځمکـــې د اســـمان دی.
پـــه بـــاطن يـــې زړه ګومـــان ســـره تړلـــی
پـــه ظـــاهر ويـــل پـــه ژبـــه مســـلمان دی
پـــه خبـــرو کـــې يـــې فـــيض مونـــده نـــه شـــي
مذبـــذب پـــه قـــول پـــه عهـــد پـــه پيمـــان دی
پـــه طاعـــت پـــه عبـــادت کـــې کـــه بلعـــم شـــي
پـــه اخـــر انـــس پـــه نغوتـــه بـــې ايمـــان دی
زه خوشـــال ختـــک بنـــده د هغـــه چـــايم
چـــې يـــې رو د زړه د خـــولې ســـره يکســـان دی.

***

تـــل قـــرآن د وړانـــدې ايښـــی قـــرآن لـــولي
ولـــې هـــيڅ عمـــل يـــې نـــه وي پـــه قـــرآن.

***

(c) ketabton.com: The Digital Library

خوشال بابا د یو لوی مفکر او سالار ادیب په توګه، ادبي برخې هم له نظره نه دي غورځولي، د خپلو لیکوالو ادبي نیمګړتیاوو ته یې هم ګوته نیولې، آن پر داسې لیکوالو یې نیوکې کړي، چې تر ده وړاندې پرې چا د انتقاد جرئت نه شو کولای، خو ده د خپل فنان ذهن او ژور لید له مخې د هغوی اثار وتلل او نیمګړتیاوو ته یې ګوته ونیوله.

تر بابا دمخه ډېر لوی شخص چې مذهبي شهرت او اغېزیې تر لیکنو زیات و، هغه (اخوند درویزه) و، چې چا پرې د انتقاد کولو جرئت نه شو کولای او هغه وخت په ټولنه کې مطرح شخص او لیکوال و، خو خوشال بابا د هغه اثار وتلل او بیا یې پرې داسې نیوکه وکړه:

درویــــزه لــــه یــــوه لــــوري را پیدا شــــو
پــه لــږ علــم پــه دا ملــک کــې لــوی مــلا شــو
د روښــــان خیر البیــــان یــــې ولیــــدلی
هغــــه هــــم مجهــــول بیــــان و نا ســــپندلی
ده چــې خوشــې میــدان بیــا مونــد ســخنګوی شــو
پــه ویــل کــې یــې چــې زړه و هســې تــوی شــو
درویــــزه چــــې بیــــان کــــړی خپــــل کتــــاب دی
نــــوم یــــې مخــــزن الاســــلام کــــړی جنــــاب دی

(c) ketabton.com: The Digital Library

کـــه یـــوه مســـره پـــه شـــل بلـــه پـــه ســـل ده
نامربوطـــــه ناموزونـــــه پـــــه ویـــــل ده
مســـــلې لـــس نظـــم کـــړي پـــه پښـــتو دی
درتـــه څـــه وایـــم چـــې څـــه دي د ایســـتو دي.

د اخوند درویزه د (مخزن) په باب زیاتوي چې دا یو مجهول او بې وزنه کتاب دی او هغه د عربي قصیدې بوصیري ترجمه ښیي.

هـر هـر بیـت د قصـیدې چـې در مرجـان دی
پـــه پښـــتو کـــې تراوربشـــو لا ارزان دی
قصـــیده د بوصـــیري ترجمـــه کـــړې
عربي يې تر پښتو مضحک راوړې.

***

مخـزن مـې د اخـون چـې تمـامي پـه نظر کښېوت
پـه دې کـې عـروض نـه شته نـه یـو بحر مـا مونـدلی
یـــو کتـــاب دی درویـــزه ســـره جـــوړ کـــړی
د ســوات خلــک یــې لــه کــل علمــه مــوړ کــړی
نــا معقــول مجهــول بیــان پــه کــې بــې ځایــه
پـــه کـــې بـــد د حســـین وایـــه یزیـــد ســـتایه
پـــه حیـــرت بـــه واړو ګـــوتې وچیچلـــې

(c) ketabton.com: The Digital Library

د اخون په مخزن چاګوتې کښېولې.

خو هغه چا چې پوره او کره شعر ویلی، خوشال بیا هغه ستایلی دی، لکه میرزا خان انصاري:

له چانه په پښتو کې ما میزان میندلی نه دی
میرزا په دا ژبان کې ویل کړي دي تللي.

خوشال بابا په یوه قصیده کې د ځینو نورو شاعرانو ارزونه داسې کوي:

یو په حال او په ماضي کې داسې نه و
چې ښکاره یې د خبرو راته خوند کړ
د میرزا د دېوان مې ومنده په ګوډي
مسخره مې ارزاني خویشکی زمند کړ
که دولت و که واصل و که دا نور وو
په خبرو مې د هر یوه ریشخند کړ
کلمې مې ورته سازې کړې د قندو
د اوربشو په ډوډۍ چې به یې شخوند کړ.

***

(c) ketabton.com: The Digital Library

هــــر چــــې لاف وهــــې د شــــعر
نــــن پــــه دا دور دې ډېــــر
خــــدای دې نــــه کــا چــې بــه وایــم
حــــال د دیــــو تېــــر و بېــــر
څــوک پــاوي څــوک نــیم پــاوي دي
قلنــــدر پــــه کــــې نــیم ســېر
چــــې د مــــوږه پــــه حســــاب دي
هــېڅ مــې نــه دی واصــل هېــر
بــــل دولــــت فقیــــر درې پــاوه
نــــه تــــرې څــــو سرشــــاهي ســېر.

***

د هغــــه شــــاعر دانــــې وشــه پــــه ژبــه
چــې د شــعر دردانــې پلــوري پــه مــال.

***

د هغــه شــاعر مــخ تــور شــه چــې پــه طبعــه
و هــر درو هــر دربــار و تــه ولاړ وي.)) (۳۳: ۲۸-۸۸).

(c) ketabton.com: The Digital Library

د خوشال بابا او رحمان بابا ترمنځ هم شعري مکالمه تبادله شوې، خوشال د رحمان بابا د شعر پر یوه بیت نیوکه کړې او ویلي دي، چې په خپل منځ کې تناسب نه لري او رحمان بابا بیا د هغه پر وړاندې غبرګون ښودلی دی:

خوشال او دولتا مې غلامان دي

زه رحمان په پښتو ژبه عالمګیر یم

***

یو خوشال او یو کم سل خټکه نوره

ځار شه د رحمان د سړبن له یوه فرده

که څېړې خوشال بابا د رحمان بابا پر شعر نیوکه نه وای کړې، د رحمان بابا له دې غبرګون سره نه مخامخېده. همدارنګه د رحمان بابا په کلام کې چې د سترو انساني او روحاني ارزښتونو پالونکی او له دې ارزښتونو څخه د سرغړونکو ډېر پوخ کره کتونکی دی، دده په کلام او د ده پلویانو کې د کره کتنې ډېر څرکونه ښکاري هم. په پښتو کلاسیکه دوره کې کره کتنه د نظم په بېلابېلو فورمونو کې ډېره څرګنده ده، خوشال نه یوازې د یوه کره کتونکي په توګه د نظم په برخه کې خپل کره کتنیزه بریا څرګنده کړې، بلکې د یو ټولنیز کره کتونکي په توګه یې په خپل نامتو اثر (دستار نامه) کې هم د ټولنې

(c) ketabton.com: The Digital Library

د سمون لارې چارې په ګوته کړې او د تولنمشر؛ دستار سړي لپاره يې کره معيارونه هم په ګوته کړي دي.

د خوشال د شاعرانو زامنو په کلام کې هم د کره کتنې بېلګې شته. اشرف خان د خوشال د شعر د ارزونې په باب وايي:

((اولاً بـــه د اســتاد لــــه حـــاله وايـم
چې يـې شعر جهـانګير لکـه د قمـر دی
پـه پښـتو ژبـه چـې شـعر چـا بيـان کـړ
د همـــه وو نظـم سـتوري، دی نمـر دی
څـه خـوبي د هغـه نمـر وايـې مهجـوره
چې يې نام دهر نيـولی سر پـه سر دی.))

(۸: ۲۴۷-۲۴۸).

د خپل شعر په باب وايي:

((په پښتو ژبه مې سيال د شعر نه شته
د معنو په جهان شاه اشرف خټک يم.))

(۷: ۲۶).

(c) ketabton.com: The Digital Library

د حمید بابا او کاظم خان شیدا په شعرونو کې هم د کره کتنې څرکونه شته:

((د حمید له فکره مه پوښته عام خلک

د زربفتو قدر، څه زده بوریا باف

د حمید د مینې کوټ به کره و وځي

که پرې ځیر شي قدر دان، دانا صراف.))

(۲۴: ۱۱۹).

د کاظم خان شیدا ختک په دیوان کې (د پښتو شعر حسب حال) تر عنوان لاندې چې کومه اوږده مثنوي چاپ شوې ده، د دې مثنوي له مطالعې څخه موږ ته د پښتو شعر په باب د شیدا انتقادي نظر ښکاري. دا مثنوي د پښتو شاعرۍ د هغه مهال د ادبي کره کتنو په لړۍ کې حسابولای شو. (۳۱: ۵).

پیرمحمد کاکړ هم د پښتو شاعرانو د شعرونو د فکر او ښکلا د ارزونې په ترخ کې وایي:

((تل په شعر کې هم سیال د خوشال نه شته

که څه درشت دی، دا دده سخندان شعر

که څوک بحر مواج وایي ورته ښایي

(c) ketabton.com: The Digital Library

په دېوان کې يې مونده شي هر سان شعر
هېڅ تر شعره د رحمان به ډېر کم نه وي
و منصف ته د خټک خوشال خان شعر
د ميرزا شعر به جوړ واى ولې دريغه
په وحشي الفاظو ده کړو ويران شعر
چې انصاف زه پير محمد کړم لافې نه کړم
په همعصرو کې مې خوښ دى د ځان شعر.))

(۲۲: ۴۲).

دا لړۍ نوره هم غځېږي، (عبدالله کندهارى) د (احمد شاه بابا) د شعر د ارزونې په باب وايي:

هر غزل يې عشق اوېز دى   او هر بيت يې درد امېز دى
حقيقت دى که مجاز دى   دده دواړو سره ساز دى
هم عالم دى هم شاعر دى   په نکتو کې ډېر ماهر دى
په تحقيق سره هيرا دى   چې دده دېوان هيرا دى
تر هيرا ، بلکې فايق دى   مشتمل په دقايق دى.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د تیمورشاه درانی د زمانې شاعر (بېدل هشنغري) په خپل دېوان کې د عبدالرحمن بابا د کلام د مزایاوو په باب وایي:

((چې مشهور په پښتو ژبه یې دېوان دی
شعراوو کې هغه عبدالرحمن دی
قال و حال یې سره سم زیات وکم نه دی
مسلم ځکه د هر دانا نادان دی
په سلطان الشعرا دی ملقب دی
چې یې بیت مصرع په هر ځای کې برهان دی
دغه واړه ځیر کې د بصیرت ده
چې یې فکر شکریز کړی بیان دی.))

(۲: ۲۱۲-۲۱۳).

د پښتو ادب په کلاسیکه یا منځنۍ دوره کې (کره کتنه) یوه په زړه پورې موضوع ده، چې پراخ بحث او اوږدو لیکنو ته اړتیا لري، خو مونږ دا څو بېلګې یوازې ددې دورې له کره کتنې سره سره د اشنایۍ لپاره وړاندې کړې.

ج- اوسنۍ دوره:

د ادبیاتو په تاریخ کې یوه ستونزمنه مسله هم د ادبي دورو ټاکنه ده. ادبي دورې د تاریخي او سیاسي هغو په شان نه دي، چې ثابت

(c) ketabton.com: The Digital Library

مهال په غېږ کې رانيسي، د يوې ادبي دورې تاثيرات په بله کې هم محسوس وي او د يوې دورې افکار او اغېز بلې ته هم غځېږي. په پښتو کې د اوسنۍ کره کتنې د پيل مسله هم دا سې يوه مسله ده. د افغانستان يو نوميالی څېړونکی او ادبپوه (سرمحقق زلمی هېوادمل) وايي: [ادبي کره کتنه په اوسنۍ مانا په پښتو ادبياتو کې د شلمې پېړۍ د لومړۍ نيمايي په دوران کې پيل شوې ده. دغه مهال لر او بر کې د پښتو د ودې او پرمختيا لپاره سرکاري او ولسي اداري فعالې شوې، نوي ادبي جريانونه او د پرمختللې نړۍ ادبي نظريات د هند ، ايران او اروپا له لارې پر پښتو ادبياتو اغېزمن واقع شول او زموږ ځينې فرهنګيان او ادبپوهان د ادبي کره تنې د پخوانيو شرقي سنتي اصولو تر څنګه د ادبي کره کتنې په باب له نويو خبرو ، نويو مسالو او نويو نظريو څخه هم خبر شول او زموږ ادبياتو ته هم ادبي کره کتنې له نويو غوښتنو او نويو ځانګړنو سره لار پيدا کړه، خو له هماغه وخته تر ننه پورې، لکه څنګه چې ښايي هسې نه، بلکې ماته ګوډه تر موږه راورسېده.))

سرمحقق زلمی هېوادمل د ادبي کره کتنې په باب تيوريکو اثارو ته اشاره کوي، وايي: ((که چېرې موږ ووايو چې په پښتو کې د ادبي کره کتنې د مختلفو خواوو په باب لارښودي اثار نه شته، نو دا هم سمه خبره نه ده، خو که چېرې موږ دغه اثار په پښتو کې د ادبپوهنې د نورو څانګو د اثارو په پرتله له يوې خوا او د منطقي په نورو ژبو

(c) ketabton.com: The Digital Library

کې د ادبي کره کتنې په خصوص کې د لارښودو اثارو د موجودیت په تناسب له بلې خوا مطالعه کړو، نو ښکاره به شي چې زموږ په ژبه کې دغه اثار ډېر لږ، بلکې ناڅيز دي.))

سرمحقق زلمی هېوادمل وايي: ((د اروابښاد سيدرسول رسا (۱۹۹۰م مړ) (ادبي تنقید) د ښاغلي قلندر مومند (تنقید) (د ۱۹۶۳م) کال چاپ) او نظمیات (ترجمه) (د ۱۹۶۳م کال چاپ)، د مولوي محمد اسرافیل له خوا ترجمه کړی (کتاب الشعر)، د پروفیسور محمد نواز خان طایر له خوا د مولانا حالي د (مقدمه شعر و شاعری) پښتو ترجمه، داسې مستقل اثار دي، چې مطالعه يې د ادبي نقد لېوالانو او زده کوونکو ته بې ګټې نه ده، خو د يادونې وړ خبره داده چې لوړ ياد شوي اثار د کره کتنې د معیارونو، ادابو، روشونو، ډولونو او نورو ځانګړنو په باب ډېرې خبرې نه لري. د مثال په ډول د سید رسول رسا (ادبي تنقید) زياتره د شعر په باب د بحثونو پر محور چورلي او ددې لړۍ ځينې نور اثار هم داسې درواخله.

دلته باید دا یادونه وشي، چې ایا په پښتو کې د ادبي کره کتنې په باب مشخص لارښودي اثار هم شته او که نه؟ ددې پوښتنې ځواب هم مثبت دی، په لوړو يادو شوو اثارو کې هم ځينې لارښودی ارزښت لري. پر دې سربېره کابل مجلې، د زېري جریدې او د پېښور په (لار، رهبر) او نورو مجلو کې هم کله ناکله د ادبي کره کتنې په

(c) ketabton.com: The Digital Library

باب لاربنـودي اثـار خپـاره شـوي دي، چې مـوږ پـه دې خصـوص کې دد غو اثارو له پدله هم سترګې نه شو پټولای.

پر دغو متفرقو مقالو سربېره د کاندید اکاډمیسن روهي پـه (ادبي څېړنې) نـومي اثـر کې د کـره کتنې پـه خصـوص کې ځینې مطالب خپـاره شـوي دي، چې د کـره کتنې د معرفـۍ، تـاریخي پـس منظـر، هدفونو، اصولو او معیارونو او ادابو په خصوص کې بحثونـه لـري. ددې اثر د کره کتنې بحثونه له هغه چا سره ښـه مرستـه کولای شـي، چې غواړي ځان د کره کتنې پر مسایلو پوه کړي.

همـدا ډول دده پـه بـل اثـر (د ادب او فولکلـور پـه بـاره کې) هـم د کره کتنې دروشونو په باب یوه لیکنه شته، چې عنواني یې دی: (پـه ادبي کره کتنه کې د (ولې، څومره، څنګه؟) پوښتنو تـه ځوابونـه). دا لیکنه هم په تیوریکو اثـارو کې حسـابېدی شي. کاندیـد اکـاډمیس محمد رحیم الهام چې کوم کارونه په دې برخه کې کړي دي، لـه هغـو هـم سترګې نـه شو پټـولای، دده پـه (ادبـي مسـالې) نـومي اثـر کې د (ادبـي کـره کتنـه) او (زمـوږ د دوران د ادبـي کـره کتنـې مسـالې) تـر عناوینو لاندې دوی لیکنې راغلي دي. دغه راز په (افغان یاد) نومي مجموعه کې هم موږ د کره کتنې په باب دده یـوه ښـه مقالـه مونـدلای شـو، چې لاربنـودی ارزښت لـري. د اسـتاد پـوهانـد دوکتـور تـږي او استاد سعدالدین شپون ددې برخې لیکنې هم د هېرولو نه دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ګل افضل ټکور چې د زېري جريدې له بېلابېلو ګڼو (۱۳۵۵-۱۳۵۲) څخه يې د ادبي نقد په خصوص کې د دې جريدې د اقتراح مضامين ټول کړي او د کره کتنې په نامه يې په يوه مجموعه کې چاپ کړې دي، د دې ټولګې ځينې ليکنې هم لارښودی ارزښت لري او د کره کتنې نوي زده کوونکي ګټه ځنې پورته کولای شي.

دغه راز د متن د نقد په باب هم زموږ ژبې تر وروستيو کلونو پورې لازم تيوريک اثار نه درلودل او زموږ پوهانو چې په دې ساحو کې کوم کارونه کول، زياتره د عنعنوي ميتودونو تابع وو او يا يې هم يو پر بل پسې د اقتدا پر اساس دا کار سرته رساوه.)) سرمحقق زلمی هېوادمل زياتوي: ((ماته خپله د متن نقد په باب کومه لارښودې او تيوريکه مقاله نه وه معلومه، په وروستيو کلونو کې چې ما د متن د نقد، تحقيق او تدوين په باب ځينې مقالې له اردو ژبې څخه په پښتو ترجمه کړي، په هغو کې ځينې مطالب داسې هم شته، چې د متن د نقد په باب لارښودی حيثيت لرلای شي. د څلوېښتمو کلونو په جريان کې کابل مجلې د استاد رښتين يوه ليکنه چاپ کړې ده، چې زياتره د خطي نسخو د تصحيح او تدوين پر مسايلو بحث کوي، نه د نقد، خو لکه چې دمخه مې عرض وکړ، دغه اثار او مقالې په هېڅ ډول کافي نه دي او زموږ فرهنګي موسسو ته ښايي چې له ځوانو کره کتونکو او په خاص ډول له هغو کره کتونکو سره چې پر

(c) ketabton.com: The Digital Library

خارجي ژبو نه پوهېږي، د مرستې په منظور په پښتو کې نوي او نور ډېر لارښودي اثار وراضافه کړي.))

د پښتو ادبي کره کتنه په برخه کې، په تېره بیا په معاصره دوره کې چې د کره کتنې په باب کومه بله پوښتنه مطرح کېږي، هغه د کره کتنې د وېش ساحې دي؟ په کومه برخه کې کار شوی او په کومه برخه کې نور کار په کار دی. دې پوښتنې ته سرمحقق زلمی هېوادمل ځواب وايي:

((کومې عملي کره کتنې چې د شلمې پېړۍ په دوران کې زموږ کره کتونکو او ادبپوهانو په پښتو کې کړي دي، زما د عقيدې او مطالعې له مخې په څلورو ساحو کې دي:

الف- (د تخليقي اثارو کره کتنې، ب) متني کره کتنې، ج) د ادبپوهنې د ځينو څانګو د تحقيقي اثارو په باب کره کتنې، د) د کره کتونکو پر کره کتنو، کره کتنې.

د رواني پېړۍ په دوران کې لر او بر او حتی جنوبي پښتونخواه کې پښتو نقادانو د پښتو د تخليقي اثارو د نقد په خصوص کې يو څه کارونه کړي دي او د همدې لړۍ په کارونو کې په لسګونو تخليقي اثار، د اشعارو مجموعې، ځانګړي شعرونه، د کيسو مجموعې، د پښتو د يوې دورې شعري بهير او نور تخليقي اثار يې نقد کړي او له خپلو برداشتونو سره سم يې دا ډول کارونه سرته رسولي دي. دا ډول

(c) ketabton.com: The Digital Library

نقدونه په طلوع افغان، کابل مجله، زېري، اصلاح، انیس، هېواد، ولس، رهبر، لار، ننګیالی، جمهوریت، ژوند، پښتو، شهباز، هېواد، وحدت، انجام او نورو ورځپاڼو، مجلو او جریدو کې خپاره شوي دي.

په دې لړ کې ډېرو ښاغلو قلم چلولی دی، چې د څو تنو نومونه یې دادي: استاد عبدالحی حبیبي، استاد الفت، استاد رښتین، پوهاند عبدالشکور رشاد، ارواښاد شهید پوهاند دوکتور مجروح، پوهاند دوکتور حبیب الله تږی، کاندید اکاډمیسین سرمحقق محمدصدیق روهي، سعدالدین شپون، داکتر مجاوراحمد زیار او حبیب الله رفیع. په پېښور کې: دوست محمد خان کامل، قلندر مومند، ایوب صابر، همېش خلیل، مهدي شاه پاچا، تقي شراب هاشمي، قمر راهي، افضل رضا، ایاز داودزی، ربنواز اورکزی، قاضي احمد سعید، ولي محمد شویان، محمد اعظم اعظم، پروفیسور محمد نوازخان طایر. په کوټه کې: پروفیسور سیال کاکړ، صاحبزاده حمیدالله او نور...

زموږ په ځوانو نقادانو کې زرین انځور، دوکتور لطیف بهاند، خالق رشید، عبیدالله محک، ګل افضل ټکور، نورمحمد سهیم او نورو نومونه د یادونې وړ دي. د تخلیقي اثارو د نقد په لړ کې د استاد شپون مقاله معاصر پښتو شعر ته یوه کتنه او د زرین انځور

(c) ketabton.com: The Digital Library

اثر (شعرونه او نقدونه) د یادونې وړ اثار دي، چې زموږ ځوان کره کتونکي ښه ګټه ځنې پورته کولای شي.

که چېرې د متن د تحقیق سوابق موږ په پام کې ونیسو، نو ان د نولسمې پېړیو له لومړۍ نیمایي څخه په اروپا کې د پښتو متونو د چاپ او نشر په لړ کې موږ په ځینو متني اثارو کې د متن د تحقیق بېلګې راپیدا کولای شو، چې دا لړۍ تر ننه پورې د ختیځپوهانو په حلقو او دغه راز افغانستان، پښتونخوا او جنوبي پښتونخواه کې راروانه ده. په دې تحقیقي متونو کې ځینې د متني کره کتنې له اصولو سره برابر تهیه شوي دي. د متني کره کتونکو په لړ کې موږ د لوی استاد پوهاند عبدالحی حبیبي، پوهاند عبدالشکور رشاد، پوهاند محمد رحیم الهام، استاد عبدالروف بېنوا، استاد رښتین، بسم الله ځیرمن، سرمحقق دوست شینواری، حبیب الله رفیع، سرمحقق عبدالله بختانی او زلمی هېوادمل او نورو؛ په پېښور کې د: استاد کامل مومند، قلندر مومند، صنوبر حسین مومند، همیش خلیل، خیال بخاري او ځینو نورو نومونه نه شو هېرولای، دغو یادو شویو کسانو هر یو د پښتو زیات متون په تحقیقي ډول ترتیب، تدوین احیا او بیا چاپ کړي دي، چې د ځینو کارونه د کره کتنې برخې هم لري.

د تخلیقي اثارو او زړو متونو ترڅنګه په پښتو کې د تحقیقي چاپ شوو اثارو کره کتنې هم شوي دي. دغه کره کتنې زیاتره د هغو کسانو دي، چې د نقد په نورو ساحو کې یې هم کار کړی دی، لکه: استاد حبیبي، استاد رشاد، استاد رښتین، استاد کامل، محمد

(c) ketabton.com: The Digital Library

نواز خان خټک، قلندر مومند، صنوبر حسین مومند، سرفراز خان عقاب خټک، ایوب صابر، حبیب الله رفیع، همیش خلیل، عبدالله بختانی، دوست شینواری، پروفیسور سیال کاکړ، زلمی هېوادمل، پوهنمل حکیم حلیم او نور.

د ښاغلي هېوادمل په وینا: [په دې کره کتنو کې زیاتره د پښتو ادبي تاریخ، تذکرو او دغه ډول پر معلوماتي مقالو کره کتنې شوې دي، چې که په مجلو او ورځپاڼو کې خپرې شوي دغه ډول کره کتنې وشمارو، نو شمېر به یې ډېر اوږد شي. دلته به له دغه ډول کره کتنو څخه ځینې هغه کره کتنې یادې کړو، چې په مجموعو کې چاپ شوي دي:

۱- پښتو چاپ اثارو ته یوه کتنه. دا د پوهاند رښتین یوه مقاله ده چې د پښتو تذکرو ځینې عمده تېروتنې یې ښوولي دي. دا مقاله په (پښتو چاپي اثار) نومي مجموعه کې چاپ شوې ده.

۲- د پروفیسور سیال کاکړ ځینې دغه ډول کره کتنې د (کسي د لمنې پښتانه لیکوال) دواړو ټوکونو او (ادبي انځور) نومي مجموعه کې چاپ شوي دي.

۳- د همیش خلیل یو نقد (د یو تنقید بازګشت) د یوې ځانګړې رسالې په توګه په پېښور کې چاپ دی. دا نقد د لوی خان خوشال خټک په باب د ښاغلي فضل احمد غازي د یوې کښل شوې مقالې په ځواب کې لیکل شوی دی. دا نقد کېدی شي سړی د کره کتنې (کره کتنه) وبولي، خو په واقعیت کې دا کره کتنه، کره کتنه نه بولم

(c) ketabton.com: The Digital Library

او هغه دا چې د غازي مقاله کره کتنه نه ده، په دې کې یو لړ عندیات دي، چې سړی هر ډول عندي خبرې کره کتنه نه شي بللای.

۴- د ښاغلي قلندر مومند (پټه خزانه فی المیزان) او (د خیرالبیان تنقیدي مطالعه) مقدمه داسې نقدونه دي، چې زه یې په دغسې څېړنو کې ضرور یادوم، خو دا یادونه ددې مانا نه لري، چې زه ورسره موافق یم، زه د دغو نقدونو په سلو کې له نوي خبرو سره موافق نه یم او دغه اثار د نقد له اصولو او معیارونو ډېر په کروهونو لرې اثار بولم. ما د دغو دواړو نقدونو د ځینو برخو په رد کې (د محمد هوتک ژوند او مزار) او (د پښتو د ادبي تاریخ د منابعو پېژندنه او ارزیابي) او نورو اثارو کې څه لیکلي دي. له دې نقدونو سره نه یوازې زه، بلکې زما په څېر په لسګونو نور لیکوال او ادبي محققین هم نه دي موافق.

۵- د پښتو د ادبي تاریخ له منابعو څخه د ځینو اثارو کره کتنه، دا مقاله د (زلمي هېوادمل) ده او د پښتو د ادبي تاریخ میتودولوژي نومي مجموعه کې چاپ شوې ده. په دې مقاله کې د پروفیسور دورن (**۱۸۰۵**-۱۸۸۱ع) د خریستو ماتې پر مقدمه، فرهنګ ادبیات پښتو دوهم جلد، د پښتو غزل او د هشنغر ادب نومو اثارو باندې کره کتنه شوې ده.

۶- د پښتو د ادبي تاریخ د منابعو پېژندنه او ارزیابي، دا کتاب هم (زلمي هېوادمل) لیکلی دی او د پښتو د ادبي تاریخ د ځینو منابعو تاریخي تېروتنې په کې له وسې سره سمې شوې دي. دا کتاب د منابعو د پېژندنې ترڅنګه په بېلابېلو برخو کې د نقد برخې هم لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۷- د سرفراز خان عقاب خټک ځینې نقدونه په خوشحالیات او د تواریخ حافظ رحمت خاني او اخلاقنامې نقدونه یې په خوشالنامه کې چاپ شوي دي.

۹- د لوی استاد علامه عبدالحی حبیبي ځینې کره کتنې په ((پښتو نثر ته کره کتنې)) نومې مجموعه کې چاپ شوي دي.

د کره کتنو کره کتنې او همدا راز ځوابي کره کتنې هم زموږ د پښتو کره کتنې په ساحو کې شاملې دي.

په افغانستان کې ددې لړۍ پخوانۍ کره کتنې هغه دي، چې پر (۱۳۲۲هـ ش) کال په انیس ورځپاڼې کې نشر شوي دي. د (ترین) په نامه یوه لیکوال د پښتو پر شعري بهیر یوه انتقادي لیکنه په انیس کې نشر کړې ده، ددې مقالې ځینې برخې پر پخوانیو، لکه خوشال بابا، حمید بابا او نورو باندې انتقاد و، دې انتقادي لیکنې زموږ د هغې زمانې ادبا او شعرا پارولي او دده پر کره کتنه یې کره کتنې کړې دي او یا دا چې د ده ځوابي کره کتنې یې کښلي دي. په دې لړ کې ډېرې کره کتنې کښل شوي، د ځینو کره کتونکو نومونه یې دا دي: استاد عبدالروف بېنوا، استاد سید شمس الدین مجروح، حیدر ژوبل او نور. د لوی استاد پوهاند حبیبي ددې لړۍ د کره کتنې عنوان و: ((ایا حق لرو چې پر پخوانیو تنقید وکړو؟))

ځوابي کره کتنې زیاتره د اثارو د لیکوالو له خوا د نقادانو پر نقدونو لیکل شوي دي، چې مثالونه یې ډېر دي، لکه: د (میا شرف) د پښتو عروضو پر چاپي نسخه کره کتنه، چې د استاد رشاد له خوا

(c) ketabton.com: The Digital Library

شوې ده او ورېمې مجلې چاپ کړه او استاد رښتين يې ځواب ويلی دی، دا ځواب هم په ورېمه مجله کې چاپ شوی دی، يا لکه پر (ادبي ستوري) چې استاد رښتين کومه کره کتنه وکښله، استاد حبيب الله رفيع يې ځواب ووايه دا دواړې کره کتنې د کابل مجلې د ۱۳۵۴هـ ش کال په دوو ګڼو کې نشر شوي دي.

همدا راز د زېري جريدې د ۱۳۵۲هـ ش کال په ګڼو کې چې د زبردست، فقير احمد اخوندخېل او احمد د پجکۍ او د (طب نامې) او (بازنامې) د ځينو لغاتو په باب کومې کره کتنې او ځوابي کره کتنې نشر شوي، دا هم ددې لړۍ يوه کړۍ ده، دا کره کتنې د استاد رشاد، استاد رښتين، استاد رفيع او زلمي هېوادمل له خوا ليکلی شوي دي. د کره کتنو کره کتنې څو کاله دمخه د ليکوالو انجمن په ځينو محافلو کې ښې باب شوي، زرين انځور په دې لړ کې ګټور کارونه کړي دي.

د ګل افضل ټکور پر شعرونو چې سرمحقق دوست شينواري کوم نقد ليکلی و، د هغه پر نقد بيا زرين انځور نقد کړی دی، دا نهضت ډېر ښه پرمخ روان شوی و. د کره کتنو، د کره کتنې بل ډېر ښه مثال د قلندر مومند د (پټه خزانه فی الميزان) نقد دی، چې لومړی ځل پر ۱۹۷۲ع کال پښتو مجلې د يوې مقالې په ترڅ کې نشر کړ. دده پر کره کتنه دغو لاندې ښاغلو کره کتنې وليکلې او نشر شوې: پروفيسور سيال کاکړ، عبدالرحيم مجذوب، همېش خليل او نورو، خو کله چې دا کره کتنه د کتاب په شکل نشر شوه، نو لومړی ځل زرين انځور او اصف صميم پرې يو کتابي اثر وليکه او په پېښور کې يې چاپ او

(c) ketabton.com: The Digital Library

خپور کړ چې ((د پټې خزانې میزان رښتیا میزان دی؟)) نومېږي. ددې لړۍ نورې کره کتنې هم شته چې د ټولو یادول خبره اوږدوي.] (۳۱: ۵-۱۸).

د دې ترڅنګ یو شمېر ختیځپوهانو هم د کره کتنې په برخه کې کار کړی چې دلته یې نومونه د یادونې وړ دي او همدارنګه د افغان لیکوالو چې په متفرقه ډول یې کار کړی دی.

د- د کره کتنې په برخه کې متفرقه کار:

پر پورتنیو ځانګړو اثارو سربېره یو زیات شمېر پښتانه لیکوال شته، چې په پښتو کره کتنه کې یې خپله ونډه اخیستې، د پورتنیو ځانګړو اثارو ترڅنګ یې د کره کتنې په برخه کې ځینې نورې لیکنې هم خپرې شوي، چې هغه لا په دې اثارو کې شاملې نه دي، خو د هغو لیکوالو ترڅنګ چې مستقل او متفرقه لیکنې یې خپرې کړي، په لسګونو داسې لیکوال نور هم شته چې د کره کتنې په برخه کې یې عملي او نظري کارونه کړي او متفرقه لیکنې یې په بېلابېلو وختونو کې په چاپي رسنیو کې خپرې شوي دي، په دې لیکوالو کې بهرني لیکوال هم شامل دي او خپله پښتانه لیکوال هم. دلته به د هغو بهرنیو او پښتنو لیکوالو نومونه واخلو چې پر متفرق ډول یې د پښتو کره کتنې په برخه کې لیکنې کړي دي.

۱- ختیځپوهان:

(c) ketabton.com: The Digital Library

پروفیسور برنهارډ ډورن، میجرهاري جارج راورټي، ډاکتر هنري والسټر بیلز، جیمز ډارمستتر، سي. ای. بډلف، ډاکتر میکنیزي، سراولف کیرو، سرایولن هاول، پادري هیوز، ولادیمیر واسیلوویچ کوشیف.

او ځیني نور، دغو ښاغلو ختیځپوهانو د پښتو ژبې بېلابېل متفرق او مستقل منظوم او منثور اثار راټول کړي، اوډلي، متني سمون یې په کې کړی، په سم ډول یې ثبت کړي، تحلیل کړي دي، د مرګ له خطره یې ژغورلي ځیني یې د خپل ژوند پر مهال چاپ کړي او ځیني یې د دوی تر مړینې وروسته نورو ختیځپوهانو او افغان لیکوالو چاپ کړي دي. د ختیځپوهانو په دې کاروزیار کې د کره کتنې برخه هم له یاده نه شي ایستل کېدی او دا برخه یې هم خورا مثمره او ګټوره ګڼل کېږي.

۲- پښتانه کره کتونکي:

هغه پښتانه چې مستقل کره کتنیز اثار یې لیکلي د دوی په ګډون ګڼ شمېر داسې نور لیکوال هم شته چې په متفرقه ډول یې لیکنې په چاپي خپرونو کې چاپ شوي دي. دلته به یوازې د هغو نومونه واخلو، پوهاند علامه حبیبي، استاد ګل پاچا الفت، مولانا قیام الدین خادم، پوهاند اکاډمیسین عبدالشکور رشاد، استاد

(c) ketabton.com: The Digital Library

عبدالروف بېنوا ، پوهاند صدیق الله رښتین، کاندید اکاډمیسین محمدصدیق روهي، پوهاند مجاوراحمد زیار، استاد حبیب الله تږی، استاد سعدالدین شپون، سرمحقق عبدالله بختانی خدمتګار، سرمحقق زلمی هېوادمل، سرمحقق نورمحمد نعیم، زرین انځور، ډاکتر لطیف بهاند ، اسد اسمايي، اسدالله غضنفر، نورالحبیب نثار، مصطفی سالک، عبدالمالک همت، اصف صمیم، عبدالخالق رشید ، ایمل پسرلی، اجمل پسرلی، محمدمعصوم هوتک ، عبدالغفور لېوال او نور...

همدارنګه په پښتونخوا کې مولوي احمد ، قاضي عبدالسلام زیارتي، دوست محمد کامل، نصرالله خان سفر،مهجور خویشکی، شعید ګوهر، مجروح یوسفزی، زبیر حسرت، حنیف خلیل، سیدصابرشاه صابر، میا سهیل انشا ، همېش خلیل، قنلدر مومند ، محمدعبدالشکور، عقاب ختهک، ایاز داودزی، دوکتور اسرار، پروفیسور صاحب زاده حمیدالله... او ګڼ شمېر نور.

په افغانستان کې د فعالو او کره کتونکو له جملې څخه یو هم ښاغلی زرین انځور دی. ده په شپېتمو لمریزو کلونو کې د عملي او نظري کره کتنو ډېرې بېلګې ټولنې ته وړاندې کړي چې اکثره یې ډېرې موثرې واقع شوي او تر یوه حده یې د پښتو شعر د شعاري کېدو مخه ونیوله. لکه څنګه چې د مخه یادونه وشوه زرین انځور په دې برخه کې د (شعرونه او نقدونه) په نوم یو مستقل اثر هم لیکلی

(c) ketabton.com: The Digital Library

دی چې د عملي کره کتنې يوه ښه بېلګه يې ګڼلای شو. دلته به له دې کتاب څخه ((په پښتو او سني شعر کې د نوښت مساله) يوه ليکنه د عملي کره کتنې د بېلګې په توګه وړاندې کړو.

په معاصر پښتو شعر کې د هنري نوښت مساله:

د شعر او ټولو هنري څانګو يوه اساسي او بنسټيزه ځانګړتيا داده، چې بايد نوي وي. دغه نوښت بايد د شعر په رګ رګ کې وليدل شي او که د دغه عنصر شته والی سوچه له ياده وويستل شي، نو هغه شعر به څو کرښې وي، کاغذ به پرې تور شوی وي، د جوړونکي يا لوستونکي او اورېدونکي، وخت به پرې نيول شوی وي، خو شعر به نه وي او له هنري ارزښت څخه به خالي وي.

زموږ ځينې معاصر شعرونه همداسې دي او زموږ ځينې معاصر شاعران او د نن ورځې شاعران همداسې، هغه نوښت چې بايد شعر يې ولري، زموږ په شاعرۍ کې ورته ډېره پاملرنه نه کېږي او دا زموږ د معاصر پښتو شعر يو ستر بحران دی. د دې خبرې يو علت دا کېدی شي چې زموږ ځينې شاعران (بې ضرورته) شعر ونه ليکي. که شعر د يوه ژور ضرورت له مخې وليکل شي يا وويل شي شايد په دغه ژور ضرورت کې د يوه نوښت څرک هم وليدل شي يا بايد وليدل شي. د (کنستانتين فدين) په نامه يو ليکوال ليکي: ((يو ليکوال يوازې، هغه وخت بايد قلم ته لاس کړي، چې يوه مشخصه او دروني هيله او

(c) ketabton.com: The Digital Library

اړتیا هغه دې کار ته اړ کړي. که یو داسې څه لیکي چې د نورو له کار سره تو پیر ونه لري، نو اصلاً یې د څه لپاره لیکي؟ اخر له دې څنې څه لذت وړلی شي؟ تل او په هره لاره کې باید یو انسان هڅه وکړي چې خپل ځان پیدا کړي او د لیکنې په کار کې د خپل کار لاره پیدا کړي. لیکوال باید د هنر په هره څانګه او هره برخه کې خپل خلاقیت، انفرادیت او ځانګړی توان وښیي..))

همدغه خبره ده چې شاعر باید خپله لار پیدا کړي او هر شعر که په مجموع کې د شاعر د مشخصې لارې لارویان وي، باید په جلا ډول هم د هغه هر یو شعر یو ځانګړی خصوصیت، ابتکار او نوښت ولري او د هغه هر یو شعر هم د ضرورت د جلاوالي پر بنسټ باید د یو مشخص خصوصیت لرونکی وي.

شاید ځینې کسان د ابتکار په بحث کې د شکونو درلودونکی وي، یانې دا چې د تقلید او ابتکار په لړ کې ورسره پوښتنې پیدا شي. د یوه لیکونکي نظر په دې ډول دی چې وایي: ((... هېڅ داسې یو هنري او ادبي اثر نه شته چې هغه ته له یوې مخې ابتکاري ووایو، حتی د شاعرانو او لیکوالو په خیالي ترا ابداعاتو کې هم د نورو هنرمندانو د خیال د ترکیب اجزا لیدلی شو. په دې توګه هر ډول ابتکار تر یوې اندازې په بل ځای پورې تړلی او راغلا شوی دی. خو دغه موشګافي او زیات افراط په هېڅ ډول له پوهې او منطق سره سر نه خوري. د (ګویته) او (شکسپیر) لپاره فولکلوري او ولسي کیسې او زاړه

(c) ketabton.com: The Digital Library

پېښلیکونه د کار ماده شمېرله کېدله. داسې لکه تیږه او چونه چې د معمار او مجسمه جوړوونکي د کار اصلي مواد ګڼل کېږي ایا کېدی شي سړی معمار او مجسمه ساز هم په دې خبره ملامت کړي، چې ولې د خپل کار اصلي ماده یانې تیږه او چونه خپله نه خلقوي چې له طبیعت نه یې اخلي.))

معمار او مجسمه جوړوونکی په دې خبره نه شي ملامتېدی، خو که هغه ټکي په ټکي د کوم بل مجسمه جوړوونکي کار تقلید کړي، ځوک به ورته د هنرمند نوم ورنه کړي.

لیکوال یا شاعر هم په طبیعت کې له یوې اجتماعي پدیدې(ژبې) څخه د خپل کار د وسیلې یا مادې په توګه کار اخلي. که هغه د نمونې په ډول یوازې د ولسي کیسو او فلکلوري ادبیاتو ثبتوونکی وي او خپل هنري نوښت یې نه وي ورسره ملګری، نو شاعر یا هنرمند نه دی، د فلکلور یا ولسي ادب د راټولوونکي نوم باید ورکړي او په همدې ډول که د هغه په کار کې د خپل ولس د ادبي جریان له تېرو تجربو سره توپیر ونه لیدل شي بیا هم شاعر یا هنرمند نه دی.

په ټولو هنري ادبي پدیدو کې اصلي او د پام وړ موضوع داده چې هنرمند یا شاعر څه غواړي وو ایي یا څه وایي؟ که غواړي یو داسې څه وو ایي چې تر هغه مخکې ویل شوي او حتی په ښه توګه ویل شوي، نوبیا ویلو او یا اورېدلو ته یې ضرورت څه دی؟ له همدې

(c) ketabton.com: The Digital Library

کبله خو د یوه ښه شعر ویل یا د یوې نوې هنري یا شعري خبرې کول دومره سخت ګڼل شوي لکه یو علمي کشف. یوه شاعره وایي: ((د یوه ښه شعر ویل دومره سخت دي او دومره غور، کار او زیار غواړي لکه د یوه علمي کشف غوندې. فکر کوم هر هغه څوک چې په هنري کار بوخت دی، لومړی باید خپل ځان جوړ او بشپړ کړي بیا له خپل ځانه رابهر شي او خپل ځانته هم د هستۍ د یوې برخې په توګه وګوري. په دې توګه به هغه وکولی شي خپلو ټولو فکرونو، حسونو او غوښتنو ته یو عمومي حالت وروښیي.))

کله چې په یوه شعر کې د یوه کشف په اندازه دقت او غور لازم دی، نو ایا داسې شاعري به څومره په درد خوړونکې وي او څومره به نوې وي. د (علمي کشف) خبره دلته د مفاهیمو پر اساس یاده شوې او د دقت او پاملرنې د راوړلو لپاره ورته اشاره شوې ده.

هره هغه خبره چې نوې نه وي، شعر نه دی خو هره نوې خبره هم شعر نه دی. هره نوې خبره د شعر تر حده باید راښکونکې او ښکلې شي، بیا یې یو سړی د شعریت پر امکاناتو باوري کېدی شي. هسې له ساده، سطحي او سرسري نوې خبرې څخه شعر نه شي جوړېدی.داسې خبره یا موضوع چې د شعر جوړولو استعداد ولري او یو باصلاحیته شخص (چې باید شاعر ورته وویل شي) هغه تر شعریته ورسوي. یو لیکوال کاږي: ((ساده ګي د شعر لوی صفت دی. خو په دې شرط چې هغه پیغام، هغه لید او هغه تجربه چې رابرسېره کوي یې مبتذله نه

(c) ketabton.com: The Digital Library

وي، هغه خيال يا (اميج) چې په شعر کې وي هرومرو بايد داسې وي چې په عادي ورځني ژوند کې که څه هم موږ ورسره مخامخ کېږو، خو د شعور مرحلې ته يې نه شو را ايستلی.))او د شاعر ابتکار په همدې کې دی چې هغه د (شعور) تر مرحلې او د (شعر) تر مرحلې ورسوي او د ژوند هره تجربه چې تر دې ځايه راورسېدله (شعر) دی او هغه چې يې دغه تجربه تر دې ځايه رارسولې ده (شاعر). هره تېره شوې تجربه که په هماغه بڼه بيا بيا تکرارېږي، شعر نه شي ورته ويل کېدی، دا ځکه چې د يوه شعر د جوړښت او سکښت يو اصلي ټکی (نوښت) به په کې نه وي. يو بل ليکوال ليکي: ((شاعر هغه څوک دی چې له ژوند څخه يې ځانګړی او نوی مفهوم موندلی وي. هغه د بيان په قالب کې نغاړي او نورو ته يې انتقالوي. يو تازه او خاص مفهوم ځکه چې که نورو پيدا کړی او بيان کړی وي، د شاعر د دويم ځلي لټون هڅې بېهوده شمېرل کېږي... ته که نړۍ هماغه ډول ګورې چې يوه بل شاعر بيان کړې وي، ښه به دا وي چې خپل وخت او زموږ وخت ضايع نه کړې، ځکه له همدغه ځايه څرګندېږي چې شاعر نه يې ستړی!))

وايي چې محمود طرزي په خپلو ليکنو کې له يو غربي منتقد څخه نقل قول کوي چې: ((هغه څوک چې د لومړي ځل لپاره يې د خپلې مينې مخ له ګل سره تشبه کړ، شاعر و او هغه څوک چې د دويم ځل لپاره يې دا کار تکرار کړ، بې شعور!)) شايد د شعر د نوښت په

(c) ketabton.com: The Digital Library

بحث کې د غربي منتقد دا خبره یو څه (افراطي) تصور شي، خو په مجموع کې د پرنسیپ له پلوه جالبه خبره ده. تقلید که په هره پیمانه وي، د غندلو او ردولو وړ دی.

زموږ په معاصر شعر کې د دغسې تکراري شعري تجربو زیاتې او پرله پسې نمونې لیدل کېږي. د یوه معاصر شاعر یوه مشهوره څلوریزه ده چې:

پتنګ نه دی په ډیوه چې ستي نه شي
بلبل نه دی چې په ګل فریادي نه شي
زړه یې مه بوله تور کاڼی د صحرا دی
په لیدو د زخمي زړه چې زخمي نه شي

او زموږ د راوروسته شاعرانو له خوا همدغه خبره اړول شوې را اړول شوې ده. خو د دې پر ځای چې ښه او له نویو تجربو سره یوځای شي، په سرچپه ډول مبتذله شوې، تکراري شوې او سخته کمزرې شوې ده. یوه نمونه یې زموږ د یوې ځوانې شاعرې(!) دغه شعر دی:

ښه هغه دی چې د بل په درد دردمن وي
په لیدو د زخمي زړه یې زړه غمجن وي

(c) ketabton.com: The Digital Library

اصلاً یې شاعر څه غواړي وو اییي؟ هغه څه چې دا یې غواړي وو ایيي، مخکې ویل شوي و تر دې په ښه توګه ویل شوي دي. دې بې ځایه خپل ځان سترې کړی دی. که زموږ په او سني شعر کې ابتکار نه وي، که دغه ډول انفرادیت (په خپل عمومي هنري مفهوم سره) په کې نه وي او که نوي مفاهیم او نوي مضامین په کې نه وي، نو چېرې به هم د منل شوي معاصر شعر او د نمونه يي شعر په ښه تائید نه شي. د ((شعر او هنر)) لیکوال لیکي: ((هغه هنرمند د ازادۍ دعوا کولای شي چې ذوق، سلیقه او فکر یې د بل چا اسیر نه وي. مقلد څرنګه ازاد دی؟ هغه څوک چې د ذوق او فکر لاس او پښې یې بند وي چې هډو د خلاصون امکانات یې هم نه شي لیدل کېدی، ولې د شعري خپلواکۍ غورې کوي! غواړي ازاد وي، ددې لپاره چې بندي پاتې شي؟ ازاد وي چې له ځایه ونه خوځېدی شي، ازاد وي چې د بدمرغو بندیزونو زنځیرونه ونه شلولای شي! شاید دا د ازادۍ یوه نوې بڼه وي(!) زما په فکر په هنر کې هم د ټولنې په څېر د ازادۍ لپاره هلې ځلې په کار دي، جرات په کار دی او د ازادۍ د لټولو خاوند باید پر خپل ځان متکي وي... ازاد هنرمند هغه دی چې پر خپل ځان باندې په باور لرلو سره له هغه څه نه خپل ذهن خلاص کړي چې نورو ورته بښلي دي. دا سې ګومان وکړي چې تر هغه وړاندې هېڅا هم ددې پراخې دنیا د وصف لپاره تکل نه دی کړی او هغه د لومړي ځل لپاره موظف شوی دی چې نړۍ هم خپله وپېژني او هم یې نورو ته

(c) ketabton.com: The Digital Library

وروپېژني. که کوم هنرمند پر دغه لار لاړ او کوم سوغات يې له ځانه سره راووړ، د هغه دغه ډالۍ به تازه، نوې او د زيات ارزښت لرونکې وي...))

په ادبياتو او يا په شعر کې د تقليد پر ځای او د بل په پل د پل ايښودلو پر ځای د (نوښت) اصلي کيفيت په دې کې پروت دی، چې د شاعر په قلم او ژبه بايد د ولس ادبيات او د ولس ژبه غني شي د ژبې پر وړاندې او د ژبې د ادبياتو پر وړاندې شاعر ستر مسووليت لري. په شعر کې هره کلمه بايد حساب شوې وي. د هغه هر شعر او د شعر هر نوی مفهوم بايد د ژبې د ذخيرې لپاره يوه نوې او حساب شوې او معتبره پانګه وي. د نړۍ يو نامتو منتقد (تي، اس، اليوت) ليکي: ((خپله ژبه له هغه شکل څخه چې وه په پراخه، پاکه او دقيقه توګه راتلونکو ته سپارل،دا دی د شاعر په عنوان د شاعر ستر او ممکن برياليتوب)).

که شاعر د ژبې لپاره دومره کار وکړي دا به رښتيا هم لوی برياليتوب وي او هغه چې شاعر دی بايد هم دومره برياليتوب وګټي. زموږ د پښتو ژبې په کلاسيک شعر کې خوشال، رحمن او حميد او نورو ځکه مخکښان ګڼل کېږي چې هغوی خپله ژبه بډايه کړې ده. هغوی د ژبې په شعر کې مفاهيم وضع کړي دي او ځکه خو زموږ د شعر ځلندې او بلندې څېرې دي او ډيوې. د خوشال په شعر کې که له يوې خوا د وخت د پښتني ټولنې د ژوند دايرة المعارف

(c) ketabton.com: The Digital Library

پروت دی، نو له بله پلوه هغه پښتو ژبه د شعري پرېمانه نويو او خوږو مفاهيمو له لارې غني کړې ده. شايد زموږ ځينې کلاسيک شاعران د همدغو لارو لارويان وي، چې ځکه يې شهرت نه دی موندلی او د مخکښانو نوم نه دی ورکړ شوی.

زموږ د معاصر پښتو شعر د ځينو او زياترو شاعرانو نيمګړتيا په دې کې ده چې هغوی نه يوازې دا چې دې ټکي ته پاملرنه نه کوي، بلکې اصلاً ورته دا خبره مطرح هم نه ده.

هغوی ژبه بډايه کوي نه، نيستمنه کوي يې، غني کوي يې نه، بې وسه کوي يې او دا ځومره لويه بدمرغي ده ! ځومره د افسوس وړ خبره ده ! هغوی د دې پرځای چې د ژبې پانګه بډايه کړي حتی د ژبې له تېرې او موجوده پانګې څخه هم په سمه توګه کار نه شي اخيستلی او دا زموږ د شعر ستره نيمګړتيا ده.

خبره داده چې د ټولنې د پرمختګ له بهير سره سم د ټولنې ادبي بهير هم بدلون مومي او بايد بدلون ومومي. دا يوه ډېره عمومي او حتی (چوکاټي) خبره ده، خو زموږ ځينې اوسني او ځوان شاعران له دغه منل شوي (چوکاټي) پرنسيپ سره هم زياته اشنايي نه لري. هماغه تېرې خبرې، همغه تېر مفاهيم او هماغه د ليلی او مجنون کيسې او مفهومونه او هماغه زړې شوې تکراري خبرې د نويو او اوسنيو شعرونو په نامه وړاندې کوي. د (ژوند او فن) ليکوال او شاعر ليکي: ((... د امير کروړ او بېټ نيکه زمانه د خوشال او د رحمن له

(c) ketabton.com: The Digital Library

زماني بدله وه. ځکه يې په شاعرۍ کې د وخت د بدلون په لحاظ د موضوعاتو او اقدارو تبديلي واضحه ښکاري. د خليق او عبدالاکبرخان اکبر زمانه د خوشال او د رحمان زمانه نه ده، نو ځکه يې د ادب اقدار هم د زماني په مناسبت بدل شوی... د سوسيايټي له بدلون سره به د ادب انداز بدلېږي، که دا د چا خوښه وي هم او که نه وي خوښه نو هم، ځکه چې که بېټ نيکه وايي:

لو يه خدايه لو يه خدايه ستا په مينه په هر ځايه
غرولاړ دی درناوي کې ټوله ژوي په زاري کې

نو په خپل ساده ماحول يې په پاک ذهن او زړه عکس غورځولی دی. دغه وخت دغه د معاشرې ژوند و. که خوشال وو ايي چې:

بله هېڅ ليدلی نه شي تر دا منځه يا مغل د منځه ورک يا پښتون خوار

نو د وخت حالاتو ورته دا احساس وربښلی و، ځکه دا سې وايي...))

زموږ په معاصر پښتو شعر کې نه يوازې دا چې د پرمختګ دغه مجموعي بهير ته په شعوري توګه پاملرنه نه کېږي، بلکې د تېرو شعري تجربو او د تکراري او زړو مفاهيمو هماغه زياته تکراري بڼه چې اوس مبتذله ده، رواج لري.

کومه بله خبره چې دلته يې يادول ضروري دي، هغه دا ده چې د ژوند د تجاربو ځينې عادي برخې زموږ د معاصر شعر زياتې نمونې

(c) ketabton.com: The Digital Library

جوړوي، دا سې نمونې چې نه په کې شعري ابتکار شته او نه هنري تخيل. زموږ د يوه او سني خپاره شوي شعر يوه برخه لولو او وينو چې څومره عادي خبرې دي؟

څومره تکرار شوې او منلې شوې خبرې:

کار دی چې موږ ته محبت ببښي
کار دی چې معمار به وي د نوي ژوند
کار دی چې به جنګ او جګړه ختمه کړي
کار دی چې به واړه سره ورونه کړي
کار دی چې سيند ونه خيژوي په غرو
کار دی د ستړياوې د دمې ضامن
کار دی چې به رنځ بيماري ورکه کړي
کار دی چې د لوږې بدبختۍ پر ضد
کار دی چې څوک نه شي تمبولی بيا
کار دی چې به موږ پرې مخ پر وړاندې ځو

کار دی چې موږ ته ستر نعمت ببښي
کار دی چې نړۍ ته به زينت ببښي
کار دی چې به سوله امنيت ببښي
کار دی چې کارګرو ته وحدت ببښي
کار دی چې رغو ته طراوت ببښي
کار دی چې بشر ته سعادت ببښي
کار دی چې صحت او سلامت ببښي
موږ ته استحکام استقامت ببښي
څرخ چې د تاريخ ته حرکت ببښي
کار دی چې به موږ ته دا جرات ببښي

وګورئ ! سمې خبرې دي او معقولې خبرې ! د کار ارزښت همدومره او حتی تر دې هم زيات دی، خو خبره دا ده چې له دغو خبرو سره او له دغو نصيحتونو سره د شاعر خلاقيت څه شی دی؟ همدومره خبرې چې (کار ښه دی، ډېر ښه دی، بېخي زيات ښه دی) دا خو نو عمومي

(c) ketabton.com: The Digital Library

خبرې او د شعر لپاره حتی سطحي خبرې دي، شاعر څه غواړي ووايي او په څه ډول يې غواړي ووايي؟ شاعر په دغه شعر کې کوم نوي ټکي بيانول غواړي؟ هېڅ نوی ټکی نه شته هماغه زوړ واعظ دی او زړې خبرې.

يا مثلاً دا چې د دهقان ارزښت او مقام د زياتې ستاينې وړ دی، خو که زموږ معاصر شاعر د هغه د دريغ تشريح کول غواړي، بايد دا کار د نويو موضوعګانو او نويو مفاهيمو له لارې وکړي. په دې ډول چې سړی پوه نه شي چې کوم شعر دی او که د نباتاتو د پوهنې کوم فصل ! د يوه نوي شاعر يو شعر ته پاملرنه کوو:

((ګرانه دهقانه))

راغی موسم د بهار ښايسته ښکاري ګلزار

نباتات واړه بيدار د ځوان بزګر انتظار

وطن مو کار غواړي زيار بېشمار غواړي

ګرانه دهقانه

پنبه غنم وکره په دغه دم وکره

په زړه بې غم وکره له چانه مه کوه ډار

وطن مو کار غواړي زيار بې شمار غواړي

او ګرانه دهقانه !...

(c) ketabton.com: The Digital Library

او په همدې ډول دروا خله، زموږ ځینې نور شعرونه. په دغه ډول شعرونو کې یوازې خبرې شته او څرګنده ده چې یوازې خبرې شعر نه شي کېدی. شعر باید یو نوی ټکی او د بیان یو نوی ډول ولري او دغه بیان باید یوازې د شاعر په ژبه او قلم پورې منحصر وي. ځکه چې هغه شاعر دی، هغه باید ددې صلاحیت لرونکی وي او د هغه په قلم او ژبه کې باید دومره توان پروت وي.

زموږ د معاصر پښتو شعر یوه بله ځانګړتیا او یوه بله نیمګړتیا داده چې که یو ځلې کوم شاعر یوه نوې، یوه ښه او یوه شعري او هنري خبره وکړه، هماغه خبره بیا هنګامې پیدا کوي او هر شاعر یې د تقلید لپاره راپاځي. هماغه ډول شعر لیکي، خو تر اصل شعره کمزوری او مبتذل. یوه نمونه وړاندې کېږي:

یوه لوی معاصر شاعر په دې موضوع چې زه شاعر یم او دا چې شاعر باید څنګه وي؟ یو ښکلی شعر لیکلی دی، یوه ډېره لږه برخه یې داسې ده:

ته د سلطان د دربارونو شاعر
زه د محرومو ولسونو شاعر

ته د خمونو او جامونو شاعر
زه د پېرۍ د قیامونو شاعر

... ته د ماڼۍ د اقبالونو شاعر
زه د کېږدۍ او ادبارونو شاعر

ته په بزمو کې د نازونو شاعر
زه په زندان کې د مرګونو شاعر

ته د نېکمرغو پسرلیو بربښنا
زه د بدمرغو بارانونو ژړا

(c) ketabton.com: The Digital Library

او وروسته نو زموږ شاعرانو قلمونه راخيستي دي او همدغه چيغې يې شروع کړي دي چې: بس زه د ولسونو شاعر او زه دردونو او غمونو شاعر او زه د پاڅونونو شاعر او همدغسې نورې خبرې چې د لومړني ښکلي او اصلي شعر بې ځايه تحريف په کې ليدل کېږي. يا يوه بله نمونه: زموږ يوه بل معاصر نامتو شاعر په خپل وخت کې يو ډېر ښکلی شعر زمزمه کړ. داسې شعر چې زياتې هنګامې او انګازې يې جوړې کړې. شعر د خپل وخت يو لوی پيغام په ډېر هنري ډول په خپل ځان کې نغښتی و، يوه برخه يې داسې ده:

نسيم ووې د ګل غوږ کې

بدل شو د ياراني رنګ

غلی شانته انقلاب دی

بدلوي د زماني رنګ

ورسره نوي رنګونه

رنګا رنګ تحولونه

کړي سمسور به راغ راغونه

موسم بل دی هم بل شوی

(c) ketabton.com: The Digital Library

د بلبل د ترانې رنګ

غلی شانته انقلاب دی

بدلوي د زمانې رنګ

دړې وړې زوړ رباب دی

زوړ مطرب خانه خراب دی

زوړ اهنګ د روح عذاب دی

هم شو نوی د نغمې رنګ

غلی شانته انقلاب دی

بدلوي د زمانې رنګ

نوی دام نوی صیاد دی

نوی چل نوی بیداد دی

نوی آه نوی فریاد دی

هوښیاري صید لره بویه

بدل شوی د دانې رنګ

غلی شانته انقلاب دی

بدلوي د زمانې رنګ...

(c) ketabton.com: The Digital Library

د دغه ښکلي شعر تر خپرېدو وروسته، بیا هم زموږ شاعرانو ملاوې وترلې، متې یې راونغښتې او قلمونه یې را واخیستل، هېڅ داسې شعر به نه وي چې د (نوي) نوم به په کې نه وو اخیستل شوی. هر څه نوي، شاعر نوی، شعر نوی، ژبه نوې، قلم نوی، ساقي نوی، پیاله نوې، میخانه نوې او پیمانه نوې.

زموږ زیاتو شاعرانو خپلو شعرونو ته دغه ډول (نوی) خو تکراري شکل ورکړ. هماغه خبرې ډېرې ډېرې او بې ځایه بې ځایه کارېدلې.

دغه ډول تقلیدي شعرونو زموږ د مطبوعاتو پاڼې ډکې کړې. د دې پرله پسې لړۍ یو (نمونه یي) شعر دلته لیکو:

موسم نوی بهار نوی ارغوان تازه تازه
چمن نوی گلشن نوی بلبلان تازه تازه
محفل نوی شاعر نوی ساقیان تازه تازه
رباب نوی سرود نوی نغمه خوان تازه تازه
عشق نوی جانان نوی عاشقان تازه تازه
جمال نوی وصال نوی سره لبان تازه تازه
جهان نوی زمان نوی سور اسمان تازه تازه
دوران نوی ژوندون نوی ارمغان تازه تازه
تقدیر نوی تدبیر نوی طرازان تازه تازه

(c) ketabton.com: The Digital Library

جنت نوی نعمت نوی جنتیان(! !) تازه تازه
...خیال نوی فکر نوی طراحان تازه تازه
معمار نوی تعمیر نوی نقاشان(!) تازه تازه
طبیب نوی درمل نوی هم درمان تازه تازه
شربت نوی ګیلاس نوی تشنګان تازه تازه
معلم نوی تدریس نوی شاګردان تازه تازه
شکل نوی مضمون نوی هم عنوان تازه تازه
بیان نوی ادب نوی ادیبان تازه تازه
نثر نوی نظم نوی شاعران تازه تازه
باغوان نوی بوستان نوی ګلستان تازه تازه
له خزان دې په امان وي سره ګلان تازه تازه

ښه نو دا خبره، دا لیکنې او دا ډول تشې قافیې شعر ګڼل کېدی شي؟ نه ! نه ! هېڅکله هم نه !

زموږ په معاصر پښتو شعر کې که د عشقي سندرو جاج هم واخیستل شي، له بده مرغه چې په زیاترو شعرونو کې هماغه زړې خبرې او هماغه تکراري خبرې بیا بیا تکرارېږي. د سر زوري او سرتېري مین لیاره هماغه لېونی مجنون نن هم زموږ د شعر سمبول دی. هماغه د قرنونو لیلی لا زموږ د شعر د ښایست اتله ده او هماغه سرې شونډې، زرین شال، تورې سترګې او تورې زلفې لا زموږ شعري مفاهیم دي چې په ډېرو لږ توپیرونو سره د یوه او بل شاعر له

(c) ketabton.com: The Digital Library

خوا په شعر کې په پرله پسې ډول کارول کېږي او که د قافیې ضرورت وي، نو بیا خو زرین شالان، تور چشمان، تور زلفان او سره شونډان هم د معاصر شاعر د شعر مضامین جوړېدلای شي.(!)

د نن ورځې د شاعر سندره هم باید د قرنونو له سندرو سره توپیر ولري.

دا یو عمده ضرورت دی او دا ځکه چې که موږ وایو: (معاصر پښتو شعر)، نو باید د خپل عصر ټول خصوصیات له ځانه سره ولري او که نه خو که یې تاریخ او د شاعر نوم ورسره ونه کښل شي، شاید معلومه نه شي چې دغه یا هغه شعر نن او پرون ویل شوی او که په لسمه یا دولسمه هجري پېړۍ کې. او بیا دا چې که زموږ د شعر مفاهیم همداسې په مبتذل ډول دوام وکړي شاید د معاصر شعر د رشد لپاره د امکاناتو په لټون کې مو څه بریالیتوب په برخه نه شي. د یوه تقریباً ښه عشقي شعر نمونه دلته وړاندې کوم او وینو چې څومره ښه او خوارږه شعري مفاهیم په کې کارول شوي دي. دا د پخوا وخت یو شعر دی خو یو نسبي ابتکاري شعر یې ګڼلای شو:

سپیدې مګر خیال د چوولو لري	چې زړه تلاش د تېبدلو لري
اوښکه به څو وي په زانګو د سترګو	دا هلک وخت د تلو راتللو لري
د وصل صید په دعا رام کله شي	وحشي خو خوی د ترهېدلو لري
د خال دانې په هوا زړه الوزي	دا مرغه ذوق د الوتلو لري

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ښکلي مخ کې خنتما نه او سي — خط دې نوبت د راوتلو لري
نازو نخرې به رساقد کوې څو ؟ — دا سبر وخت د کرېدلو لري
لکه سحر تاجر په مینه کې ستا — نوبت د خپل ګرېوان څیرلو لري.

معاصر شاعر باید خپل شعر ته د واعظ د خبرو یا د ناصح د پند رنګ ور نه کړي. هغه باید په شعر کې د لویو او وړو نیمګړتیاوو پر وړاندې راپورته شي او په خپل شعر کې داسې خبرو ته ځای ور نه کړي چې له ده پرته پرې حتی ټول عادي خلک هم پوهېږي. هغه باید ژورتیاوې راوسپړي او په ډېر دقت یې راوسپړي. هغه باید په خپل شعر کې د خپلې ژبې لپاره نوي مفاهیم وړاندې کړي. د غني د غه شعر همداسې یو نوښت لري او دقت ورته په کار دی:

((پیدایش))

او ما ځان له ساز کړ پخپله جوړ — د خپل خوب نه، د خپل خیال نه
د خپل غم نه، د مستۍ نه — د خپل تول نه، د خپل تال نه
او ماځان له یار کړ پخپله جوړ — د خپل سوز نه، د ارمان نه
د خوبونو نه، د رنګونو نه — د ګلونو نه، د خزان نه
او ما ځان له غم کړ پخپله جوړ — د خندا نه، د خوشالۍ نه
د وصال نه د خمار نه — د بهار نه د لولۍ نه
او ماځان له ژوندون کړ پخپله جوړ — د امید نه، د رڼا نه

(c) ketabton.com: The Digital Library

د تـــيارو نــه، د ښـــېرو نـــــه		د غـــمونـــو نـــه د ســـودا نـــــه
او ما ځان له مرګ کړ پخپله جوړ		د ژونـــدون نـــــه، د مـــستۍ نــه
د پـــسرلـــي د زېــړو ګلــو نــه		د لالونـــو نـــه، د ځـــوانـــۍ نـــه

خبره رالنډه‌وو او وايو چې د نن ورځې شاعران بايد يوازې (خبرې) د شعر په نامه وړاندې نه کړي. د نن ورځې شعر د پېړيو پېړيو پخوا زمانو شعر نه دی. خو زموږ ځينې شاعران نه يوازې دا چې د نن ورځې شاعران نه دي، بلکې هغه د پېړيو پېړيو پخوانۍ عنعنه يې هم نه ده ياده او نه پرې پوهېږي.

او د (فضل الحق شيدا) يو بيت زموږ د معاصر پښتو شعر د ابتکار يا تقليد د بحث د پای ټکی جوړوي. موږ يې معاصر شعر او معاصر شاعر ته خطاب ګڼو:

تېل يې وچېږي خپلې وينې په کې ژر واچوئ
هسې نه مړه شي د جونګړو مو ډيوه مـلګرو !))

(۳: ۲۲-۴۴).

ادبي بهيرونه: لکه څنګه چې د مخه يادونه وشوه، پر ليکوالو سربېره يو شمېر ادبي او علمي مرکزنو هم وخت پر وخت د کره کتنې عملي غونډې جوړې کړي، له هغې جملې څخه په شپېتمو کلونو کې د افغانستان د ليکوالو ټولنې او په تېره بيا د هغې د ځوانو ليکوالو

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځانګې وخت پر وخت کره کتنيزې غونډې جوړولې، دې غونډو خپل خپل تاثيرات درلودل. د تنظيمي جګړو پر مهال دا غونډې له منځه لاړې. وروسته په اويايمو کلونو کې په پېښور کې افغان ادبي بهير جوړ شو، په دې بهير کې هره اوونۍ د کره کتنې غونډې جوړېدې، وروسته بيا په کوزه پښتونخوا، کابل، ننګرهار، کندهار، خوست، پکتيا، کندوز، بلخ، لغمان او د هېواد په ګڼ شمېر نورو سيمو، ولايتونو او علمي مرکزونو کې ادبي خوځښتونه رامنځته شول. په دې بهيرونو کې د کره کتنې په سوونو عملي بېلګې وړاندې شوي چې تر دې دمه يې په هېواد کې سارى نه و ليدل شوى، دا کره کتنيزې غونډې اوس هم ښې په درز کې روانې دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د پنځم ځپرکي لنډ یز لنډ یز

له هغه وخته چې په پښتو ادبیاتو کې لیکنی ادب رامنځته شوی، نو کره کتنه هم ورسره ټوکېدلې ده. البته دا کره کتنه له ادبي اثارو څخه جلا د مستقلو اثارو په توګه نه ده ترلاسه شوې، کله چې موږ په لرغوني دوره کې پښتو ادبیات ګورو، نو د کره کتنې محتویات یې هم په متن کې تر سترګو کېږي. په لرغوني دوره کې د (شیخ رضی لودي) او (نصر لودي) په شعري مناظره یا مکالمه کې د نقد لومړني ځرکونه شته، د ابو هاشم ابن زید السرواني په لومړني ژباړل شوي شعر کې هم د کره کتنې محتویات راغلي، د شیخ اسعد سوري قصیده هم کره کتنیزه او انتقادي مالګه لري او همدارنګه د ځینو نورو شاعرانو په شعرونو د کره کتنې ځینې ځانګړنې لیدل کېږي.

د پښتو ادبیاتو په منځنۍ دوره کې بیا د لرغوني هغې په اندول د کره کتنې برخه زیاته شوه، د روښاني دورې د شاعرانو په اثارو کې د کره کتنې محتویات راغلي، که څه هم دا نیوکې اکثره پر مذهبي اساساتو راڅرخېدلې، د اخوند درویزه او د هغه د پلویانو اثار چې یوه برخه یې د روښاني غورځنګ پر وړاندې غبرګون و، هم انتقادي محتویات لري. تر هغه وروسته بیا (خوشال) په ډېره غوځه ژبه د

(c) ketabton.com: The Digital Library

دواړو جریانونو پر اثارو ډاګیزه کره کتنه کړې ده. د خوشال په منظومو او منثورو اثارو دواړو کې د کره کتنې جوهر شته، خو په منظومو اثارو کې یې کره کتنیز جوهر زیات ځلېږي. تر خوشال وروسته هم د منځنۍ دورې ګڼ شمېر شاعرانو په خپلو شعرونو کې د کره کتنې محتوا ځای کړې، د شعر او نظم په ژبه یې د نورو شاعرانو د شعرونو شننه او ارزونه کړې ده. خو په منځنۍ دوره کې چې خوشال کره کتنې ته څومره پاملرنه کړې، بل هېڅ شاعر او لیکوال د کره کتنې په برخه کې دومره کار نه دی کړی. خوشال له خپل ځانه نیولې، بیا تر خپلې کورنۍ، قبیلې، ټولو پښتنو او ټولو افغانانو پورې پر هر یوه پر خپل ځای کره کتنه کړې ده. پر خپل چاپېریال او په هغو کې یې د ملایانو او نورو په ګډون پر بېلابېلو ټولنیزو کرکترونو ټینګې نیوکې کړي او په دې دوره کې د یوه لوی کره کتونکي په توګه څرګند شوی دی.

د پښتو معاصرو ادبیاتو په بېلابېلو پړاوونو کې کره کتنې ته زیاته پاملرنه وشوه.

ددې دورې په بېلابېلو پړاوونو کې بېلابېلې ادبي ټولنې جوړې شوې، کره کتنیزې غونډې یې جوړې کړې او مستقل اثار یې رامنځته کړل. د سیدرسول رسا (ادبي نقد)، قلندر مومند (تنقید) د مولوي محمد اسرافیل له خوا ترجمه کړی (کتاب الشعر)، د کاندید اکاډمیسین محمدصدیق روهي (د کره کتنې تاریخي پس منظر او

(c) ketabton.com: The Digital Library

معیارونه)، د پوهاند محمد رحیم الهام (ادبي کره کتنه) او ځینې نور اثار د یادونې وړ دي.

د شلمې پېړۍ په بهیر کې د پښتو کره کتنې په برخه کې ګڼ شمېر لیکوالو لکه، استاد عبدالحی حبیبي، استاد الفت، استاد صدیق الله رښتین، پوهاند عبدالشکور رشاد ، پوهاند دوکتور بهاوالدین مجروح، دوکتور حبیب الله تږی، کاندید کاندمیسین محمد صدیق روهي، استاد سعدالدین شپون، دوکتور مجاوراحمد زیار، حبیب الله رفیع، زرین انځور، لطیف بهاند ، دوست محمد خان کامل مومند ، قنلدر مومند ، ایوب صابر ، همېش خلیل، مهدي شاه باچا ، افضل رضا ، قمر راهي، ایاز داودزی، محمد اعظم اعظم، پروفیسور سیال کاکړ، صاحب زاده حمیدالله او نور ګڼ شمېر لیکوال او کره کتونکي د یادونې وړ دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د پنځم څپرکي پوښتنې او سپارښتنې

۱-په پښتو ليکني ادب کې د کره کتنې څرک له کومه وخته ليدل کېږي؟

۲-د پښتو ادب په منځنۍ دوره کې کومو ليکوالو پر يو بل کره کتنې او يا نيمه کره کتنې کړي دي؟

۳-د خوشال د کره کتنې، کرکترونه، چاپېريال او محتويات کوم دي؟

۴-ايا مور په پښتو لرغونې او منځنۍ دورو کې د خوشال په شان بل کره کتونکی لرو؟

۵-خوشال ولې کره کتنې ته ډېره پاملرنه کړې ده؟

۶-د پښتو د معاصرو ادبياتو په پيل کې کومو ليکوالو کره کتنې ته ډېره پاملرنه کړې ده؟

۷-په معاصره دوره کې له پښتو ادبي اثارو سره د کره کتنيزو اثارو انډول برابر دی؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

۸-په معاصره دوره کې کوم کره کتنيز اثار د تائيد او کوم د تامل وړ دي؟

۹-د ليکلو اثارو ترڅنګ ادبي بهيرونه هم د کره کتنې د بهير لپاره موثر دي او که نه؟

۱۰-کومې ستونزې دي چې په معاصره دوره کې يې پښتو کره کتنه ډېرې ودې ته پرې نښوده؟

سپارښتنې

۱-محصلين دې په خپلو څېړنو هغه پښتو اثار او کره کتونکي په ګوته کړي، چې په دې اثر کې يې يادونه نه وي شوې.

۲-هر محصل دې له خپل ليدلوري په معاصره دوره کې د پښتو کره کتنې پر ستونزو يوه تحليلي او څېړنيزه ليکنه وکړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

شپږم څپرکی

د کره کتنې ډولونه

څومره چې د ادبیاتو محتوايي او شکلي ډولونه زياتېږي، د کره کتنې ډولونه او د ادبیاتو د تشريح او توضيح میتودونه او لارې چارې هم ورسره زياتېږي.

ادبپوهانو کره کتنه د خپلې محتوا او تخصص له امله پر بېلابېلو برخو وېشلې ده. سره له دې چې پر بېلابېلو ډولونو او په تېره بيا د کره کتنې د وېش پر ثابت شمېر د کره کتونکو د نظر یووالی نه شته، خو پر دې ټول ادبپوهان متفق دي، چې کره کتنه په لومړي سر کې پر دوو ډولونو: (نظري او عملي کره کتنې) وېشل کېږي.

[نظري نقد يو لړ اصول او روشونه رانغاړي، چې د همدغو روشونو په مرسته په نظري کره کتنه کې له ادب او هنر سره د مربوطو مسايلو او مباحثو ارزونه کېږي، جاج يې اخيستل کېږي او

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ادبي مېچونو او چېنولو له لارې د تخليقي اثارو د معيارونو تجزيه او تحليل کېږي.

ادب څه شی دی؟ کره کتنه څه ارزښت لري؟ له تخليق سره د کره کتنې څه ارتباط دی؟ نقاد څه مقام لري؟ او د بېلابېلو ژانرونو د فني ښېګڼو او بدګڼو د ټاکلو لپاره د لارښودو اصولو تشکيل او تحليل، د دغو او داسې نورو پوښتنو لپاره د ځوابونو پيداکول، د نظري نقد کار دی. يوازې دا نه، بلکې د لوړو ټولو پوښتنو پر ټولو ځوابونو نقد هم په نظري نقد کې شاملېږي، يا په بله ژبه نظري کره کتنه، د کره کتنې کره کتنه هم ده.

کله چې د نظري نقد د وضع شويو اصولو په رڼا کې او يا د يوې بلې ذريعې له لارې، د ادبي تخليقي اثارو ښېګڼې او بدګڼې وښودل شي، نو دې کار ته بيا عملي نقد ويل کېدی شي. د عملي او نظري نقد له جلا او ځانګړو يادونو څخه مطلب دا نه دی، چې ګوندې موږ کره کتونکی هم په عملي کره کتونکو او نظري کره کتونکو سره جلا کولای شو؟ اصلي خبره داسې نه ده، ځکه چې يو کره کتونکی د کره کتنې د نظريو د جوړونې تر څنګه عملي نقد هم کولای شي.

د يو څېړونکي په وينا: ((د کره کتنې د نظريو او عملي کره کتنې ترمنځ بېلتون تر زياته حده مصنوعي دی، خو په دغو دواړو ډولونو کې توپير کول کاري ثابتېږي. دا پوښتنه چې ادب څه شی دی؟ او يا د يو خاص ادبي اثر د ځانګړنو د ښودلو عمل که څه هم په خپلو

(c) ketabton.com: The Digital Library

منځو کې سره مربوط او هماهنګ ښکاري، خو دغه دواړه د یو ځانګړي نوعیت لرونکی دی او د هغو ځانګړې مطالعه په یقیني ډول د اثر په پوهېدنه کې د صراحت او اسانتیا سبب ګرځي.))

په دې لړ کې دا هم باید په نظر کې ولرو، د نظریې جوړونې لپاره چې څومره اساسي او ژور فلسفیانه شعور، منطقي استدلال او رسا ذهن ته اړتیا لیدل کېږي، هماغومره زیاتره نقادان له دې ذهنیت څخه محروم دي، نو له همدې امله د خپلو نظریاتو په رڼا کې پر خپلو نظریو ولاړ عملي کره کتونکي ډېر لږ پیدا کېږي. که کوم ستر نظریه جوړوونکی دومره همه ګیر ثابت شي، چې ډېر نور نظري کره کتونکي ترې بالواسطه یا بلا واسطه ګټه واخلي، نو په دغسې مواردو کې د هغې نظریې انفرادیت یوازې په هغه حالت کې ټینګ پاتې کېدلای شي، چې دوی په پټو سترګو د چا تقلید، ونه کړي.

ددې لپاره چې موضوع یو څه نوره هم روښانه شي، غواړو د نظري او عملي کره کتنې په باب لږ څه نوره رڼا هم واچوو او د کره کتنې ډولونه له همدې نظري کره کتنې پیل کړو:

۱-نظري کره کتنه:

د نقد د دغه ډول بل نوم Literary Aesthtics هم دی. دا ډول نقد د بېلابېلو ادبي او تنقیدي مسایلو په باره کې پر مباحثو او نظریاتو خبرې لري. ځینې ادبپوهان پر همدې اساس وایي موږ دا ډول نقد د

(c) ketabton.com: The Digital Library

کره کتنې د ځانګړي ډول په توګه نه شو منلای. ځکه د ارسطو له بوطیقا څخه نیولې د نن ورځې تر کره کتونکو پورې ټول نقادان په پرله پسې ډول د نظریاتو پر نوي کولو او جوړولو مصروف دي. په انګلستان کې د اسپانیا او ایټالیا د کره کتونکو په څېر J.C.Scaliear او vives تر اغېز لاندې د (سډني) په زمانه (۱۵۷۰ع) کې نظریاتي نقد لږ و ډېر ظهور وکړ او په غالب ګومان د (رچرډ ډیلز) کتاب De,poetical کولای شو، د نظریاتي نقد په لاره کې لومړنی اثر حساب کړو. دا کتاب پر (۱۷۷۳ع) کال خپور شوی دی. په شپاړسمه پېړۍ کې (سډني) تر ټولو زیات مشهور شو، ګواکې دی بالعموم لومړنی انګرېزي نقاد منل کېږي، خو دده د مشهور تالیف د لیکنې تاریخ په باب د نظریاتو اختلاف دی دی. عام قیاس دادی چې دا اثر پر (۱۵۸۰ع) کال پای ته رسېدلی دی او یا پر ۱۵۸۱ع کال بشپړ شوی دی، البته دا کتاب دده په ژوند کې چاپ نه شو، بلکې دده تر مړینې نهه کاله وروسته پر ۱۵۹۰ع کال چاپ شو. ددې کتاب دوه ایډېشنه خپاره شوي دي، په یوه ایډېشن کې یې نوم Anapology for poetire او په بل ایډېشن کې یې نوم The Defence of poesie راغلی و او له دې څخه ښکاري چې مسوده یې بې عنوانه وه.

دا د نظریاتي نقد پیل و او تر دې وروسته ددغه ډول نقد په پانګه کې زیاتوالی راغی او لکه: (هابس)، (اډیسن)، (برک)، (کولرج)،

(c) ketabton.com: The Digital Library

(میتوارنولډ)، (اوتی)، (اس ایلیت) او نورو له ادبیاتو او نقد سره تړلي مباحث له فلسفیانه مسایلو سره اشنا کړل.

لنډه دا چې نظري نقد د یوه ادبي اثر د ارزونې په باب نظریې وړاندې کوي، په حقیقت کې د نقاد د نظریو یوه مجموعه ده چې په دې کې د کره کتنې معیارونه پرنیسپونه او میتودونه ټول شاملېږي.

۲-عملي کره کتنه:

عملي کره کتنه د کره کتنې تطبیقي اړخ دی. په دې کره کتنه کې هغه اصول، معیارونه او پرنسیپونه چې په نظري کره کتنه او یا هم د کره کتنې په نورو ډولونو کې بیان شوي، هغه په عمل کې پلي کېږي یا د هغو په رڼا کې یو اثر شنل کېږي. عملي کره کتنه تر نظري هغو ځکه سخته ده چې دلته ټول معیارونه او پرنسیپونه عملاً پر یو اثر تطبیقېږي.

عملي کره کتنه له عملي بېلګو پرته ممکنه نه ده. یو اثر باید موجود وي، چې پر هغه د کره کتنې عملیه تطبیق شي. په دې مرحله کې باید له ډېر احتیاط څخه کار واخیستل شي.

له نظري کره کتنې سره د نظریاتو اختلاف وي، خو دا اختلافات له عملي کره کتنې سره ډېر زیات دي، که په عملي کره کتنې کې له ډېر دقت څخه کار وانه خیستل شي، نو د کره کتنې او کره کتونکي پر

(c) ketabton.com: The Digital Library

وړاندې ډېرې ستونزې راولاړولاى شي. (په پښتو او سني شعر کې د نوښت مساله) ليکنه چې مخکې راوړل شوه، د عملي کره کتنې يوه بېلګه ده، چې دلته د شعر يا نظم عملي بېلګې راوړل شوي او پر هغو کره کتنه شوې ده. عملي کره کتنه کېدى شي د هنري ادبي اثر پر هر ډول ترسره شي.

۳-تاريخي کره کتنه:

تاريخي نقد يا کره کتنه د نقد يو ډول دى، چې ځينو کره کتونکو هغه د نقد يو ځانګړى ښوونځى او ځينو يو ډول معرفي کړى دى. د (کره کتنيز او ادبي ښوونځي) څپرکي کې مو دې ډول کره کتنې ته ځينې اشاره کړې ده. بايد وويل شي چې د ادب په تخليق کې ډېر او بېلابېل عوامل دخل لري، د ادبي ايجاد ګر له خوا قلم او چتول او د اثر ايجادول کومه ميخانيکي بڼه نه لري، بلکې د هغه تخليقي شعور ته خاص جهت ورکول، په پوره اندازه يو پېچلى عمل دى. څنګه چې ډېر ځله د محرکاتو او عواملو له يوځاى کېدو څخه خاص نظر را زېږي، ددغو عواملو او محرکاتو شننه او بيا د هغو د اهميت ټاکنه د نقد په مهمو مسايلو کې راځي، ددغه مقصد لپاره پر ادب او ادبي ايجادګر باندې د تاريخي حالاتو او حوادثو د اغېزمنې کتل او جاج اخيستل لازمي بربښي او په نقد کې تاريخي نظريه يا ښوونځى د همدې اړتيا د پوره کولو لپاره رامنځته شوى دى. (عابد علي عابد) په خپل اثر (اصول انتقاد ادبيات) کې کښلي دي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

((په تاريخي لحاظ د ادبي انتقاد منظم پيل د اوه لسمې پېړۍ له ابتداء څخه شوی دی. پر ۱۲۷۵ع کال د (دنپلز) فلسفي رساله (نوی علم) خپره شوه. دا رساله د تاريخ پر فلسفه بحث کوي. په دې رساله کې غالباً په تاريخ کې لومړی ځل د ادب د اجتماعي تعبير کوښښ وشو او وروسته تر دې دغه تصوير ډېر زيات مقبوليت وموند، چې د هنر او ادبياتو مطالعه او تشريح او تعبيرول له دې لوري په کار دي او دا خبره واضح شوه، چې د ادبياتو او هنر د پوهېدنې لپاره لازم دي، ټول هغه سياسي، اجتماعي، تاريخي او فرهنګي حالات بايد مطالعه شي، چې ادبيات يې تر اغېز لاندې ايجاد شوي دي.

له زماني او مکاني اړخ سره سره (جانسن) دغه ډول نظر وړاندې کړی دی، لکه: ((د يوه تخليقي اثر په باره کې د سمې پرېکړې لپاره موږ اړ يو، چې د هغې زمانې عمومي فضا ځانته ښکاره کړو او دا وښيو، چې خلکو څه ډول ژوند کاوه، د خلکو غوښتنې څه ډول وې؟ او ادبي ايجادګر د خلکو د غوښتنو د پوره کولو لپاره څه ډول وسايل استعمال کړي دي.))

(جانسن)، د (ايډمنډ شيرر) Edmondscherer په څېر تاريخي نقاد نه و، خو له دې اقتباس څخه ضرور دومره ثرګندېږي چې پخوانيو نقادانو ته هم د تاريخي عواملو ارزښت څرګند و او پر اهميت يې پوهېدل.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د تاريخي نقد منظم پيل د فرانسوي نقاد (ايډمنډ شيرر) لـه زمانې څخه ګڼلای شو. ده پر (ملټن) باندې د (والټر)او (ميکالی) انتقادي نظريات مطالعه کړي وو. (شيرر) پر دې خبرو ټينګار کاوه چې د يو ادبي اثر په انتقادي مطالعه کې بايد تر ټولو دمخه شخصي خوښه يا نه خوښه او د خپلې زمانې ادبي تعصبات يوې خوا ته کېږدو او اثر تـه د خپلو شرايطو په رڼا کې کتل پـه کار دي. ددې مقصد د ښـه ترسره کولو لپاره د ادبي اثر د مفصلې او هر اړخيزې کتنې تر څنګ د ادبي اثر د ايجاد ګر شخصي ژوند ، د هغه د ژوند زمانه، ماحول او په هغه زمانـه کې د سياسي، اجتماعي او ادبي عواملو شننه او کتنـه هم ضرور ده او دا بايد ښکاره شي چې دغو عواملو پـر ادبي اثـر بانـدې په څه ډول مثبت يا منفي اغېز ښندلې دی.

د ريچـارډ مـولټن (Rechard Moulton) پـه څېـر (شـيرر) هـم لـه معيـار ټـاکنې او درجـه بندی سره مخـالف دی، دده پـه خيـال د نقـاد وظيفه دا نه ده، چې دی د ادبي اثارو بيه وټـاکي، د نقـاد وظيفـه دادە چې دی په بېطرفی سره د تاريخي او نـورو عواملو پـه رڼـا کې ادبـي اثـر وشـني او بيـا د اثـر د معيـار او ارزښـت پرېکـړه لوسـتونکي تـه پرېږدي. فرانسوي نقـاد (سـان) د (شـيرر) نظريـاتو تـه زياتـه پراختيـا ورکـړه. پتـه دې نـه وي چـې (سـان بـو) خپـل علمـي ژونـد د طـب لـه مطالعې څخه پـيل کـړی و. د همدې لپـاره دی پـه نقد کـې د نسـل او نسلي وراثت اغېزمنی تـه هم په زيـات اهميت قـايـل دی او پـه همـدې

(c) ketabton.com: The Digital Library

علت دی وایي چې د ادبي اثر تر مطالعې د مخه د ادبي ایجاد ګر مطالعه هم ضروري ده. ده یو ځل یو ځای ویلي وو: ((زه ادب او ادبي تخلیق له انساني تنظیم څخه کوم بېل شیز نه ګڼم)).

د (سان بو) نظریاتو ته بیا بل فرانسوي نقاد (دالاتین) زیاته پراختیا ورکړه، (تین) د ادب د تفهیم او د تخلیقي محرکاتو د شننې لپاره پر خپلو وضع کړیو اصولو تر دې حده ټینګار کاوه چې هغو د یوې خاصې فارمولې حیثیت ځانته غوره کړی و، هغه فارموله دا ده: (نژادي ماحول او د تخلیق شېبه) ددې نظریې له مخې ادیب د خپلې زمانې پیداوار دی هغه له یو خاص نژاد سره تړلی دی او په یو جلا ټولنه کې زېږېدلی دی او سربېره پر دې د کوم ځانګړي مقام او تاریخي شېبو د خاصو اثراتو له یو ځای کېدو څخه دده شخصیت جوړ شوی، ادبي شعور او تخلیقي استعداد په یو مخصوص قالب کې اچوي او په یو خاص ډول د اظهار جامه وراغوندي.

تاریخي کره کتنه له دې امله هم ډېر اهمیت لري، چې لومړی ځل یې د هغو اجتماعي عواملو تاریخي محرکاتو او نژادي اثراتو اهمیت څرګند کړ چې په یو ډول نه یو ډول د ادیب شخصیت په یو خاص قالب کې اچوي او د تخلیقي شعور لپاره یې په یو مخصوص انداز کې سره تنظیموي. څنګه چې تاریخي نقد یوازې هغو مسایلو ته اهمیت ورکوي، چې سرو کار ورسره لري، نو د همدې لپاره ډېر ژر یې خامۍ هم څرګند بږې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(متيو ارنلډ) ځان له افراط او تفريط څخه ساتي او د تاريخي نقد په باره کې ډېر زيات متوازن نظر ورکوي، دى ليکي: ((په موجوده زمانه کې تاريخي نقد ډېر مهم او مشهور دى، خو ددې خبرې يادوه هم په کار ده، چې که وو ايو يوازې ددې مطالعې له لارې د ادب سم تفهيم کېدى شي نو دا يوه خطرناکه نظريه ده.))

د ايران مشهور ليکوال او کره کتونکي عبدالحسين زرينکوب بيا د تاريخي کره کتنې په باب وايي: ((که چېرې يو کره کتونکى د يوه ادبي اثر د تحليل او ارزونې لپاره، تاريخي حوادثو، يا هم تاريخ پورې نورو اړوند مسايلو ته لاس وروړي، يا هم د يو شاعر شعر څېړي او يا د هغه همعصره شاعرانو اثار تحليل کېږي، يا د اثارو تاريخي قدامت څېړل کېږي، دغه ډول کره کتنې ته تاريخي کره کتنه ويل کېږي. دا ډول کره کتنه د کره کتونکي د استعداد په اندازه پورې هغه ډېر زيار ته اړتيا لري، ځکه چې په دې ډول کره کتنه کې يوه اثر ته له ذوقي ليدلوري ډېر نه کتل کېږي. ځکه نو کره کتونکى د يو اثر له هنري درک او ارزښت څخه عاجزېږي. په دې ډول ويلاى شو چې تاريخي کره کتنه د يوه شهکار ادبي اثر پر واقعي تحليل نه برياليى کېږي.))

(c) ketabton.com: The Digital Library

۴-تشریحي او توضیحي کره کتنه:

د (جارج واټسن) په خیال تر (۱۶۷۰ع) کال دمخه انګرېزي نقد قانون جوړونکی او یا نظریه جوړونکی نقد و. (ډرایډن) لومړنی نقاد دی، چې په خپل (Dramatic poesie) نومي اثر کې یې توضیحي نقد په عام او پراخ مفهوم استعمال کړ. دا کتاب پر (۱۸۲۸ع) کال چاپ شو او په یوه وینا د نقد تاریخ له ده څخه پیلېږي او پر همدې اساس (ډاکتر جانسن) دی د ((نقد بابا)) بللی دی؛ په دې باب دده خپل الفاظ دادي: ((ډرایډن بې له شکه د انګرېزي نقد بابا ګڼلای شو، ځکه چې ده لومړی ځل ادبي اثار د ستاینې د اصولو په رڼا کې راوپېژندل.))

۵-ښکلاییزه کره کتنه:

ادبپوهان په دې نظر دي چې د ښکلاییز نقد او د هغه د اصولو تر مطالعې او کتنې دمخه د ښکلا پوهنې اجمالي مطالعه هم ضروري ده، ځکه چې له ښایسته زیاتې زمانې څخه، د شاعرۍ او نورو ښکلو هنرونو په نقد کې ښکلا پوهنه له ډېرو مهمو مباحثو څخه شمېرل کېږي. د ښکلا پوهنې مطالعه له دې پلوه هم مهمه ده، چې په ښکلا پوهنه کې د (کروچه) په څېر فلاسفه هم تېر شوي دي، د (کروچه) مفکورې د ادبي نقد پر معیارونو او له هغه سره پر ټولو مباحثو له یوې نوې زاویې څخه رڼا اچوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(ذموقراطيس) لومړنی فيلسوف دی، چې د هغه په اقوالو کې موږ د ښکلا پوهنې په باب ځينې اشارې پيدا کولای شو، خو دده افکار د ښکلاپوهنې په اړه اساسي اهميت نه لري، ده په منظمه توګه د ښکلا پوهنيزو مفکورو د وړاندې کولو کوښښ نه دی کړی او دا خو افلاطون و، چې په منظم ډول يې دې خوا ته مخه وکړه او په خپلو اثارو کې يې له ښکلاپوهنې سره تړلي اصول او قوانين تدوين کړل.

اوس په دې برخه کې له تاريخي کرونولوژيک بحث څخه تېرېږو او اصلي مسئلې ته راځو او ګورو چې حسن او د هغه رنګارنګ مظاهر په يو نه يو ډول انساني ژوند اغېزمن کړی دی، خو تراوسه د هغه د ماهيت ژوره مطالعه لانه ده شوې او په همدې علت د هغه جامع تعريف موږ نه شو وړاندې کولای. دا په دې مانا چې له خالص جسماني نظري لوري نيولې تر صوفيانه نظرياتو پورې په دې باب بېلابېلو خلکو د کره کتنې زيارونه ايستلي دي او د ځوانۍ د خوب غوندې، د ښکلا هم په سلګونو تعريفونه دي، خو خبرې لا هسې بنياد نه دی پيدا کړی او ددې وجه داده چې د نېکۍ، شر، خير، محبت او نورو په څېر حسن هم يو مجرد کيفيت دی. ارسطو چې د استنباطي منطق د تعريف لپاره څومره قواعد وضع کړي دي، د هغو اطلاق د هغو پر مجردو کيفياتو نه شي کېدی، دغسې د رنګونو د حسي تاثر، له محسوسولو سره موږ د ژېړ، سور او نيلي رنګ تعريف نه شو کولای. دا د انسان بدمرغي ده چې حسن ګوري او د

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغه له ساحرانه کیفیاتو مدهوش کېږي، خو خپل دغه احساسات په الفاظو کې نه شي راوستلای، پر همدې اساس د حسن په باره کې چې کوم تعریفات وړاندې شوي دي، هغه یوازې د الفاظو شعبده بازي ده.

اوس یوه ډېره با اهمیته پوښتنه دا راپیدا کېږي، چې حسن انسان څنګه متاثر کولای شي؟ او ددې وجه څه ده چې د ګلاب ګل، کهکشان، سرې شونډې، نیلي سترګې، شفق، د بوډۍ ټال او نور څنګه پر انسان تاثیر کولای شي؟

په دې لړۍ کې د ښکلا او د هغه د لیدونکي ترمنځ یوه اړیکه یا رشته شته او هغې ته لوی اهمیت حاصل دی، موږ په ښکلا کې له اسراره ډک یو کشش حس کوو او موږ ددغه کشش له امله په ښکلا کې یوه لېوالتیا محسوسوو. دلته بیا سوال پیدا کېږي، دا لېوالتیا د څه شي زېږنده ده؟ دا لېوالتیا تخیل رازېږولې ده؟

د ښکلا په باب تر لوړې اجمالي او لنډې یادونې وروسته، د ښکلاییز نقد وار رارسي، خو په پیل کې یوه خبره څرګنده په نظر راځي، چې د نقد هره طریقه تر یوه حده پورې د اظهار او ابلاغ په وسیله کې جذابت پیدا کوي، خو ښکلاییز نقد، د نقد له نورو ښوونځیو پر دې پیلېږي، چې په دې نقد کې د ښکلا او ښکلاییزو مسایلو مطالعه د تنقید اساس نه منل کېږي او پر دې سربېره کوم بل څیز هم نه مني، د همدې لپاره یو ښکلاییز نقاد په ادبي تخلیقاتو

(c) ketabton.com: The Digital Library

کې د حسن او زړه راکښون د ځانګړنو تحلیل ته په خپل قضاوت کې اساسي اهمیت ورکوي.

د ښکلا پوهنیز نقد اصطلاح مشهوره او زیاته ده، خو زیاته پخوانۍ نه ده، حال دا چې د حسن فلسفه، حسن او ښکلا زیات پخواني دي.

دا چې د ښکلا ییز نقد اصطلاح ولې پخوانۍ نه ده، وجه یې دا ده چې د ښکلا پوهنې اصطلاح تر دوو سوو کلونو زیاته پخوانۍ نه ده.

(بام ګارټن) (۱۷۱۴-۱۷۶۲ع) تر هر چا د مخه د ښکلا Aesthetics اصطلاح وضع کړه. دا اصطلاح ډېره پخوانۍ نه ده، خو دغه الفاظ بې حده پخواني دي. او دا ټول له دوو یوناني لفظونو څخه مرکب شوي دي او مطلب یې دا سې شی دی چې د پنځه ګونو حواسو په وسیله یې درک کېدل ممکن وي، خو (ګارټن) دا پخپله تر لغوي حده پورې نه محدودوي او په عام ډول یې د ښکلا فلسفې لپاره استعمالوي.

د ښکلا ییز نقد اساسات د حسن د هغو مظاهرو پر ادراک پورې تړلي دي، چې ادبیات یې په یو نه یو ډول اظهار وي. د ادبي اثر د پنځوونکي شعوري ژورتیا چې کله د حسن له صورت منلو سره مرسته کوي او یا یې په یوه ځانګړي بڼه اظهاروي، نو دا بیا ښکلا ییز تخلیق دی. ښکلا ییز نقد هم د ښکلا او هنر له بېلابېلو

(c) ketabton.com: The Digital Library

صورتونو سره تر حده زياته لېوالتيا لري، چې ښکلا څه شی دی؟ او تر دې هم مهمه دا چې څه شی ښکلا نه ده؟ ايا د حواسو په وسيله د حسن بشپړ ادراک ممکن دی؟ ايا ادبي ايجادګر د بشپړ حسن په اظهار قادر دی؟ ايا لوستونکی په ادبي اثر کې د حسن د ورانګو د ليدنې او کره کتنې د صلاحيت حامل دی؟ له دغو سوالونو او ځوابونو څخه د ښکلا ييز نقد معيارونه جوړېږي، خو که په دقيق ډول وکتل شي، دا ګرده سوالونه د نوعيت په لحاظ فلسفيانه دي.

په ادبي تخليق کې د حسن د مخصوص کيفيت د اندازه کولو لپاره د ښکلا ييز مېچ اصطلاح استعمالوي. په دې ضمن کې کله کله د جمالياتي حسن د اصطلاح نوم هم اوربدل کېږي او د همدغه حسن په وسيله هر انسان له ښکلا څخه تر يوې اندازې پورې د خوند اخيستلو صلاحيت پيدا کوي. ګنې د ښکلا د ادراک لپاره انسان پنځه ګونو حواسو ته اړ دی، خو له دغه ادراک سره تړلي کيفيات د خپل بې حده لطف له امله د انسان په زړه کې ځپې او په روح کې مستي پيدا کولای شي. د لطيفو احساساتو د څښتنانو شديد ښکلا ييز حس په نسبي ډول زيات قوي وي. همدا حس لومړی د ايجادګر شعور او وجدان په يوه ښه اغېزمنوي، بيا د همدې ښکلا تر اغېزې لاندې دې ايجاد ته تمايل پيدا کوي، خپل دغه کيفيات په يوه ځانګړي قالب کې اچوي او د نړيوالو مخې ته يې د يوه هنري اثر په بڼه وړاندې کوي. په دې ترخ کې د لطيف حس، سليم مذاق، ذوق

(c) ketabton.com: The Digital Library

او وجدان غوندې اصطلاحات هم استعمالېږي او ددې ټولو مطلب دادی چې د همدغو ذوقونو په مرسته انسان له يوه هنري اثر او د هغه له بېلابېلو کيفياتو څخه د خوند اخيستلو صلاحيت لرلای شي. تر دغو اساسي اصطلاحاتو وروسته بايد ووايو، چې ښکلاييز نقد، د نقد له نورو ډولونو سره په ځينو اساسي مسايلو کې د بېلوالي له امله ځينې اساسي توپيرونه لري، يانې دا چې د ادبي اثر د تشريح، تفهيم يا ارزښت ټاکلو لپاره د هغه د بېلابېلو اجزاوو يا مهمو خصوصياتو تحليل نه کوي، دويمه دا چې د اثر د ارزښت د ټاکنې لپاره پرېکړه خو کوي، خو دغه پرېکړه د نقد پر ځينو اصولو، يا ژبنۍ قاعدې او کومې هنري طربقي باندې د ټينګښت زيار نه باسي او ددې مقصد لپاره له پخوانيو مهمو انتقادي نظرياتو څخه د مرستې غوښتلو کوښښ نه کوي.

ښکلاييز نقد په اصل کې (ادب د ادب لپاره) د مفکورې ضمني زېږنده و. ددې نظريې له مخې ادب له ژوند سره کوم تعلق نه درلود او پر همدې اساس ښکلاييز نقد هم له ژوند او د ژوند له مختلفو مظاهرو سره خپل اړيکي شلوي.

(ادب د ادب لپاره) نظريې په څېر ښکلاييز نقد هم د جان رسکن (John Ruskin) د معيار خوښوونې او اخلاق پالنې پر ضد يو عکس العمل ګڼلای شو او ښايي پر همدې اساس وي چې ښکلاييز نقاد هم هر هغه شی چې د ښکلا او له هغې څخه د حاصل شوي خوند

(c) ketabton.com: The Digital Library

خلاف وي، د هغو پر مستردولو ټينګار کوي. والترپيټر (Walter peter) د ښکلاييز نقد مهم مخکښ ګڼلای شو ، ده چې د خپل کتاب (The Reaiscance) په سريزه کې د کومو خيالاتو بيان کړی دی، هغه په حقيقت کې د ښکلاييز نقد نچوړ دی. ددې سريزې پر بنسټ کله چې ښکلاييز نقاد د کوم ادبي ايجادګر د اثارو شننه کوي، پر دغه خبره ورته فکر په کار دی چې دغه اثر پر ذهن څه ډول نښې پرېږدي او اغېزمني يې تر کومه حده ثابتېږي؟ ښکلاييز نقاد دغه ډول سوالونه پيدا کوي: دغه ادبي اثر څه شی دی؟ ددغه اثر له مطالعې څخه څه ډول اثرات را زېږي؟ له هغه څخه خوښي پيدا کېږي که نه پيدا کېږي او بالاخره دغه خوښي څه ډول خوښي ده؟

دده په فکر د ښکلاييز نقاد فريضه هم ده، چې هغه د ادبي اثر هغه خواوې راڅرګندې کړي، چې د خپل حسن پر بنسټ د خوند موجبات جوړوي. په دې ترڅ کې به ده د ځينو ښکلاييزو اغېزمنيو د ماخذونو وضاحت کاوه او ورسره به يې پر دې خبره هم رڼا اچوله چې دغه اغېزمني څنګه رامنځته کېږي.؟

په اوسنۍ زمانه کې د ايټالوي فيلسوف (کروچي) افکارو هم پر ښکلاييز نقد ژور اغېز پرې ايښی دی. هغه په ښکلا پوهنه کې د (Expressionism) له بنسټګرو څخه دی. دی په ځينو برخو کې (والترپيټر) او (اسکروو ايلډ) ته نږدې دی. د مثال په ډول (کروچه) هم د هر ډول موخې او خارجي حقيقت ليکنې مخالف دی. دی له ادب

(c) ketabton.com: The Digital Library

ثخه له ښکلا له پرته د بلې هرې افادې د اوچتولو مخالف دی. (کروچه) د ادبي پنځونو د ښکلا ييزو کيفيتونو پر سم ابلاغ باندې ټينګار کوي. په نقد کې تجزيه، تحليل او عقلي جواز ضروري او مهم نه ګڼي، دده په فکر په يوه هنري اثر کې د حسن د بشپړ ابلاغ قوت په خپله يو ضرورت دی، نو پر همدې اساس په هنري اثر کې د اخلاقو، مقصد او منطقي صداقت تلاش بې ګټې کار دی، ځکه چې تخليق ځانته د ښکلا خپل جهان دی. د تخليق د ښکلا په دې جهان کې د عقل نه، بلکې د وجدان سکه چلېږي. هغه، تجزيه او تحليل د نقد لپاره نا ضروري شيز ګڼي، دده په فکر مانا، صور، مواد، اډانه او اسلوب دا ګرده عناصر په يو ناوېشلي لوړوالي کې د ښکلا د ابلاغ سبب ګرځي، له وجدان ثخه مرسته غواړي او له هغه ثخه ګټه اوچتوي، چې په علمي طريقو سره ددې چارو تحليل ممکن نه دی.

د (کروچه) په فکر تخليق تر ثلورو مرحلو وروسته بشپړېږي.

۱- تر ټولو دمخه پنځوونکی اغېزمن کېږي.

۲- تر دې وروسته د خپل تخيل او ښکلا ييز ذوق په مرسته په يو نوي ډول د خپل ذهن او وجدان له امتزاج ثخه کار اخلي، چې دی ورته (Expression) وايي.

۳- له دغه وجداني ترکيب او امتزاج ثخه پنځوونکی ښکلا ييز خوند اخلي (په دې خوند کې دده د اثر لوستونکی هم شريک دی).

(c) ketabton.com: The Digital Library

۴- تر دې وروسته د غه ټولې اغېزمنې او د هغوی ښکلا ییز ترتیب، د وینا، رنګ، اواز او اهنګ په ښه نورو ته د رسېدلو جوګه کېږي. (ډاکټر زرینکوب) بیا د ښکلا ییزې کره کتنې په باب وایي((دا هغه کره کتنه ده چې په یوه اثر کې د هغې له خاصې محتوا پرته د هنر ښکلا ییز جوهر څېړي. د دې ډول کره کتنې اساس او ریښه کولای شو په اروپا کې د (کالیریج) او په امریکا کې د (ادګارالن پوه) په نظریاتو کې ومومو. (الن پوه) هنر ته د ښکلا پېژندنې له لید لوري ګوري او په هنر کې د اخلاقو عنصر پردی ګڼي، د ده په نظر هنرمند ته چې کوم شی اهمیت لري دا نه دی چې کومه خاصه نظریه بیان کړي او کوم فکر څرګند کړي، بلکې هغه ته دا مهمه ده چې پر لوستونکي یو واحد او ټولیز تاثیر پرېباسي. د ده په نظر ادبي اثار هغه ودانۍ ده چې یو معمار یې جوړوي، خو کوم څه چې په دې کې ارزښت او اهمیت لري، د هغې انډول او هماهنګي ده.

په فرانسه کې د (پارناس) (هنر د هنر لپاره) ادبي ښوونځي هم په یوه ډول د همدغې کره کتنې بیان توجیه کوي. که څه هم (هنر د هنر لپاره) تعبیر د لومړي ځل لپاره (ویکتور هوګو) اعلان کړ، خو وروسته بیا (تئوفیل ګویته) د هغه پر توجیه او دودونې لاس پورې کړ. هغه د هنر په باب وایي: ((د هنر ګټه څه شی دی؟ ښکلیتوب، ایا همدا کافي نه ده؟ لکه ګلونه، عطرونه، الوتونکي او نور هغه شیان چې بشر نه شي کولای له خپلې لېوالتیا سره سم یې تغیر او ضایع

(c) ketabton.com: The Digital Library

کړي. په ټولیز ډول هر هغه څه چې ګټور شي، نور نه شي کولای ښکلي او سي، ځکه چې ورځني ژوند ته داخلېږي.))

۶-حکمي کره کتنه:

دا کره کتنه د یو لړ داسې اصولو او معیارونو له مخې کېږي، چې د مخه وضع شوي. کره کتونکی د نقد پر وخت پخواني ټاکلي معیارونه مخې ته ږدي او د هغو په رڼا کې د ادبي اثر په هکله حتمي فیصله ورکوي. ادبپوهان په دې کره کتنه کې یوه لویه نیمګړتیا دا ګڼي، چې د کره کتنې دا روش له هغو ادیبانو سره زیاتی دی، چې په ادب کې ارتقا او بدلون ته قایل دي. په لنډه وینا ویلی شو چې د کره کتنې دا لاره په ادب کې د نویو لارو چارو د رامنځته کېدو پر وړاندې لوی خنډ دی.

۷-اروا پوهنیزه کره کتنه:

د اروا پوهنیز یا اروایي کره کتنې ښوونځی او ډول ډېر زوړ نه دی، څنګه چې په ډېره لږه موده کې اروا پوهنیزو تحلیلونو د انساني فکر لوری بدل کړ او د مذهب، معاشرې، اخلاقو او ښکلا په اصولو او طریقو کې یې د یو نوي انقلاب هنګامه توده کړه، د غسې اروا ییز نقد هم د ادبي او تخلیقي نظریو په پوړیو کې اساسي بدلونونه راوستل، وینا او پیغام د بېلابېلو تجربو لپاره د تهیج د برابرولو سبب شو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د اروايي کره کتنې اساس د (فروید) په نظرياتو کې نغښتی دی، د وروستيو اروا پوهانو نظرياتو ورته ژوروالی وباښه او حتی نن د ایرا پروګوف (Ira progoff Depth psycoloty) په بڼه اروا پوهنې او د هغې تر څنګ اروايي نقد زياته پراختیا موندلې ده. د اروايي نقد تر نقادانه مطالعې دمخه پر دې خبره پوهېدل په کار دي، چې نن په ادبیاتو کې د اروا پوهنیزو مباحثو مقبولیت او یا په نقد کې د اروا پوهنې د اصطلاحاتو د عام منښت دا مطلب نه دی، چې د کره کتنې له دغه ښوونځي څخه ړومبی هېڅکله کوم نقاد له اروا پوهنې څخه کومه ګټه نه ده پورته کړې او نه له دې دا پوهېدل پکار دي، چې یوازې د (فروید) او (ایدلر) او (رژنګ) غوندې د لویو مفکرینو تعلیماتو په ادبي کره کتنه کې اروايي مسایل راداخل کړل او له دغو مسایلو څخه یې ګټه واخیسته. څنګه چې روحیات د انساني ذهن او دده د چلند او کړو وړو د تفهیم نوم دی، نو دا ښکاره خبره ده، چې له اروا پوهانو څخه دمخه هم ځینو خلکو او ایجاد ګرانو له دغسې ذهني کیفیتونو سره لېوالتیا لرله. همدا وجه ده چې له اوسنۍ اروا پوهنې او د اروا پوهنې له اصطلاحاتو څخه ناخبره پخوانیو نقادانو، ځینې داسې اروايي څرګندونې کړې وې، چې په هغو کې اروا پوهيز بصیرت ځلا موندلې وه، لکه: (ډیوډ ډیشز) (David Daisches) چې دی اروايي پوهه ان تر افلاطونه پورې رسوي. دده په فکر افلاطون چې په (Ion) که د ادبي تخلیق د

(c) ketabton.com: The Digital Library

عمل پېچلتیا وې په کوم ډول څرګندې کړې وي، هغه په نفسیاتي طریقې پورې اړه لري.

همدارنګه ایټالوي نقاد لان جینس (Lon Ginus) په خپل کتابګوټي (On the subline) کې د خپلې ادبي نظریې د څرګندولو په ترڅ کې ځینې داسې افکار څرګند کړي، چې هغه موږ د اروايي نقد تر عنوان لاندې راوړی شو. (ډاکټر زرینکوب) د اروا پوهنیزې کره کتنې په باب وايي: ((په دې ډول کره کتنه کې کره کتونکی هڅه کوي چې د شاعر او لیکوال باطني او رواني احوال درک او بیان کړي او د هغه استعداد، ځواک او هنري ذوق وسنجوي، د هغه د عواطفو او تخیلاتو ځواک وټاکي او له دې لارې هغه تاثیرات چې د چاپېریال، دودونو او ټولنې له خوا ددې جریان پر ټوکېدو وارد ېږي، مطالعه کړي. ځکه نو کره کتونکي، د ادبي اثارو د پوهېدنې لپاره اروا پوهنیزو ارزښتونو ته پاملرنه مهمه ګڼي او د کره کتنې د نورو ډولونو او برخو دخولي دروازه یې ګڼي، په حقیقت کې شعر او ادب د شاعر او لیکوال اروا پوهنه ګڼي.

د انسان د روح د لیدلورو څېړنه له ډېر پخوا څخه د یونان په ډراماتیک شعر کې موجوده وه، وروسته بیا په اروپا کې د (راسین)، (شکسپیر)، (ایبسن)، (متیرلینګ) او (داستایوفسکي) په شان اشخاصو دې پلټنې ته دوام ورکړ او دې سره یو نوی فکري فلسفي بهیر، ددې سبب شو چې ادبیات د

(c) ketabton.com: The Digital Library

اروا پوهنې له نظره وڅېړي او دا د (فروید) (یونګ) او (ادلر) د نظریاتو تاثیر و.

د (فروید) په نظر: د انسان روان د مرګ او ژوند د غریزې ترمنځ کشمکش دی. د انسان ارامي د هغه ژوند د غریزې بریالیتوب او د نارامۍ هغه یې د مرګ د غریزې بریالیتوب دی.](۱۸: ۲۱-۴۱).

له لوړو عمومیاتو نه چې ورتېر شو اروایي نقد په عمومي ډول د اثر جاج داسې اخلي:

ـ د ایجادګر د شخصیت د نفسي اساس پیدا کول او بیا د هغه په رڼا کې د تخلیقي شخصیت مطالعه.

ـ د اروا پوهنیزو اصولو په شیاق او سباق کې د مخصوصو تخلیقي پلټنو تشریح او توضیح او بیا د هغه د ادبي مرتبې ټاکنه.

د اروایي نقد د عمل د دایرې له دې ټکو څخه څرګند ېږي، چې اروایي کره کتونکي پر یوه وخت د تخلیقي عمل او ایجادګر له مطالعې څخه یوې نتیجې ته درسېږو کوښښ کوي. تخلیقي عمل د ایجاد په ډګر کې د ځینو داسې مخصوصو تعبیراتو سبب ګرځي، چې دده د شخصیت لپاره د ځینو اروا پوهنیزو ګټو باعث کېږي او هغه د یوه له مطالعې سره، د بل مطالعه لازمي ګڼي. که اروایي کره کتونکی یوازې په ایجادګر پورې ځان محدود کړي، نو دا به د روحي معالج د کار خبره وي او که دده برعکس دی په تخلیقاتو کې

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ارواييي مسايلو لټون وکړي، نو دا به بيا د غشي ويشتونکي خبره شي. له ارواييي نقد څخه د مخه تاريخي نقد او ټولنيز نقد هم د ايجادګر د شخصيت او د څلند د محرکاتو د پېچلتياوو پر پوهېدنه ټينګار کوي، خو په ارواييي نقد کې دې چارې ته زيات ارزښت ورکول کېږي.

د (فرويد) د لاشعور نظريه او د هغې پر نتايجو بنا د ارواييي تحليل نظريه اوس هم متنازع فيه حيثيت لري، خو دلته زموږ د دې نظريې له ښه والي او يا بدوالي سره کوم کار نه شته دلته يوازې دومره ويل کافي دي چې ارواييي تحليل، ارواپوهنې ته يوه نوې پراختيا ورکړه او ژوروالى يې ور وبابښه، لکه څنګه چې د ژوند او هنر د نورو څانګو په څېر يې ادبي نقد هم له اغېزمنتيا څخه په امان کې نه پاتې کېږي. (فرويد) د نفسي تحليل نظريه د عصبي ناروغانو د شفا لپاره وړاندې کړې وه. اما تر ده وروسته د ده شاګردانو او مقلدينو زياتې څېړنې وکړې او د ارواييي مسايلو د اهميت په باب يې مواد راټول کړل. د دې نظريې ځلېدلو پراخ حيثيت غوره کړ. که څه هم (فرويد) نه ادبي نقاد و او نه ده د خپلو نظرياتو په رڼا کې د ادبي نقد طريقې تدوين کړي دي. خو هغه (داستايوفسکي) او نورو، چې پر دې موضوع يې مقالې وليکلې او د (موناليزا) پر خالق (ليو ناردو) يې هم مفصله مقاله وليکله. اما د دغو ليکنو لومړنى

(c) ketabton.com: The Digital Library

مقصد د ادبي مباحثو تفهیم نه و، بلکې د جنس او د هغه د کارونو دتنوع د څرګندتیا لپاره د شواهدو تولول وو.

تر (فروید) وروسته د ده شاګردانو او له اروا پوهنې سره د ژورې لېوالتیا لرونکو کره کتونکو په پرله پسې او بېلېلي ډول د ادبي شننو او د لیکوالو د حالاتو د څېړنې لپاره د اروايي تحلیل څراغ روښ کړ. په دې لړ کې د (فروید) د شاګرد او د هغه د مشهور سوانح لیکونکی (دکتر ارنست جونز) ځانګړې یادونه په کار ده. دی په خپل کتاب (Hamlet and Oedipus) کې د (شکسپیر) (هملت) له اروايي پلوه تحلیلوي، پر (۱۸۵۹ع) کال دکتر، جي، سي، بکنل (Dr.J.C. Bucknil) په خپل کتاب (Psy chloty of Shakespeare) کې تر (دکتر ارنست جونز) څخه وړاندې دا خبره کړې وه، چې د (هملت) انتقادي مطالعه د اروا پوهنې له لارې پکار ده، ده خپله د (هملت) اروايي مطالعه وړاندې کړه.

په دې لړۍ کې د (فروید) یو بل شاګرد داکتر هنس ساش (Dr. Hans sachs) نوم هم اخیستلای شو. ده د (شکسپیر) یوه بله ډرامه (Measure for measure) د اروا پوهنې د اصولو له مخې مطاله کړه. د ده کتاب (Crative unconscious) ډېر مشهور دی. ده د ځینو ځانګړو ادبي اثارو له مطالعې سره سره د ادبیاتو اروايي تحلیل هم وکړ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ادبي اثارو له روايي تشريح سره سره د روايي نقد بله مهمه فريضه د ليکوال يا شاعر د روايي جوړښت ټاکنه او بيا د هغه په رڼا کې د هغه د تخليقي اثارو شننه او کتنه ده. ځينې وختونه د غسې شننې او کتنې يوازې په تخليقي اثارو پورې محدودې پاتېږي، ځينې وختونو کې د دې خبرې لټون کېدی شي دا په ډاګه کړي چې د غه تخليقات تر کومه حده پورې د ليکوال د روايي جوړښت او له دغه جوړښت څخه د رازېږېدلو پېچلتياوو زېږنده دي.

د روايي جوړښت د پيدا کولو لپاره له لاندې طريقو څخه کار اخيستلای شو:

۱- د ادبي ايجادياتو له تجزيې څخه د داسې طريقو را ايستنه چې د هغو په مرسته د ايجادګر پر نفسي وارداتو هم رڼا واچوي. د دې مقصد لپاره خو په کار دي، چې د ده ټول ايجادي اثار وکتل شي او وشنل شي. که نه وي دا سې تخليقات خو دې ضرور مخې ته پراته وي، چې مهم او د استازو تحقيقاتي اثارو د ارزښت له لرلو سره سره د روايي اهميت لرونکی هم وي.

۲- د ايجادګر (ليکوال) د ژوند له خارجي واقعاتو سره سره شخصي خطوطو، ورځپاڼو، د ځان ليکلو سوانحو، اعترافاتو ،تذکرو او نورو د غسې اثارو په مرسته د ليکوال د شخصيت او د ده تخليقي ذهنيت د جوړوونکو عواملو له ټاکنې څخه دې د ده د ژوند د مهمو روايي حوادثو پته ولګوي او بيا دې د هغو په رڼا کې د ده د

(c) ketabton.com: The Digital Library

ایجادیاتو عمومي شننه وکړي او یا دې ځانګړي ادبي اثار تر څېړنې لاندې ونیسي. دا طریقه ډېره ګټوره او د مخنۍ طریقې په پرتله څو ځله زیاته سمه او خوندي ده او زیاتې اروايي څېړنې ددې طریقې په وسیله ترسره کېدی شي. کله چې (هربرت رید) پر (بربایرن) باندې د خپلې مقالې پر لیکنه پیل وکړ، نو ده نه یوازې خپل نقادانه مسلک څرګند کړ، بلکې د اروايي څېړنې اهمیت یې هم ددې طریقې په کالب کې په ډاګه کړ، د ده په وینا: ((د بایرن د ژوند او هنر د نوي طرز د شننې لپاره یوازې همدا یوه طریقه کېدی شي، د استناد وړ وي او هغه دا چې د دده ټولو منظومو، لیکونو او د ژوند له نورو شخصي کیفیتونو څخه موږ په بشپړه ډول ځان خبر کړو.))

۳- د لوړو یادو شویو دوو طریقو له یو ځای کولو څخه کولای شو، دریمه طریقه هم وضع کړو، یانې دا چې د ایجادګر د ژوند حالات او دده د پنځونې څنګ په څنګ سره کېښودل شي، بیا د هغو کتنه او شننه وشي او بیا دې ځانګړې ایجادي اثار د ژوند د ځانګړو حوادثو د اروايي پېښو او حالاتو تابع شي، نو دا طریقه به هغه وخت زیاته ګټوره او سودمنه واقع او په زړه پورې پایله به ترې ترلاسه شي.

د (داستایوفسکی) ژوند په ځانګړي ډول یو ښه داستان دی او دده ځینې ناولونه لکه: (The Gambler, the House of the dead) او (The idiot) او نور دده د ژوند د بېلابېلو دورو ښکارندوی دي. ده

(c) ketabton.com: The Digital Library

څو کاله په (سایبریا) کې تېر کړي دي. د ده لومړی ناول د ده د ژوند د دې دورې په باره کې دی. د غسې (منشي پریم چند) هم درواخله. دا طریقه په زړه پورې خو ده، لیکن یوازې د دې طریقې جواز لیوالتیا نه پیدا کوي، بلکې دا د کره کتونکي وظیفه ده چې خپلو لوستونکو ته داسې شواهد پیدا کړي، چې د هغو په رڼا کې د تخلیق ځینې نوي څنګونه راڅرګند کړي او پر هرې ځانګړتیا یې له یوې نوې زاویې رڼا واچوي او یا د تخلیقي محرک له تاکنې څخه، د تخلیق پس منظر روښانه کړي او بیا یې ارزښت او بها وټاکي. د دغسې مقاصدو تر بشپړونې وروسته، بیا نو د دې طریقې کارول جواز لري.

د اروا پوهانو لپاره د ټولو اساطیري فرضیو یا پخوانیو مفکورو تائید ضرور نه دي، خو اروا پوهانو پر شاعرانه لېونتوب ډېر غور کړی او هغه یې تائید کړی هم دی. اروایي حالات او پېښې پخوا هم پېښېدلې او اوس هم پېښېږي، د افهام او تفهیم لپاره تو پیر یوازې له ژبې او اصطلاحاتو څخه پیدا کېږي. په دې ترڅ کې د (رژنګ) خبرې د اوربدو دي: ((د هنرمند رباني لېونتوب تر خطرناکه حده پورې د ناروغتیا له حالاتو سره اړه لري، تر یوې زمانې په اروایي نقد کې د دې نظریې سکه چلېدله، خو تر ژورو څېړنو وروسته د دې نظریې پر خلاف د احتجاج اواز لوړ شو، دا طلسم باطل شو او په مخالفتونو کې یې (لایلي ترننګ) د ځانګړې اهمیت لرونکی دی، هغه په خپل مضمون (Art and neurosis) کې چې ډېر مشهور دی

(c) ketabton.com: The Digital Library

وویل :((موږ ته ددې حقیقت یاد ساتل په کار دي، چې ادیب د خپل کار د ځانګړتیاوو له مخې له یو ډول نه یو ډول فانتیزي سره په ارتباط درلودلو مجبور دی. دده کار دادی چې که دی د خپل لاشعور اظهارول وغواړي، د وسایلو رنګارنګي دده د لاشعور د جامو د بدلولو زیار باسي، خو د جامو دغه بدلون ځان پښول نه دي، بلکې حقیقت دادی چې که چېرې یو ادیب د خپلو تخلیقاتو له خپل ذات او باطن څخه د ځان پاللو کولو کوښښ وکړي یو څه زیات دده شعور په څرګند ډول مخې ته راځي.))

د ادبي تیورۍ مولفینو، (رنه ویلیک) او نورو هم په دې باب ځینې ښې خبرې کړې دي. د دوی د فکر بنیادي پوښتنه دا ده، چې ایا عصبي خلل د ادیب لپاره د موضوع د تخلیق یا محرک سبب ګرځي؟ د دوی په عقیده عصبي خلل د تخلیق موجب ګڼل یوه غلطه نظریه ده او له سرې څخه لاره ورکوي، خو په انتقالي ډول کېدی شي یو ادیب پر عصبي خلل مبتلا وي، مګر د عصبي خلل هر مبتلا نا روغ ادبي ایجاد ګر نه شي کېدی.

۸-متني کره کتنه:

متني کره کتنه لوستونکی د متن له رموزو، ماناګانو او قرینو سره اشنا کوي او د یوه اثر د صحت او سقم په باره کې ژوره څېړنه کوي. د متني کره کتنې هدف دادی چې د مختلفو نسخو له مخې د یوه اثر

(c) ketabton.com: The Digital Library

اصلي متن احیا کړي. د نولسمې پېړۍ تر نیمایي پورې د متني کره کتنې عمده هدف دا و چې تر ټولو ښه نسخه لاس ته راوړي. خو اکثرو کره کتونکو د دې هدف د تحقق لپاره کوم منلی مېتود نه درلود. (کارلپخین) پر (۱۸۳۲م) کال یو نوی تخنیک رامنځته کړ چې په هغه کې دوی مرحلې په نظر کې نیول شوې دي: بیا کتنه او سمونه. په بیا کتنه (recension) کې ټولې هغه نسخې پلټل کېږي چې احتمالاً له لرغونو نسخو سره اړه لري او د یوې مشکلې پروسې په ترڅ کې هر ډول جزییات په نظر کې نیول کېږي. په دویمه مرحله کې د ټولو نسخو له پرتلنې څخه اصلي نسخې ته ډېره ورته نسخه ترتیبېږي چې دې مرحلې ته سمونې (emendation) ویل کېږي.

۹-مارکسستي کره کتنه:

مارکسستي نقد هم د تاریخي او ټولنیز نقد په څېر له ټولنې او معاشرې سره تړلو عواملو ته اهمیت ورکوي او دا ښیي چې ټولنه او معاشره ادیان او ادبیات څنګه متاثره کوي. په لومړي نظر د ټولنیز نقد او مارکسستي نقد ترمنځ کوم توپیر نه محسوسېږي. د کره کتنې دواړه ښوونځي له انساني معاشرې څخه بحث کوي، خو دا یو شانوالی سطحي دی او دا ځکه چې ټولنیز او تاریخي نقد له معاشرې ټولنې سره لېوالتیا لري، خو د ټولنې او معاشرې له جوړوونکو او اساسي عناصرو او محرکاتو سره کوم تعلق نه ساتي. د کره کتنې دواړه ښوونځي یا ډولونه انساني معاشره، لکه څنګه

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې ده هسې مني. خو کله چې مارکسستي نقاد دغه مسایل تر کتنې لاندې نیسي، د کومو پر بنسټ چې معاشره جوړه شوې ده، نو د هغو محرکات شني او تجزیه کوي یې. د کره کتنې له نورو ښوونځیو ځخه د مارکسستي نقد د بېلتون یوه اساسي وجه داده، چې ددغه نقد پیل خاص د ادبي مقاصدو لپاره نه و او دا نقد تر یوې اندازې پورې له اروايي نقد سره نږدې والی لري، دا دواړه ښوونځي د ادبي نظریاتو او نقادانه غورځنګونو زېږندوی نه دي او دا دواړه د ځانګړو علومو ضمني زېږنده دي.

د مادي ایجادیاتو په رڼا کې چې څوک د ادب مطالعه کوي، نو هغوی ایجاد د تفریح څیز نه بولي، بلکې وایي چې تخلیق، د فرد او ټولنې د همېشني ارتباط او طبقاتي مبارزې ترجماني کوي. په اشتراکیت کې شعور، فکر او تخیل هم د مادي حقیقتونو او اقتصادي عواملو تابع وي، پر همدې اساس په دې سیستم کې مادې او د هغې مظاهرو ته اساسي اهمیت ورکول کېږي؛ حال دا چې خیال او شعور ته ثانوي. په مارکسیستي نقد کې د ادبیاتو د مطالعې لپاره له اجتماعي حالاتو، طبقاتي وېش او د تاریخ د مادي عواملو جایزه اخیستل تر حده زیات ضروري بربېښي او ددغو ټولو عواملو له سمې تجزیې پرته پر ادبیاتو سم تنقید نه شي کېدی. د نقد نور ښوونځي، لکه: ښکلاییز نقد، اروايي نقد او نور، لوړو یادو شویو عواملو ته ډېر زیات ارزښت نه ورکوي، اما مارکسستي

(c) ketabton.com: The Digital Library

نقد او د کره کتنې دا ډول نور ښوونځي بيا دا ډول فکر د ادبياتو لپاره نه يوازې ناموزون ، بلکې بې ګټې بولي چې له سره يې څخه لار ورکوي. څکه نو مارکسستي نقادان پر اروايي نقد او د نقد پر نورو ښوونځيو انتقادونه لري او د نقد دغسې نظريې د پانګوالي نظام مولود ګڼي. په مارکسستي نقد کې ادبيات د ژوند او ټولنې په مادي ارتقاء کې شريک بولي او وايي چې ددې ارتقا د بېلابېلو پوړيو انځور هم وړاندې کوي. د مارکسستي نقاد په ګروهه که چېرې ادب د ژوند پراخه او پېچلې مبارزه کې د عوامو ترجماني ونه کړي، نو له دغه ډول ادبياتو څخه کومه ګټه نه ده متصوره. لنډه دا چې په دې ډول نقد کې د ادب او ژوند مرکز مزدور انسان وي، لکه چې (مارکسسم ګور کي) ويلي دي: ((زموږ د ليکنو هيرو او قهرمان بايد مزدور وي، يا په بله وينا هغه زيار کښ انسان چې په زيار او زحمت ژوند کوي.)) د مارکسستي نقد له مخې (ادب د ادب لپاره) نظريه غلطه ده. دوی وايي دا داسې نظريه ده چې له خلکو لاره ورکوي او وايي چې دا ډول ادبي نظريات د عوامو په استثمار کې موثريت لري. ادب د ژوند لپاره پر همدې هدف من ادب چې دغه ډول نقد څومره زور اچوي، ښايي. تر دې دمخه د نقد يوه ښوونځي هم پرې دغه رنګه ټينګار نه وي کړي. د مارکسستي نقاد لپاره اساسي سوال دا دی چې اديب په طبقاتي کشمکش کې د کومې طبقې حمايت کوي؟ څنګه هغه د پربوتو ارزښتونو او مراتبو سندرې وايي

(c) ketabton.com: The Digital Library

او د مړه نظام بوللې بولي؟ او که په ژوند کې د ماديت صفت کوي؟ پاڅونوالو عوامو او زيار کښانو ته اوړه ورکوي او پرمخ درومي؟ که دی د زيار کښانو او خلکو دوست وي، نو دا سمه خبره ده او د ادبي تخليقاتو مقصد همدا دی او دا دی د مارکسستي ادبي نقد مقام او منزل.

۱۰- قانون جوړوونکې کره کتنه:

ددغه ډول نقد کار د عملي نظريو په بيان کې ددغسې اصولو وضع ده، چې هغو اصولو او قوانينو ته په پاملرنه شاعر ښه شعر ويلای شي او په دې ډول نقد کې د نقاد کار د خرابو شعرونو د خاميو ښوول او د ښو شعرونو د ويلو لپاره تر مشورې ورکولو پورې محدود برېږي. د سرفلپ سډني (Sir Philip Sidney) له استثنايي مثاله که تېر شو، په ټوله شپاړسمه پېړۍ کې او د اوه لسمې پېړۍ تر نيمايي پورې د انګرېزي نقد همدا شکل و. له دغه ډول نقد سره د لوستونکو لړه، خو د ليکوالو او شاعرانو ډېره لېوالتيا وه. په اوه لسمه پېړۍ کې جان ډرائيدن (John.Drydin) ددغه نقد او راتلونکي نوي نقد ترمنځ د يوې کړۍ حيثيت غوره کړ. ددغه نقد قوانين قوي، اصول يې ګران او تر کره کتنې لاندې اثر سخت ګيرۍ يې، نه يوازې د زغم وړ نه و، بلکې کله کله دغه روشونه د تخليقاتو لپاره ضرر رسوونکي هم وو، پر همدې اساس کله چې د دې کره

(c) ketabton.com: The Digital Library

کتنې زور مات شو، نو بيا د همېش لپاره د کره کتنې دا طريقه متروکه شوه.

۱۱- ټولنيزه کره کتنه:

د تاريخي نقد نظريه يې د نژاد، چاپېريال او د تخليق د شېبو پر درېو بنيادونو متکي ښوولې ده، دغه رنګه د ټولنيز يا د ځينو په اصطلاح اجتماعي نقد له دغو درېو عناصرو څخه يوازې د چاپېريال له عنصر سره سروکار لري او ماحول په ژور ډول تر کتنې او تجزيې لاندې نيسي. په دې نقد کې نقاد له چاپېريال سره تړلي بېلابېل عوامل له يوې محدبې هېنداري څخه مطالعه کوي. د ادبي اثارو د تخليق او د ايجادګر په تشکل کې د ټولو اجتماعي محرکاتو تلاش ته اساسي اهميت ورکوي، او دا کار ادبي نقد ته د اجتماعي عواملو د يوې څانګې حيثيت ورکوي.

تر ټولو د مخه د دې خبرې څرګندونه لازمه ايسي، چې په ټولنيز نقد کې ټولنه، چاپېريال او ټولنيزو عواملو غوندې اصطلاحات په خپله محدوده مانا نه استعمالېږي، بلکې ټولنه يوه لويه دايره ده، چې په هغې کې کلتوري عناصر او تمدني عوامل هم شامل دي. څنګه چې د ټولنې په تشکل کې کلتوري او تمدني محرکات اساسي حيثيت پيداکوي، نو د هغو ځانګړې مطالعه هم په خپل ذات کې مورږ ته په علم کې نوي څنګونه روښانه کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

که څه هم په یوه ټولنه کې ځینې انګېرنې، رواجونه او رسمونه یا هم کړکې، کړنې او نور په څرګنده ازاد، او خپلسري ښکاري، خو په حقیقت کې دا ټول یو له بله سره اړه لري او په شالید کې یې د پېړیو پېړیو لرې زمانو انساني شعور ځای لري. یوه عقیده په یوه ټولنه کې په اسانۍ سره ریښه ځغلوي او وده مومي او همدا عقیده بیا په یوه بله ټولنه کې د یو پردي نیالګي په ډول مړاوې کېږي. دا خبره ولې داسې ده؟ دې او دې ډول نورو پوښتنو ته د ځوابونو د برابرولو لپاره باید علم الانسان (بشر پوهنې) ته مخه شي. د انسان او د انسان په لاس د جوړ شوي تمدني او هم کلتوري تغیراتو مقایسه یې کتنه به کېږي او په دې ډول به د پخوانیو نا متمدنو ټولنو او اوسنیو معاشرو ترمنځ د فکري مسیرونو ورتوالی او توپیرونه څرګندېږي، په دې مانا چې پخوانی فکري څرنګوالی او اوسنی په کومو برخو کې سره یو شی او په کومو برخو کې سره توپیرونه لري. دغه ډول مسایل هم مورږ د بشر پوهنې په رڼا کې حلولای شو.

د ټولنیز کره کتونکي دوه مهمې دندې دي، یو دا ده چې تر ټولو د مخه باید له یوې خاصې ټولنې او معاشرې سره تړلي رجحانات تجزیه کړي او د یوې ځانګړې زمانې ذهني شالید باید وټاکي، په دې لړۍ کې باید د ټولنې له هرې هغې ځانګې څخه مرسته وغواړي، چې په یو نه یو ډول دده په مطالعاتو کې د نویو لیدلورو د راپیدا کېدو سبب ګرځي. د دغه ذهني شالید او د هغه د جوړوونکو

(c) ketabton.com: The Digital Library

تمدني عناصرو تجزیه ځکه اهمیت لري، چې کره کتونکی د همدغو په مرسته د ادبي پنځوونکي، ادبي تخلیقات مطالعه کوي.

د ادبي تاریخ د مطالعې په بهیر کې که موږ له ځینو استثنایي مثالونو تېر شو، نو راڅرګندېږي، چې په بېلابېلو زمانو کې د ځینو خاصو فکرونو او نظرونو ځراغ روښان شوی دی او د همدغسې فکرونو تر اغېزې لاندې یو خاص ډول ادبي اثار تخلیق شوي او همدا د ټولنیز نقد تر ټولو لویه ګټه ده، موږ د هغو په مرسته دا اندازه لګولای شو، چې په یوه خاصه زمانه کې څنګه او څه ډول د یوې زمانې ادبي ایجادګر د بلې زمانې له ادبي ایجادګر څخه څنګه او څه ډول بېلېدی او توپیرېدی شي؟

ددې مسلې یا سوال ځواب (هډسن) داسې ویلی دی:

په انګرېزي ادبیاتو کې د ناولونو د مطالعې لپاره له ټولنیز نقد څخه په خاص ډول ګټه پورته کېږي او ددې وجه داده چې په ناول یا لنډه کیسه کې لیکوال ژوند ته د هغه په ټولنیز مفهوم ګوري. کېدی شي د نظر څرنګوالی بالکل شخصي وي، ژوند ته هم له یو خاص لیدلوري څخه وګوري او لوستونکو ته یې هم له یوې مخصوص زاویې څخه وښیي، خو بیا هم دی کولای شي، چې د ټولنې بېلابېل تصویرونه وړاندې کړي، د همدې لپاره ټولنیز نقد په دې ساحه کې ډېر ګټور تمامېدی شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(ایډمنډ ولسن)، (چارلس ډکنز) او (کیپلنګ) د ټولنیز نقد پر اساس خپله مطالعه کړې ده. همدا ډول د (همفری هاوس) د کتاب ((ډکنز ورلډ)) نوم هم په دې لړۍ کې یادولای شو. که له ټولنیز نقد څخه د هر ډول ناول او لنډې کیسې په کره کتنه کې ګټه وانه خلو، نو د هغو ناولونو او افسانو په نقد کې خو باید ضرور ترې ګټه پورته شي، چې پر ټولنیزو مسایلو بحث کوي او که نقاد پر دغسې اثارو د بحث پر وخت له ټولنیزو عواملو سترګې پټې کړي، نو دا په خپله یو لار ورکی عمل دی. دلته د یوې بلې خبرې یادونه هم ضرور او د دغسې اثارو د نقاد لپاره لازمي ده، هغه داده چې نقاد باید د هماغې ټولنې پر خصوصیاتو او ټولنیز ژوندانه پوه وي. که چېرې نقاد ته په خپله د ټولنې په باب څه نه وي معلوم، نو دی به څنګه حقیقت راوسپړي او پر حقیقت به پوه شي؟

له لوړو مثالونو څخه ښايي ځینو کسانو ته دا فکر پیدا شي، چې ټولنیز نقد به یوازې د کسییز ادب لپاره لارښودی ارزښت ولري، خو خبره داسې نه ده، شعري تخلیقات هم موږ د دغه ډول نقد په مرسته کتلای او شنلای شو.

په دې کره کتنه کې د ټولنې او ادبیاتو ارتباط څېړل کېږي، پر ادبیاتو د ټولنې او پر ټولنې د ادبیاتو اغېزې شنل کېږي. ټولنیزه کره کتنه تل ادبیات د ټولنې او ټولنیز چاپېریال محصول ګڼي. ځکه نو وروستیو کره کتونکو هڅه کړې چې په ادبیاتو کې هر ډول تحول

(c) ketabton.com: The Digital Library

او بدلون یوازې په ټولنه کې د ټولنیزو بدلونو له لیدلوري بیان کړي. د دوی په نظر که شعر د شاعر د زړه د عواطفو ترجمان او ژبه ده، خو کوم څه چې دا عواطف یې راټوکولي هغه د ژوند له چاپېریال، زمان او مکان پرته بل څه نه دي. ځکه نو د شخص د عواطفو او احوال د دقیق درک لپاره د ټولنیزو حوادثو د علومو له پیداکولو پرته بله لار نه شته.

نامتو فرانسوي کره کتونکی (هیپولیت تن) په دې نظر دی، چې ادبیات د ((زمان)) ((ټولنیز چاپېریال)) او ((نژاد)) محصول دي. دده په نظر ټولنیز حوادث او احوال د دغو درېو پورتنیو عواملو نتیجه ده.

۱۲- رومانتیکه کره کتنه:

رومانتیک نقد د روماني ادبي غورځنګ محصول دی، پر همدې اساس که چېرې موږ رومانتیت یا روماني ادبي غورځنګ په پام کې ونه نیسو، نو بیا موږ د رومانتیک نقد کتنه او مطالعه نه شو کولای. د رومانتسیزم له پرمختیا سره سم رومانتیکې کره کتنې هم پرمختیا وموندله او د هغه له زوال سره دې ډول نقد هم زوال وموند؛ اوس نه روماني ادبي غورځنګ ژوندی دی او نه رومانتیک نقد تر سترګو کېږي، خو رومان، روماني فکر، رومانیت، روماني احساس، روماني طرز، روماني فکر او نور داسې الفاظ او

(c) ketabton.com: The Digital Library

اصطلاحات نن هم استعمالېږي، خو په زړه پورې خبره یې داده چې له استعمال سره سره یې په مفهوم کې کوم قاطعیت نه شو پیدا کولای، په ډېرو حالتونو کې دا مفهوم د غوټې د خلاصونې پرځای تر زیاته حده انجړبنجړ او پېچلې بهیر پیدا کوي. په رومانیت او له هغه سره په اړوندو مباحثو کې رومان د کیلي حیثیت لري، د رومانیت د ځرګندونې لپاره په عام ډول له کلاسیکیت سره د هغه موازنه کېدی شي، خو په دې ترخ کې دا خیال ساتل په کار دي، چې د رومانیت برعکس کلاسیکیت د کوم ادبي غورځنګ نوم نه دی او دا یوازې د ښکلو هنرونو او ادبي تخلیقاتو د ازمېښت لپاره د یوه ځانګړي فکري ډول نوم دی. په غالب ګومان تر ټولو دمخه (ګویته) پر رومانیت باندې د کلاسیکیت پر مفهوم بحث پیل کړی و، د هغه په قول ((رومانیت ناروغي ده او کلاسیکیت روغتیا)). د مقایسوي بحث دغه طریقه د منلو وړ ده او راتلونکی نقادان بالعموم د کلاسیکیت او رومانیت موازنه کوي او پر دې هم باید پوه شو چې څه شی چې کلاسیکیت دی، هغه رومانیت نه دی، په بله وینا که موږ کلاسیکیت مثبت فرض کړو، نو د نفې په حالت کې یې د رومانیت خصوصیات راڅرګندېږي.

کله چې (شال دال) د کلاسیزم برعکس رومانیت د زمان غوښتنه او د وخت اواز ومانه، نو یې کلاسیزم ته یو عمومي حیثیت ورکړ. د همدې نظریې پر اساس ټولې اساسي ادبي پنځونې لومړی روماني

(c) ketabton.com: The Digital Library

دی او بیا تـر عـامې مننـې وروسـته کلاسیکه بڼـه غـوره کـوي. (ویکتورهوګو) د (کراسول) په سریزه کې رومانیت پـه ادبیـاتو کې له ازادۍ خوښوونکو رجحاناتو سره مرادف بالـه.

اوس دلتـه پوښـتنه پیـدا کېږي چـې د کلاسـیزم د پـردې تـر شـا رومانیت په څه ډول موجود دی؟ ددې خبرې ځواب د رومانیت له دې تعریف څخه، چې (هر برت رید) وړاندې کړی دی، ترلاسه کېږي. دده په فکر ((د رومانیت اصول په دې تصور کې نغښتي دي، چې هغه ته د تخیـل (رغانـده قـوت) وویـل شـي او دا هغـه ځـواک دی، چـې دوه عنصر سره یوځای کوي او یوه نوې جامه ور اغوندي. له ډول ډول عناصرو څخه رازېږېدلی دغه وحدت یا سکښت تـه هنري اثـر ویلـی شو.))

په بله وینا همدا رغانده قوت دی، چې پـه هـره دوره کـې جـاري وي او د رومانیت د تشکل سامان راټولوي او زمینه ورته برابروي.

دا هغه اساسي مباحث دي چې د روماني غورځنګ او رومـاني نقـد د تفهیم لپاره د یو تناظر حیثیت اختیاروي.

د رومانیـت د غورځنـګ تـر مطـالعې وړانـدې ذهـن تـه ددې خبـرې سپارل په کار دي چې تر ډېرو وختونو پـورې انګرېزي، فرانسـوي او جرمني ادبیـات، یونـاني او لاتیني تخلیقات د نقد د اصولو پـه رڼـا

(c) ketabton.com: The Digital Library

کې ګام په ګام پرمخ درومي، چې نتیجه یې د انفرادي فکر په مرګ کې ځان ښکاره کوي.

په انګلستان کې (ډرایډن) او په جرمني کې (ویلک مین) تر ټولو دمخه د یوناني اصولو او ضوابطو د زنځیرونو دما تولو زیار ویوسته او پر دې خبره یې ټینګار کاوه، چې موږ د خپل عصر ازاد ترجمانان یو. په انګلستان کې تر (ورډزورتهـ) پخوا (ولیم بلیک) لومړی شاعر و، چې انګرېزي شاعري یې له یوناني اثراتو څخه وژغورله او پر دې خبره یې ټینګار کاوه چې: ((موږ ته په خپلو ادبیاتو کې د رومن یا یوناني مثالونو څه ضرورت نه شته، موږ ته یوازې له خپل تخیلي قوت څخه، چې زموږ له روماني قوت سره تړلی دی، د پلوی ضرورت دی.))

(بلیک) شاعري یو الهامي ثیز بالـه او تر دې حده ازادي خوښوونکی و، چې له پخوانیو عروضو څخه یې د ځان ژغورلو هڅه کوله، (بلیک) د تخیل قوت ته قایل و او شاعری یې یو الهامي ثیز ګڼله او د دې مفهوم د بیان لپاره یې د نویو قالبونو پر لټون ټینګار کاوه، نو پر همدې اساس نقادان د رومانیت اثرات د همده له لیکنو څخه پیلوي.

په جرمني کې (لسینګ) (LeSSing) ډېر مهم نقاد و، د هنري کارونو او ادبیاتو د مطالعې په ترځ کې یې په هنري اثر کې پر ښایست او د هغه د اغېزمنې پر ځانګړنو زیات ټینګار کاوه. پر دې

(c) ketabton.com: The Digital Library

سربېره (ګويټه) او ځينو نورو فيلسوفانو ويل چې ((د علم د حصول لپاره رومانيت يوه ذريعه ده، لکه څنګه چې جذبات، احساسات او مسرت تر مناسب او موزون حالت لاندې زموږ لپاره د خير ښېګنې سبب ګرځي او له همدغه حالت څخه موږ د پوهې او محبت د حصول په لاره کې ممکنه مرسته ترلاسه کولای شو.))

لنډه دا چې مسرت، حسن او جذبات د رومانيت اساس جوړوي، (ورډزوتهـ) په خپله سريزه کې ځينې داسې سوالونه هم رامنځته کړي چې تر هغه وخته پورې جدي توجه نه وه ورته شوې، لکه: شاعر څوک دی؟ شاعر له کومو تخليقي عمليو څخه تېرېږي او په کوم ډول ذهني حالت کې هغه تخليق ته لېوالتيا پيداکوي؟ دا داسې سوالونه دي، چې په اروا پوهنيز نقد کې اساسي حيثيت پيداکوي. (ورډزورتهـ) په شاعرۍ کې ژبې ته په خاص اهميت قايل دی او دی زيار باسي چې له ادبي تخليق سره تړلي جذبات، احساسات او د هغو د اظهار لپاره د کوټلې ژبې خپل منځي روابط ځرګند کړي. څنګه چې هغه د فطرت او ادبي ايجادګر هماهنګي خوښوله، نو د همدې لپاره هغه د فطرت په څېر د سمې، ساده او له تصنع څخه د پاکې ژبې تلقين کاوه.

د (کولرج) په فکر د يو نظم لومړنی او اساسي مقصد يوازې د صداقت ترجماني نه ده، نظم بايد خوښي هم وبښي، دی وايي، که څه هم شاعري بايد په مجموعي ډول د خوشالۍ ښښلو ترڅنګ

(c) ketabton.com: The Digital Library

صداقت هم ابلاغ کړي، خو د نظم لپاره د خوښۍ ښښل لومړنی شرط دی. یو نظم چې څومره د خوښۍ په انتقال کې بریالی وي، هومره خپل نظمي حیثیت هم لرلای شي او ښه نظم هغه دی، چې لوستونکي ته د خوښۍ اسباب برابر کړي. ددې کار لپاره شاعر ته ښايي، چې د ژبې خواته هم زیاته پاملرنه وکړي، ځکه چې د موزونو او مناسبو الفاظو د استعمال له لارې د خوښۍ د انتقال په لاره کې بریالی کېدی شي، په دې برخه کې د ده دا لاندې وینا د غور وړ ده:

((د ډېر ښو الفاظو استعمال نثر دی، خو کله چې ډېر ښه الفاظ په ((ډېر ښه هنري ډول استعمال شي، نو هغه بیا شعر شي.)) د همدې لپاره ده د شاعرۍ لپاره معیار وضع کړ او ویل یې چې ښه شاعري هغه ده چې د هغې له هر ځل لوستو څخه خوښي ترلاسه شي. که چېرې په کوم شعر کې د الفاظو په تغییر او تبدیل سره کوم اثر نه پرېوځي، نو هغه شعر بېکاره او د شعریت درجه یې پرېوتې ده.)) تر (ورډزوتهـ) او (کولرج) وروسته درېیم کره کتونکی (شیلي) ګڼلای شو، پر ده هم د(ورډزورتهـ) او (کولرج) مفکورو ژوره اغېزه درلوده.(شیلي) هم د دوی په شان الهامي قوت ته قایل و او شاعري یې د جذباتو او احساساتو د اظهار وسیله بلله. د قیدونو او عروضو پر وړاندې ده هم باغیانه فطرت درلود ، دده په فکر تخلیقي اظهار د یوې منظمې ژبې له لارې کېدی شي. روماني نقد او روماني شاعري په اصل کې د هغه وخت په لرغونپالي انګلستان کې یو داسې

(c) ketabton.com: The Digital Library

بغاوت و، چې د تخلیق په کچه یې ځان څرګند کړ. په روماني نقد کې چې پر حسن، مسرت، جذباتو او احساساتو کوم ټینګار شوی و، د هغو غبرګون په وروستیو ادبي غورځنګونو کې لا ډېر تېز و، لکه څنګه چې نورو ادبي غورځنګونو او د کره کتنې نورو ښوونځیو ټینګ نقدونه پرې وکړل.

۱۳- تحلیلي کره کتنه:

(ډیوډ ډیشنز) د کره کتنې دغه ډول د یو ځانګړي ښوونځي په توګه نه مني. دده په ګروهه دا د ادبیاتو د پوهېدنې یوه طریقه ده، چې مثالونه یې موږ په پخوانیو کره کتنو کې لټولای شو. ددې ډول نقد یادونه، (ارسطو)، (ډرایډن)، (ډاکتر جانس) او (کولرج) او نورو کړې ده. که چېرې د (ډیوډ ډیشنز) نظریه ومنو او تحلیلي نقد ته د یوه ځانګړي ښوونځي مفهوم ورنه کړو او په پراخ مفهوم یې استعمال کړو، نو بیا د نقد هره طریقه تحلیلي ګڼلای شو.

که له عمومیاتو تېر شو، نو دا ډول نقد د کره کتنې د یو ښوونځي په توګه تر ټولو دمخه (ولیسم ایمپسن) Wiliam Epson مشهور کړ او دی یې تر ټولو مهم لارښود ګڼلای شو. (ولیم) د (دریچاردز) شاګرد و. (ریچاردز) چې له الفاظو سره کومه لېوالتیا لرله، هغه له چا څخه پټه پناه خبره نه ده، څنګه چې ده هم د خپل نقد بنسټ د هغه پر نظریاتو بنا کړی دی، نو دده نظر هم د الفاظو له بېلابېلو مانیزو

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځنګونو څخه پيدا شوی، د بېلابېلو پيغامونو ځانګړې کتنه يې د خپل کار اصلي مقصد ګڼله.

د (ايمپسن) په فکر د شاعر، شعر د جلا جذباتو او احساساتو له مخې ممتاز حيثيت نه غوره کوي، بلکې دا د ژبې استعمال دی، چې هغه له عامو خلکو او نثر ليکونکو څخه بېلوي، يا په بله ژبه شاعري د ژبې د يوې ځانګړې بڼې د منلو نوم دی.

د (ريچاردز) په فکر نقاد د الهام په مرسته ژبې ته يو نوی صورت ورببښي، دغه نظريات بيا (ايمپسن) د خپلو انتقادي نظرونو د بنسټ په توګه ومنل، په دې برخه کې دده څه استدلالونه دادي، چې د شاعرۍ اساس ژبه ده او د ژبې اساسي پيغام رسول دي. پر همدې اساس شاعري هم يو پيغام دی، نو څرنګه چې د شاعرۍ مانۍ پر پيغام ولاړه ده، نو د پيغام له تحليلي مطالعې څخه درې مسالې مخې ته راځي:

۱- د تخليق پر مهال يا د پيغام د عمل تر جوړښت منلو دمخه د شاعر ذهني کيفيتونه څه وو؟

۲- ددې پيغام په نتيجه کې د لوستونکي په ذهن کې کوم کوم بدلون راځي؟

۳- که چېرې مورد پيغام جايزه واخلو، نو دا پيغام د شاعر او لوستونکي ذهنونه له څو ډوله کيفيتونه سره مخامخوي؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

(ریچاردز) د پیغام له امله د شاعر او لوستونکي په اذهانو کې د روحیاتي مطابقتونو مطالعې او د هغه روحي اهمیت خواته هم توجه کړې وه.

د (ایمپسن) د افکارو له پورتنۍ لنډې یادونې څخه دا څرګندېږي چې تحلیلي کره کتونکی د ادبي اثر د تفهیم لپاره الفاظو ته لکه څنګه یې چې زړه غواړي، برابر، برابر داسې طلسمي اهمیت ورکوي، چې له هغو سره د ټړلو ټولو مفاهیمو د روښانولو زیار باسي. دی په دې نظر دی چې د لوستونکي او لیکوال ترمنځ الفاظ د پیغام رسولو وسایل دي، نو پر همدې اساس کره کتونکي ته پکار دي، چې دی د الفاظو د استعمال له ټولو ممکنو توکو څخه خبر وي، تر دې وروسته دې لوستونکي ته ټول مربوط مفاهیم ورتفهیم کړي. دا د کره کتنې هدف او دا هم د کره کتونکي کار دی. د همدې لپاره د کره کتنې په دې ښوونځي کې پر ادبي اثارو د پرېکړې پر وخت د مرتبې د ټاکلو څه اړتیا نه پېښېږي او په دې توګه د لیکوال د افکارو او اندونو د ښوولو په څېر هومره ارزښت نه لري، لکه څومره چې د پیغام دی. څنګه چې لفظ د پیغام کیلي ده، نو پر همدې بنسټ دې ډول کره کتنې ته یوازې الفاظ په زړه پورې دي.

له الفاظو سره د تحلیلي کره کتنې تر زیاته حده لېوالتیا، د ختیځ، د کره کتنې له هغه روایت سره، چې کره کتونکی یوازې د صرف و نحوې او د بیان د علم پر اساس د اشعارو ښېګنې او بدګنې

(c) ketabton.com: The Digital Library

څرګندوي، ډېر نږدې والی لري. د ختيځ په زياترو تذکرو کې د کره کتنې دغه ډول جريان درلود.

د اثر د مرتبې تاکنه او د هغه په باب پرېکړه د نقد اساس ګڼل کېږي، خو د کره کتنې دغه ښوونځی دا دواړه توکه مستردوي. د تحليلي کره کتونکو په فکر پرېکړه يو فلسفيانه عمل دی. کره کتونکی بايد د يو ساينسپوه په شان له بشپړ ناپېيلتوب څخه کار واخلي او د ادبي اثر تشريح او توضيح وکړي، لکه څنګه چې (ولیم ایمپسن) ويلي دي: ((د نوي تحليلي نقد په هر پړاو کې دې لوستونکی د اصلي متن مراجعې ته اړ باسي، دا چې لوستونکی د نقاد له تشريحاتو سره موافقه کوي يا يې نه کوي، دا خبره هومره مهمه نه ده، خو د کره کتونکي د استدلال او د بحث د پوهېدو لپاره ده ته د اصلي متن د محتاطانه مطالعې اړتيا پېښېږي، دا چې لوستونکی د کره کتونکي دلايل نه مني دا پر کره کتونکي کوم اغېز نه لري، ځکه چې تحليلي کره کتونکی يوازې خپله رايه څرګندوي او پر نورو يې د منلو هڅه نه کوي.))

۱۴- استقرايي کره کتنه:

د کره کتنې د دغه ښوونځي بنسټګر پروفيسور (ريچارډ مولټن) (Prof. Richord Moulton) دی. دده په فکر کره کتنه هم بايد د ساينس په څېر بېطرفي ولري، د کره کتونکي وظيفه دا نه ده، چې د

(c) ketabton.com: The Digital Library

تخلیقاتو ښېګڼې او بدګڼې څرګندې کړي او د هغوی ادبي مرتبه وټاکي. دده په وینا: ((نن سبا د کره کتنې په مروجو طریقو کې د مرتبې ټاکنه تر ټولو زیات ارزښت لري او ددغه مقصد لپاره د پرتلې له لارې د تخلیقاتو د مقام د ټاکنې زیار ایستل کېږي.))

دی د معیار پالنې تر نامه لاندې کېدونکو کره کتنو، نقادانه پرېکړو او د مرتبې ټاکنې پر هر ډول هڅې سخته نیوکه کوي او د استقرایي نقد ادبي مقام داسې بیانوي: ((ددې ډول کره کتنې مقصد دادی، چې ادبي کره کتنه دې د استقرایي علومو په لړۍ کې شامله کړای شي.))

په نقد کې د اثر د مرتبې د مقام د ټاکنې لپاره موازنې او مقایسوي مطالعې ته بنیادي ارزښت ورکول کېږي او د هرې زمانې کره کتنه پر هغې باور کوي، خو (مولټن) ته دا مسایل د منلو وړ نه دي، دده په وینا: لکه څنګه چې د بوټو یو پېژندونکی د ګلابو یو ګل او نورو ګلانو په ډله کې یو ته ښه او بل ته بد نه وایي، بلکې دی ټول بېلابېل ګلان بولي او هر یو په ځانګړي ډول مطالعه کوي، د هغو د ودې او زیاتوالي قوانین پیدا کوي، دغه ډول نقاد هم ددې حق نه لري، چې دی د دوو شاعرانو د کلام موازنه او مقابله وکړي او بیا دې یو پر بل وړ ثابت کړي، استقرایي نقاد د معیار پالنې تر نامه لاندې له ټولو نقادانه نظریاتو سره مخالفت کوي. د هغه په فکر څنګه چې په ساینسي پوهنو کې له اصولو او قوانینو د باندې کوم عمل نه شي

(c) ketabton.com: The Digital Library

نافذ يږي، بلکې د زياتې مطالعې په منظور مشاهده او تجربه د خپل لټون له لارې د لاربنود په توګه قبلوي، نو دغه ډول نقاد هم بايد تر هر څه دمخه له موجودو اصولو، پخوانيو روايا تو او د کره کتنې له فورمولونو څخه ځان وساتي او د ساينسپوه په څېر د ايجاد ګر د ټولو ايجاد ياتو تر مطالعې وروسته پر هغو د کره کتنې لپاره، د کره کتنې د اصولو لټون وکړي، ګنې دا ډول نقد د دوو بېلابېلو شاعرانو د کلام او اند يښنو جاج د يو معيار په وسيله نه اخلي، بلکې د هر يوه د اثارو تر ځانګړې مطالعې وروسته، د ځينو لاربنودو طريقو له لارې لټون کوي او يوازې د همدغو طريقو په رڼا کې د هر يوه د اثارو شننه او تحليل کوي. د استقرايي نقد اصول له معيار پالنې سره مخالفت لري او هر ادبي صنف او هر اديب په ځانګړي ډول مطالعه کوي او د هر اثر په مطالعه کې نقادانه اصول هم بدلېږي. دا ډول نقد نه څوک غټ ثابتوي او نه د چا غندنه کوي. (مولټن) ليکلي دي: ((استقرايي نقد د ادبي اثر تعريف يا غندنې ته اړتيا نه لري، استقرايي نقد د ساينسي څېړنو په څېر د اثر کتنه او مطالعه کوي، دا ډول نقد ادبي قوانين، په ادبي اثارو کې لټوي او ادبيات هم د فطري مظاهرو په څېر له ارتقايي عمل سره تړلي بولي.))

د کره کتنې په ځينو ښوونځيو په خاص ډول په ښکلاييز نقد کې، ذوق او وجدان ته اساسي اهميت ورکول کېږي، خو استقرايي نقد

(c) ketabton.com: The Digital Library

یې مسترد وي، لکه څنګه چې ساینسپوه د خپلې ځانې خوښې یا نه خوښې پرځای پر تجربه، مشاهده، څېړنو او له هغو څخه پر استخراج شویو استثنایي جولو ډډه لګوي، نو د دغسې بېطرفۍ توقع له نقاد څخه هم کېدی شي او دا په دې مانا چې نقاد باید د ذوق په نامه له خپلې شخصي خوښې، نه خوښي او د معیار پالنې له تعصباتو څخه لوړ وي او په یوه بېطرفه موقف کې دې کره کتنه وکړي.

استقرایي نقد تعصب او تنګ نظري غندي او د کره کتنې د زیات درنښت او قطعې کولو زیار باسي.

خو استقرایي نقاد یو اساسي حقیقت هېروي او هغه دا چې ادب له احساساتو او جذباتو سره اړه لري او ادیب د هغو تر اغېز لاندې ژوند داسې انځوروي، چې د لوستونکي هېجانات او احساسات په خاص ډول اغېزمن کړي، خو ساینسپوه برعکس د ژوند دا اړخ نهویني، ځکه هغه هر څه د علمي مشاهدو او لابراتواري تجربو په رڼا کې ویني. سربېره پر دې د ادبي اثر په تخلیق کې، اجتماعي، روحي، اقتصادي او تاریخي محرکات مهم نقش ادا کوي، استقرایي نقد دا ګرده له پامه غورځوي.

دغه ډول د ژبې په استعمال کې هم توپیر شته، ساینسپوه د طبیعت د پیداکولو لپاره پر اصطلاحاتو انحصار نه کوي، بلکې په لیکنه کې د کفایت او په تفهیم کې د سهولت لپاره اشارات (Signs)

(c) ketabton.com: The Digital Library

وضع کوي او هره نقطه له خپلې لغوي مانا سره سمه استعمالېږي، خو په ادبیاتو کې د اغېز ښندلو لپاره الفاظ نه یوازې په مجازي او نا لغوي مانا استعمالېږي، بلکې د مبالغې او ادبي صنایعو په مرسته په نا شعوري ډول د له قطعیت څخه مفهوم د پاکولو کوښښ کوي.

لنډه دا چې د ساینس او ادب له دې مقایسوي مطالعې څخه راښکاري، چې په اساسي ډول د دواړو ترمنځ کوم معیار او ارزښت شریک نه دی، نو بیا د یوه د پوهېدنې لپاره له بل څخه څنګه ګټه پورته کېدی شي؟

د کره کتنې استقرایي ښوونځی د منازعې وړ یو ښوونځی دی. پر (مولټن) سربېره (ګریوز)، (مس سټل) او ځینو نورو هم په دې ښوونځي کې نوم پیدا کړ. اکثریت نقادانو دا ښوونځی نه دی منلی، د مثال په ډول (ریچارډ) په خپل مضمون (Speculative Instrument) کې دا ډول نقد یوه مضحکه بللې ده. (هر برت د نګل) په (Science and litery Criticism) کې پر ساینسي کره کتنه سخت انتقاد کړی دی او د کره کتنې دا ډول یې مسترد کړی دی. همدارنګه (ایس. ایلیت) په خپل مضمون (For ntiers Criticism) کې په څرګندو ټکو کې ویلي دي:

((نقد نه ساینس دی او نه له هغه څخه ساینس جوړېدی شي.))

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۵- پرتلیبیزه کره کتنه:

د مقایسوي نقد له مطالعې څخه ددې خبرې څرګندول ضروري دي، چې مقایسوي نقد یوه طریقه ده او دا د کره کتنې کوم مخصوص ښوونځی نه دی. دا طریقه د ادبي تخلیقاتو له موازنې، مقابلې او پرتلنې څخه د اثر د معیار او مرتبې د ټاکنې زیار باسي.

که له نقادانه بحثونو او علمي اصطلاحاتو تېر شو، نو په عامه ذهني سطح کې هم لوستونکی په شعوري او یا نا شعوري ډول په خپلو ادبي پرېکړو کې له مقایسوي نقد څخه کار اخلي، لکه د ډېرو ادیبانو له جملې څخه یوه ته ځانګړی ارزښت ورکول او یا پر یوه موضوع د څو اثارو له جملې څخه د یوه خوښونه، په عام ژوند کې د مقایسوي نقد عام مثالونه دي. د ادبي نقد په تاریخ کې ډېرو مهمو نقادانو له مقایسوي نقد څخه کار اخیستی دی، لکه: له (درایدن) او (جانسن) څخه نیولې تر (متیو ارنلد واتي)، (ایس ایلیت) پورې نقادان. که د هرې مفکورې نقادان دي، دوی په یو نه یو ډول له مقایسوي نقد څخه کار اخیستی دی. په عام ډول د دوو لیکوالو مقایسوي موازنه، مقایسوي نقد ګڼل کېدی شي. ددې نقد تر ټولو منلی شکل دا دی، چې د دوو شاعرانو تر مقایسوي مطالعې وروسته یوه ته ترجیح ورکول کېږي، خو ددې ترجیح لپاره بېطرفي

(c) ketabton.com: The Digital Library

لازمي شرط دی. که چېرې نقاد په خپل قضاوت کې بېطرف نه وي، نو ګڼنې دا نقد ، نقد نه دی. د مقايسوي نقد پر پورته ډول سربېره ددې نقد بل ډول دادی چې د يوې ژبې په ادبي اثارو کې د يوې ځانګړې موضوع اثار او اشعار له پيله تر پايه پورې په مقايسې ډول تحليل او تجزيه شي. د مثال په ډول د يوې ژبې په ادبياتو کې د ويرنو جاج اخيستل کېږي. په دې ډول پرتليز نقد کې يوازې دا نه ويل کېږي، چې چا د ويرنې په تکنيک کې ښه تجربه کړې ده او چا په کې نوې موضوعات ورځای کړي دي، بلکې دا هم ورسره ويل کېږي چې د چا مرثيې ډېرې ښې دي.

د پرتليز نقد وروستی صورت دادی، چې د دوو يا زياتو ژبو يا هېوادونو د ادبياتو يو خاص ادبي ژانر د ليکوالو او ويناوالو د بېلابېلو اړخونو د ځرګندونې په منظور په مقايسوي ډول مطالعه شي.

د مقايسوي کره کتنې بېلابېلې بڼې البته د نقاد لپاره ګټورې دي، خو ددې مانا دا نه ده چې د نقد دا طريقه له خاميو او اعتراضونو څخه لرې ده. د نقد پر دې ډول تر ټولو لومړنی اعتراض دادی، چې د اروا پوهنې له مخې ان په يوې کورنۍ کې دوه ورونه بېلابېلې طبعې او خصوصيات لري، رواني تمايلات يې سره بېل دي، نو بيا څنګه کېدی شي چې د دوو ادبي ايجادګرو مقايسوي مطالعه دې وشي،

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغـه هـم پـه دې دلیـل چـې دواړه ادیبـان دي او پـه یـوه عصـر کـې اوسېدلي دي؟ په اروايي لحاظ دا ډول مطالعه ناممکنه ده.

لـه دې او دا سـې نـورو اعتراضـونو څخـه لـږ تـر لـږه ضـرور دا څرګندېږي چې مقایسوي نقد ګټه ور دی، خو له دې نقادانه مطالعې څخـه چې کـوم نتـایج ترلاسه کېږي، د هغـو د نتـایجو پـه بـاره کـې د احتیاط ساتل پکار دي.] (۳۱: ۳۲-۲۳).

۱۲- لغوي کره کتنه:

[دا په یوه ادبي اثر کې د ژبې او ګرامر د اصولو، قاعدو او ګرامر لـه کارونې سره سروکار لري او همدا برخه ارزوي. څرګنده خبره ده چې یوه کلمه هغه وخت کولای شي خپل مانا پـه ښـه ډول وښندي چې پـه ښکلې او ظریفانه ډول پر خپل ځای وکارول شي.

له هغه پرته د کلمې مانا له ستونزو سره مخامخېږي او دې سره د یوه اثر ارزښت راټیټېږي. ځینې کره کتونکي بیا پـه دې نظر دي چې د ژبې له معمولو قواعدو څخه سرغړاوی، په ژبه کې یو ډول تحول او حرکت رامنځته کوي او دا کار د یوه اثر جذابیت څرګندوي، خو دې سره سره ځینې نور بیا پـه دې نظر دي چې لیکوال باید د ژبې نور نورمال قواعد مراعت کړي او خپل کلام ته هماهنګي ورکړي، پـه دې برخه کې باید مانا له ابهام سره مخامخ نه کړي. کره کتونکي باید لیکـوال تـه څرګنـده کـړي، چـې تـر کومـه حـده د ژبـې لـه قواعـدو

(c) ketabton.com: The Digital Library

سرغړاوی کولای شي او تر کومه بریده باید د ژبې قواعد مراعت کړي.

د کلمې سمه کارونه، د ښکلو تعبیراتو او نورو شیاتو پنځونه او جوړونه او دا چې یوه کلمه د جملې په کوم ځای کې راشي، هغه مسایل دي چې په لغوي کره کتنه کې پرې بحث کېږي. مترادفې کلمې که له شکلي پلوه وي که له محتوایي پلوه، هم په لغوي کره کتنه کې راځي.))

۱۷- فني کره کتنه:

دا کره کتنه په نثر او نظم دواړو کې د بلاغت بېلابېل فنون څېړي، د هغوی ارزښت او اعتبار مطالعه کوي. ددې کره کتنې بنسټ په یونان کې د (ارسطو) او (اریستاک) او په روم کې د (هوراس) له خوا ایښودل شوی دی او د سکندریه د پوهانو له خوا پالل شوی دی. په عربي او فارسي ادب کې هم دا مهمه کره کتنه ګڼل کېږي، په عربي ادب کې د (قدامة بن جعفر)، (ابو هلال عسکري) او (عبدالقاهر جرجاني) په شان پوهانو دې کره کتنې ته ډېر کار کړی دی.

په فارسي ادب کې (رشید الدین وطواط) او (شمس قیس رازی) ددې کره کتنې اصول او قواعد وضع کړي دي. په عمومي ډول په دې کره کتنه کې د مانا، بدیع او بیان په ګډون د بلاغت پر ټولو اړخونو

(c) ketabton.com: The Digital Library

بحث کېږي. خو د هغې پر اصولو او قواعدو پوهېدل د دې مانا نه ورکوي چې ليکوال يا شاعر دې د يو اثر په پنځونه بريالى شي، خو پر دې اصولو پوهېدل له ليکوال سره د يو اثر په ښکلا کې مرسته کولاى شي.

۱۸- اخلاقي کره کتنه:

په دې کره کتنه کې اخلاقي ارزښتونه د کره کتنې اساسي اصل ګڼل کېږي، کېدى شي د ادبي کره کتنې ډېر پخوانى ډول وي. اپلاتون په شعر او ډرامه کې د هغو اخلاقي او ټولنيزو تاثيراتو ته توجه کوي، له شعر او ادب څخه يې په همدې خاطر انکار کاوه چې کېدى شي د ځوانانو اخلاقو ته زيان ورسوي. (ارسطو) هم په دې باور دى چې د شعر په تېره بيا د تراژيدي هدف بايد د نفس تصفيه او تذکيه وي. (هوراس) بيا د شعر ارزښت د هغه په ګټورتيا او ښکلا کې ګوري. په هر حال اکثره پخواني مفکران د شعر او ادب روزنيز او اخلاقي اړخ ته قايل وو.

په اروپا کې په منځنيو پېړيو کې يوازې د کليسا پلويانو، په دې خاطر چې شعر د اخلاقو په خدمت کې نه و، د شيطان غذا ګڼله، د اوولسمې پېړۍ کلاسيکانو هم د شعر لپاره د ظاهري ښکلا ترڅنګ اخلاقي هدفونه هم لازم ګڼل. په اتلسمه پېړۍ کې فرانسوي (ديدرو) پاکي پالنه، د ازايلو غندنه، او د عيبونو راسپړنه د هر ډول هنر

(c) ketabton.com: The Digital Library

اهداف ګڼل. ویل به یې ((د یو ادبي اثر هدف دادی چې په سرې کې د مینې او تقوا روحیه وروزي او له وحشت څخه یې لرې کړي.)) د همدې پېړۍ انګلیسي لیکوال (دکتر جانسون) په دې نظر دی چې شاعر باید نړۍ لکه څنګه چې ده تر هغې ښکلې انځور کړي)).

د شلمې پېړۍ په پیل کې (تولستوی) او ګڼ شمېر نورو کره کتونکو د ادبیاتو پر اخلاقي اړخ ټینګار وکړ او نورو لیکوالو او کره کتونکو هم دا لاره تعقیب کړه.

د کره کتنې دغه پوره بېلابېل ډولونه چې هم د کره کتنې د بهیرونو او هم د ښوونځیو په نامه یاد شوي دي، دلته مو په لنډ یز سره معرفي کړل، خو یو زیات شمېر ادبپوهانو چې کله هم د کره کتنې ښوونځیو ته اشاره کړې، نو هلته یې ادبي ښوونځي معرفي کړي دي، ددې ښوونځیو تشخص یې په واقعیت کې د کره کتنې د ښوونځیو تشخص ګڼلای دی. د کره کتنې پر پورته ډولونو سربېره چې ځینو پوهانو د کره کتنې د ښوونځیو په نامه هم یاد کړي دي، د کره کتنې ځینې ډولونه، لکه تاثراتي، نیوهیومانیستي ، فتوایي، محاکاتي، عیني، صوري یا شکلي، ټولنیزه-کلتوري، انطباعي او ځینې نورې کره کتنې هم شته، خو پورتني ډولونه یې هغه دي چې ډېر کارول شوي او لا هم کارېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د شپږم څپرکي لنډيز

لکه څنګه چې دمخه مو (د ادبي ښوونځيو) په څپرکي کې یادونه وکړه، یو شمېر لیکوالو او څېړونکو د کره کتنې ډولونه، د کره کتنې ښوونځي او ادبي ښوونځي سره څنګ په څنګ څېړلي، یو بل کې ډېر نغښتي او یو بل سره اوډل شوي، په تېره بیا د کره کتنې ډولونه او ښوونځي، دلته غواړو د کره کتنې د ډولونو په باب ډېرې لنډې څرګندونې وکړو:

کره کتنه په لومړي پړاو کې پر دوو لویو برخو وېشل کېږي: نظري کره کتنه او عملي کره کتنه او په نظري کره کتنې کې د کره کتنې فکري لیدلوری، نظرونه، پرنسیپونه، اصول او معیارونه راځي. په عملي کره کتنه کې عملاً یو اثر تر څېړنې، ارزونې او شننې لاندې نیول کېږي.

د کره کتنې له بېلابېلو ډولونو څخه یو قانون جوړونکی نقد دی. دا ډول کره کتنه د عملي او علمي نظریو د بیان لپاره اصول وضع کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په تاریخي کره کتنه کې یو ادبي اثر د تاریخي شرایطو او چاپېریال له مخې ارزول کېږي.

په ټولنیزه کره کتنه کې بیا په یوه اثر کې د نژاد، چاپېریال او تاریخي شېبو رول ارزول کېږي.

په رومانتیک نقد کې، مسرت، ولولې، رومانیت ددې ډول کره کتنې اساس جوړوي.

په ښکلا پېژند نقد کې په یوه هنري ادبي اثر کې د هغه اثر د ښکلا پېژ اړخ تحلیل او تجزیې ته زیاته پاملرنه کېږي.

په تحلیلي کره کتنه کې کره کتونکی ناپېیلی پاتې کېږي. په دې ډول کره کتنه کې د ادبي اثر پیغام تحلیلېږي، پر لوستونکي یې اغېز ته پام کېږي، روحیاتي مطابقتونو ته پام کېږي، خو کره کتونکی کومه فیصله یا حکم نه صادروي.

په استقرایي کره کتنه کې وایي چې کره کتنه باید د ساینس په څېر بې طرفه وي. ددې ډول کره کتنې هدف دادی چې ادبي کره کتنه د استقرایي علومو په لړ کې شامله شي.

په مارکسیستي کره کتنه کې د ټولنې او ادبیاتو ترمنځ اړیکي شنل کېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ارواپوهنیزه کره کتنه کې په یوه ادبي اثر کې د پنځوونکي نفسي اساس ته توجه کېږي او د هغه په رڼا کې د تخلیقي اثر د پنځوونکي شخصیت څېړل کېږي.

په مقایسوي او پرتلیز نقد کې بیا د کره کتونکي له خوا د یوه لیکوال اثر د بل لیکوال له اثر سره پرتله کېږي او یا هم د یوې ژبې د یوې دورې اثار د هغې ژبې د بلې دورې له اثارو سره مقایسه کېږي. همدارنګه د کره کتنې نور ډولونه چې پر هر یوه یې په خپل ځای کې رڼا اچول شوې ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د شپږم څپرکي پوښتنې او سپارښتنې

۱-نظري کره کتنه کومې کره کتنې ته وايي؟

۲-عملي کره کتنه څه ډول کره کتنه ده؟

۳-رومانتيک نقد څه ډول نقد دی، بنسټګر يې څوک دي؟

۴-تحليلي کره کتنه څه ډول کره کتنه ده، چېرته رامنځته شوه او پلويان يې څوک دي؟

۵-د استقرايي کره کتنې اساسي محتويات څه دي؟

۶-ايا مارکسستي کره کتنه اوس هم د چلند او تطبيق ساحې لري؟

۷-د اروا پوهنيز نقد بنسټګر څوک دی او د دې کره کتنې اساسات پر څه شي ولاړ دي؟

۸-ايا پرتليزه کره کتنه يوه ګټوره او ممکنه کره کتنه ده؟

۹-ښکلاييز نقد څه ارزښت لري؟

۱۰-پر پورتنيو کره کتنو نورې کره کتنې کومې دي؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

سپارښتنې

- هر محصل دې له دې پورتنيو کره کتنو څخه يوه په نښه او پر هغې دې ځانګړې څېړنيزه ليکنه وکړي.
- محصلين دې په يادو کره کتنو کې دوه په نښه او يوه دې له بلې سره پرتله کړي او په ټولګي کې دې په ګړني او يا ليکني ډول نورو محصلينو ته وړاندې کړي او د هغوی پوښتنو ته دې ځواب ووايي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اووم څپرکی

د کره کتنې اصول او معیارونه

کره کتنه د یوه علم په توګه ځانګړي اصول او معیارونه لري، خو دا معیارونه د ساینسي هغو په شان فکس او کانکرېټې نه دي، لکه د ټولنیزو علومو د نورو برخو په شان، دلته هم معیارونه د یوه نسبي توافق تر حده پورې دي.

د ارزونې لید لوري هم کله کله توپیر کوي. کره کتنه اکثره د شکل او محتوا د ځانګړنو له مخې ترسره کېږي. د شکل لپاره معیارونه څه دي؟ او د محتوا لپاره څه معیارونه په کار دي؟ ((هنري یا ادبي اثر کومې ځانګړنې لري؟ د ادبي اثر مضمون مهم دی که یې شکل؟ که شکل مهم دی نو خصوصیات یې څه دي؟ که مضمون ته ارزښت ورکول کېږي، په هغو کې کوم اړخ تر نورو د مخه دی؟ ښکلا ییز،

(c) ketabton.com: The Digital Library

اخلاقي، عقيده يي، سياسي او که بل څه؟ په ادبي اثر کې څومره واقعيت او څومره تخيل شته او افاده يې په کوم سبک شوې ده؟ د ادبي اثر هدف او غرض څه دی؟ تر لاس لاندې متن ثقه دی؟ د ادبي اثر ژبه صريحه او خوږه ده؟ د ادبي اثر د تخليق چاپېريال څه ډول دی؟ له عصري معيار سره سم يې ښکلاوې او عيبونه کوم دي؟ اثر ابتکاري دی که مبتذل او تکراري؟ د ليکوال دريځ او په اثر کې کلتوري انعکاس څنګه دی؟ اثر په کوم ادبي جريان پورې اړه لري؟ د ليکوال هدف او ارزښتونه څه دي؟ ايا ادبي عنعنې په کې مراعات شوي دي او داسې نورې پوښتنې او غوښتنې...)) (۲۲: ۳۵-۳۶).

که څه هم ادبپوهانو د کره کتنې د معيارونو په باب بېلابېل نظريات څرګند کړي چې پر خپل ځای به ورته اشاره وشي، خو دوه معيارونه يا اصول يې تر نورو زيات مطرح ګڼلي دي، غواړو په پيل کې د کره کتنې دې دوو اصولو او معيارونو ته په لنډېز سره اشاره وکړو:

۱- مطلق اصول او معيارونه:

يو شمېر ادبپوهان په دې نظر دي چې په کره کتنې کې يو لړ داسې مطلق اصول او معيارونه شته چې هغه پر هر ځای او هر زمان کې پر يوه ادبي اثر د تطبيق وړ دي. ښکاره پيغام، اخلاقي ارزښتونه، تصوير او نور هغه معيارونه او اصول دي، چې د هغو په رڼا کې يو

(c) ketabton.com: The Digital Library

ادبي اثر ارزول کېدی شي او یو ادبي اثر باید دا ځانګړنې ولري، چې ورته ادبي اثر ووایو، دا اصول او معیارونه د زمان او مکان حدود نه پېژني، په واقعیت کې نړۍ شموله دي او د هرې ژبې پر ادبي اثر د تطبیق وړ دي.

۲- نسبي اصول او معیارونه:

یو شمېر نور ادبپوهان بیا په دې نظر دي چې د کره کتنې اصول او معیارونه مطلق نه دي، بلکې نسبي دي، یو کره کتونکی یو اثر ته له یوې زاویې ګوري او بل ورته له بل لید لوري. په دې کتنه کې د کره کتونکي شخصي نظر، فکر او ذوق هم دخیل دی او د اثر چاپېریال هم، چې دا ډول د بل کتونکي له اثر او چاپیریال سره توپیر کوي، د دوی په نظر د کره کتنې اصول او معیارونه د ساینسي فورمونو په شان مطلق نه دي، بلکې نسبي دي، دا دواړه نظریې خپل پلویان او مخالفین لري او دواړه خپل خپل دلایل. ددې لپاره دا دلایل لا ښه څرګند شي او همدرانګه د کره کتنې نور ډولونه او معیارونه راته په ډاګه شي، خپل بحث به پسې وغځوو. که څه هم موږ د کره کتنې ډولونو ته په شپږم څپرکي کې اشاره کړې، خو دلته یو ځل بیا غواړو د کره کتنې ځینې ډولونه او د هغو معیارونو ته په لنډیز سره نغوته وکړو او په دې برخه کې د ځینو ادبپوهانو نظریات هم څرګند کړو:

(c) ketabton.com: The Digital Library

د افغانستان نامتو کره کتونکی او ادبپوه استاد محمدصدیق روهي د کره کتنې د اصولو او معیارونو په باب وایي: ((ایا په کره کتنه کې جهانشموله (Universel) معیارونه او اصول شته؟ په دې برخه کې دوه ډوله نظریې لیدل کېږي: ځینې، معیارونه نسبي ګڼي او وايي چې د کره کتنې معیارونه له یوې خوا د شخصي ذوق او ځکې تابع دي او له بلې خوا د هر کره کتونکي معیارونه د هغه له نړۍ لید او د تفکر له ځرنګوالي څخه مشتق کېږي. پر دې اساس د ادبي اثارو ارزیابي د جهانشموله قوانینو غېږې ته ځان سپاري او په عندي بڼه پاتې کېږي. ځینې نور د مکلفیت پر خوا دي او ادعا کوي چې سربېره پر نسبي معیارونو ځینې مطلق معیارونه هم شته چې پر ټولو ادبي اثارو په هر هر ځای کې او هر وخت د تطبیق وړ ي دي... د مثال په توګه موږ حتی په شلمه پېړۍ کې د (هومر) له حماسې څخه خوند اخلو او له هغې څخه داسې فلمونه جوړوو، چې لګښت یې تر عادي فلمونو زیات دی. د (هومر) د ژوند داستان د روایتونو په غبار کې پټ شوی دی او هېڅوک په یقیني توګه نه پوهېږي چې دی چېرته او څه وخت پیدا شوی دی. په یوه حساب دی له نن څخه نږدې (درې زره) کاله مخکې ژوندی و. خو د ادب په نړۍ کې هېڅوخت نه دی مړ شوی. د (سوفوکلیز) د (اودیپ) ډرامه دومره تاریخي شهرت او ارزښت لري چې د (فیورتي) په اصطلاح یوه کتابتون کتابونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

وربانديږ ليکل شوي دي. همدارنګه د (شکسپير) او (موليير) ډرامې لا تراوسه د نړۍ په اکثرو تياترونو کې ښودل کېږي.

په دې ترتيب موږ ګورو چې يو زيات شمېر کلاسيک ادبي اثار په هر وخت او هر ځای کې د ستاينې او پاملرنې وړ ګرځېدلي دي او د ادبياتو په تاريخ کې لوړ مقام لري. دغسې نامتو اثار هرومرو ګڼه ارزښتمن خصوصيات لري چې د تاريخ پر پيکر باندې د قيمتي غميو په شان ځړېدلي او ځلېدلي دي او خپل ارزښت يې له لاسه نه دی ورکړی، نو ويلای شو چې سربېره پر نسبي معيارونو، ادب ځينې مطلق معيارونه هم لري چې د زمان او مکان له قيودو څخه ازاد دي. ددغو اصولو او معيارونو تشخيص او پلټنه طبعاً مشکل کار دی، خو له موجوديت څخه يې سترګې نه شو پټولای. له بلې خوا د نسبيت د نظريې پلويان همېشه پوښتنه کوي چې ايا د کلاسيکو اثارو کره کتونکي کولای شي يو ډول معيارونه ومني؟ د مثال په توګه (شکسپير) يوه وتلې او نامتو ادبي څېره ده، خو کله چې دده اثار ارزيابي کېږي مختلف کره کتونکي دده د اثارو مختلف اړخونه ستايي، ځينې يې مضمون ته پاملرنه کوي او ځينې يې شکل ته، ځينې يې ټولنيزه قرينه کې ګوري او نور يې د سايکالوجۍ برخه په نظر کې نيسي. ځينې يې د (نړه) هنر په تله کې تلي او نور يې د اخلاقي ارزښتونو له موازينو سره برابروي. پر دې اساس ويلای شو چې د کره کتونکو معيارونه بيا هم نسبي بڼه غوره کوي او نه شو

(c) ketabton.com: The Digital Library

کولای چې یو مطلق او د ټولو له خوا منل شوی معیار ورباندې تطبیق کړو. له دې پورتنیو کتنو څخه دې نتیجې ته رسېږو چې د کره کتونکو نظرونه یو له بله توپیر لري.))(۱۵: ۴۱-۴۳).

پوهاند عبدالقیوم قویم چې (نقد ادبي) په نامه یې یو کتاب لیکلی دی او په پوهنتون کې د نقد مضمون تدریسي اثر ګڼل کېږي په دې نظر دی چې: ((کره کتونکی د یوه اثر د ارزونې لپاره بېلابېل معیارونه په پام کې نیسي، خو ښه کره کتونکی همغه دی چې یو معیار مطلق ونه ګڼي. پوهاند قویم د لفظ یا کلمې د کارونې ځرنګوالی د کره کتنې بل معیار دی په دې برخه کې د (لوناچارسکي) یو مثال ورکوي او وایي، چې د (مایافسکي) په شان په هره ښه چې وغواړي په همغه ډول یې ترکیبوي. د پوهاند قویم په نظر په یو اثر کې د هنري ارزښت ارزونه د کره کتنې بل معیار دی، کره کتونکی یو اثر د هغه د خپل هنري ارزښت له مخې ارزوي. نوښت، ابتکار او نویوالی بل معیار دی چې کره کتونکی یې په پام کې نیسي. ټولنیز پرنسیپونه هم د معیارونو له جملې څخه ګڼل کېږي.))(۲۱: ۸۰).

په ادبي کره کتنه کې پر مطلقو معیارونو نه توافق او د نسبي معیارونو رنګارنګي او څو اړخیزوالی ددې سبب شوی چې ډول ډول معیارونه رامنځته شي، د کره کتنې هر ښوونځي د یوه اثر د تحلیل او ارزونې لپاره یو لړ معیارونه وضع کړي دي، یو ښوونځی

(c) ketabton.com: The Digital Library

یو اثر له ښکلاییز، بل یې له فکري، بل یې له رواني، بل یې له شکلي او بل یې له بل اړخه څېړي، خو ددې ټولو ترمنځ مشترک ټکي هم شته، مشترکات دادي چې د کره کتنې معیار دا معلوموي چې یو ادبي اثر ربښتیا هم ادبي اثر دی که نه؟ ادبي جوهر لري او که نه؟ له عادي کلام څخه د ادبي کلام بېلول دا د کره کتنې دنده ده.

ددې لپاره چې د کره کتنې پر معیارونو مو یو څه رڼا اچولې وي، ښه به وي چې دا معیارونه د بېلابېلو ادبپوهانو او د کره کتنې د بېلابېلو ډولونو له نظره هم وګورو چې یو ادبپوه او د کره کتنې یو ډول د یو ادبي اثر د څېړنې او شننې لپاره کوم لید لوري لري: ((اپلاتوني کره کتنه ادبي اثارو ته د اخلاقي او سیاسي هدفونو له نظره ګوري. اپلاتون پر (هومر) او د یونان پر ځینو نورو شاعرانو باندې د اخلاقي ارزښتونو پر بنا ځینې انتقادونه کړي دي او ویلي یې دي، هغه شعرونه دې ماشومانو ته نه لوستل کېږي چې د درواغو، ټګۍ او بې زړه توب درس ورکوي. دی وړاندیز کوي چې د داسې شعرونو ویونکي دې د (اتن) له ښار څخه وشړل شي. نو د اپلاتون د کره کتنې معیارونه د اخلاقو او ګټې پر بنسټ دربدلي دي. لیکن د (ارستو) په نظر د یوه ادبي اثر ارزښت باید د هغه په داخلي جوړښت، منطقي او صوري خصوصیاتو کې وپلټل شي. په بله ژبه، ارستو که څه هم په ادب کې د اخلاقي ارزښتونو په مقابل کې بې تفاوته نه پاتې کېږي، خو دده په عقیده ادبي اثارو ته باید د

(c) ketabton.com: The Digital Library

ادب له نظره وکتل شي. په حقیقت کې ویلای شو چې د (ادب د ادب لپاره) مفکوره په مستتر ډول د لومړي ځل لپاره د ارستو له خوا وضع شوې ده.

د کره کتنې دوه نور متضاد معیارونه د مطلقیت او نسبیت له مفکورو سره اړه لري. د مطلقیت پلویان وایي که چېرې کره کتنه عندي او ذهني شکل غوره کړي، انارشي او ګډوډي به منځته راشي چې دا کار به ادبیاتو ته ډېر زیان ورسوي. د مطلقیت پلویان ټینګار کوي چې د ادبي اثارو په ارزیابي کې همېشه باید فقط یو ډول معیارونه او اصول تطبیق شي. له بلې خوا نسبیون عقیده لري چې د ادبي اثارو د ارزیابۍ لپاره د جهانشموله او مطلقو معیارونو موندل یو ناشونی او ناممکن کار دی. معیارونه نسبي دي او له مختلفو فلسفي تمایلاتو او نړۍ لیدونو سره اړه لري. د مثال په ډول، یوه طبقاتي ټولنه کې استثماروونکې طبقه ادبیاتو ته یوازې د تفنن او تجمل له نظره ګوري او د هغو په زعم ادبیات باید فقط د سرګرمۍ او تفریح وسیله وي. په داسې حال کې چې استثمار شوې طبقې غواړي چې ادبیات د خلکو د ویښولو، لمسولو او د هغوی د طبقاتي شعور د لوړولو وسیله وګرځي.

د تفسیري انتقاد پلویان ادعا کوي چې کره کتونکی کولای شي په نسبي توګه نا شخصي او بېطرفه معیارونه وضع کړي. د دوی په عقیده، هر ادبي اثر یو سند دی. د کره کتونکي وظیفه دا ده چې

(c) ketabton.com: The Digital Library

د دغه سند ماهیت او اصلي کرکتر (اوبژکتیف) ډول وڅېړي او خپل عندي تمایلات په کې دا خل نه کړي. کله چې یو ادبي اثر د بېلابېلو تعبیري کره کتونکو له خوا وڅېړل شي د هغه اصلي څېره په روښانه توګه لیدل کېږي.

متني کره کتنه لوستونکی د متن له رموزو او معناګانو او قرینو سره اشنا کوي او د یوه اثر د صحت او سقم په باره کې ژوره څېړنه کوي. د متني کره کتنې هدف دادی چې د مختلفو نسخو له مخې د یوه اثر اصلي متن احیا کړي.

د متني کره کتنې په برخه کې چې تاریخي سابقه هم ولري او یا په اصطلاح د تاریخي متنونو، هغه څه نظم وي که نثر، کره کتنه ډېر دقت غواړي، ددې ډول کره کتنې او دا چې له کومو معیارونو څخه باید په کې کار واخیستل شي، ښه به وي چې د هېواد د یو پیاوړي لیکوال کاندید اکاډمیسین پوهاند محمد رحیم الهام یوه داسې لیکنه را واخلو، چې یو تاریخي متن یې د متنپوهنې او سبکپوهنې میتودونو له مخې ارزولی او پر هغه یې عملي کره کتنه هم کړې ده:

[محمد هوتک او محمد یو شاعر دی که بېل کسان دي؟

سر محقق زلمی هېوادمل د لیننګراد د ختیځپوهنې د انستیتیوت په خطي کتابونو کې د (فوایدا شریعت) د یوې خطي نسخې په پای کې د ((محمد)) په نامه د یوه شاعر یوه غزله موندلې

(c) ketabton.com: The Digital Library

ده. ده دا غزلـه ((د پښـتـو ادبـي تـاريخ خطـي منـابع)) پـه رسـاله کـې رانقـل کـړې او ويلـې يـې دي، چـې ښـايي دغـه ((محمـد)) د ((پټـې خزانې)) مولف ((محمد هوتـک)) وي چـې دغـه يـوه غزلـه يـې پـه دې نسخه کې نقل او خوندي شوې ده. هېـواد مـل دغـه غزلـه لـه هغـې غزلې سره پرتله کړې ده، چې محمد هوتـک د پټې خزانـې پـه پـای کـې د خپـل شـعر د نمـونې پـه توګـه راوړې ده او دې نتيجـې تـه رسېدلی دی، چې د فوايدا شريعت د قلمي نسـخې غزلـه چې دده د کتاب ((د پنځمې برخې يوولسمه نمره غزلـه ده، لـه محمد هوتـک څخه پرته د بل شاعر نـه شي کېدی.)) خو سره لـه دې هم، ښاغلی هېوادمـل چې يـو دقيـق او ځيـرک سرمحقق دی، غـواړي چې دغـه مساله نوره هم وسپړله شي چې مبادا ده پـه خپـل دغـه قضاوت کـې اشتباه کړې وي. نو لـه مانـه يې هم وغوښتل چې خپلـه رايـه پـه دې باب کې څرګنده کړم، چې که دی په خپل قضاوت کې تېروتلی وي خپله سهوه اصلاح کړي. ما د سرمحقق هېوادمل دا غوښـتنه ومنلـه او دا دی هڅه کوم چې کـه وکـولای شم د پرتلیزې سبک پـوهنې د اصولو په رڼا کې دغه مساله وڅېړم.

(c) ketabton.com: The Digital Library

سوال:

ایا هغه غزله چې هېوادمل په لیننګراد کې د (فوایدا شریعت) په خطي نسخه کې موندلې ده د پټې خزانې د مولف (محمد هوتک) ده که د کوم بل (محمد) چې لاتراوسه پېژندلی شوی نه دی؟

دې سوال ته د یوتقریبي سم ځواب د موندلو لپاره لومړی د هغه میتود چوکاټونه راوړم چې دلته یې تطبیقول غواړم.

د ځینو پوهانو په عقیده، د سبکپوهنې ساحه پر نهو برخو باندې په دې ډول وېشله کېږي:

۱- سیمه ییز واحد سبک

۲- ملي سبک

۳- په یوه دوره کې د یو ملت د سبک شریکې ځانګړتیاوې

۴- د یو دریځ، مکتب یا نهضت سبک

۵- د یو لیکوال فردي سبک

۶- د یو لیکوال فردي سبک د لیکوالۍ په یوه خاصه دوره کې.

۷- د یو اثر سبک

۸- د یو اثر د یوې برخې سبک

(c) ketabton.com: The Digital Library

۹- د یو عصر سبک چې پر ټولو یادشوو هنري پوړیو باندې اغېزه کوي.

ددغو دوو غزلونو په برخه کې د دوو فرضیو د اقامې امکان شته:

لومړی فرضیه: دا دوې غزلې به د دوو تنو وي.

دویمه فرضیه: دا دوې غزلې به د یوه شاعر وي.

د دواړو فرضیو د ازمویلو لپاره له ورته میتود نه کار اخیستلای شو. زموږ لومړی هڅه به دا وي چې په پاسنیو (نه ګونو) ساحو کې هغه چوکاټ پیدا کړو، چې دغه دوه غزلې د قرینې، منطق او کمیت له مخې په کې واچولای شو. پاتې دې نه وي، چې د یوې علمي فرضیې د سموالي او نا سموالي د ثابتولو لپاره د data کمیت ډېر اهمیت لري.

یعنې هر څومره چې data زیاته وي، همغومره د څېړنې نتیجه ډاډمنه وي. خو له بده مرغه data ډېره کمه ده، یعنې صرف له دوو لنډو غزلونو څخه د سبکي عناصرو او ددغو عناصرو دجوړښت د کلیت پشانتیا او بېلوالی په یقیني توګه نه شو معلومولای.

خو موږ به خپله هڅه ونه سپموو.

او س خپله data رانقلوو: د محمد هوتک غزل:

(c) ketabton.com: The Digital Library

ساقي، پاخه، د سرو ملو ډک يو جام را
ستا له غمه نا ارامه يم، ارام را
بې له ميوو د سهار ننداري څه کړم؟
پسرلی سو، د خوښۍ ښه پيغام را
دنيا پاته ده، ښادي مو يو ګړۍ ده
يو ګړۍ مې خوښ که، مې کړی انعام را
د بېلتون په تاريکو کې مې زړه شين سو
رڼا لمر د جام د ميوو په ظلام را
ناکاميو د دنيا مې کام راتريخ کا
چې مې خوږ کا کام، ترخه و مانا کام را
نه نشاط سته، نه مستي سته، نه رندي سته
چې سم رند هغه اوبه علی الدوام را
په اوبو مې سوړ زړګی لږ څه راتود که
محمد ته د اور ډک يو هسې جام را.

د محمد غزل:

نه کړې په هيڅا باندې صرفه هجرانه، ته
يار دې له ما بېل کړ ما په دوه سترګو کاته
دا ترابه ما نه ول چې به يار له ما جدا کا

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځکــه مــې پــه ځیــر د یــار و مــخ وتــه کاتــه
مـه وايـه خندان ګـل دې ببـل کـړی لـه بوسـتانه
ولاړه پـــه ارمـــان بلبـــل لـــه ګلـــو الواتـــه
تـور بانـه دې غشـي نـاوکي کـړه مـا پـه وژنـې
ولــې صــرفه نــه کــړې، تــر زړګــي مــې وخاتــه
نجونــه زلمــي واړه تــورو خــاورو لــره درومــي
تـــور اوبـــل و ځنـــې و لحـــد تـــه پرېواتـــه
ولاړه د ... کـــــــړه ولاړه نـــــــه ســـــــتنبږي
يــار يــې ځنــې ببــل کــړئ محمــد يــې وناتــه

اوس، راشئ وګورو چې خپله data پـه کومـو چوکـاټونو کـې ازمويلای شو:

۱- سيمه ييز واحد سبک: زموږ data پـه دې چوکـاټ کـې ځېـړل کېدی شي.

۲- ملي سبک: په دې چوکاټ کې ځېړل کېدی نه شي.

۳- په يوه دوره کې د يو ملت د سبک شريک خصوصيتونه: پـه دې چوکاټ کې هم ځېړل کېدی نه شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۴- د یو دریځ، مکتب، یا نهضت سبک: په دې چوکاټ کې هم نه شي څېړل کېدی.

۵- د یو لیکوال فردي سبک: په دې چوکاټ کې څېړل کېدی شي.

۶- د یو لیکوال فردي سبک د لیکوالۍ په یوه خاصه دوره کې: په دې چوکاټ کې نه شي څېړل کېدی.

۷- د یو اثر سبک: په دې چوکاټ کې هره غزله لومړی جلا څېړل کېدلای او بیا دواړه سره پرتله کېدی شي.

۸- د یو اثر د یوې برخې سبک: په دې چوکاټ کې نه شي څېړل کېدی.

۹- د یو عصر سبک چې پر ټولو یاد شوو هنري مرحلو باندې اغېزه کوي. په دې چوکاټ کې هم څېړل کېدی نه شي.

لومړی:

د سیمه ییز واحد سبک په چوکاټ کې.

دواړه غزلې د ژبنیز جوړښت له مخې په لهجوي لحاظ په دې لاندینیو پوړیو کې تحلیل او پرتله کوو:

۱- فونو لوژیک جوړښت.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲- لګزيک جوړښت

۳- مورفولوژيک جوړښت

۴- سنيتا کتيک جوړښت

موږ پوهېږو، چې د محمد هوتک لهجه د کندهار داده، چې په خپله د پټې خزانې د نثر متن يې ثابتوي.

الف- فونولوژيکه پرتله:

د پښتو په ګرافيمي سيستم کې ددې ژبې ټولې فونتيکي ځانګړتياوې نه شي منعکسېدی. په غزله کې، سره له دې هم، د پټې خزانې د قلمي نسخې د ليک دود له مخې يوازې يوه کندهاري ځانګړنه موندلای شو:

((پسرلی سو، زړه شين سو، نه نشاط سته، نه مستي سته، نه رندی سته، چې سم رند.))

دکندهار په لهجه کې د ((سول)) د مادي ټول مشتقات په (س) ويل کېږي او دغه فونيم په همدې کلمه کې د نورو لهجو له (ش) سره تقابل لري:

کندهار	نورې لهجې
سوم	شوم

(c) ketabton.com: The Digital Library

سوو	شوو
سوی	شوی
سواست	شوئ
سو	شو
سول	شول

خو د محمد په غزله کې د کندهار د لهجې د فونیمیک جوړښت بېلګې نه شته.

ب- لګزیکه پرتله:

د محمد هوتک پـه غزلـه کـې د کنـدهار د لهجـې خـاص لګزیکـي عناصر نه لیدل کېږي. خو د محمد د غزلـې د دویـم بیـت پـه لـومړۍ مصرع کې د ((ترا)) کلمه او د ((مانه ول)) جمله چې د نـورو لهجـو لـه ((ما نه ویل)) سره تقابل لري، د کندهار د لهجې ځرګنـدې لګزیکـې بېلګې دي. همدغسې د محمد دغزلې په مقطع کې چې وایي:

یار یې ځنې بېل کړئ محمد یې وناته

د کندهار د لهجې دوه نورې بېلګې شته دي: ((کړئ)) او ((ناته)).

(c) ketabton.com: The Digital Library

په کندهار کې د ((کړئ- کی)) شکل (چې مورفولوژیک خصلت هم دی) د واحد غایب د صیغې لپاره د نورو لهجو له ((کړ- که)) سره تقابل لري او ((ناته)) د ((نتل)) له مادې څخه ما په خپله په نورو لهجو کې نه دی اورېدلی او زما له پوهې سره سم دغه شکل هم د کندهار د لهجې ممیزه ګڼل کېدی شي.

ج- مورفولوژیکه پرتله:

د محمد هوتک په غزله کې د ((کا)) او ((را)) شکلونه د ((کړ)) او ((راکړه – راکه)) پر ځای؛ ((پاته ده)) د ((پاتې ده))؛ ((دبېلتون په تاریکو کې)) د ((بېلتانه په تاریکیو کې)) پر ځای ((کاته، الواته، وخاته، پرېواته، وناته)) د ((کوت، الوت، وخوت، پرېووت، وکوت (چې مانه دی اورېدلی) پر ځای او ((وما ناکام را)) د ((ما ناکام ته راکه)) پر ځای ټول د کندهار د لهجې مورفولوژیک ممیزات ښکاره کوي. په دې غزله کې ((کا)) او ((کړ)) دواړه راغلې دي. په همدې توګه ((نجونه زلمي واړه)) باید د نورو لهجو په شان ((نجونې زلمي واړه)) وي.

نو د مورفولوژیک جوړښت له مخې د محمد شعر د کندهار د لهجې خورا زیات ممیزات لري.

د- سنتاکتیکه پرتله:

(c) ketabton.com: The Digital Library

د محمد هوتک په غزله کې «يو ګړی دی» د «يوه ګړی ده» پر ځای؛ او بله پلا «يوګړی» د «يوه ګړی» پر ځای؛ «رڼا لمر» د روڼ لمر» پر ځای، «ناکاميو ددنيا» د «دنيا دناکاميو» پر ځای (چې په پټه خزانه کې ډېر زيات راغلی دی) کاروني د کندهار د لهجې او د محمد هوتک د سبک له مميزاتو څخه دي.

د محمد په غزله کې «په دوه سترګو» د «په دوو سترګو» پر ځای؛ «د يار ومخ وته» د «د يار مخ ته» پر ځای «يار له ما جدا کا» د «يار له مانه (څخه شکه)» پر ځای او «ولحد ته» د «لحد ته» پر ځای کاروني د کندهار د لهجې د عباراتو د جوړوني مميزې دي.

له دې پرتلې څخه دا نتيجه لاس ته راځي چې: د محمد په غزله کې د کندهار د لهجې فونولوژيک عنصر نه شته، مګر د لګزيک، مورفولوژيک او سنتاکتيک جوړښتونو او عناصرو له مخې د سيمه ييز واحد سبک دومره کافي ځانګړني لري چې په پوره يقين سره ووايو: (محمد) د (محمد هوتک) په شان کندهاری لهجه لرله او نو ځکه کندهاری دی.

دويم: د فردي سبک په چوکاټ کې

(c) ketabton.com: The Digital Library

الف- شکلي جوړښت: په متعارفه مانا دواړه ټوټې غزلې دي.
د محمد هوتک غزله ((۷)) بیته او د محمد دا ((۲)) بیته لري او د وزن له مخې د عبدالحمید مومند د هغې غزلې غبرګون دی چې داسې شروع کېږي:

الـهي د مـحبت ســـوزو ګـــــذار را
په دې اور کې د سهي سمندر ساز را

چې د فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن عروضي وزن لري. خو د محمد غزله بېل وزن او بېله قافیه لري او د مفتعن مفتعن مفتعن فع په عروضي وزن که ده.

د محمد هوتک د غزلې د مطلع لومړۍ مصرع او د مقطع وروستۍ مصرع د ((جام)) شایګانه قافیه او د محمد د غزلې مطلع او دویم بیت د ((کاته)) شایګانه قافیه لري. د محمد هوتک د غزلې د دویم بیت دویمه مصرع، یانې ((پسرلی سو د خوښۍ ښه پیغام را)) د وزن سکته ګي لري او باید داسې ولوستله شي: ((پسرلی سو د خوښیه ښه پیغام را)). د محمد د غزلې د پنځم بیت دویمه مصرع، یانې:

((تور اوربل و څنې و لحد ته پرېواته)) ګرامري نیمګړتیاوې لري: لومړی دا چې ((تور اوربل و څنې)) باید ((تور اوربل او څنې))

(c) ketabton.com: The Digital Library

ولوستل شي او دويم دا «پرېواته» فعل دوه فاعله: «تور اوربل او ځنې» لري، خو فعل مفرد دی او د عدد له نظره د جملې ددې دوو توکونو ترمنځ مطابقت نه شته. د ګرامري جوړښت په لحاظ باید دغه مصرع په دې ډول وي: «تور اوربل او ځنې و لحد ته پرېوتل».

نو د شکلي جوړښت په لحاظ دواړه شعرونه نیمګړتیاوې لري، په تېره بیا په دواړو غزلو کې له شایګانه څخه د ځان ژغورلو پروا نه ده ساتل شوې.

ب- محتوایي جوړښت: دواړه غزلې لریک خصلت لري؛ خو د دواړو اصلي تیمونه سره توپیر لري. د محمد هوتک په شعر کې، شاعر ساقي ته خطاب کوي او شراب ترې غواړي او ډېر شراب غواړي او مدام یې غواړي او شراب ځکه غواړي چې شاعر د ساقي له غمه غمجن دی، نو په پسرلي کې هم له ښادۍ نه برخه نه لري. د بېلتانه په تاریکو کې یې زړه شین دی. په دنیا کې ناکامه دی، نشاط، مستي او رندي نه لري او دنیا هم بې بقا ده. په شعر کې د عرفاني روحیې سوز او صمیمیت منعکس شوی دی. د غم او ښادۍ د تضاد موضوع د شعر محتوا ته فلسفي رنګ او د دنیا بې بقاتوب ورته دیني، عرفاني پرداز ورکوي، دغه ټوټه که څه هم غزله ده او په غزلو کې عرفاً د موضوع وحدت، چې شراب غوښتل

(c) ketabton.com: The Digital Library

او ددغې غوښتنې دلایل دي، په ډېره ښه وجه ساتل شوي دي او شعر ته یې منطقي- عاطفي قوت ورکړی دی.

خو محمد په خپل شعر کې ((هجران)) ته خطاب کوي او سر ترپایه دغې موضوع ته انکشاف ورکوي. دغه ټوټه په حقیقت کې ((مرثیه)) ده، ځکه د شاعر محبوبا داسې تللې ده، چې بیا نه راستنېږي: تور اوربل او څڼې یې په لحد کې پرېوتې دي. په دغه شعر کې ((هجران)) د ((مرګ)) سمبول دی. شاعر هم د خپلې محبوبې په مرګ کې غمجن دی او هم په خپله خپل ځان ته تسل ورکوي. په دې شعر کې هم عرفاني روحیه منعکسه ده او دا چې وایي نجونې او زلمي واړه تورو خاورو لره درومي د خپل ځان د تسل لپاره منطقي استدلال کوي او د محمد هوتک په شان خپل شعر ته منطقي- عاطفي قوت ورکوي. په دې شعر کې هم د موضوع وحدت او تمامیت ساتل شوی دی. نو دواړه شعرونه په سبکي لحاظ عمومي پشانتیاوې لري او دا فرضیه قوي کوي، چې دواړه شعرونه به د یوه سړي وي.

درېیم هنري جوړښت:

په دې برخه کې باید ددغو دواړو غزلو د خیال صورتونو (یانې ایماژونو) چې تشبیهاتو، استعاراتو، کنایاتو، اساطیرو،

(c) ketabton.com: The Digital Library

سمبولونو او تشخیصاتو (یعنې د بېځایه شیانو ذیروح انګارلو) شرحه او پرتله وشي.

د محمد هوتک په شعر کې طباق، تجنیس او استعارې، مګر ډېر لږ راغلي دي، یانې ایماژونه په کې کم دي، خو د شعر ژبه، وزن، د الفاظو انتخاب او رواني په دې حد کې دي، چې دغه ټوټه ماته سهل محتنع غوندې برېښي او په نسبي صورت یو ښه مکمل شعر دی.

خو د محمد غزل ایماژونه ډېر لري. سمبول لري، تشخیص لري، د اشعات صفت په کې شته او په عمومي توګه د محمد هوتک تر شعر هنري بډایتوب لري، مګر د محمد هوتک د شعر په شان رواني نه لري. زه د اختصار د رعایت په خاطر له تفصیل نه تېرېږم.

نتیجه:

۱- محمد هوتک او محمد د یوه سیمه ییز سبک پیروان، یانې دواړه د خپلو شعرونو د فونولوژیک، مورفولوژیک، سنیتاکتیک او لګزیک جوړښتونو په لحاظ بېخي مشارکت لري. نو دواړه د یوې سمیې، یانې د کندهار دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲- دواړه د غزلو په ویلو کې پوره مهارت لري او دواړو د شعر په دې ډول کې د موضوع تمامیت او کلیت سالتی دی.

۳- دواړه په خپلو شعرونو کې په قافیو کې ((شایګان)) لري، یانې په دې برخه کې بې پروا دي.

۴- د دواړو د غزلو په محتوا کې په فکري، عاطفي لحاظ یو ډول طرز لیدل کېږي.

دغه مشترک وجوهات دې فرضیې ته قوت ورکوي، چې ګوندې دغه دواړه غزلې د یوه شاعر وي. یانې دواړه د محمد هوتک د قریحې محصولات دي.

ددې فرضیې قوت عجالتاً په سلو کې اتیاو ته رسېږي، شل په سلو کې نور هغه وخت اثباتېدی یا زموږ دغه فرضیه بالکل نفې کېدی شي، چې د محمد هوتک او د محمد نور منظوم یا منثور اثار هم پیدا شي او زموږ د کمیت د څېړنې لپاره دومره کافي شي، چې د غوڅ قضاوت علمي امکان میسر شي.] (۲: ۵۸-۷۳).

دا وه د سبکپوهنې او متنپوهنې د اصولو له مخې د یوه تاریخي منظوم متن ارزونه. غواړو اوس د کره کتنې په باب خپل بحث نور پسې وغځوو او دا څرګندوو چې د کره کتنې بېلابېل ډولونه د

(c) ketabton.com: The Digital Library

کومو بېلابېلو معیارونو له مخې یو اثر ارزوي یانې دا چې د کره کتنې هر ډول د یو اثر د ارزونې لپاره خپل خپل معیارونه لري.

انطباعي (امپریسیونیستي) کره کتنه پر دې اصل ولاړه ده، چې یو ادبي اثر پر کره کتونکي باندې څه ډول اغېزه کوي. دلته کره کتونکی د یوه اثر تر لوستلو وروسته خپل احساس او خپله انطباع څرګندوي.

د (اناتول فرانس) په عقیده، انطباعي کره کتنه: ((د شاهکارونو ترمنځ د یوه حساس روح ماجراجویي ده)). امپریسیونیستي کره کتنه، د ځینو په عقیده، د رومانتیک انفرادیت او معاصرې ځان پامۍ زېږنده ده. انطباعي کره کتونکی په دې پسې ډېر نه ګرځي چې واقعیت څه شی دی، بلکې دی تاثرات او برداشتونه انځوروي او د هغو له مخې پر یوه ادبي اثر باندې قضاوت کوي او داسې ښکاري، لکه یو څوک چې پر خلکو باندې د هغو د څېرو له مخې قضاوت کوي.

پر دې اساس انطباعي کره کتنه د افراطي ذهنیګرۍ او (اندیویدوالیزم استازیتوب کوي، لکه پورته چې یادونه وشوه، که د چا له قیافې څخه یې ښه راغلل نو هغه سړی ښه دی او که بالعکس د شخص څېره یې په لومړي نظر خوښه نه شوه نو دا د لیدونکي (امپریسیونیست) تقصیر نه دی، بلکې د لیدل شوي شخص

(c) ketabton.com: The Digital Library

نیمګړتیا ده چې ولې یې د لیدونکي په ذهن کې په زړه پورې انطباع نه ده پرې ایښې.

د ژبنۍ کره کتنې له نظره، ادب یو داسې هنر دی چې د ژبې له لارې تحقق مومي. له دې امله په هر ادبي اثر کې ژبه ځرګند او عمده نقش لري او حتی ویلای شو چې د ادبي اثر تحلیل په واقعیت کې یو ډول ژبنی تحلیل دی. د ژبنۍ کره کتنې پلویان له یوې خوا د یوه ادبي اثر مفهومونه او ماناګانې روښانوي او په دې وسیله د ناسم پوهاوی مخه نیسي. له بلې خوا، دوی لوستونکي د الفاظو او عباراتو له ښکلا او اغېزې ځخه خبروي. په ژبنۍ کره کتنه کې ژبه فقط د ژبې په حیث نه ازمایل کېږي، بلکې دلته ژبه په خپله د یوه صنعت او هنر بڼه غوره کوي.

اکثر ادبي اثار ساده او بېطرفه الفاظ په داسې قرینه کې استعمالوي چې هلته یو ارزښت پیدا کوي. یو معنوي پس منظر زېږوي، څو ډوله سیوری پیدا کوي او کله کله خپله کلمه له منځه ځي خو سیوری یې پاتې کېږي. ادبي ژبه له علمي ژبې سره توپیر لري ځکه چې ادبي ژبه غالباً رمزي او سمبولیکه وي او کېدی شي چې په یوه وخت کې تر یوې زیاتې ماناوې پیدا کړي. د (لیو پیپیځر) اتریشي ژبپوه او مورخ په نظر باید ژبپوهنه او ادبي کره کتنه سره یوه شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د کره کتنې په ډولونو کې تاریخي کره کتنه خاص مقام او شهرت لري. که څه هم کره کتنه په لرغونو وختونو کې موجوده وه، خو د اکثرو ادبي مورخانو په عقیده، تاریخي کره کتنه له اوه لسمې او اتلسمې پېړیو څخه د هغې په اصلي مفهوم پیل کېږي، چې غوره استازي یې (درایدن) او (جانسن) دي. (درایدن) عقیده درلوده چې هر شاعر تر یوې اندازې په ((یوه عصر)) پورې اړه لري. د (جانسن) په نظر: ((د دې لپاره چې پر اوسني وخت باندې قضاوت وکړو هغه باید له تېرې زمانې سره پرتله کړو.))

سره له دې، تاریخي کره کتنه په نولسمه پېړۍ کې دوو تنو فرانسوي لیکوالو (شارل اکوبستین سن بوو) او (هیپولت ادولف تین) په لیکنو کې تبارز او عمومیت پیدا کوي. (سن بوو) ویل چې دی غواړي د ادبیاتو طبیعي تاریخ ولیکي. ده پر بیوګرافي باندې زور واچاوه او د یوه ادبي اثر ((شخصیت)) یې د لیکوال له شخصیت سره تاړه. دده په نظر مورږ تر هغه پورې چې لیکوال په سمه توګه ونه پېژنو دده ادبي تخلیق هم په سمه توګه نه شو ارزیابولای: ((لکه څنګه چې ونه هماغسې یې مېوه.))

د (سن بوو) شاګرد (تین) تر ده یو ګام مخکې ولاړ او د طبیعي پوهنو له مېتود څخه د پیروي په اثر یې د علت مقولې ته پاملرنه وکړه او خپل ادبي تحلیل ته یې د علت او معلول د بیانولو له لارې انکشاف ورکړ. دده په پوهه د ادبي کره کتنې معیارونه: ملي کرکتر،

(c) ketabton.com: The Digital Library

تاریخي دوره او ټولنیز چاپېریال وو. ویل کېږي چې په راوروسته کې (ټولنیز کلتوري میتود) هم د (تین) له نظریې څخه الهام اخیستی دی. د (سن بوو) او (تین) نظریو د اروپا په لویه وچه کې ډېر زیات نفوذ وکړ او حتی په هماغه پېړۍ کې یې امریکې ته هم لاره پیدا کړه. اروپایي کره کتونکو د (سن بوو) او (تین) په پیروۍ د ادبي اثارو د ارزونې پرمهال کوښښ کاوه چې د لیکوال د تفکر څرنګوالی، دده بیوګرافي، دده تاریخي او ټولنیز چاپېریال او د هغه ادبي منبع وڅېړي. په امریکا کې تر (۱۹۲۰م) کال پورې همدغه تاریخي کره کتنه مروجه وه، خو تر دغې نېټې وروسته د فورمالیزم له مقاومت سره مخامخ شوه او پر (۱۹۲۰م) کال یې دفاعي حالت غوره کړ.

د نوبل د جایزې وړونکی (سن کلو لیویس) پر (۱۹۳۰م) کال د کترې په ډول تاریخي کره کتنې ته د اشارې په ترڅ کې وویل: ((زموږ امریکایي پروفیسوران داسې ادبیات خوښوي چې څرګند، ساړه تخلیق او بالکل بې روحه وي. که په لنډ ډول ووایو تاریخي کره کتنه د یو ادبي اثر د ارزونې پرمهال کې د متن اصالت، ژبني خصوصیات، کلتوري ارزښتونه، ادبي عنعنې، د لیکوال د ژوند جزییات، د مادي کلتور اغېزې او د هماغه اثر ټول منابع په نظر کې نیسي.))

(c) ketabton.com: The Digital Library

د اخلاقي، مقايسوي او قضايي کره کتنو له تفصيل څخه تېرېږو، ځکه په اسانۍ سره پوهېدی شو چې په اخلاقي کره کتنه کې يو اثر د اخلاقي ارزښتونو په تله کې تلل کېږي. مقايسوي کره کتنه هم ادبي اثار سره پرتله کوي او زيار باسي چې په دې وسيله د ((عصر روح)) کشف کړي او قضايي کره کتنه هم د يو لړ منل شوو معيارونو پر اساس د يوه اثر ښېګڼه او بدګڼه بيانوي او زياتره اخلاقي بڼه غوره کوي.

صوري يا شکلي کره کتنه (Formalist criticism) په انګلستان او د امريکې په متحده ايالاتو کې ډېر زيات عموميت لري او په دواړو هېوادونو کې په وروستيو څو لسيزو کې يو مسلط مېتود ګڼل کېږي. فورماليزم په ادبياتو کې يو رياليستي ضد تمايل دی، چې پر هغه يو زيات شمېر ادبي مکتبونه، لکه کيوبيزم، نړه هنر، سور رياليزم، دادايزم، پيوريزم، فاويزم، تاچيزم او پريمتيويزم ګڼه شوي دي.

ددې ادبي مکتب مشترک خصوصيات دا دي چې هنر له واقعيت څخه لرې کوي، شکل ته د مضمون په نسبت ترجيح ورکوي او د شکل خپلواکي او لومړيتوب ته قايل دي. ددې مکتب تيوريکي اصل دا دی چې ګويا هنر يوازې له خوند او ښکلا سره اړه لري او بايد له ټولنيزو مفکورو او د خلکو له حياتي اړتياوو څخه لرې وساتل شي. فورماليستي کره کتنه کله کله د (ارستويي کره کره

(c) ketabton.com: The Digital Library

کتنې) په نامه هم یادېږي او ددې علت دادی چې د (ارستو) په نظر یو ثابت، لایزاله او ایډیال شی دی، په داسې حال کې چې ماده نیمګړې او متغیره ده.

(ارستو) په ادبیاتو کې پر شکل او جوړښت باندې تکیه کوي او هر څومره چې به یوه ادبي اثر کې شکل کمال او بشپړتیا ته نږدې وي، په هماغه تناسب یې بدیعي او هنري ارزښت زیاتېږي. ماده په هغه وخت کې کمال ته رسېږي چې له ایډیال سره عیاره شي. په دې وروستیو وختونو کې ځینې بورژوا فزیک پوهان هم ادعا کوي، چې ماده په خپل نهایي تحلیل او تجزیه کې پر شکل منتهي کېږي او شکل د جهان د پیدا ایښت مبدا ده. دغه فلسفه له علمي فلسفې سره په متضاد قطب کې واقع شوې ده او کوم علمي ارزښت نه لري. جهان له اشکالو څخه نه دی جوړ شوی او نه خالص شکل وجود درلودلای شي.

اوس به راشو د فورمالیستي کره کتنې عمده خصوصیاتو ته. تر ټولو دمخه باید ووایو چې فورمالیستي کره کتنه د تاریخي کره کتنې عکس العمل دی. فورمالیست کره کتونکی وایي چې د یوه ادبي اثر د ارزونې لپاره د لیکوال څېړنه په کار ده. په خپله لیکوال په اثر کې مدغم شوی دی او د خپل تفکر ځرنګوالی یې په خپل اثر کې ښوولی دی. په دې ترتیب، فورمالیست نقاد د هغو عواملو له تحلیل څخه ډډه کوي چې لیکوال یې د ټاکلي اثر تخلیق ته مجبور

(c) ketabton.com: The Digital Library

کړي یا هڅولي دي. فورمالیست کره کتونکي د اوضاعو او د چاپېریال له تحلیل څخه و برېږي ځکه چې په دې صورت کې د بورژوا ټولنې خصوصیات رابرسېره کېږي او د فردي ازادۍ او (انډیویډوالیزم) اصلي ماهیت افشا کېږي. فورمالیست هڅه کوي پر ادبي اثر باندې فشار واچوي او هغه د لیکوال له شخصیته بېل کړي او له ماضي څخه یې جلا کړي. داسې ښکاري، لکه چې لیکوال په خلا کې اثر ایجاد کړی وي. نو باید د هغه جوړښت او شکل مطالعه شي. مثلاً باید وکتل شي چې د لیکوال په لیکنه کې تضاد شته که نه؟ د تکرار او نوښت برخه یې څومره ده او داسې نور. د (شیکاګو) مکتب چې د فورمالیستي کره کتنې یو ډول دی پر هر ادبي اثر باندې د خوند او لذت معیار تطبیقوي. یو شمېر نور کره کتونکي پر ادبیاتو باندې احصاییوي قاموس تطبیقوي. ځینې نور، لکه انالوجستان د شعر د جوړښت د څېړنې لپاره هغه ټوټې ټوټې کوي او اجزا یې مطالعه کوي. د فورمالیستي نقد په باره کې ویل شوي چې هغه د ښکلا پېژندنې له نظره کلاسیک، د ټولنیزو او سیاسي تمایلاتو له پلوه ارستوکراتیک او د مذهبي عقایدو له اړخه محافظه کار دی.

د کره کتنې له ډولونو څخه یوه هم ټولنیزه کلتوري کره کتنه (Socio-cultural cri ticism) ده. دا کره کتنه په خپلو معیارونو کې تاریخي کره کتنې ته ډېره ورته ده خو له هغې څخه یو څه توپیر

(c) ketabton.com: The Digital Library

هم لري. (اډمیونډ ویلسن) په خپله مشهوره مقاله (د ادبیاتو تاریخي تفسیر) کې ټولنیزه کلتوري کره کتنه داسې تعریفوي: ((د اجتماعي، اقتصادي او سیاسي اړخونو له پلوه د ادبیاتو تعبیر او تفسیر)) ټولنیزه کره کتنه، د تاریخي کره کتنې پر خلاف، د لیکوال تاریخي پس منظر او د یو ادبي اثر منابعو، متن، ژبنیو کیفیتونو، ژانر او عنعناتو ته فقط یوه عبوري کتنه کوي او پر همدې موضوعاتو باندې زیات توقف نه کوي.

دلته کره کتونکی د یوه ادبي اثر اړیکي له ژوند سره (په تېره بیا له سیاسي، اخلاقي او کلتوري خواوو سره) مطالعه کوي. د ټولنیزې کلتوري کره کتنې په منځته راتګ کې د (اپلاتون)، (هیګل)، (تین)، (مارکس) او (مټیو ارنولډ) اغېزه لیدل کېږي، ځکه چې (اپلاتون) په شعر کې د التزام پلوی دی او شعر ته د اخلاقي او سیاسي هدفونو له مخې ارزښت ورکوي او یا یې نفې کوي. (هیګل) هم د (۲۳-۱۸۲۲) په لکچرونو کې پر دې ټکي ټینګار کړی و، چې ادب د ټولنیز ژوند مظهر او د ټولنې د مسلطو افکارو انعکاس دی. (تین) توصیه کوي چې ادبي کره کتنه باید ملي کرکتر، تاریخي دوره او ټولنیز چاپېریال په نظر کې ونیسي. د علمي نړۍ لید بنسټ اېښودونکو دا ثابته کړه چې تولیدي اړیکي د هر ډول سیاسي، حقوقي، فلسفي او هنري مفکورو او موسساتو بنسټ (زیربنا) ګڼل کېږي او په دې ترتیب موږ نه شو کولای ادبیات د تولید طرز له

(c) ketabton.com: The Digital Library

چو کاږ څخه دباندې مطالعه کړو. (متیو ارنولډ) هم په ادبي کره کتنه کې پر اخلاقي، فکري او ټولنیزو معیارونو ډېر ټینګار کوي او فورمالیستي کره کتنه ردوي. ځینې بورژوا مفکرین په ساده ګۍ سره ټولنیزه کلتوري کره کتنه (اپلاتوني) بولي او ځینې نور هغه (چپ لاس) ته منسوبوي او پلویان یې په تور لست کې نیسي. مګر حقیقت دادی چې د ټولنیزې کلتوري کره کتنې پلویان مختلفې درجې لري او ټول یو ډول سیاسي تمایل نه لري. ځینې سیاسي او ځینې نور یې ټولنیزو-اخلاقي او کلتوري برخو ته زیاته پاملرنه کوي، خو په عمومي ډول درې واړه له نرې هنر او فورمالیزم سره مخالف دي. د (ګریبشتاین) په عقیده د ټولنیزې کلتوري کره کتنې عمده خصوصیات دادي:

۱- ادبي اثر په هغه صورت کې په سمه توګه ارزول کېدلای شي چې د چاپېریال او کلتور په غېږ کې دننه مطالعه شي او د یوې ځانګړې او مجردې پدیدې په نظر ورته ونه کتل شي. هر ادبي اثر د پېچلو ټولنیزو او کلتوري عواملو محصول دی.

۲- د یوه ادبي اثر مفکورې د هغه د شکل او تخنیک په اندازه اهمیت لري. شکل او تخنیک په خپله تر یوې اندازې د مضمون او مفکورو په واسطه ټاکل کېږي او له هغه څخه الهام، اخلي هېڅ عمده اثر تر هغې پورې د ادبیاتو قلمرو ته لاره نه شي پیدا کولای تر څو پورې چې پر ژورو، مهمو او ګټورو مفکورو باندې ډېره ونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

لګوي. سطحي، مبتذلې او له شرارت نه ډکې مفکورې يو اثر ته مقبوليت نه شي ورکولای.

۳- هر ادبي اثر بايد د کلتور اخلاقي او منل شوي ارزښتونه منعکس کړي او له ژوند سره نه بېلېدونکې اړيکې ولري.

۴- په ادبي اثر کې بايد التزام او مسووليت نغښتل شوي وي.

۵- ادبي اثار طبقاتي ماهيت لري او له ټولنيزو غوښتنو او اړتياوو څخه ځان نه شي جلا کولای.

۶- کره کتونکی د تېرو زمانو او اوسنيو ادبياتو په مقابل کې له مسووليت نه ډک چلند کوي او د هر نسل اړتياوې د خپل وخت د معيارونو پر اساس په نظر کې نيسي.

په همدې ترتيب، د کره کتنې ځينې نور ډولونه شته چې اکثره يې يو له بله جزيي توپيرونه لري او يو په بل کې متداخل دي. په عمومي ډول، د بورژوا ټولنې کره کتنه د لوړو او منځنيو طبقو علايق او ذهنيتونه منعکسوي. البته په دغه ټولنه کې ځينې کره کتنې خپل معيارونه له انتقادي رياليزم څخه را اخلي او د کپيتاليستي ټولنې مزمنې ناروغتياوې، استثمار او اقتصادي بحرانونه، مليتاريزم، هيپي ګري، کانګېستريزم او د ډول ډول جنايتونو شبکې افشا کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د نولسمې پېړۍ له نیمايي نه راپد بخوا يو شمېر مترقي ليكوالو او هنرمندانو د ټولنيزو، دموكراتيكو ايډيالونو د تحقق او د پانګوالۍ له جغ څخه د خلكو د پرګنو د خلاصون لپاره پراخې مبارزې پيل كړې دي. د انتقادي رياليزم سترو ليكوالو، لكه: (ستاندال)، (بالزاك)، (ډيكنز)، (ګوګول)، (تورګنيف)، (ګنچاروف)، (شيدرين)، (نيكراسوف ليف تولستوى)، (دپين) او نورو د انتقادي رياليزم په پلوۍ د ملاكانو، بورژوازي او بيروكراتيكو اصولو پر ضد بې امانه قلمي مبارزه كړې ده او خپل قهرمان يې له زيار ايستونكو او انقلابي روشنفكرانو څخه انتخاب كړي دي. په راوروسته وختونو كې (چارلي چاپلين)، (همينګوى)، (ګرين) او نورو د خلكو د ازادۍ، سولې او نېكمرغۍ لپاره خپل غږونه پورته كړي دي. يو شمېر كره كتونكي د انتقادي رياليزم په پله روان شوي دي، د هغو هدفونه او معيارونه يې د اثارو د ارزونه په برخه كې تطبيق كړي دي. د ټولنيزې كره كتنې ډېره لوړه مرحله د سوسيالستي رياليزم پر معيارونو باندې ولاړه ده چې عمده پرنسيپونه يې پرولتاري ليكوالو او شاعرانو، لكه: (ماكسيم ګوركي) او (د بيان بيدني) له خوا وضع شوي دي. ددې مكتب عمده اصول د علمي نړۍ ليد له ليدلوري د ژوند د واقعيتونو روښانول، مترقي كارګري ايډيالوژي ته ځان وقفول، د خلكو خدمت، سوسياليستي هيومانيزم، انټرنيشنليزم تاريخي اپټيميزم، د

(c) ketabton.com: The Digital Library

ذهنیګــــرۍ او فورمـــالیزم ردول، د ســـــولې، ازادۍ، برابـــرۍ او نېکمرغۍ لپاره کار کول دي.] (**۱۵: ۴۴-۵۵**).

د کره کتنې پورتنیو ډولونو تـه پـه کتنې ویـلای شو، چې د کره کتنې هر ښـوونځی او هر ډول د یوه اثـر د ارزونې لپـاره **خپـل** **خپـل** **معیارونه** لـري، نسـبي او **مطلق** **معیارونه** دواړه موجود دي او د دې ترمنځ بیا هر ښوونځی یا هر ډول **خپل** **خپل** **معیارونه** لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د اووم څپرکي لنډيز

کره کتنه يو علم دی، هر علم خپل ځانګړي اصول او معيارونه لري. ادبپوهانو يو وخت د کره کتنې دوه ډوله معيارونه په ګوته کړي وو.

يوه ته يې (نسبي معيار) ويل او بل ته يې (مطلق معيار). وايه دا چې دا دواړه معيارونه پر يوه اثر د تطبيق وړ دي، په دې برخه کې د ادبپوهانو ترمنځ د نظر اختلاف و او لا هم شته. د شکل او محتوا معيارونه هم مطرح وو او دي، ځينو د يوه اثر د ارزونې لپاره شکلي او ځينو نورو محتوايي مهم ګڼل. د ځينو ادبپوهانو په نظر د ځينو د ارزونې لپاره نسبي معيارونه د تطبيق وړ دي، خو ځينې په دې نظر دي چې په ادبياتو کې يو شمېر داسې مطلق معيارونه هم شته چې د هرې ټولنې پر ادبياتو يو شان د تطبيق وړ دي. ځينې نور معيارونه هم مطرح دي چې هغه هم اکثره د کره کتنې له ډولونو سرچينه اخلي، د ساري په توګه انطباعي کره کتنه پر دې اصل ولاړه ده، چې يوه ادبي اثر پر کره کتونکي باندې څه ډول اغېزه کړې ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ژبنۍ کره کتنې له نظره بیا ادب داسې یو هنر دی چې د ژبې له لارې تحقق مومي، له دې امله په هر ادبي اثر کې ژبه څرګنده او عمده نقش لري او حتی ویلای شو چې د ادبي اثر تحلیل په واقعیت کې یو ډول ژبنی تحلیل دی. تاریخي کره کتنه بیا خپل اصول او معیارونه لري، اخلاقي کره کتنه په یوه اثر کې اخلاقي مسایل څېړي، صوري یا شکلي کره کتنه خپل، فورمالیستي خپل او همداسې هر ډول کره کتنه خپل اصول او معیارونه لري، خو په مجموعي ډول، بې طرفي، بې تعصبي، علمیت او دقت د کره کتنې هغه معیارونه او اصول دي چې د کره کتنې په هر ډول کې باید مراعت شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د اووم څپرکي پوښتنې او سپارښتنې

۱-د کره کتنې نسبي اصول او معیارونه کوم دي؟

۲-د کره کتنې مطلق اصول کوم دي؟

۳-د مطلقیت او نسبیت نظریاتو کې پر کوم یوه ټینګار په کار دی؟

۴-متني کره کتنه کوم مسایل څېړي او معیارونه یې څه دي؟

۵-د سبکپوهنې ساحه پر کومو برخو وېشل کېږي؟

۶-د شکلي کره کتنې ځانګړنې کومې دي؟

۷-ایا یو ادبي اثر پر یو مهال د مطلقیت او نسبیت اصولو په رڼا کې څېړل کېدی شي؟

۸-په کره کتنه کې نړۍ شموله معیارونه شته؟

۹-د ارستو او اپلاتون د کره کتنیزو نظریاتو ترمنځ توپیرونه کوم دي؟

۱۰-ژبنۍ کره کتنه ادب له کوم لید لوري څېړي؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

سپارښتنې

- که په دې څپرکي کې د سبکپوهنې د اصولو له مخې پر متن شوی عملي کره کتنه تاسې ته د منلو وړ وه؟، نو علتونه یې ولیکئ!
- محصلین دې په خپله خوښه د نظم او نثر یوه ټوټه وټاکي، هغه دې د کره کتنې د یو ډول اصولو په رڼا کې وارزوي او په ټولګي کې دې خپلو ټولګیوالو ته واوروي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اتم څپرکی

د کره کتونکي ځانګړتياوې

لکه څنګه چې هر علم ځانته خپل اصول، معيارونه او ميتودولوژي لري، کره کتنه هم د ادبپوهنې د يوې ځانګړې څانګې او پوهې په توګه ځانګړي معيارونه او اصول لري. کره کتونکی هم د يوه عالم او ادبپوه په توګه مشخص عام او خاص معيارونه لري. که کره کتونکی د کره کتنې لپاره لازم ظرفيت، کيفيت او معيار، ونه لري، نو هېڅوخت سالمه کره کتنه نه شي کولای، د ځانګړتياوو، ورتياوو او معيار د نشتوالي په حالت کې کره کتنه له خپل علمي مسيره وځي او خپل پوهنيز خصوصيت له لاسه ورکوي، لکه څنګه چې کره کتنه علم دی، دغسې اجرا کوونکی يا رامنځته کوونکی يې هم بايد عالم وي او د علم د خپلې ټاکلې برخې پر ټولو حدودو خبر او واکمن وي. ادبپوهانو د کره کتونکي لپاره يو لړ ځانګړتياوې او

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځینې خاص صفات ته‌ا کلي دي. هر کتونکی چې دا خصوصیات ولري، کولای شي په تول پوره کره کتنه وکړي؛ له تېروتنو ځان وژغوري، د لیکوال په اثر کې سمون راولي، نیمګړتیاوې یې لرې او لیکوال ته د بریالیتوب مسیر او لاره اسانه کړي. په دې ځانګړتیاوو کې پوهه او بصیرت، عدل او انصاف، ناپېیلتیا، بې تعصبي، پر اصولو ټینګار، زړورتیا، د کره کتنې د ادابو درناوی او ځینې نورې ځانګړتیاوې شاملې دي، دلته به په ترتیب سره پر دې برخو لنډ لنډ بحث وکړو:

۱- پوهه او بصیرت:

د کره کتنې په باب دا خبره ثابته ده چې کره کتنه علم دی، نه هنر. کره کتونکی په حقیقت کې عالم دی او لیکوال یا پنځوونکی هنرمند. هغه چاته عالم ویل کېږي چې د پوهې پانګه یا علمي زېرمه ولري. ځوک چې ځانته کره کتونکی وایي، د پوهې او بصیرت لرل ورته خورا ضروري دي. کره کتونکی د همدې پوهې په برکت د یوه اثر تیاره او مبهم ګوټونه روښانوي، نیمګړتیاوې یې په ګوته کوي او حل لارې ورته ښیي. د یوه روسي لیکوال (لوناچارسکي) په وینا ((کره کتونکی د شاعر یا لیکوال استاد یا پلار دی، خو که چېرې له کره کتونکي څخه ډېره وړه تېروتنه وشي، نو خبره سرچپه کېږي.))

(c) ketabton.com: The Digital Library

نو ځکه خو پوهه او بصیرت یا ژورلید د کره کتونکي لپاره یو اساسي توکی دی. کره کتونکی د خپلې پوهې په برکت د یوه اثر د تحلیل، ارزونې او شننې لپاره معیارونه ټاکي. کله چې پر یوه اثر باندې د هغه د تحلیل او شننې لپاره علمي معیارونه تطبیق شي، لیکوال هم ورسره توافق کوي، په دې ډول د ټولنې پرمختګ او د یوه اثر سمون ته لاره اواریږي.

له پوهې او بصیرت پرته د یو اثر څېړنه او ارزونه په تیارو کې د هدف په نښه کول دي. نه یوازې مطلوبې نتیجې ته نه رسېږي، بلکې معکوس جانبي عوارض هم راټوکوي. د کره کتنې، کره کتونکي او هم ددې عامې پروسې پر وړاندې د مخالف ټوکېدو ته هم لاره اواریږي. بې پوهې او بصیرته کره کتنه کول اصلاً هېڅ جواز نه لري.

۲- عدل او انصاف:

د ژوند په هر ډګر کې د عدل او انصاف ټینګښت د هغې پدیدې د ژوند د دوام او ثبات سبب کېږي. که چېرې د یوې موضوع په حل کې له عدل او انصاف څخه کار وا نه خیستل شي، د لنډ وخت لپاره کېدی شي، هغه موضوع ثابته او یا د منلو وړ شي، خو دا ثبات مقاوم او دایمي نه دی. که د یوې ادبي پدیدې په تحلیل، ارزونه او شننه کې هم د عدل او انصاف عنصر کمزوری وي، هغه تحلیل ډېر

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوام نه کوي، په رد کې يې د شنني زيات احتمال را پيدا کېږي او همدارنګه ټولو هغو خواوو ته چې په يو نه يو ډول له موضوع سره لېوالتيا لري د منلو وړ نه ګرځي. نو ځکه د کره کتنې اصول کره کتونکي ته توصيه کوي، چې په خپلو تحليلونو، ارزونو او وروستۍ نتيجه کې له ډېر دقت، عدل او انصاف څخه کار واخلي. که يوه ادبي موضوع له علمي پلوه هم څېړل شوې وي، خو د متواترو دلايلو په لړۍ کې عدالت او انصاف نه وي مراعت شوی، نو بيا هم کره کتنه له ستونزې سره مخامخېږي او کره کتونکي ته هم مشکلات پيدا کېدی شي. نو ځکه د پوهې او بصيرت تر څنګ د عدل او انصاف درلودنه د کره کتونکي يوه ځانګړنه ګڼل کېږي.

۳- ناپېيلتيا:

د کره کتونکي يوه بله ځانګړتيا، بې طرفي يا ناپېيلتيا ده. که چېرې کره کتونکي د يوه اثر په ارزونه کې خپله ناپېيلتيا وساتله او خپل شخصي، فکري، عقده يي، سياسي او نور تمايلات يې د ارزونې په بهير کې داخل نه کړل، نو ښکاره خبره ده چې د برې پر لورې يې يو ګام پورته کړی دی. ناپېيلتيا ددې زمينه برابروي چې عدالت او انصاف هم تطبيق شي. که چېرې يو کره کتونکی د ناپېيلتيا اصل تر پښو لاندې کوي، نو کولای شي د خپلې پوهې په

(c) ketabton.com: The Digital Library

زور د یوه اثر ښېګڼې د بدګڼو کچې ته راتیټې کړي. د عام لوستونکي ذهن ډېر نازک دی، هغه د یوه لیکوال او کره کتونکي په شان د یوه اثر په باب هغومره ژور فکر نه کوي، لوستونکی یو اثر یوازې د خوند او د مالوماتو د زیاتونې لپاره لولي، خو که یو کره کتونکی وغواړي، له خپلې پوهې ناسمه ګټه واخلي، ناپېیلتیا ته ژمن نه وي، عدالت هم تر پښو لاندې کړي، نو کولای شي د عامو لوستوالو ذهن کږې خواته بوځي. په همدې خاط د کره کتنې علم د کره کتونکي په ځانګړنو او صفاتو کې ناپېیلتیا هم د یو مهم عنصر په توګه انګېري او پر هغې ټینګار کوي.

۴- ناتعصبي:

له کینې، بغض، تعصب او شخصي غرضونو څخه ځان لرې ساتل د کره کتونکي یو بل خصوصیت دی. تعصب، عصبیت چې د (عصبه) له ریښې سره تړاو لري، داسې یو حالت دی چې انسان په کې نورمال نه وي؛ فکري تمرکز یې پرځای نه وي. هر هغه څوک چې عصبي تکلیف ولري، طبعاً ناروغ ګڼل کېږي، عصبیت یا تعصب اکثره وخت د نورو پر وړاندې د توپیري چلند په مانا هم کارېږي. تعصبي چلند فکري اساس نه لري، زیات وخت له نامعقول احساس، شخصي اغراضو او ځاني ګټو څخه سرچینه اخلي. که یو څوک په

(c) ketabton.com: The Digital Library

يوه کار کې له تعصب څخه کار اخلي مانا دا چې د تفکر عنصر يې کمزوری دی. يو کره کتونکی که وغواړي د يوه ليکوال يا د هغه د اثر په ارزونه کې له تعصب څخه کار واخلي، هغه کولای شي په يوه اثر کې کوچنۍ نيمګړتيا ډېره غټه وښيي، د اثر په باب د لوستونکي ليدلوري ته هم بدلون ورکړي. دا هڅه نه يوازې د يوه اثر د منفي ارزونې سبب کېږي، بلکې د ليکوال استعداد هم مړاوی کوي، د ليکوال او کره کتونکي ترمنځ د کرکې سبب هم ګرځي، په نتيجه کې د ادبياتو د ودې پر بهير ناوړه اغېز کوي. د ايران يو نامتو کره کتونکی (رضابراهني) وايي: ((د کره کتونکي کار دا نه دی چې بې ځايه ستاينې وکړي او په غرضي ډول د يو اثر بې ارزښته وښيي ، بلکې هغه ادبياتو ته ليدلوري ورکوي، هغه بډايه کوي او له ابتذال څخه يې ژغوري. کره کتونکی بايد د خپل ګټور کار له امله د ادبياتو د نيمګړتياوو په اړه د خلکو ذهن روښانه کړي او د ادبياتو د پنځونې لپاره بايد يو ښه بنسټ کېږدي.)) (۴: ۱۳). موږ په خپله ټولنه کې د کره کتنې په نوم داسې بېلګې لرو چې له سياسي، مذهبي او ان شخصي تعصب څخه يې سرچپه اخيستې. دا ډول کره کتنې د کره کتنې عمومي بهير ته خورا زيان رسوي. ددې ډول کره کتنو، چې د تعصب عنصر په کې شامل و، د يوې عملي بېلګې کيسه به درته وکړم.

(c) ketabton.com: The Digital Library

((د ډاکتر نجیب الله د حاکمیت پرمهال به په کابل کې د افغانستان د لیکوالو ټولنې، وخت پر وخت د کره کتنې غونډې جوړولې، (د خلکو دیموکراتیک ګوند) د یوه غړي د لنډو کیسو یوه ټولګه چاپ شوې وه، ټاکل شوې وه دا ټولګه کره کتنې ته وړاندې شي. د کره کتنې لپاره د همدې خلک دیموکراتیک ګوند یوه بل غړي دنده اخیستې وه. سره له دې چې لیکوال او کره کتونکی د یوه ګوند غړي وو، خو د یوه ګوند دوو بېلابېلو فرکسیونونو پورې یې اړه درلوده، زړې دښمنۍ او سیالۍ د دواړو ترمنځ ذهني واټن او تعصب رامنځته کړی و. کله چې پر ټولګې ((کره کتنه)) پیل شوه، نو له ورایه د سیاسي تعصب، غچ او نیوکې څرک ترې ولګېد. د کره کتنې ډېرې برخې د سیاسي افکارو تاثیر لاندې وې. په غونډه کې ناست یو شمېر کسان یې پر سیاسي افکارو وویشل، غونډه تاوجنه شوه، یو شمېر ازادو لیکوالو پر (کره کتنې) (کره کتنه) وکړه. غونډه له ستونزو ډکه شوه، ډېره بېخونده او پیکه پایته ورسېده، د لیکوال او کره کتونکي ترمنځ کرکه نوره هم پسې زیاته شوه. زه اوس هم دا دواړه لیکوال پېژنم. له هغې نېټې تراوسه (ددې اثر تر لیکلو پورې) نږدې (۲۵) کاله تېر شوي، خو بیا هم د هغه (لیکوال) او (کره کتونکي) ترمنځ زړه بداوی دوام لري.))
دغسې کره کتنې چې د تعصب عنصر په کې دخیل وي، کره کتنه له اصلي مسیره اړوي، نو ځکه خو ادبپوهنې د کره کتونکي لپاره دا

(c) ketabton.com: The Digital Library

ضروري ګڼلې چې په خپل ذهن او فکر کې هېڅ ډول تعصب ته ځای ور نه کړي، له هره ډول تعصب څخه ازاده کره کتنه په حقیقت کې رښتینې کره کتنه ده.

۵- پر اصولو ټینګار:

نه یوازې په کره کتنه کې، بلکې د ژوند په هره برخه کې چې اصول او پرنسیپونه تر پښو لاندې شي، توازن له منځه ځي او ګډوډۍ ته لاره اوارېږي. که یو کره کتونکی د کره کتنې پر مهال خپل اصول مراعت کړي، لوستونکو ته ښه نتیجه په لاس ورکوي، لیکوال ترې نه خوابدی کېږي او د ادبیاتو ودې ته هم لاره برابرېږي.

د ارستو په باب دا خبره مشهوره ده، چې پر خپل استاد (اپلاتون) به یې ډېرې نیوکې کولې. ارستو د علم پر اصولو ولاړ سړی و. د حقیقت په لټه کې و، نو ځکه یې د پوښتونکو په ځواب کې ویل چې: ((خپل استاد اپلاتون راباندې ګران دی، خو حقیقت تر هغه هم راباندې ګران دی.)) نو یو څوک چې د حقیقت د اصولو په پام کې نیولو سره هڅه، پلټنه او نیوکه کوي، پر چا ډېر بد نه لګي. خپله لیکوال هم د کره کتنې پر اصولو پوهېږي. اصول او پرنسیپونه د علمي لارښوونو په رڼا کې تنظیمېږي او ټاکل کېږي. کله چې لیکوال وګوري، کره کتونکی د علمي اصولو په رڼا کې کره کتنه

(c) ketabton.com: The Digital Library

کوي، حساسیت ورسره نه ښيي، دا ډول علمي کره کتنه تر هر چا زیاته په خپله د لیکوال په ګټه ده، نو څوک نه غواړي چې ګټه له لاسه کړي. کره کتنه پر خپلو اصولو ټینګار کوي، کره کتونکي ته په کار دي چې د کره کتنې پر مهال دا اصول په پام کې ونیسي، د کره کتنې د نورو اصولو ترڅنګ، همدا پوهه، عدل او انصاف، ناپېیلتیا، بې تعصبي، زړورتیا او نور چې د کره کتونکي د شخصیت رغوونکي توکي دي، دا ټول په حقیقت کې د کره کتنې اصول هم دي، نو که یو کره کتونکی غواړي عادلانه کره کتنه وکړي، بایده دي چې د کره کتنې پر اصولو ټینګار وکړي او هغه عملي کړي.

۲- زړورتیا:

انتقاد، ګوتنیونه، نیوکه که په هر نیت وي، په واقعیت کې یې هغه څوک کولای شي چې یو ډول جرئت ولري، نیوکې که مثبتې هم وي، په لومړي ګام کې د مقابل لوري یو ډول حساسیت راپاروي. نیوکې هر ځای سختې وي، په تېره بیا په هغو ټولنو کې چې د تحمل کلتور په کې عام شوی نه وي او د نیوکو ډېره اوږده سابقه ونه لري. په ختیزو ټولنو په تېره بیا زموږ په ټولنه کې د تشدد په اندول د تحمل کلتور ډېر عام نه دی. نو ځکه خو دلته د سمون په نیت نیوکه هم په خپله سمونچاري ته د دښمنۍ مانا لري. دلته دا سې مدبرو او مفکرو اشخاصو ته اړتیا ده، چې د فکر او تدبر ترڅنګ جرئت او

(c) ketabton.com: The Digital Library

زړورتیا هم ولري. په لومړي ګام کې زړورتیا یو څه ستونزه راولاړوي، خو وروسته یې مېوه خوږه وي. که یو څوک د یوچا پر ټولو نیمګړتیاوو، په دې خاطر چې حساسیت راولاړ نه شي، سترګې پټې کړي، نو د نیمګړتیاوو تسلسل به همداسې وغځېږي. داسې هم نه ده چې په هر ځای کې باید له زړورتیا څخه کار واخیستل شي. زړورتیا هغه وخت یو سړی هدف ته رسي چې له هغې سره معقول تفکر، منطق او پوره علم ملګری وي. کله کله داسې هم وي چې یو لیکوال یا کره کتونکی د یوه اثر پر ټولو نیمګړتیاوو خبر وي، خو د ویلو جرئت یې نه لري، د بې جرئتۍ په وجه نیمګړتیا همداسې پاتې شي. دلته د پوهې او جرئت ترمنځ یو منطقي انډول په کار دی، د استاد الفت په نظر کله کله ډېره پوهه وهم تقویه کوي او ان یو څوک د مضر احتیاط درجې ته پورته کوي. کره کتونکي ته زړورتیا په کار ده، خو معقوله زړورتیا، داسې زړورتیا چې د علم او منطق په ګانه سمبال وي. زړورتیا داسې یو عنصر دی چې که کره کتونکی د کره کتنې نور ټول عناصر ولري، خو چې دا عنصر ورسره نه وي، له هغو یوه څخه هم کار نه شي اخیستلای.

۷- د کره کتنې د ادابو درناوی:

یوه کره کتونکي ته په کار دي چې د کره کتنې د اصولو او ادابو درناوی وکړي. که کره کتونکی په خپله د کره کتنې اصول او اداب مراعت نه کړي، نو نورو تطبیقوونکو څخه دې هم د هغو د منلو هیله

(c) ketabton.com: The Digital Library

نه کوي. زموږ په ټولنه کې اکثره وخت داسې وي چې موږ له نورو څخه د قوانینو او اصولو د تطبیق هیله کوو، خو خپله ورته غاړه نه ږدو، همدا علت دی چې د وینا والو او نورو خلکو ترمنځ واټن رامنځته کیږي او پر ویناوالو د باور کچه راټیټیږي. د کره کتنې په ادابو کې د سپکو سپورو کلمو د کارونې جواز نه شته، د چا تحقیر او توهین لپاره ځای نه شته، یوازې د علمي اصولو له لارې چې د ژبې ټول مهارت او خوږلني ورسره ملګري وي، د مفهوم انتقال ضروري دی. ژبنی تفاهم او د خوږو کلمو کارونه د کره کتنې د ادابو یوه برخه ده، د مقابل لوري د شخصیت خوندیتوب بل عنصر دی چې باید پام ورته وشي.

که چیرې په یوه کره کتنه کې د هغې اداب مراعت نه شي، نو طبیعي خبره ده چې د کره کتنې تطبیقي اړخ ته سخت زیان رسي، نو کره کتونکي ته په کار دي چې د کره کتنې ادابو ته دقیق پام وکړي، د همدې ادابو مراعتول په حقیقت کې د کره کتونکي د شخصیت یوه برخه جوړوي.

د پورتنیو ځانګړنو ترڅنګ ځینو ادبپوهانو، ژبني مهارت، تجربه، عاطفي مشارکت، فردي اصالت، پلټنه، ذهني روښانتیا او نورې ځانګړتیاوې هم د کره کتونکي لپاره ضروري ګڼي او دا ممیزات د هغه د کار په ښه والي کې موثر ګڼي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د اتم ښپږکي لنډيز

لکه څنګه چې کره کتنه يو علم دی او هره پوهه ځانته خپل معيارونه لري، دغسې د يوه عالم په توګه کره کتونکي ته هم ځينې خاص معيارونه او ځانګړنې په کار دي.

د کره کتونکي د ځانګړنو له جملې څخه يوه دا ده چې دی بايد پوهه ولري او په خپله څانګه کې تخصص او تجربه ولري، بې پوهې کره کتنه ممکنه نه ده. له پوهې او بصيرت پرته د يوه اثر څېړنه او ارزونه اصلاً په تيارو کې د هدف په نښه کول دي.

عدل او انصاف د کره کتونکي بله ځانګړنه ده. که يوه ادبي موضوع له علمي پلوه هم څېړل شوې وي، خو که د متواترو دلايلو په لړۍ کې په کې عدالت نه وي مراعت شوی، نو کره کتنه له ستونزې سره مخامخېږي.

ناپېيلتيا او بې طرفي د کره کتونکي بله ځانګړنه ده، چې که کره کتنه کې مراعت نه شي عدالت زيانمنېږي او په نتيجه کې عادلانه کره کتنه نه رامنځته کېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کره کتونکي ته په کار دي چې د کره کتنې پر مهال ځان له هر ډول تعصب، کینې او شخصي بغض څخه وژغوري.

کره کتونکی باید پر خپلو اصولو ټینګار وکړي او د کره کتنې پر مهال هغه عملي کړي. که د کره کتنې اصول مراعت شي، لوستونکو ته ښه نتیجه په لاس ورکوي، لیکوال ترې نه خوابدی کېږي او د ادبیاتو ودې ته هم لاره برابرېږي.

کره کتونکی باید زړور او باجرئته وي، که یو کره کتونکی د کره کتنې پر نورو ټولو اصولو برابر وي، خو چې د هغو اصولو د تطبیق جرئت ونه لري، اصلاً کره کتنه نه شي کولای، نو جرئت د کره کتونکي لپاره خورا ضروري دي.

که یو کره کتونکی دا ځانګړنې ونه لري، هغه د یوه کره کتونکي په توګه اصلاً پېژندل کېدی نه شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د اتم څپرکي پوښتنې او سپارښتنې

۱-له پوهې پرته کره کتنه ولې ممکنه نه ده؟

۲-ایا هر پوهاند کره کتنه کولای شي؟

۳-که په کره کتنه کې له عدل او انصاف څخه کار وانه خیستل شي څه به وشي؟

۴-ناپېیلتیا په کره کتنه کې څه رول لري؟

۵-په کره کتنه کې تعصب د هغې روغتیا ته څه زیان رسوي؟

۶-د سالمې کره کتنې لپاره اصول څومره موثر دي؟

۷-که یو کره کتونکی د کره کتنې ټول معیارونه او ځانګړنې ولري، خو چې جرئت ونه لري، کره کتنه کولای شي؟

۸-د کره کتنې د ادابو مراعتول د کره کتونکي او لیکوال ترمنځ د څه ډول اړیکو سبب ګرځي؟

۹-ایا زموږ په ټولنه کې کره کتونکی پورتنیو ځانګړتیاوو ته پاملرنه کوي؟

۱۰-ایا دا سې لارې چارې شته چې کره کتونکی د کره کتنې اصول او ځانګړنې عملي کړي؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

سپارښتنې

- محصلین دې د کره کتونکي ځانګړنو څخه په خپله خوښه یوه ځانګړنه غوره او پر هغې دې تحلیلي لیکنه وکړي.
- محصلین دې پر یادو ځانګړنو سربېره ځینې نورې ځانګړنې هم پیدا کړي او په خپلو ټولګیوالو ته دې په لیکنې او یا ګړنې ډول په ټولګي کې تشریح کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

نهم څپرکی

د کره کتنې ګټې، د ادبیاتو او نورو علومو په وده کې د هغې اغېز

کره کتنې د ادبپوهنې د یوې مهمې څانګې او د یوه تحلیلي علم په توګه د بشري علومو په وده کې خپل رول لوبولای دی. له هرې علمي څانګې سره یې چې کره کتنه ملګرې نه وي او پر هغې څانګې بیا کتنه ونه شي، هغه علمي څانګه مطلوبې نتیجې ته نه رسېږي او له ګڼو تېروتنو سره مخامخېږي. کره کتنه په همدې نیت کېږي چې د نیمګړتیاوو او تېروتنو مخه ونیسي. هر هغه لیکوال یا عالم چې د کره کتنې له محوره وځي او یا کره کتنې ته غاړه نه ږدي، دا مانا لري چې نه غواړي خپل کړی کار یا اثر یې اصلاح شي. کره کتنه علم دی، علم له چا سره شخصي دښمني، کینه او عداوت نه لري، البته کېدی شي کره کتونکی کله کله د شخصي تمایلاتو، غرضونو او مرضونو

(c) ketabton.com: The Digital Library

تر اغېز لاندې راشي، خو که علم تر دې اغېزو لاندې راغی، هغه نو بیا علم نه دی. د علم او هنر ترمنځ تو پیر په همدې کې دی، چې علم شخصي تمایلات، عواطف، احساسات، کینې او عداوتونه نه مني او یا دې پدیدو ته په کې ځای نه شته. هغه یوه پېښه، پدیده او یا موضوع له دې اړخونو نه څېړي، خو هنر بیا، چې ادبیات یې هم یوه برخه ده، یوه پدیده د عواطفو او احساساتو له لیدلوري څېړي. نو کره کتنه هغه علم دی چې د یوه علم په توګه یې ګټه هرې برخې ته متصوره ده. دلته غواړو د کره کتنې د عملي او نظري ګټو په باب او دا چې د علم او ادب د ډګر کومو خواوو ته یې څه ډول ګټه رسېږي؟ پر هرې برخې لنډه لنډه رڼا واچوو:

۱- عامو لوستوالو ته یې ګټې:

کله چې پر یوه هنري اثر، لیکنې وي که ګړنې یا تصویري، لکه هنري فلم، ډرامه، ستېج ډرامه یا اورېدنی وي، لکه راډیويي ډرامه او یا هم نور، نو که کره کتنه پرې ونه شي، د ډېرو تېروتنو د پېښېدو امکان شته، که کره کتنه تر خپراوي دمخه وشي، نو ګټه یې دا ده چې تر خپرېدو دمخه د تېروتنو مخنیوی کېدی شي، خو که یو اثر نشر ته چمتو وي او د کره کتنې د وړاندیز شویو نظریو د تطبیق امکان په کې نه وي، نو که د نشر پر مهال کره کتنه هم ورسره خپره شوي، له لوستونکي، اورېدونکي او یا هم کتونکي سره ډېره مرسته کولای شي، چې د اثر د خپرېدو پر مهال د هغه په باب سم

(c) ketabton.com: The Digital Library

قضاوت وکړي. یوه لوستوال ته د یو اثر په باب د کره کتنې ګټه داده چې ((د لوستونکي د زیات وخت د ضایع کېدو مخه نیسي او هغه اثر چې په څو ورځو کې یې نه شي لوستلای، د کره کتنې د لوستنې له لارې یې ډېر ژر د محتوا پر روح او د لیکوال په موخه او غرض پوهېدلای شي. بل دا چې د اثر په اړه د ګټورو معلوماتو په ورکولو او یا د تیاره ګوټونو د توضیح او تشریح له لارې، د لوستونکي معلوماتي پانګه زیاتوي او د پوهې سطحه یې لوړوي، سربېره پر دې د اثر ادبي ارزښتونه درک او له ښو او بدو اړخونو یې خبرېږي.))
(۲۲: ۳۲-۳۳).

کره کتنه یو عام لوستونکی، کتونکی، لیدونکی یا اورېدونکی له ګڼو تېروتنو ژغوري او د یوه اثر په باب یې قضاوت اسانه کوي. په تېره بیا هغه اثار چې د حقوقي، مذهبي، تاریخي او نورو مسایلو په باب لیکل شوي دي. په حقوقي اثارو کې د یوې کامې(،) ، ندایې (!) او یا هم ټکي (.) بېځایه کارونه ستر حقوقي پرابلمونه پیدا کولای شي. د مذهبي اثارو او افکارو په باب لیکلي اثار او یا هم په هغو کې جزیي تېروتنه لوی عقیدوي بحران ټوکولای شي. په همدې خاطر د مذهبي مسایلو په تشریح، توضیح او تفسیر کې خورا دقت په کار دی، حتی یوه چاپي یا ژبنۍ تېروتنه هم کولای شي په ټولنه کې لوی بحران رامنځته کړي. په هنري او ادبي اثارو کې تېروتنه د اثارو ښکلا ته زیان رسوي؛ ډېر غټ ټولنیز بحران نه راټوکوي، خو

(c) ketabton.com: The Digital Library

په تاريخي، مذهبي، سياسي او حقوقي اثارو کې تېروتنه د لوی ټولنيز او فکري کړکېچ سبب کېږي. د ليکوالو له خوا تېروتنه کېدی شي قصدي وي او يا هم نا شعوري، خو دا د کره کتونکي دنده ده چې تېروتنې يې سمې کړي، که کره کتنه د يو اثر تر خپرېدو د مخه وشي، نو ډېره ښه ده، خو دا کار تل ځکه ممکن نه دی چې يو اثر خپور نه شي، نو څنګه به د کره کتونکي او لوستوالو لاس ته ورشي. د اثارو تر خپرېدو وروسته کره کتنه ډېره باب ده، کله چې يو لوستوال يو اثر لولي، نو که همهاله د هغه اثر په باب شوې کره کتنه هم ولولي، نو په اثر کې له شويو تېروتنو څخه به خبر شي او په يوه اثر کې هغه شعوري او ناشعوري تېروتنې، چې کېدی شي د لوستوال ذهنيت کوږ او بلې خواته بوځي، له هغو څخه به خبر شي. کله کله داسې هم وي چې يو لوستوال په بشپړ ډول يو اثر نه وي لوستی، يا يې وخت نه وي پيدا کړی، نو که د هغه اثر په باب سالمه او عادلانه کره کتنه ولولي، نو داسې ده لکه نږدې ټول اثر يې چې لوستی وي. اوسنۍ زمانه، چې وخت په کې رښتيا هم لکه سره زره دی، د اوږدو رومانونو کتنه او لوستنه سخت کار دی، پر هغو باندې شوې کره کتنه او يا د هغو پر شکل او محتوا شوې کره کتنه ددې سبب کېږي چې لوستونکي ته د هغو اثارو په باب ذهنيت ورکړي. کله کله کره کتونکی په خپله کره کتنه کې لوستونکو ته د يوه اثر د هغو برخو په باب چې مانيز يا شکلي مشکلات لري، توصيه کوي چې د

(c) ketabton.com: The Digital Library

((احتياط په قيد) سره يې ولولي. تش همدا ټکی هم ليکوال ته دا پيغام رسوي، چې په اثر کې څه مشکلات شته، همدا يو ترکيب دا پيغام رسوي چې لوستونکی د اثر لوستو ته ډېر ځير شي او په اثر کې پر راغلي محتوا ژر باور ونه کړي. تر هغه پورې چې د دې اثر د تحليل او ارزونې لپاره د کره کتنې نور مواد ترلاسه شي، لوستونکی هوښيار روي. کره کتنه د يوه اثر روح، محتوا او بڼه ټول تشريح کوي. لوستونکي ته د دې زمينه برابروي چې د مبهمو او پېچلو ټکو د مانا تل ته ورکښته شي، او هغه څه چې د ليکوال هدف دی، هغه ته په اسانۍ سره لاره پيدا کړي. کره کتوکی په حقيقت کې لوستونکي ته داسې يوه غذا تياروي چې له هر اړخه پاکه، صافه، بې خطره او بې ضرره وي. داسې لکه يو اشپز، چې ډېرې ښې وريجې تيارې کړې وي، ښې خوندورې، خو بيا هم کومه شګه ترې تېره شوې وي، کره کتونکی دې شګې ته هم متوجه دی او لوستونکي ته ښيي چې ګوره د خوندور پلو په منځ کې يوه نيمه شګه هم شته، احتياط کوه چې د خوراک پر وخت دې تر غاښ لاندې نه شي.

۲- ليکوالو ته يې ګټې:

کره کتنه د عامو ګټو ترڅنګ ځينې خاصې ګټې هم لري. د خاصو ګټو په جمله کې يې يوه ګټه همدا خپله ليکوال ته ده، په حقيقت کې که ليکوال لږ هم له زغم څخه کار واخلي، نو د کره کتنې تر ټولو زياته ګټه خپله ليکوال ته رسېږي. د کره کتنې په واسطه د ليکوال

(c) ketabton.com: The Digital Library

اثر صفا کېږي، ښکلی کېږي، نیمګړتیاوې یې له منځه ځي او ټولنې ته یو پوخ اثر وړاندې کېږي. کره کتنه کولای شي لیکوال له ډېرو سترو تېروتنو وژغوري. د یوه اثر د ښه والي او پوخوالي نېکنامي او ګټه لیکوال ته منسوبېږي، خو د سمون چارې او زیار یې بل څوک ګالي. کره کتونکی او کتونکی په حقیقت کې هغه پټ خدمتګار دی چې څوک یې نهویني، خو وړیا کارونه او خدمتونه ترسره کوي. د کره کتنې په حالت کې یو لیکوال د خپل اثر تر چاپ او خپراوي وروسته هم خپلو تېروتنو ته متوجه کېږي او د بیا چاپ په حالت کې هغه سموي او یو بشپړ اثر ټولنې ته وړاندې کوي.

کره کتنه لیکوال ان له سترو عقیده یي، مذهبي، ژبنۍ او ان ملي تېروتنو ژغوري، سره له دې چې لیکوال نه غواړي داسې تېروتنې وکړي، خو کله کله داسې پېښېږي، نو که د یوې لیکنې تر شا د کره کتنې وروستی فلتر موجود وي، ددې ډول تېروتنو مخه نیول کېږي. کېدی شي په دې برخه کې یو دوه عملي بېلګې او تجربې هم وړاندې کړو: ((یو وخت ما (هیله) مجله چلوله، په دې مجله کې مو لیکنې او ژبني معیار ته ډېره پاملرنه کوله. د لیکنو په محتویاتو کې مو غرض نه درلود، خو ژبنی او لیکنی معیار مو پر ټولو لیکنو تطبیقاوه. له همدې کبله لیکوالو زموږ له خوا، په لیکنو کې د ژبنې او لیکنې سمون په اړه ډېر غبرګون نه ښود، خو بیا هم ځینې لیکوال داسې وو چې شدید غبرګون یې ښوده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

یوه ورځ یو ملا صیب، چې نوی لیکوال شوی و، مجلې ته یوه لیکنه راولېږله. ((اسلام د افراط او تفریط په منځ کې)). لیکنه که څه هم د محتوا له پلوه بډایه وه، خو ګڼې املایي او انشایي تېروتنې یې لرلې. دا لیکنه هم په پښتو کې د معمول ملایي نثر په بڼه، چې اکثره په کې مبتدا او خبر وړاندې وروسته کېږي، لیکل شوې وه. نوي لیکوال پر املایي تېروتنو سربېره، ګرامري تېروتنې هم کوي. (له، د، پر، په، سربېره، برسېره، تر دې، له دې) او داسې ګڼ شمېر نور عناصر، چې د یوې جملې د رغښت اساسي توکي ګڼل کېږي، سم نه کاروي. د ملاصیب په لیکنه کې هم دا ډول تېروتنې ښې ډېرې وې. موږ چې معمولاً د هر لیکوال پر لیک د پښتو د معیاري املا او انشا قوانین تطبیقول، د ملاصیب پر لیکنه مو هم دا عملیه پلې کړه. په پایله کې د ملا صیب په لیکلي متن کې له شکلي پلوه یو څه بدلون راغی، خو محتوا یې همغه وه، چې ملا صیب غوښتې وه او یا د هغه هدف و. تر هر څه دمخه مو لومړی سرلیک سم کړ. ((اسلام د افراط او تفریط په منځ کې.)) مو ((اسلام د افراط او تفریط ترمنځ)) باندې واړوه. څو ورځې وروسته ملاصیب دفتر ته تشریف راوړ او شدید غبرګون یې وښود چې تاسې ولې زما په لیکنه کې لاسوهنه کړې؛ ما یو شی لیکلی تاسو بل شوی ترې جوړ کړی دی. موږ ورته وویل لږ ارام شه! ټولې ستونزې به په ګډه حل کړو. موږ ملاصیب ته وویل، چې ستاسو لیکنه د محتوا له مخې خورا غني

(c) ketabton.com: The Digital Library

وه، ايا تاسو نه غواړئ چې ستا ليکنه لکه څنګه چې ستا هدف و، همغسې خلکو ته وړاندې شي. ملا صيب وويل: ولې نه، موږ وويل موږ خو همدا کار کړی دی. هغه وويل څنګه؟ عنوان مو ولې بدل کړی؟ موږ ورته وويل: ستا هدف دادی چې اسلام د عدالت او اعتدال دين دی او هېڅ ډول افراط او تفريط په کې نه شته، نه هم افراط او تفريط ته اجازه ورکوي او دا دواړه د اسلام له نظره مردود دي، هغه وويل، بالکل: موږ وويل: دلته خو جملې د ترکيب له مخې کاملاً ستاسو د هدف او مقصد معکوسه مانا ورکوي، مانا دا چې خدای مه کړه، اسلام، داسې دين دی چې هم په کې افراط دی او هم تفريط يا هم اسلام په افراط او تفريط او يا د هغو دواړو په منځ کې دی. ملاصيب وويل استغفرالله زما هدف کاملاً ددې برعکس دی. موږ ورته وويل: اوسنی جوړښت يې ستاسو د اصلي مفهوم افاده کوي. (اسلام د افراط او تفريط ترمنځ) دا جمله دا مانا ورکوي چې اسلام داسې يو دين دی چې د افراط او تفريط ترمنځ يوه منځنۍ او معتدله لاره تعقيبوي. خو هغه ستاسو په بل ترکيب کې يوازې (په منځ کې) ترکيب د ټولې جملې هدفمنه مانا سرچپه کړې ده. (په منځ کې) دا مانا ورکوي لکه يو څوک، شی يا شيان چې د يو بل شي په منځ کې وي. يو سړی يا ډله د سيند يا سيندونو په منځ کې دي، د ډوبېدو احتمال يې شته، خو يو څوک يا ډله د سيند يا سيندونو ترمنځ دي، دا مانا ورکوي چې په يوه ټاپو کې دي، يا د سيند او

(c) ketabton.com: The Digital Library

وچې ترمنځ دي، د ډوبېدو او له منځه تلو هېڅ خطر يې نه شته، يو سرې د اور اورونو په منځ کې دی، ډېر سخت حالت دی، خو سرې د اورونو ترمنځ دی، د مرګ له خطره بچ دی، نو دلته يوازې (په منځ کې) او (ترمنځ) ترکيب، مانا ته دومره بدلون ورکولای شي، نو کله چې مو ملاصيب ته وويل، ستا هم هدف نېک و او هم محتوا ډېره خوږه وه، خو کوم شکل چې ستاسو د خپل مقصد د افادې لپاره کارولی، هغه شکل يا ترکيب ستا محتوا ته سل په سلو کې زيان رسوه، نو ځکه موږ په کې تغير راوست، ملاصيب توبه وويستله استغفرالله، زه په دې ليکنه نږدې کفر ته پورته شوی وم، خدای دې درسره ښه وکړي چې زما په ليکنه کې دې لاس وهلی.)) تر هغه وروسته ملاصيب موږ سره د پوره قلمي همکارۍ ژمنه وکړه او موږ ته يې واک راکړ، چې د ليکنې په شکلي بڼه کې هر ډول بدلون راوړلای شو. دا د يوه اثر تر چاپ دمخه د کره کتنې عملي بېلګه وه چې ډېره ګټه يې خپله ليکوال ته رسېدلې، لوستونکي هم له اصلاح شوې ليکنې خوند اخيستی، خو هغه چا چې د دې ليکنې په سمون کې ونډه اخيستې، هغه تر دې ليکنې پورې د عامو لوستونکو له نظره پټ پاتې شوی دی. يوه بله عملي بېلګه به هم وړاندې کړو. په همدې (هيله) مجله کې يوه ورځ يوه ليکنه راغله، ليکنه د (مستورې شال) په باب. وه(مستوره شال) د افغانستان يوه تکړه ښځينه ليکواله او شاعره وه. په اويايمو لمريزو کلونو کې يې له دې

(c) ketabton.com: The Digital Library

نړۍ خپل ابدي سفر وکړ. یوه لیکوال د هغې په اړه یوه لیکنه راولېږله: ((د مستورې شال غمجنه مړینه)). په دې لیکنه کې که څه هم محتوایي او انشیایي تېروتنې نه وې، خو دا ډول عنوانونه دومره تکراري او سولېدلي دي، چې نور یې د کلیشې بڼه خپله کړې او لوستونکو ته ډېر خوند نه ورکوي. موږ د دې لیکنې سرلیک بدل کړ: ((مستوره د مرګ په شال کې)). دا عنوان هم اهنګین شو، هم نوی شو، هم یې مانا ښکلې شوه. (مستوره) نوم دی او (شال) تخلص، خو دلته (مستوره) د (مرګ) په (شال) کې دا سې مستوره شوه؛ مرګ د انسان لپاره پرده او پوښ دی، مرګ د دې پر ده شوه او جملې عاطفي مانا پیدا کړه. دا ترکیب تر هغه اولي جوړښت ډېر خوږ او عاطفي و. تر چاپ وروسته ډېرو لوستوکو دا سرلیک خوښ کړی و.

ډېرو کسانو راته وویل، چې موږ دا لیکنه یوازې د عنوان په خاطر ولوستله، لوستونکو فکر کاوه چې خپله اصلي لیکوال دا عنوان غوره کړی دی. خپله لیکوال له ما څخه ډېره مننه وکړه چې ما یې د لیکنې عنوان ښکلی کړی دی. په دې ډول تر چاپ دمخه کره کتننه او یا په ټولیز ډول کره کتنه لیکوال ته څومره موثره ګټه رسوي. د یو اثر د ښېګڼې امتیاز تر ډېره حده لیکوال ته ځي، خو د سمون د زحمت بار پر کره کتونکي پربوزي، خو دې سره سره بیا هم کم لیکوال دې ته حاضرېږي، چې د کره کتونکو ټولې خبرې ومني. اصلي خبره دا

(c) ketabton.com: The Digital Library

وي چې يوه ليکنه يا يو اثر د يو ليکوال لپاره داسې وي لکه د هغه خپل اولاد. د يوه اولاد تولد، روزنه او پالنه د مور او پلار خورا زحمت غواړي، هر چاته خپل ماشوم ښکلی او بې عيبه ښکاري، ځوک چې د چا د ماشوم د عيب او بدرنګۍ په باب خبرې او قضاوت کوي، ډېره سخته خبره ده چې مور او پلار يې تولې خبرې ومني، ليکنه او يو اثر هم همداسې دی، ليکوال هغه په ډېر زحمت، د سختو عاطفي او ان ستونزمنو فکري شرايطو تر چتر لاندې تړکولی وي، هغه ته خپل زحمت او کار ډېر ارزښتناک ښکاري، کله کله ليکوال دومره ستړی وي او پر خپل اثر يې دومره زحمت ګاللی وي، چې د چا د خبرو د اورېدو او سپله هم نه لري، نو ځکه د نقد او ان سالمې کره کتنې پر وړاندې هم غبرګون ښيي. زه د يوه مجلې د ايډېټر په توګه عملاً له ګڼو داسې ستونزو سره مخامخ شوی يم چې ليکوالو په کې منفي غبرګون ښودلی، نو په دې خاطر يو ځل مجبور شوم، د (ليکوال)، (لوستونکي) او (ايډېټر) يا کتونکی په نامه يوه ليکنه وکړم او په هغه کې هغه ټول مسير تشريح کړم، چې دا درې کته ګوری خلک ورسره مخامخ دي. په دې ليکنه کې راغلي چې د يوې ليکنې د ښه والي امتياز ليکوال ته راجع کېږي، محتوا يي خوند او لذت يې لوستونکي ته، خو د سمون زيار او زحمت يې ټول د کتونکي، بيا کتونکي او کره کتوکي پر غاړه وي. دلته کره کتونکی د زحمت هغه قرباني دی، چې په امتياز کې شامل نه دی،

(c) ketabton.com: The Digital Library

خو په مسوولیت کې ورګډ دی، نو په لنډیز سره ویلای شو، چې کره کتنه تر ټولو زیاته خپله د لیکوال په ګټه ده او بیا لوستونکو ته!

۳- ادبیاتو ته یې ګټې:

کله چې د ادبیاتو له تعریف سره مخامخېږو، نو بېلابېل تعریفونه مخې ته راځي. نه پر یوه تعریف د نظر توافق شته او نه هم پر بېلابېلو تعریفونو، خو په ټولو کې داسې مشترک ټکي شته چې د ادبیاتو محتوا او ځانګړتیا په کې ښکاره کېږي. د ادب د کلمې د ریښې په باب هم اختلاف شته، دا چې دا کلمه څنګه د جامدو شیانو له شکل څخه معنویاتو ته را انتقال شوه، په دې کې هم د نظر اختلاف شته، یو روایت داسې هم دی چې پخوا یې د مثمرو ونو نامثمر شاخونه له منځه وړل چې مثمرو شاخونو ته د ودې لاره اواره شي، ادبیات یې هم یوازې همغه کلام ته وایه چې سپوره، سپکې او ستغې کلمې په کې نه وې، یوازې خوږې، پستې او داسې کلمې په کې پاتې کېدې چې د انسان پر ذهن، فکر او زړه ښې لګېدې. طبیعي خبره ده چې له سپوره څخه د ناسپوره، له ترخو څخه د خوږو کلمو جلا کېدل اسانه کار نه دی. د لیکوال تر څنګ د کره کتونکي مرستې ته هم اړتیا ده.

کره کتنه تر ټولو د مخه خپله لیکوال دې ته متوجه کوي چې د ادبیاتو په پنځونه کې له ډېر دقت څخه کار واخلي. لیکوال په خپله

(c) ketabton.com: The Digital Library

په حقيقت کې کره کتونکی شي، مخکې تر دې چې ليکنه يې د کره کتونکي تر نظره ورسي، خپله يې په سمون کې برخه اخلي. کره کتنې په برکت ژبې ته يو شفاف او ګټور ادب وړاندې کېږي، کره کتنه ادبيات له انحرافه ژغوري او لوستونکو ته همغه برخه رسېږي چې نيمګړې او ناګټورې برخې يې ترې لرې شوې وي. کره کتنه د يوه علم او ادبيات د يوه هنر په توګه دواړه يو بل سره نږدې اړيکي لري؛ کره کتنه د ادبياتو د فلتر کولو او شفافولو يوه ښه وسيله ده، که کره کتنه نه وي، موږ نه شو کولای ټولنې ته ښکلي ادبيات ډالۍ کړو، په دې حالت کې د عادي خبرو او ادبياتو ترمنځ پولې له منځه ځي. که کره کتنه وي هغه بريد چې اوس د کره کتنې د شتوالي له امله د ادبياتو او عادي خبرو ترمنځ رامنځته شوی، هغه به له منځه لاړ شي، د ادبياتو هنري جوهر به کمزوری شي او د ادبياتو اساسي هدف (ښکلا پنځونې) ته به زيان واوړي. نو همدا کره کتنه ده چې ادبيات يې د يوه ژبني هنر په توګه د نا ادبي کلام له ورګډېدو څخه ژغورلي دي.

۴- د پوهې پراختيا ته يې ګټې:

کره کتنه يو علم دی او علم همغه څه ته وايي، چې پر تجربې ولاړ وي. پوهه د نورې پوهې د خدمت او پرمختيا سبب کېږي، نن چې نن کوم حد ته رسېدلې، دا د علم او د اوږدو تجربو د تسلسل برکت دی. علم په کره کتنه پخېږي، که پر يوه علم او تجربې، کره کتنه او

(c) ketabton.com: The Digital Library

بیا کتنه ونه شي، هغه د اثبات او علم پړاو ته نه رسېږي. علم خپله ددې اجازه ورکوي چې دی دې بیا بیا تجربه شي، کره کتنه دې پرې وشي تر هغه پورې چې یو تجربه یي او واقعي حیثیت خپل کړي. که کره کتنه نه وای، علم دومره پراختیا نه موندله. د پوهې هرې برخې ته کره کتنه په کار ده. هم ټولنیزو علومو او هم ساینسي علومو ته. لکه څنګه چې یو ځل د مخه مو یادونه وکړه، د (ارسطو) په باب دا خبره ډېره مشهور ده چې تل به یې پر (اپلاتون) نیوکې کولې، چا ورته وویل چې اپلاتون دې استاد دی خفه به شي ، ارستو ورته وویل: ((اپلاتون راباندې ګران دی، خو علم او حقیقت راباندې تر هغه هم ګران دی.)) دې خبرې کې ډېر غټ مفهوم پروت دی. اپلاتون هم د ارستو په نیوکو نه خفه کېده. د (سقراط) د علم فلسفه هم پر پوښتنو او ګروېږنو ولاړه وه، تر هغه به یې یو انسان پوښته چې هغه یو واقعیت ته ورسوي. سقراط د مرګ تر بریده ورسېد ، خو د ټولنې د سمون لپاره یې له کره کتنې ډډه ونه کړه. د سقراط قرباني د علم د پراختیا سبب شوه. د (ګالیله) په ګډون د نړۍ ډېر پوهان د خپلې کره کتنې او تېز نظر له امله قرباني شوي، خو د خپلې قربانۍ په برکت یې علم ته پراختیا ورکړې ده. پر هر عالم چې د بل عالم له خوا کره کتنه شوې، هغه خپلو تېروتنو ته متوجه شوی، د همدغه ټکر او لاربښوونې په نتیجه کې، نوي فکرونه او نوې تجربې راټوکېدلې او علم لاپسې پراختیا موندلې ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د نهم څپرکي لنډيز

کره کتنه نه يوازې د ادبياتو د پرمختيا لپاره يوه ګټوره وسيله ده، بلکې د پوهې او د ژوند د نورو ډګرونو د ودې لپاره هم يوه ګټوره وسيله ده.

کره کتنه د يو اثر د لوستلو لپاره تر ټولو دمخه لوستوالو ته ګټه رسوي. د لوستونکو د زيات وخت د ضايع کېدو مخه نيسي، لوستونکي په اسانۍ سره د يوه اثر پر روح او محتوا پوهېږي، لوستونکي له انحرافه ژغوري، د هغوی معلوماتي پانګه زياتوي او هغو له تېروتنو ژغوري.

ليکوال ته يې ګټه داده چې د هغه اثر ښکلی او صفا کوي، نيمګړتياوې يې له منځه وړي او ټولنې ته يې يو پوخ اثر وړاندې کوي. کره کتنه ليکوال ان له سترو عقيده يي، مذهبي، ژبنۍ، علمي او ملي تېروتنو ژغوري. کره کتنه ليکوال دې ته متوجه کوي چې د ادبياتو په پنځونه کې له ډېر دقت څخه کار واخلي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کره کتنه ادبیات له انحرافه ژغوري او لوستونکو ته یې همغه برخه رسېږي چې نیمګړې او ناکټورې برخې ترې لرې شوې وي. کره کتنه د یو علم او ادبیات د یوه هنر په توګه یو بل سره نږدې اړیکې لري. کره کتنه د ادبیاتو د فلتر کولو او رڼولو یوه ښه وسیله ده. که کره کتنه نه وي، موږ نه شو کولای، ټولنې ته ښه ادبیات وړاندې کړو.

په دې حالت کې د عادي خبرو او ادبیاتو ترمنځ پولې له منځه ځي.

کره کتنه د یوه علم په توګه د نورو علومو د پرمختګ سبب کېږي. علم پر تجربه ولاړ دی. که پر یوه علم څو ځله کره کتنه ونه شي، سمون نه رامنځته کېږي. د همدې کره کتنې له کبله د تجربې اړتیا پیدا کېږي او د تجربې د تکرار په نتیجه کې علم د پوخوالي او پرمختیا پړاو ته رسېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د نهم څپرکي پوښتنې او سپارښتنې

۱-عام لوستونکي ته د کره کتنې ګټه څه ده؟

۲- کـه کـره کتنـه نـه وي، لوسـتونکی لـه کومـو سـتونزو سـره مخامخېدی شي؟

۳-کره کتنه لیکوال ته څه ګټه رسوي؟

۴-کـه لیکـوال کـره کتنـه ونـه زغمـي، لـه کومـو زیـانونو سـره مخامخېدی شي؟

۵-پـه لیکـوالۍ کې جزيي او اساسي تېروتنې د کومـو بحرانونـو سبب کېدی شي؟

۶-کره کتنه ادبیاتو ته کومې اساسي ګټې لري؟

۷-د پوهې په پراختیا کې د کره کتنې رول څه دی؟

۸-ادبیاتو ته د کره کتنې ګټه څه ده؟

۹-کره کتونکی د لیکوال او لوستونکي تـرمنځ کـوم رول لوبـولای شي؟

۱۰-له کره کتنې پرته ولې مونږ پـه ادبي، ټـولنیزو او نـورو ډګرونـو کې پرمختګ نه شو کولای؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

سپارښتنې

۱-محصلین دې د کره کتنې د عملي ګټو په باب داسې یو مثال وړاندې کړي، چې دوی ورسره عملاً مخامخ شوي وي.

۲-هر محصل دې د یوه لوستونکي په توګه، د کره کتنې د ګټو په باب یوه یوه لیکنه وکړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

لسم څپرکی

موږ ولې له کره کتنې ډار يږو ؟

څومره چې زموږ فرهنګي په تېره بيا ادبي شتمني ده، د هغو په اندول د کره کتنې په برخه کې زيات اثار نه لرو. دا کار به ډېر علتونه ولري، له علتونو څخه به يې يو لامل دا وي چې د تاريخ په اوږدو کې زموږ د ادبي شتمنيو يوه درنه برخه همغه ده چې د نالوستو شاعرانو له خوا رامنځته شوې ده. په تېره بيا پښتو ولسي ادب. کره کتنه بيا د لوستو اشخاصو هغه هم د همغو لوستو اشخاصو، چې په دې برخه کې تخصص او مسلکي زده کړې ولري، کار دی. دا ډول اشخاص زموږ د ادبي پانګې د مجموعي ظرفيت په تناسب کم دي. د سالمې کره کتنې نشتوالی بل علت دی چې دلته د کره کتنې پر وړاندې خنډ دی. کله چې په ټولنه کې سالمه کره کتنه نه وي، نو د هغې پر وړاندې د زغم کلتور هم له منځه ځي، د دې زمينه نه برابرېږي چې کره کتنه

(c) ketabton.com: The Digital Library

عامه شي. دلته به هڅه وکړو چې دې اساسي پوښتنې ته چې، (موږ ولې له کره کتنې ډاریږو) د څو غټو دلایلو له مخې ځواب پیدا کړو.

۱- د کره کتنې ناعاموالی:

د پښتو ژبې په ادبي، ټولنیز او ان سیاسي چاپېریال کې د هغو د نورو اړوندو پدیدو په انډول کره کتنه ډېره عامه نه ده، نو کله چې یو شی په ټولنه کې عام نه وي، خلک هم ورسره نه روږدي کېږي. همدا ناعاموالی ددې سبب کېږي چې دلته کره کتنه لکه څنګه چې لازمه ده، همغسې وده ونه کړي.

د پښتو ژبې نامتو لیکوال سرمحقق زلمی هېوادمل وایي: ((زموږ په فرهنګي چاپېریال کې یا په عام ډول د پښتنو په ټولو فعالو فرهنګي حوزو کې د کره کتنې څه څرکونه لګېږي، مګر لږه روغه زیاته رنځوره. د پښتنو په فرهنګي چاپېریال کې کره کتنه، لکه د دوی د ګاونډیو چاپېریالونو هسې عامه نه ده. مانا دا چې زموږ د پښتو مطبوعاتو په لمن کې لا کره کتنې ته، لکه څنګه چې ښايي ځای نه شته. کله ناکله یوه نیمه کره کتنه او یا د کره کتنې په نامه ځینې لیکنې موږ په خپلو مطبوعاتو کې وینو.

خو که د پښتنو ګاونډي راواخلو، د ساري په توګه د اردو ژبیو په فرهنګي چاپېریال کې له پاکستانه نیولې تر هنده، بنګاله او حتی سریلانکا پورې چېرې چې د اردو ادب او اردو ژبیو د فرهنګ په

(c) ketabton.com: The Digital Library

اړه کتاب چاپېږي، له يوه نيولې ان تر لسو پورې نقدونه پرې ليکل کېږي. دا کار دا ښيي چې جامعه کتاب ته ارزښت ورکوي. کره کتونکی له خپل فرهنګ سره مينه لري. د لوستونکو او ليکوالو د بې لاريو مخه نيسي او له خپل رسالت سره دوا ړو ته لارښوونه کوي، خو زموږ په فرهنګي چاپېريال کې ډېر لږ پېښېږي، چې پر يو نشر شوي اثر دې نقد وشي. که کله کېږي هم نو په رنځ يو اخته نقد به وي او سالم نقد خو هسې د طالعو خبره ده.

ددې علت دادی چې سالمې کره کتنې، لکه څنګه چې ښايي زموږ په فرهنګي چاپېريال کې وده نه ده موندلې. ځينې سالم نقدونه که شوي يا کېږي، هغه د ناسالمو پر وړاندې دومره بې اغېزې دي، چې څوک اهميت هم نه ورکوي. رنځورې کره کتنې زياتره د شخصي حب او بغض پر محور چورلي. نقاد په کې د يوه کينه کښ او انتقامجو په څېره کې څرګندېږي، چې د نورو د تعجيز زيار باسي.)) (۱۵: ۱-۲).

نو د همدغو علتونو له امله کره کتنې زموږ په ټولنه کې پراختيا عام منښت يا عاموالی نه دی پيدا کړی.

۲- د زغم کلتور نشتوالی:

په هره ټولنه کې چې اختناق حاکم وي، د فکر وزرونه تړلي وي. انتقاد عام نه وي، هلته د تحمل او زغم روحيه ډېره کمزورې وي. هره نيوکه او نوی فکر د کينې، دښمنۍ او شخصي عقدې په مانا

(c) ketabton.com: The Digital Library

انګېرل کېږي. هغه ټولنې چې نن د ولسواکۍ پر بنسټ خپلې ژوندنۍ چارې سمبالوي، رسنۍ په کې ازادې دي او سالم انتقاد په کې دود دی، هغوی د زماني له یوې اوږدې تجربې تېرې شوې دي. ګڼ قوميزې، ګڼ سیاسي او ګڼ مذهبي ټولنې د یو بل له زغملو او تحمل پرته بله لار نه لري، یا به د وېشنې او پاشنې خوا ته ځي او یا به هم یو بل زغمي. رسنۍ هم د تحمل د کلتور په عاملو کې ډېر رول لري، رسنۍ پټې نا ویلې خبرې، چې یو وخت پر عقدې او بیا پر فزیکي ټکر او عمل بدلېږي، په ډاګه کوي او له نا ویلو خبرو څخه د عقدو د جوړېدو مخنیوی کوي. البته رسنۍ هم خپل حدوحدود لري او د عقدو د ایستلو په پلمه باید د نورو نویو عقدو د ټوکېدو سبب نه شي. البته که برید ونه او اصول یې تر پښو لاندې شي، نو رسنۍ هم په ټولنه کې د غټې انارشۍ سبب ګرځېدلای شي.

د متحملې یا زغموالې یا نازغموالې ټولنې دوه څرګندې بېلګې هندي او افغاني ټولنې دي. په هندي ټولنه کې د تحمل روحیه ډېره پیاوړې ده، مذهبي عناصرو، د ټولنې جوړې حالت، د نفوسو د شمېر څومروالی او نورو ټولو عواملو په دې جوړښت کې خپل خپل رول لرلی دی. هندي ازادو او دولتي رسنیو دواړو د تحمل کلتور په عاملو کې خپله ونډه لرلې ده. هند د ازادو رسنیو او ولسواکۍ یوه اوږده تجربه لري. همدا تجربه او د هغې متواتر تکرار، د هندي ټولنې د پرمختګ او پیوستون سبب شوی دی. له یوه هندي عالم څو

(c) ketabton.com: The Digital Library

څخه پوښتنه وشوه، چې د هندي ټولنې د بري راز په څه کې دی؟ هغه وویل: ((زموږ د بري راز په دې کې دی چې یو بل مو زغملي او تحمل کړي دي.)) که چېرې په هندي ټولنه کې زغم او تحمل نه وای، نو سلګونو مذهبونو، ژبو او قومونو منسوبو اشخاصو به څنګه یو بل سره د ګډ ژوند ګوزاره کوله؟ د تحمل همدا کلتور دی، چې نن هندي ټولنه د پرمختګ پړاوونه وهي. دلته زموږ په ټولنه کې د رسنیو یوازې دوه تجربې پېښې شوې دي: لومړۍ تجربه د ولسواکۍ لسیزه وه، د اعلیحضرت محمد ظاهر شاه د واکمنۍ پر مهال رامنځته شوه او دویمه هغه همدا (۱۳۸۱-۱۳۹۱ل) کلونه دي. په لومړۍ هغې کې هم خپلې خپلې ستونزې وې او په دویمه کې هم د تصنعي ولسواکۍ، تنظیمي زورواکۍ او نا سالمو رسنیو ستونزې شته، وارداتي دیموکراسي او پېیلو رسنیو نه یوازې د زغم کلتور عام نه کړ، بلکې په ځینو برخو کې یې نوي مشکلات هم راوټوکول. د ټولنې نور مدني بنسټونه هم دومره پیاوړې نه دي چې د زغم کلتور عام کړي. لکه څنګه چې په ټولنیز او سیاسي ډګر کې ستونزې وې، داسې په علمي رسنیز او ادبي ډګر کې هم د تحمل کلتور ډېر پیاوړی نه و او نه دی، د تحمل کلتور د سالمې کره کتنې لپاره یو ښه بستر دی. پیاوړی افغان لیکوال، مفکر او کره کتونکی (استاد ګل پاچا الفت) د افغاني ټولنې دې نقیصې ته متوجه شوی، هغه د خلاصون لاره هم په ګوته کړې. د الفت په نظر هره ټولنه چې غواړي

(c) ketabton.com: The Digital Library

سمون او پرمختګ په کې رامنځته شي، هلته باید پر فکر، نظر او انتقاد بندیز نه وي، کله چې په یوه ټولنه کې فکر ازاد وي، هلته د ډېرو مرضونو لپاره د علاج لاره پیدا کېدی شي. الفت خپله مفکوره د (بې ګناه بندي) په نامه په یوه نثر کې ډېره ښه ځلولې ده، هغه د ټولنې د نجات لپاره ددې بندي د خلاصون هیله کوي، وایي: ((پرېږدئ ! دا بې ګناه بندي پرېږدئ. مه وېرېږئ، د ده په ازادولو کې هېڅ خوف او خطر نه شته. فساد او شرارت له ده څخه نه پیدا کېږي.

دده بندي کول لویه ګناه ده.

دی هغه یوسف دی، چې د بې ګناهۍ په سبب په زندان کې لوېدلی دی.

که دی له زندانه راوالوزي ستاسې اینده سنجولای شي او ستاسې د بلې ورځې غم خوړلای شي.

پرېږدئ ! دا بې ګناه بندي پرېږدئ.

که دی خلاص شو ستاسو انتظام به په ډېر ښه شان وکړي. ستاسې ورې به ماړه کړي، ستاسې بربنډ به پټ کاندي.

تاسې دغه ښکلی موجود په تورو ځاګانو کې مه غورځوئ.

په زندانونو کې یې مه اچوئ !

پرېږدئ دا بې ګناه بندي پرېږدئ !

(c) ketabton.com: The Digital Library

دی بـه ستاسـې د ګـډو وډو او پرېشـانه خوبونـو صـحيح تعبيرونـه وکړي.

ډېرې سختې مبهمې او مجملې غوټې به پرانيزي.

دی د راتلونکي حال پېشبيني کولای شي.

د طبيعت په رمزونو او اسرارو پوهېږي.

د جوي او فلکي اوضاعو اقتضاات ورته معلوم دي.

پرېږدئ ! دا بې ګناه بندي پرېږدئ !

د ده په ازادولو باندې علم او پوهه زياتېږي.

وطن رڼا کېږي او ړانده بينا کېږي.

دی له خپلو جفاکارو ورونو سره هم ښه سلوک کوي.

دی ډېر پېچومي اوارولای شي.

دی ډېرې کړېې سمولای او ډېر مشکلات حل کولای شي.

مـا خـوب ليـدلی، چې دا بنـدي خلاصېږي او د سـلطنت پـه کرسـۍ کېني.

ښه فکر وکړئ !

دا بندي څوک دی؟

پس له ډېر فکره وايم !

(c) ketabton.com: The Digital Library

فکر دی فکر !)) (۱: ۱۲-۱۴).

د الفت په نظر تر هغه پورې چې په یوه ټولنه کې فکر بندي وي، په ټولنه کې د سمون هیله نه شو کولای. هر هغه انتقاد یا نیوکه چې فکري اساس ونه لري، پر کینې بدلېږي، که موږ غواړو په خپله فرهنګي حوزه کې سالمه کره کتنه عامه کړو، نه یوازې باید خپل فکر ازاد کړو، بلکې پراخ یې هم کړو. خپل فکر نورو ته بیان کړو او د نورو د فکر او نیوکې د زغملو کلتور هم دود کړو.

۳- د سالمې کره کتنې کموالی:

زموږ یو زیات شمېر کره کتونکي په دې نظر دي، چې زموږ په هېواد کې کره کتنه عامه نه ده او ان په ځینو وختونو او ځایونو کې ورسره حساسیت هم ښودل کېږي، علت یې دا دی چې دلته له پیله بیا تر دې دمه کره کتنه د یو سالم بهیر او سالم مسیر له فلتره تېره شوې نه ده. ځینې کره کتنې د شخصي کینې او انتقام له مخې ترسره شوې دي. سرمحقق زلمی هېوادمل د دې ډول لیکنو په باب وایي: ((د دې ډول کره کتنو، لیکوالان زیاتره د کره کتنې د لیکلو صلاحیت هم نه لري، بلکې د ځینو ځانګړو ملاحظاتو پر بنیاد د نقد په نامه یو څه لیکي، چې د کره کتنې د ادابو بوی هم په کې نه وي. د اثر پر ځای پر لیکوال ډېر ګرېږي. د نقد د داسې یوې ناسالمې فضا د موجودیت په صورت

(c) ketabton.com: The Digital Library

کې ډېر د وړتیا خاوندان، حتی د سالم نقد لیکلو ته هم زړه نه ښه کوي او دا ځکه چې زموږ په فرهنګي چاپېریال کې په دې اړه ذهنیت ډېر مغشوش دی. پر یو اثر هم سالم نقد ، د اثر لیکوال د خپل ځان لپاره سپکاوی بولي. که څوک د یو چا پر اثر سالم نقد هم ولیکي، د اثر لیکوال د دې پرځای چې له کره کتونکي مننه وکړي، د ځواب په نامه یې ښکنځلو ته متې رانغاړي. ځواب خو ورسره وي نه، بیا نو په اوتو بوتو سر شي او په شخصي تعرضونو، سپکاویو شروع وکړي او تر ټولو یې جالبه دا چې زموږ په فرهنګي چاپېریال کې هم سالم کره کتونکی هم په دې متهمېږي چې د نورو مخه نیسي، هر څه یې ځانته اجاره کړي دي. په همدې اساس زموږ زیاتره د استعداد خاوند کره کتونکی د سالم فرهنګ په ګټه نقد لیکلو ته زړه نه شي ښه کولای.))(۱۵: ۳).

سرمحقق زلمی هېوادمل په دې برخه کې یو مثال وړاندې کوي، هغه وایي: ((ښه مې په یاد دي چې د تېرې میلادي پېړۍ د نوییمو کلونو په جریان کې (د پښتو ادبیاتو تاریخ) په نامه یو کتاب په پېښور کې چاپ شو. ډېرو ښاغلو دا کتاب لوستی و، چې ځینې یې د استعداد خاوندان هم وو. د کتاب پر نیمګړتیاوو یې داسې خبرې کولې چې هم د لیکوال په ګټه وې او هم د لوستونکو لپاره ګټورې وې، خو دغو کسانو یوه هم دا جرات نه شو کولای چې خپلې خبرې

(c) ketabton.com: The Digital Library

ولیکـــي، ځکــه وېرېــدل چــې د دوی د خیــر کــار بــه نــور بــل ډول انګیري.))

سرمحقق زلمی هېوادمل زیاتوي: ((دا خبره باید په زغرده وکړو چې زموږ په فرهنګي چاپېريال او ټولو فرهنګي حوزو کې له کره کتنې وېره خپره ده، هم لیکوال او شاعر له کره کتنې وېرېږي او هم سالم کره کتونکی. همدې وېرې د سالمو کره کتنو مخه نیولې ده او د فرهنګ خواخوږي دا جرات نه شي کولای، چې علمي، تحقیقي او ادبي اثار د نقد له علمي موازینو سره سم نقد کړي.

دا چې ایا پښتنو عالمانو او د فرهنګ د لارې لارویانو د سالمې کره کتنې د ودې، دودېدو او د نقد پر اصولو او ادابو د کره کتونکیو د سمبالتیا لپاره څه کړي دي او که نه؟ ددې برخې په ځواب کې باید ووایو چې په دې لاره کې څه ګامونه اوچت شوي دي، خو پاخه نه دي. په دې مشخصه ساحه کې موږ څه اثار لرو مګر ډېر نه دي، زموږ یو شمېر لیکوالو د تالیف او ترجمې له لارې ځینې اثار وړاندې کړي دي، چې له لوسته یې سړی د کره کتنې د اصولو او معیارونو، ادابو او ډولونو په باب څه معلومات ترلاسه کولای شي. خو که څوک د پښتنو په فرهنګي حوزو کې د کره کتنې روان جریان له نظره تېر کاندي، نو پوه به شي چې زموږ زیاترو کره کتونکیو د کره کتنې په باب حتی په خپله ژبه کې موجود اثار هم نه دي لوستي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د کره کتنې اوسنی روان جریان که سړی له نظره تېر کاندي سړی په یقین سره ویلای شي چې دا جریان یو سالم جریان نه دی. ناوړې ډېرې لري او د بدمرغۍ خبره په کې دا ده چې له دې رنځور حالته د کره کتنې د ایستلو لپاره کومه هڅه هم نه لیدل کېږي. د سالمې هغې په پرتله د ناسالمې پیروان هم ډېر دي.))(۱۵: ۳-۲).

د ژبو او ادبیاتو پوهنځي یو بل استاد بریالی باجوړی هم په دې نظر دی او (د کره کتنې ډولونه) اثر په سریزه کې وایي: ((له دغو ستونزو څخه یوه په پښتو کې د کره کتنې د تیوریکو اثارو نشتوالی دی. کوم ځانګړي کتابونه او لیکنې چې ډېر پخوا په دغه برخه کې لیکل شوي دي، د ګوتو په شمار دي، چې د موجودو ستونزو او پرابلمونو ځواب نه شي ویلای.)) (۳۱:۱).

تر هغه پورې چې پورتنۍ ټولې نیمګړتیاوې پوره نه کړو او د کره کتنې په برخه کې عملي او نظري کار، ونه کړو، د کره کتنې کلتور عام نه کړو، د تحمل کلتور دود نه کړو، نو تر هغه پورې له کره کتنې څخه که هغه معقوله وي، که نامعقوله، د خلکو وېره وي او دا وېره به احساسېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د لسم څپرکي لنډیز

زموږ په ټولنه کې زیات وخت له کره کتنې سره حساسیت ښودل کېږي. یو زیات شمېر لیکوال زړه نه ښه کوي چې خپل اثر کره کتنې ته وړاندې کړي. دا کار بېلابېل عوامل لري. د کره کتنې ناعاموالی ددې علتونو له جملې څخه یو علت دی. د پښتنو په ادبي، ټولنیز او ان سیاسي چاپېریال کې د هغو د نورو اړوند پدیدو په شان کره کتنه ډېره عامه نه ده، نو کله چې یو شی په ټولنه کې عام نه وي، خلک هم ورسره نه روږدي کېږي، همدا ناعاموالی ددې سبب کېږي چې دلته کره کتنه لکه څنګه چې لازمه ده، همغسې وده ونه کړي. په پښتو کې د چاپ شویو ادبي اثارو په انډول د کره کتنې اثار زیات نه دي، ان د ادبي اثارو کره کتنیزې اړتیاوې نه شي پوره کولای.

د زغم کلتور نشتوالی بل علت دی، چې دلته یې د کره کتنې د عامولو مخه ډب کړې ده. دلته د زغم کلتور ډېر عام نه دی. کله چې د تحمل کلتور عام وي د کره کتنې عملي تطبیق ته ډېره ښه لاره اوارېږي. هر څومره چې دلته د تحمل کلتور زیاتېږي، کره کتنې ته

(c) ketabton.com: The Digital Library

لاره اواربېږي. کره کتنه د تحمل او زغم کلتور په عاملو کې مهم رول لري.

زموږ په ټولنه کې چې يو شمېر کره کتنې ترسره شوي، په هغو کې کله کله شخصي عقده او کينه هم دخيل شوې ده. دا کينه ددې سبب شوې چې سالمه کره کتنه له ځنډ و خنډ سره مخ شي. کله چې په ټولنه کې سالمه کره کتنه له ځنډ و خنډ سره مخ شي، نو طبيعي خبره ده چې روغه کره کتنه نه رامنځته کېږي. کله چې په ټولنه کې سالمه کره کتنه نه وي، نو د کره کتنې د عامېدلو لپاره بستر نه برابرېږي. د سالمې کره کتنې لپاره يو څه ګامونه پورته شوي، خو بيا هم پوره او پاخه نه دي. دغه ټول عوامل ددې سبب ګرځي چې دلته له کره کتنې څخه يو ډول وېره پيدا شي. ددې وېرې د ختمولو لپاره په کار دي، ټول هغه عوامل په دقت سره وارزول شي چې مخکې مو يادونه وکړه او په پوره تدبير سره د هغو د اواري لپاره کار وشي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د لسم څپرکي پوښتنې او سپارښتنې

۱-د کره کتنې ناعاموالي زموږ کره کتنه له کومو ستونزو سره مخامخ کړې ده؟

۲-که کره کتنه عامه وای، زموږ په فرهنګي حوزه کې به اوس د کره کتنې احتمالي حالت څنګه و؟

۳-د کره کتنې په پراختیا کې د زغم کلتور څه رول لري؟

۴-د سالمې کره کتنې کموالي، د ښې کره کتنې پر وړاندې څه ستونزې تړ کولي دي؟

۵-د استاد الفت په نظر د فکر ازادي د کره کتنې په پراختیا کې څه رول لري؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

سپارښتنې

- محصلین دې په هېواد کې د کره کتنې د پرمختیا او عاملو لپاره خپل تحلیلي نظر په یوه لیکنه کې وړاندې کړي.
- هر محصل دې د پښتو کره کتونکو له جملې څخه یو تن په خپله خوښه غوره او د هغې د کره کتنیزو نظریاتو په باب دې یوه لیکنه وکړي او په ټولګي کې دې ټولګیوالو ته واوروي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

يوولسم څپرکی

په پښتو ژبه
د کره کتنې چاپ شوي کتابونه

که څه هم په پښتو ژبه ډېر ادبي اثار چاپ شوي؛ د پښتو شعر و ادب لمن ډېره پراخه ده، هم د شکل او هم د محتوا له مخې د پښتو ادب لمن له رنګارنګ غمیو ډکه ده. که د شکل یا شعري فورمونو له مخې پښتو ادب وڅېړو، نو د نړۍ هېڅ ژبه ورسره سیالي نه شي کولای. زیاتره هغه شعري فورمونه چې د نړۍ په نورو ژبو په تېره بیا ختیزو ژبو کې شته، هغه اکثره پښتو راخپل کړي دي. د لوېدیز ادب شعري فورمونه په تېره بیا ازاد شعر چې ځینې ورته سپین شعر هم وایي، هم د پښتو ژبې په لمن کې خوندي دي. پښتو د ختیزو ژبو او ادب د یوې ښېلګې په توګه ټول هغه شعري فورمونه چې په عربي ژبه کې دود دي، پښتو ورته په خپله لمن کې ځای ورکړی دی، لکه

(c) ketabton.com: The Digital Library

غزل، مثلث، مستزاد ، مخمس، قطعه، رباعي، مثمن، مسدس، معشر، ترکیب بند ، ترجیع بند او نور...

پښتو ژبې له جاپاني ژبې څخه هم د (هایکو) شکل راخپل کړی، له دري سره یې دوه بیتۍ کې چې د څلوریزې په شان یو فورم دی، هم مشترک حالت لري، خپله د پښتو ځانګړي شعري فورمونه، لکه لنډۍ، بګتۍ، سروکي، چاربیتې، کاکړۍ، ببولالې او نور یې خو یې داسې خپل دي چې د نړۍ په نورو ژبو کې یې ساری نه لیدل کېږي، په تېره بیا لنډۍ چې د پښتو ژبې یوه امتیازي پانګه ده او د نړۍ هېڅ شعر ورسره د سیالۍ جوګه نه دی، خو د پښتو ژبې له دې پراخې لمن سره سره د کره کتنې اثار بیا دومره زیات نه دي، یو علت یې شاید دا وي چې کره کتنې اکثره د لوستو او متخصصو اشخاصو له خوا رامنځته کېږي، خو د پښتو ادب د لمن د غوړېدو په برخه کې د لوستو لیکوالو ترڅنګ نالوستو شاعرانو او ناظمانو هم پراخې هڅې کړي دي. او د پښتو ادب د پانګې یوه درنه د همدې نالوستو ولسي ادبیاتو له خوا بشپړه شوې ده، خیر علتونه ډېر دي، مخکې مو هم ورته نغوته وکړه خو اوس راځو د کره کتنې په باب چاپ شوي اثارو ته ! دلته به هغو مستقلو اثارو ته اشاره وکړو چې په افغانستان او پښتونخوا کې د کره کتنې په برخه کې لیکل شوي او په ځانګړي ډول چاپ شوي دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

الف- په افغانستان کې:

په دې برخه کې د هغو لیکوالو مستقلو اثارو ته نغوته کوو، چې په افغانستان کې زېږېدلي دي، په ختیځ افغانان دي، که څه هم د تېرو لسیزو د حوادثو په بهیر کې کوزې پښتونخوا یا لر افغانستان او یا نورو هېوادونو مهاجر شوي او یا یې کتابونه تر هېواده بهر چاپ شوي دي. په دې کې یو شمېر لیکوال داسې هم دي، چې په هېواد کې اوسېدلي، خو کتابونه یې تر هېواد بهر چاپ شوي، دا کټه ګوري مو د کتابونو د چاپ د موقعیت له مخې په پام کې نه ده نیولې، بلکې د هغوی د زېږېدنې جغرافیه مو په پام کې نیولې ده. نو ځکه مو د پښتونخوا د پښتنو افغانانو کټه ګورۍ په جلا ډول په پام کې نیولې ده. نو لومړی به د افغانستان مېشتو افغانانو مستقل کره کتنیز اثار معرفي کړو:

۱- ادب او ادبي کره کتنه:

دا اثر ښاغلي عبدالمالک همت لیکلی دی، په دې اثر کې د ژباړې او تالیف دوه برخې شاملې دي، لیکوال خورا زیار په کې ګاللی دی، نه یوازې د کره کتنې په باب په کې معلومات راټول شوي، بلکې د ادب، ادبپوهنې، د ادب ښوونځي، د ادبیاتو شننه او څېړنه هم په کې راغلي دي. دا اثر ټول (۲۲۸) مخونه لري. ادب او ادبپوهنه، ادب د اسلامي نظریې له مخې، ادب او ادبپوهنه د

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوسنۍ لویدیزې نظریې له مخې، ادبي کره کتنه، مفهوم او ارزښت، ادبي کره کتنه له پخوا څخه تر اوسه، اسلامي کره کتنه، دري کره کتنه، اردو کره کتنه او پښتو کره کتنه یې اساسي سرلیکونه دي. تر دغه هر یو اساسي سرلیک لاندې بیا څو نور څنګزني سرلیکونه دي، چې هره موضوع یې په هر اړخیز ډول څېړلې ده. دا اثر په ښکلي قطع او صحافت پر (۲۰۰۲م)، (۱۳۸۵ل) کال په کویټه کې د صحاف نشراتي موسسې له خوا د یو زر ټوکو په شمېر چاپ شوی دی او دا اثر چې اوس لولئ په دې کې هم د همدې اثر (ادب او ادبي کره کتنه) اثر څخه زیاته ګټه اخیستل شوې ده.

۲- کره کتنه:

دا اصلاً د هغو بېلابېلو لیکوالو د کره کتنیزو لیکنو یوه ټولګه ده، چې په زېري جریده کې په متواتر ډول خپرې شوې دي. د (۱۳۵۵-۱۳۵۶ل) کلونو په بهیر کې په زیري جریده کې دوه افتراحګانې خپرې شوې، د همدغو افتراحګانو له امله د کره کتنې په برخه کې بېلابېلو لیکوالو یادې جریدې ته خپلې لیکنې ور ولېږلې، زېري جریدې دا لیکنې په خپلو پاڼو کې خپرې کړې. دې لیکنو ځینو دودیزه بڼه درلودله او ځینې یې د لویدیزې کره کتنې په رڼا کې لیکل شوې وې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(افضل ټکور) دا لیکنې د زېرې جریدې له پاڼو راټولې او د یوې ځانګړې مجموعې په توګه یې چاپ کړې. دا اثر پر (۱۹۸۲م، ۱۳۶۵ل) کال د افغانستان د قومونو او قبایلو چارو وزارت له خوا په کابل کې چاپ شوی دی. په دې اثر کې د (ادبي نقد) په نامه د عبدالرحیم، (ادبي انتقاد) په نامه د متعمد شنیواري د (نقد او نقد کوونکي) په نامه د غوث خیبري، د (نقد څارنه دې وشي) د استاد بېنوا او ځینو نورو لیکوالو لیکنې راغلي دي.

۳- پښتو نثر ته کره کتنه:

دا د علامه پوهاند حبیبي د لیکنو یوه ټولګه ده چې کره کتنیزې لیکنې په کې راټولې شوې دي. دا لیکنې اصلاً استاد حبیبي تر (۱۳۵۷ل) کال دمخه کړې دي او د هېواد په بېلابېلو چاپي خپرونو کې چاپ شوې دي. دا لیکنې د سرمحقق زلمي هېوادمل په زیار راټولې شوي او پر (۱۹۸۱م، ۱۳۶۰ل) کال یې د افغانستان د علومو اکاډمۍ له خوا چاپ کړې دي. په دې اثر کې د تاریخ په بهیر کې د پښتو نثر پر لوړ ځوړ خبرې شوي، د (روښاني) پېر پر نثر او د (خوشال) د کورنۍ پر نثر بحث شوی دی. د (ګوهر خان ختټک) د (قلب السیر پښتو)، (پښتو نثر په تاریخ مرصع کې) او (ژبې او د تکامل قوانین) په نوم لیکنې هم په دې اثر کې خوندي دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۴- ادبي څېړنې:

ادبي څېړنې د ادبپوهنې په برخه کې خورا مهم اثر دی. دا اثر کاندید اکاډمیسین محمد صدیق روهي لیکلی دی، لومړی ځل په (۴۲۵) مخونو کې پر (۱۹۸۱م، ۱۳۶۰ل) کال د ننګرهار پوهنتون د ښوونې او روزنې پوهنځي له خوا خپور شوی دی. دا اثر دویم ځل په پېښور کې د دانش کتابتون له خوا هم په ښکلې قطع او صحافت چاپ شوی دی. یاد اثر په عمومي ډول څلور برخې لري؛ په لومړۍ برخه کې یې (ادبي تیوري) په دویمه کې یې (ادبي کره کتنه)، په دریمه کې یې (ادبي میتودونه، ادبي مکتبونه) او په څلورمه کې یې (ادبي تاریخ) څېړل شوي دي. په ټولیز ډول دا د ادبپوهنې په برخه کې یو خورا جامع کتاب دی، ددې اثر د کره کتنې باب هم خورا غني دی. او په دې برخه کې د ((کره کتنې تاریخي پس منظر او معیارونه)) تر سرلیک لاندې د کره کتنې د پېژندنې، موضوعګانو او مسالو، تاریخي پس منظر، اصولو او معیارونو، ډولونو، هدفونو او دندو په هکله د لویدیز ادب او کره کتنې له اصولو سره سم بحث او څرګندونې شوې دي. د کره کتنې په بحث کې د کره کتنې آداب هم تشریح شوي دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۵- شعرونه او نقدونه:

شعرونه او نقدونه د تکړه کره کتونکي زرين انځور اثر دی. دا اثر پر(۱۹۸۲م، ۱۳۶۵ل) کال په کابل کې چاپ شوی دی. دا اثر د کره کتنې په تېره بيا د پښتو شعر او هغه هم معاصر شعر په برخه کې د عملي کره کتنې يوه ښه بېلګه ده. ليکوال په دې اثر کې د پښتو معاصر شعر ځينو نيمګړتياوو ته اشاره کړې، څرګندې بېلګې يې راوړي، د هغو پر نيمګړو برخو يې څرګندې نيوکې کړي او د حل لارې يې په ګوته کړي دي. دې اثر پر خپل وخت عملي تاثيرات هم وشيندل او تر يوه بريده يې د پښتو شعر د شعاري کېدو او انحراف مخه ونيوله.

۶- ادبي مسالې:

د کانديد اکاډميسن پوهاند محمد رحيم الهام اثر دی. په دې اثر کې د پوهاند الهام پنځه عنوانه بېلابېلې ليکنې او دوه بېلابېلې ژباړې شاملې دي. دا اثر پر(۱۹۸۸م، ۱۳۶۷ل) کال په کابل کې د افغانستان د ليکوالو د ټولنې له خوا خپور شوی دی. د مخونو شمېر يې (۲۴۰) ته رسېږي. د کره کتنې په دې اثر کې د کينې ايډيالوژۍ د پلوي کره کتونکو او همدارنګه د لويديځوالو کره کتونکو دواړو نظريات راټول شوي دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۷- د کره کتنې ډولونه:

د کره کتنې ډولونه د سرمحقق زلمي هېوادمل اثر دی. په دې اثر کې د سرمحقق زلمي هېوادمل هغه لیکنې راغلې چې د کره کتنې په اړه دي. په دې لیکنو کې د پښتو کره کتنې پر تاریخي سوابقو، تیوریکو اثارو، د کره کتنې پر ستونزو او نورو اړوندو مسایلو بحث شوی دی. د سرمحقق زلمي هېوادمل پر لیکنو سربېره په دې اثر کې څلور هغه لیکنې هم راغلي دي، چې د کره کتنې په اړه دي او دده له خوا له اردو ژبې څخه پښتو ته ژباړل شوي دي. دا اثر په (۱۹۹۱م، ۱۳۷۰) کال د افغانستان د لیکوالو د ټولنې له خوا په کابل کې چاپ شوی دی.

۸- ادبي او تاریخي سمونې:

دا د پوهاند صدیق الله رښتین کره کتنیز اثر دی، چې پر (۱۹۹۲م، ۱۳۷۱ل) کال چاپ شوی دی. په دې اثر کې د یو شمېر هغو ځانګړو اثارو او متفرقه لیکنو تېروتنو ته اشاره شوې چې چاپ شوي دي. پوهاند رښتین ددې اثارو تېروتنو ته متوجه شوی، د هغو سمون یې ضروري او د ادب په ګټه ګڼلی دی، پر هغو یې بېلابېلې لیکنې کړي او پر خپل وخت یې په مجلو او جریدو کې خپرې کړې دي. تر متفرق چاپ وروسته یې بیا په دې اثر کې راټولې او خوندي کړې دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۹- منشور (کره کتنه):

منشور (کره کتنه) د مصطفی سالک اثر دی، چې پر (۲۰۰۰م، ۱۳۷۹ل) کال په پېښور کې دانش خپرندویې ټولنې خپور کړی دی. دا اثر ټول (۱۵۰) مخه لري. د دې اثر په لومړیو برخو کې پر ادب، شعر، اخلاقو، ښکلا، تاریخ او ادب، معاني، بیان او بدیع، فلسفه او شاعري، تخلیق او مطالعې باندې بحث شوی دی. په دې اثر کې د ختیزې او لویدیزې کره کتنې آرونه هم بیان شوي دي. (منشور) د یوه تدریسي کتاب په بڼه لیکل شوی، د ادب پوهنځي محصلین ترې د کره کتنې په برخه کې د یوه تدریسي یا مرستندوی درسي اثر په توګه هم ګټه اخیستلای شي.

۱۰- د پټې خزانې میزان رښتیا میزان دی؟

دا د زرین انځور او استاد محمد اصف صمیم ګډ اثر دی، چې په پېښور کې چاپ شوی دی. په دې اثر کې د استاد صمیم او زرین انځور یو څو هغه لیکنې راغلي دي، چې د قلندر مومند د هغو نیوکو په اړه لیکل شوي، چې ده په خپل اثر ((پټه خزانه فی المیزان)) کې راوړي دي. دې اثر کې هڅه شوې، د علمي دلایلو له مخې د قلندر مومند یو زیات شمېر هغو انتقادونو ته منطقي ځواب وویل شي چې هغه د پټې خزانې پر بېلابېلو خواوو څرګند کړي دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۱- ادبي کره کتنه:

دا اثر اجرالدین اقبال له عربي څخه پښتو ته ژباړلی دی. یاد اثر مصري لیکوال ډاکتر محمد مندور مصري لیکلی دی، ټول (۱۳۲) مخونه لري او د (۱۰۰۰) ټوکو په شمېر دانش خپرندویه ټولنې په پېښور کې چاپ کړی دی.

۱۲- د پښتو غزل تنقیدي جاج:

دا د ځوان لیکوال طایر ځلاند اثر دی، چې دانش خپرندویه ټولنې په (۱۲۷) مخونو کې د (۱۰۰۰) ټوکو په تیراژ په پېښور کې پر (۱۳۹۱) ل کال چاپ کړی دی. په دې اثر کې تصوف او پښتو نوی غزل، د غزل کره وړه، پښتو غزل کې رواني اړخونه، غزلګو شاعر څوک دی؟، پښتو غزل او علامت نګاري، پښتو غزل او انځورګري، حمزه بابا په پښتو غزل کې د بدلونونو موجد، پښتو غزل په سروتال کې، پښتو غزل په نویو پړاوونو کې، د پښتو نوي غزل تنقیدي جاج او د پښتو غزل راتلونکی، مسایل څېړل شوي دي. په مجموعي ډول دا اثر د پښتو غزل د ارزونې او کره کتنې په برخه کې یو ځانګړی اثر دی.

۱۳- د کره کتنې تاریخي پس منظر او معیارونه:

(c) ketabton.com: The Digital Library

د کاندید اکاډمیسین محمدصدیق روهي اثر دی، چې پر (۱۳۸۰ل) کال د محمدصدیق روهي فرهنګي ټولنې له خوا په پېښور کې چاپ شوی دی. په دې اثر کې راغلي محتویات همغه دي چې اکثره یې په ادبي څېړنې اثر کې راغلي دي، خو دلته د یوه ځانګړي اثر په توګه هم چاپ شوی دی.

۱۴- کره کتنه:

استاد پوهنوال عبدالخالق رشید لیکلی او د اتیا یمو کلونو په وروستیو کې د هندوستان په نوي ډیلي کې چاپ شوی دی، دا کتاب (۸) څپرکي لري، د کره کتنې تاریخچه په کې بیان شوې، کره کتنه یې د یوه علم په توګه ارزولې او همدارنګه یې د کره کتنې ډولونه په ګوته کړي دي.

۱۵- د پښتو شعر او سمهالي بهیر کره کتنه:

د عبدالغفور لېوال اثر دی، چې پر (۱۳۸۱ل) کال په کابل کې چاپ شوی دی. په دې اثر کې د پښتو د اوسني شعر په تېره بیا د طالبانو د واکمنۍ تر ختمېدو وروسته یو شمېر مخکښو شاعرانو پر شعرونو باندې کره کتنه شوې، هغه څېړل شوې، شنل شوي او ارزول شوي دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ب- په پښتونخوا کې:

پر افغانستان سربېره په کوزه پښتونخویا لر افغانستان کې هم د ځو لسیزو په بهیر کې د کره کتنې ځینې مستقل کتابونه چاپ شوي دي. پر خپلواکو اثارو سربېره ځینې نور داسې اثار هم چاپ شوي، چې یوه برخه یې د کره کتنې پر محور راڅرخي، خو نورې برخې یې د ادبیاتو یا ادبپوهنې نورې برخې رانغاړي. دلته به یوازې ځانګړو اثارو ته اشاره وکړو:

۱- کتاب الشعر:

دا کتاب اصلاً د یونان د نامتو فیلسوف او حکیم (ارسطو) د بوطیقا (Poetics) پښتو ژباړه ده. دا اثر (مولوي محمد اسرافیل) ژباړلی او د پېښور پوهنتون د پښتو اکاډمۍ مشر (مولانا عبدالقادر) پرې بیا کتنه کړې. یاد اثر پر (۱۹۵۸م، ۱۳۳۷ل) کال په پېښور کې د پښتو اکاډمۍ له خوا چاپ شوی دی.

لکه څنګه چې څرګنده ده، بوطیقا د شعر او شاعرۍ په اړه په نړۍ کې لومړنی منظم اثر ګڼل کېږي، دغسې په پښتو کې د دې اثر ژباړه هم د کره کتنې په برخه کې لومړنی ژباړل شوی اثر ګڼل کېږي. د ارسطو په دې اثر کې پر شاعرۍ باندې عمومي او متوازن نظر بندلی، د شاعرۍ ډولونه یې بیان کړي، جنګې شاعري یې توضیح کړې، د کره کتونکو اعتراض او هغو ته د ځواب ورکولو اصول یې

(c) ketabton.com: The Digital Library

بیان کړي دي. د ارسطو دا اثر د (نظمیات) په نامه (قلندر مومند) هم ژباړلی دی او پر (۱۹۶۳م، ۱۳۴۲ل) کال یې په پېښور کې خپور کړی دی.

۲- ادبي تنقید:

د کره کتنې په برخه کې دا یو وړوکی کتابګوټی دی، چې (میا سید رسول رسا) لیکلی دی، په وړه جیبي کچه په (۱۸۵) مخونو کې په پېښور کې د (یونیورسټي بوک ایجنسي) له خوا چاپ شوی دی. (میا سید رسول رسا) ددې اثر په لیکلو کې د کره کتنې په برخه کې د نړۍ له ډېرو نامتو اثارو څخه ګټه پورته کړې ده. ددې اثر ځینې برخې بشپړې ژباړې دي او ځینې برخې یې د (رسا) خپل تحلیلونه. په دې اثر کې که څه هم د کره کتنې له ختیزو او لویدیزو دواړو اصولو څخه ګټه اخیستل شوې، خو ډېری بحث یې د ښکلو هنرونو، ادبیاتو، شعر او شاعرۍ پر محور راڅرخي. ځینې لیکوال وایي د کره کتنې په انډول ددې اثر د ادبپوهنې نورې برخې درنې دي.

۳- تنقید:

تنقید د کره کتنې په برخه کې د (قلندر مومند) له خوا ژباړلی شوی اثر دی. دا اثر اصلاً د (ویلیم هنري هډسن) (W.H) Hudson د نامتو کتاب (An Introduction to the study of literature) د یو څپرکي لنډون او ژباړه ده. دا اثر د ماسترۍ دورې (MA) لپاره یوه

(c) ketabton.com: The Digital Library

برخه ده او د یوه مضمون په توګه هم تدریسېده، خو د یوه ځانګړي کتابګوټي په بڼه هم پر (۱۹۲۳م، ۱۳۴۲ل) کال په پېښور کې خپور شوی دی. ټول (۸۰) مخونه لري. دا اثر د کره کتنې د مانا او مفهوم، اړتیا، د کره کتنې د ځینو ښوونځیو، د کره کتونکي د دندو او صلاحیتونو، د کره کتنې د تاریخ او ځینو نورو موضوعګانو په اړه ګټور معلومات لري.

۴- پټه خزانه فی المیزان:

پټه خزانه فی المیزان د (قلندر مومند) یو انتقادي اثر دی چې د (پټې خزانې) په اړه یې لیکلی دی. دا اثر (قلندر مومند) د نږدې شلو کلونو په بهیر کې لیکلی دی. او بیا په پېښور کې چاپ شوی دی. قلندر مومند په دې اثر کې د پټې خزانې د ((بطلان)) لپاره هڅه کړې او ځینې داسې دلایل یې راوړي چې دده په خپل نظر ده ته مناسب ښکاره شوي دي. یو زیات شمېر لیکوال، ادبپوهان او کره کتونکي بیا په دې نظر دي، چې په دې اثر کې راغلي نظرونه د قلندر مومند د شخصي عقدې زېږنده دي، نو ځکه ورته د کره کتنې یو ناپېیلی اثر نه شي ویل کېدی، پر همدې بنسټ ددې اثر د رد په باب څو بېلابېل اثار ولیکل شول.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۵- ادب څه دی؟

دا د (سردار حبیب الرحمن سحر یوسفزي) د کره کتنیزو لیکنو یوه ټولګه ده، چې (۲۵۲) مخه لري، لومړی ځل پر (۱۹۴۷م، ۱۳۲۲ل) کال او بیا پر (۱۹۸۰) او (۱۹۹۲م) کلونو په پېښور کې چاپ شوی دی. په دې اثر کې د کره کتنې په باب بېلابېل معلومات، دغه راز د شعر، ډرامې او نورو ادبي فورمونو په باب توضیحات راغلي دي. د لویدیزو او ختیزو سترو کره کتونکو نظریات هم په کې راغلي دي. له دغه اثر څخه د کره کتنې په برخه کې د یوه تدریسي اثر په توګه هم کار اخیستل شوی دی.

۶- پښتو افسانه:

پښتو افسانه یو کره کتنیز اثر دی چې (محمد اعظم اعظم) لیکلی دی. دا اثر په (۱۹۲) مخونو کې، پر (۱۹۷۴م، ۱۳۵۳ل) کال په پېښور کې چاپ شوی دی. په یاد اثر کې لنډې کیسې او ناولونه څېړل شوي او د پښتو لنډو کیسو په باب عملي کره کتنه شوې ده. د (میا سید رسول رسا) په نظر ددې تنقیدي اثر ژبه متوازنه، نغښتې، سکښته او رابښکلې ده، په لنډو موزونو جملو کې یې ډېر څه ویلي او هر څه یې چې ویلي، د موجوده زمانې د تنقید له معیاري اصولو سره سم یې ویلي دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۷- مقدمه د شعر او شاعرۍ:

مقدمه د شعر او شاعرۍ پروفیسور محمد نواز طایر له اردو څخه پښتو ته ژباړلې ده. د اثر لیکوال د اردو ژبې نامتو کره کتونکي (الطاف حسین حالي) دی. د کتاب پښتو ژباړه د (۱۳۶۰ل، ۱۹۸۱م) کال په اپریل کې د پېښور پوهنتون د پښتو اکاډمۍ له خوا چاپ شوې ده. په دې اثر کې د اردو ژبې د ادبیاتو پر څرنګوالي کره کتنه شوې، د کره کتنې عام اصول بیان شوي دي. د کره کتنې دا اصول اکثره د نړۍ د نورو ژبو پر ادبیاتو هم د تطبیق وړ دي.

۸- پټه خزانه تول پارسنګ:

دا د کوزې پښتونخوا د یو نامتو څېړونکي (همېش خلیل) یو کره‌کتنیز اثر دی، چې په پېښور کې چاپ شوی دی. دا اثر اصلاً د (قلندر مومند) د اثر د(پټه خزانه فی المیزان) د هغو شکونو، نیوکو او انتقادونو ځواب دی، چې هغه په خپل دې اثر کې پر (پټه خزانه) څرګند کړي دي. په دې اثر کې یو پر یو د (قلندر مومند) نیوکو ته ځواب ویل شوی دی.

۹- د خیرالبیان تنقیدي مطالعه:

دا د قلندر مومند یو اثر دی چې پر (۱۹۸۸م) ، (۱۳۶۷ل) کال په پېښور کې خپور شوی دی. د مخونو شمېر یې (۳۵۲) ته رسېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

قلندر مومند په دې اثر کې د خیرالبیان پر هغه چاپ چې په فوټو افسیټ ډول په کابل کې چاپ شوی او د خیرالبیان پر هغه متن چې په پېښور کې د پښتو اکاډمۍ له خوا خپور شوی دی، پر دې دواړو متنونو بحث کړی دی. د قلندر مومند په نظر هغه متن چې دی یې کره بولي له دغو دواړو متنونو څخه اخیستل شوی، چې د درېیم متن بڼه لري. د (پټه خزانه فی المیزان) په شان د قلندر مومند پر دې اثر هم د نورو کره کتونکو له خوا نیوکې شوې او هغه یې سالمه کره کتنه نه ده بللې.

۱۰- د رنګ او بو قافله:

دا د ډاکتر اقبال نسیم خټک اثر دی، چې پر (۱۹۹۱م، ۱۳۷۰ل) کال په پېښور کې چاپ شوی دی. د کتاب د ټولو مخونو شمېر (۴۰۲) ته رسېږي. دا اثر د تحقیق او تنقید یو امتزاج دی یانې دا دوه برخې په کې رانغښتل شوې دي. په دې اثر کې د (عبدالحمید مومند)، (کامګار خټک)، (کاظم خان شیدا) او (علي خان) پر ژوند، شاعرۍ او هنر باندې څېړنه او کره کتنه شوې ده. دا اثر د یوه تدریسي کتاب د معیارونو په پام کې نیولو سره لیکل شوی دی او هڅه شوې چې زده کوونکي ورڅخه د یوه ادبي تدریسي اثر په توګه ګټه پورته کړي. دا اثر د لیکوال د ډېرو کلونو د زیار او کار ثمر دی.

۱۱- پښتو ادب کې تحقیق او تنقید:

(c) ketabton.com: The Digital Library

د صاحب شاه صابر اثر دی، چې پر (۱۹۹۵م)، (۱۳۷۴ل) کال د کوزې پښتونخوا د پښتو ادبي جرګې له خوا چاپ شوی دی. صاحب شاه صابر تر دې اثر دمخه د پښتو اکثره هغه تحقیقي او کره کتنیز اثار له نظره تېر کړي، چې دده د اثر د لیکلو تر وخته په پښتو کې چاپ شوي دي. ده په خپل دې اثر کې د کره کتنې اړتیا، ګټه او اهمیت په ګوته کړي او پر یو شمېر اثارو یې خپل کره کتنیز نظر څرګند کړی دی.

۱۲- خېړنه او کره کتنه:

د داود خان داود اثر دی، چې پر (۲۰۰۳م، ۱۳۸۲ل) کال په پېښور کې چاپ شوی دی. دا اثر اصلاً د کره کتنې په برخه کې د داود خان داود د څو بېلابېلو لیکنو یوه ټولګه ده. په دې ټولګه کې د کره کتنې پر تاریخ خبرې شوي، پر دې بحث شوی چې پښتو ادب کې څه ډول کره کتنه پکار ده؟ د لویدیزوالو او ختیزوالو د نظریاتو پر بنسټ او که په خپله د پښتني چاپېریال له مزاج سره سمه کره کتنه؟ په دې اثر کې هغو ستونزو ته هم نغوته شوې چې د کره کتنې په برخه کې زموږ په ټولنه کې موجودې دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۳-ادبي کره کتنه:

(ډايوني سيس لان جانس) ليکلی او حنيف خليل پښتو ته ژباړلی دی. دا اثر پر (۲۰۰۳م، ۱۳۸۲ل) کال په پېښور کې دانش خپرندويې ټولنې چاپ کړی دی.

پر پورتنيو ځانګړو اثارو سربېره يو زيات شمېر پښتانه ليکوال شته، چې په پښتو کره کتنه کې يې خپله ونډه اخيستې، د پورتنيو ځانګړو اثارو ترڅنګ يې د کره کتنې په برخه کې ځينې نورې ليکنې هم خپرې شوي، چې هغه لا په دې اثارو کې شاملې نه دي، خو د هغو ليکوالو ترڅنګ چې مستقل او متفرقه ليکنې يې خپرې کړي، په سلګونو داسې ليکوال نور هم شته چې د کره کتنې په برخه کې يې عملي او نظري کارونه کړي او متفرقه ليکنې يې په بېلابېلو وختونو کې په چاپي رسنيو کې خپرې شوي دي، په دې ليکوالو کې بهرني ليکوال هم شامل دي او خپله پښتانه ليکوال هم.

د پورتنيو ځانګړ اثارو ترڅنګ کېدی شي، د نړۍ په نورو برخو، خپله افغانستان او کوزې پښتونخوا کې په پښتو ژبه د کره کتنې نور ځانګړي اثار هم ليکل شوي او چاپ شوي و او زما لاس ته تر اوسه نه ي رارسېدلي او يا هم زه پرې خبر شوی نه يم، خو دا هغه ځانګړي اثار وو چې ما يې د چاپ او څرنګوالي پر باب معلومات ترلاسه کړي دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د یوولسم څپرکي لنډیز

په پښتو ژبه یو شمېر کره کتنیز اثار چاپ شوي، خو دا اثار د پښتو ادبیاتو په نورو برخو کې له چاپ شویو اثارو سره متوازن او متناسب نه دي. د کره کتنې په برخه کې د لیکوالو پر متفرقه کارونو سربېره هم په افغانستان، هم په لره پښتونخوا یا لر افغانستان او همدارنګه د نړۍ په ځینو نورو برخو کې ځینې کره کتنیز اثار چاپ شوي او همدارنګه یو شمېر کره کتنیز بهیرونه رامنځته شوي دي.

د مستقلو اثارو په لړ کې د عبدالمالک همت اثر (ادب او ادبي کره کتنه)، د افضل ټکور له خوا راټول شوې (کره کتنه)، د پوهاند عبدالحی حبیبي (پښتو نثر ته کره کتنه)، د سرمحقق محمدصدیق روهي (ادبي څېړنې)، د زرین انځور (شعرونه او نقدونه)، د پوهاند محمد رحیم الهام (ادبي مسالې)، د سرمحقق زلمي هېوادمل (د کره کتنې ډولونه)، د پوهاند صدیق الله رښتین (ادبي او تاریخي سمونې)، د مصطفی سالک (منشور)، د زرین انځور او محمداصف صمیم ګډ اثر (د پټې خزانې میزان رښتیا میزان دی؟)،

(c) ketabton.com: The Digital Library

د اجرالدین اقبال ژباړه (ادبي کره کتنه) او ځینې نور اثار د یادونې وړ دي.

په کوزه پښتونخوا کې د مولوي محمد اسرافیل ژباړه (کتاب الشعر)، د سیدرسول رسا (ادبي تنقید)، د قلندر مومند (تنقید)، د سردار حبیب الله سحر یوسفزي (ادب څه دی؟)، د محمد اعظم اعظم (پښتو افسانه)، د صاحب شاه صابر (پښتو ادب کې تحقیق او تنقید) او ځینې نور اثار د یادونې وړ دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د یوولسم څپرکي پوښتنې او سپارښتنې

۱-په افغانستان کې د کره کتنې په اړه چاپ شوي اثار، زموږ په ټولنه کې د کره کتنې ټولو اړتیاوو ته څومره ځواب ویلای شي؟

۲-په پښتونخوا کې د کره کتنې چاپي اثار له چاپي ادبي اثارو سره څومره انډول برابرولای شي؟

۳-ولې په پښتو ژبه د کره کتنیزو چاپي اثارو شمېر کم دی؟

۴-د نړۍ له مهمو ژبو څخه د کره کتنیز اثارو ژباړې ته څومره اړتیا ده؟

۵-په دې چاپ شویو اثارو کې کوم اثار د عملي کره کتنې ځرګندې بېلګې دي؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

سپارښتنې

- هر محصل دې د کره کتنې په دې چاپي اثارو کې يو اثر خوښ او هغه دې تحليل کړي.
- محصلين دې د نويو چاپ شويو او يا هغو کره کتنيزو چاپي اثارو په باب خپلو ټولګيوالو ته معلومات ورکړي، چې په دې اثر کې يې يادونه نه ده راغلې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

وروستۍ پایله

ددې اثر په بېلابېلو برخو کې مو په پښتو کې د کره کتنې د ستونزو په باب رڼا واچوله. دا ستونزې لا هم دوام لري. په کره کتنه کې موږ نه یوازې په محتوايي برخه کې ستونزې لرو، د اثارو ځومره والی او څرنګوالی مو لکه څنګه چې باید وای، هغسې نه دی او زموږ اړتیاوې نه شي خړوبولای. دغسې په لیکنۍ یا شکلي برخه کې هم ستونزې لرو.

ځینې مهم نومونه، په تېره بیا ، ځینې بهرني نومونه، هغه د اشخاصو وي که د ځایونو، بېلابېل لیکوال یې په بېلابېلو لیکبڼو لیکي. په دې اثر کې هم همدا ستونزه شته. ما چې له کومو اخځونو څخه په دې اثر کې ګټه پورته کړې، د ځینو لیکوالو نومونه په یوه ځای کې په یو بل ډول او په بل ځای کې په بل ډول لیکل شوي دي. د ساري په توګه ځینو لیکوالو ارستو (ارسطو) لیکلی، اپلاتون، (افلاطون، افلاتون، اپلاطون) سوکرات (سقراط، سقرات) او همدارنګه نور نومونه یې په نورو ډولونو لیکلي دي. د اکثرو بهرنیو نومونو په لیکبڼو ستونزه شته، ما کوښښ کړی، چې دنومونو په لیکنه کې یو څه یووالی راولم، خو بیا هم د نومونو بېلابېلو لیکبڼو د ثبت له کبله ستونزه پوره اواره نه شوه. د نومونو ترڅنګ ما هڅه کړې، چې د اصلي محتوا په خوندیتوب سره په ځینو کلمو کې، چې پخوا یو ډول لیکل کېدې او اوس ورو ورو یو واحد معیار ته داخلېږي، په نوې دودیزه بڼه ولیکم. له ځینو (دري) اثارو څخه ما ځینې متنونه ژباړلي، دا ژباړه هم ټکي پر ټکي نه ده، کوښښ مې کړی چې اصلي مفهوم او لنډیز راواخلم.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د دې ترڅنګ مې د ځينو ليکوالو په هغو ليکنو او ژباړو کې هم يو څه ژبنې او ليکنې سمون راوستی، چې يا دوی په خپله کړي او يا يې له نورو ژبو څخه ژباړلې وې، خو په پښتو جملو کې يې د ژباړې کمزوري او ليکنۍ تېروتنې له ورايه ښکارېدې، په هغو کې مې هم په داسې ډول سمون راوړی، چې محتوا ته يې هېڅ ډول زيان ونه رسي.

په دې اثر کې مې هڅه کړې چې څومره ژبه اسانه کېدی شي، همغه ژبه وکارول شي. په اثر کې يو منطقي تسلسل په پام کې نيول شوی دی. هغه اثار چې دلته په پښتو او دري ژبو کې ترلاسه کېدلای شول، له هغو اکثرو ګټه اخيستل شوې ده. خو دې سره سره بيا هم د داسې يو اثر په توګه چې هېڅ نيمګړتياوې ونه لري او يا ډېرې کمې نيمګړتياوې لري، هغه حالت ته لا ډېر مزل پاتې دی. کله چې دا اثر خپور شي، د محصلينو، لوستوالو او ليکوالو لاس ته ورشي او يا هم په تدريسي ډګر کې د تدريس عملي بڼه خپله کړي، نو په تطبيقي ډګر کې به يې ګڼې ستونزې او نيګړتياوې راڅرګندې شي. زه هيله من يم چې قدرمن لوستونکي او ګران محصلين دا نيمګړتياوې په ګوته او په ليکنۍ بڼه يې ما سره شريکې کړي. د بيا بيا چاپ په حالت کې به دا نيمګړتياوې يوه په بلې پسې له منځه وړو او تر هغه پورې به دا کار تعقيبوو چې په نسبي ډول، يو معياري تدريسي اثر ورڅخه جوړ شي.

په درناوي

پوهندوی محمد اسمعيل يون

(c) ketabton.com: The Digital Library

اخځونه

۱- الفت، ګل پاچا. د الفت نثري کليات. د محمد اسمعيل يون په زيار. ۱۳۸۷ل کال. کابل: يون کلتوري يون.

۲- الهام، پوهاند محمدرحيم. د نازو انا ياد. ۱۳۶۹ل کال. کابل: يون کولتوري يون.

۳- انځور، زرين. شعرونه او نقدونه.۱۳۶۵ل کال. کابل: د ليکوالو ټولنه. دولتي مطبعه.

۴- براهني، رضا. طلا در مس. ۱۳۴۷ل کال. ايران: انتشارات زمان.

۵- بهاند، ډاکتر لطيف. ((په پښتو ادب کې د کره کتنې تاريخ)). د دوکتورا ناچاپ تيزس مسکو پوهنتون، ۱۹۹۱م کال.

۶- بېدل، دېوان بېدل. د همېش خليل په زيار. ۱۹۵۷م کال. پېښور.

۷- حبيبي، پوهاند عبدالحی. د پښتو ادب لنډ تاريخ. ۱۳۸۷ل کال. کندهار: علامه رشاد خپرندويه ټولنه.

۸- خټک، اشرف خان. د هجري دېوان. د همېش خليل په زيار. ۱۳۵۸ل کال. پېښور.

۹- خټک، خوشال. د خوشال خټک مرغلرې. د پوهاند حبيبي په سريزه. ۱۳۱۷ل کال. کندهار.

۱۰- خټک، خوشال. د خوشال رباعيات. ۱۳۴۹ل کال. کابل: پښتو ټولنه. دولتي مطبعه.

۱۱- خټک، خوشال. د خوشال کليات. ۱۳۵۸ل کال. کابل: د افغانستان علومو اکاډمۍ. دولتي مطبعه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۲- ختک، خوشال. سواتنامه. د پوهاند عبدالحی حبیبي په زیار. ۱۳۵۸ل کال. کابل: دولتي مطبعه.
۱۳- رسا، سید رسول. ارمغان خوشال. ۱۹۲۴م کال. پېښور.
۱۴- رفیق، پوهنوال محمد رفیق. د ادبپوهنې بنسټونه. ۱۳۹۰ل کال.کابل: کابل پوهنتون. د لوړو زده کړو وزارت چاپخونه.
۱۵- روهي، کاندید اکاډمیسین محمد صدیق.د کره کتنې تاریخي پس منظر او معیارونه. ۱۳۸۰ ل کال. پېښور: محمدصدیق روهي فرهنګي ټولنه.
۱۶- روهي، کاندید اکاډمیسین محمدصدیق. ادبي څېړنې.۱۳۶۰ل کال. کابل: دولتي مطبعه.
۱۷- زرینکوب، داکتر عبدالحسین. نقد ادبي، جلد اول و دوم. ۱۳۸۲ل کال. ایران: موسسه انتشارات امیرکبیر. سپهر مطبعه.
۱۸- زرینکوب، عبدالحسین. نقد ادبي.۱۳۸۰ل کال. ایران.
۱۹- شمیسا، داکتر سیروش. نقد ادبي. ۱۳۸۵ل کال. ایران: انتشارات میترا. تابش مطبعه.
۲۰- صمیم، محمد اصف. ګام پر ګام له خوشال سره. ۱۳۷۸ل کال. پېښور: د افغانستان د کلتوري ودې ټولنه.
۲۱- قویم، داکتر عبدالقیوم. نقد ادبي.۱۳۸۷ل کال. کابل: انتشارات سعید.
۲۲- کاکړ، پیرمحمد. د پیرمحمد کاکړ دېوان. د استاد عبدالروف بېنوا په زیار.۱۳۲۵ل کال. کابل: پښتو ټولنه. عمومي مطبعه.
۲۳- لوانی، دولت. د دولت لوانی دېوان. د پوهاند رشاد له سریزې سره. ۱۳۵۳ل کال. کابل: پښتو ټولنه. دولتي مطبعه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲۴- مومند، عبدالحمید. د عبدالحمید مومند دېوان. د زلمي هېوادمل په زيار. ۱۳۶۳ل کال. کابل: پښتو ټولنه. ګوندي مطبعه.
۲۵- مومند، عبدالرحمن. د رحمان بابا دېوان. ۱۳۵۲ ل کال. کابل: پښتو ټولنه. دولتي مطبعه
۲۶- هاشمي، سید محی الدین. ادب پوهنه. ۱۳۸۱ل کال. پېښور: د اریک د ګرځنده کتابتونونو اداره. احمد پرنټنګ پرېس.
۲۷- همت، عبدالمالک. ادب او ادبي کره کتنه. ۱۳۸۵ل کال. کوټه: صحاف نشراتي موسسه. اکرم پرېس.
۲۸- هوتک، محمد. پټه خزانه. ۳۹ ۱۳ل کال. کابل: د پوهنې وزارت. د پوهنې مطبعه.
۲۹- هېوادمل، زلمی. ننګیالی د زمانې. ۱۳۸۰ل کال. لاهور: د افغانستان د کلتوري ودې ټولنه. ملت پرنټنګ پرېس.
۳۰- هېوادمل، سرمحقق زلمی. د پښتو ادبیاتو تاریخ (لرغونې او منځنۍ دورې). ۱۳۸۰ل کال. پېښور: دانش خپرندویه ټولنه.
۳۱- هېوادمل، سرمحقق زلمی. د کره کتنې ډولونه. ۱۳۷۰ ل کال. کابل: د لیکوالو ټولنه. دولتي مطبعه.
۳۲- ولک، رنه. تاریخ نقد جدید جلد اول. ترجمه سعید ارباب شیراني. ۱۳۷۷ل کال. ایران: انتشارات نیلوفر. دیبا مطبعه.
۳۳- یون، محمداسمعیل. اندیال خوشال. ۱۳۸۷ل کال. کابل: یون کلتوري یون.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کابل پوهنتون

ژبو او ادبیاتو پوهنځي

پښتو څانګه

کره کتنه

د ژبو او ادبیاتو پوهنځیو په پښتو څانګو کې
د کره کتنې مضمون لپاره

لیکوال

محمد اسمعیل یون

(c) ketabton.com: The Digital Library

بسم الله الرحمن الرحيم

کتاب پېژندنه:

د کتاب نوم: کره کتنه

لیکـــوال: محمد اسمعیل یون

لیکوال د خپرونو لړ: (۳۹)

خپرونـدی: د افغانستان ملي تحریك، فرهنګي څانګه

وېـبپـاڼـه: www.melitahrik.com

ډیزایـن: ضیاء ساپی

پښتۍ ډیزاین: فیاض حمید

چـاپشمېـر: ۱۰۰۰ ټوکه

چـاپـکـال: ۱۳۹۴ ل کال/ ۲۰۱۵م

د تحریك د خپرونو لړ: (۹۴)

یادونه: د چاپ حقوق له ملي تحریک سره خوندي دي او د کتاب د محتوا مسولیت لیکوال پورې اړه لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

نيو ليک

سرليک | مخ

د تحريک يادښت ۱
د لومړي چاپ يادښت ۲
د سر خبرې ۳
کره کتنه زموږ د ادبياتو يوه مهمه اړتيا ۵
يک اثر مهم تدريسی ۸
دا اثر يوه ګټوره هڅه ۱۱
سريزه ۱۴

لومړی څپرکی

کره کتنه ۱۸

الف- د کره کتنې لغوي مانا ۱۹
ب- د کره کتنې اصطلاحي مانا ۲۲
ج- د کره کتنې اهميت ۲۶
د- د کره کتنې اړتيا ۲۸
هـ- د کره کتنې بريدونه (حدود) ۳۰
و- د کره کتنې اداب ۳۱
د لومړي څپرکي لنډيز ۳۶
د لومړي څپرکي پوښتنې او سپارښتنې ۳۸

(c) ketabton.com: The Digital Library

دويم څپرکی

د کره کتنې پیدا ایښت ۴۰

۱ -کره کتنه په زاړه یونان کې ۴۵
۲ - کره کتنه په لویدیځ کې ۵۹
۳ - کره کتنه په ختیځ کې ۶۲
د دویم څپرکي لنډیز ۷۰
د دویم څپرکي پوښتنې او سپارښتنې ۷۳

دریيم څپرکی

د کره کتنې پایښت ۷۵

الف- کره کتنه په لویدیځ کې ۷۵
ب- کره کتنه په ختیځ کې ۹۳
۱- کره کتنه په عربي نړۍ کې ۹۴
۲- کره کتنه په دري کې ۱۱۴
۳- کره کتنه په اردو ژبه کې ۱۱۸
د دریيم څپرکي لنډیز ۱۲۹
د دریيم څپرکي پوښتنې او سپارښتنې ۱۳۳

څلورم څپرکی

کره کتنیز او ادبي ښوونځي ۱۳۵

۱- کره کتنیز ښوونځي ۱۳۶

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲- ادبي ښوونځي ۱۳۸
الف- لويديز ادبي ښوونځي ۱۳۸
۱- کلاسيزم ۱۳۸
۲- رومانيزم ۱۴۰
۳- رياليزم ۱۴۱
۴- ناتورياليزم ۱۴۳
۵- سمبوليزم ۱۴۵
۶- سور رياليزم ۱۴۶
۷- اکسزسيتانسياليزم ۱۴۸
۸-سينتيمنتاليزم ۱۴۹
۹- نهيليزم ۱۵۲
۱۰- فورماليزم ۱۵۳
۱۱- ايماژينيزم ۱۵۳
۱۲- پارناس ښوونځی ۱۵۴
۱۳- امپرسيونيزم ۱۵۵
۱۴- کونستروکتيويزم ۱۵۵
۱۵- اوربانيزم ۱۵۶
۱۶- دادايیزم ۱۵۷
۱۷- اونانيميزم ۱۵۷
۱۸- ويريزم او نور... ۱۵۸
ب- پښتو ادبي ښوونځي ۱۵۸
۱- روښان ادبي ښوونځی ۱۵۹
۲- خوشال ادبي ښوونځی ۱۶۰

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳- رحمان بابا ادبي ښوونځی ۱۶۲
۴- حمید رشید ادبي ښوونځی ۱۶۴
ج- فارسي ادبي ښوونځي ۱۶۶
۱- خراساني ادبي ښوونځی ۱۶۷
۲- عراقي ادبي ښوونځی ۱۶۸
۳- هندي ادبي ښوونځی ۱۶۹
۴- مراجعت ادبي ښوونځی ۱۷۰
د ځلورم څپرکي لنډيز ۱۷۲
د څلورم څپرکي پوښتنې او سپارښتنې ۱۷۵

پينځم څپرکی

کره کتنه په پښتو ادب کې ۱۷۷
الف- پخوانۍ دوره ۱۷۸
ب- منځنۍ دوره ۱۸۳
ج- اوسنۍ دوره ۲۱۱
د- د کره کتنې په برخه کې متفرقه کار ۲۲۴
د پينځم څپرکي لنډيز ۲۴۸
د پينځم څپرکي پوښتنې او سپارښتنې ۲۵۱

شپږم څپرکی

د کره کتنې ډولونه ۲۵۳
۱- نظري کره کتنه ۲۵۶
۲- عملي کره کتنه ۲۵۷

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳- تاریخي کره کتنه ۲۵۸
۴- تشریحي او توضیحي کره کتنه ۲۶۳
۵- ښکلاییزه کره کتنه ۲۶۳
۶- حکمي کره کتنه ۲۷۲
۷- اروا پوهنیزه کره کتنه ۲۷۲
۸- متني کره کتنه ۲۸۱
۹- مارکسستي کره کتنه ۲۸۲
۱۰- قانون جوړوونکې کره کتنه ۲۸۵
۱۱- ټولنیزه کره کتنه ۲۸۶
۱۲- رومانتیکه کره کتنه ۲۹۰
۱۳- تحلیلي کره کتنه ۲۹۶
۱۴- استقرایي کره کتنه ۲۹۹
۱۵- پرتلیزه کره کتنه ۳۰۴
۱۶- لغوي کره کتنه ۳۰۶
۱۷- فني کره کتنه ۳۰۷
۱۸- اخلاقي کره کتنه او نورې... ۳۰۸
د شپږم څپرکي لنډیز ۳۱۰
د شپږم څپرکي پوښتنې او سپارښتنې ۳۱۳

اووم څپرکی

د کره کتنې اصول او معیارونه ۳۱۵
۱- مطلق اصول او معیارونه ۳۱۶
۲- نسبي اصول او معیارونه ۳۱۷
د اووم څپرکي لنډیز ۳۵۱

(c) ketabton.com: The Digital Library

د اووم څپرکي پوښتنې او سپارښتنې ۳۵۳

اتم څپرکی

د کره کتونکي ځانګړتیاوې ۳۵۵
۱- پوهه او بصیرت ۳۵۶
۲- عدل او انصاف ۳۵۷
۳- ناپېیلتیا ۳۵۸
۴- ناتعصبي ۳۵۹
۵- پر اصولو ټینګار ۳۶۲
۶- زړه ورتیا ۳۶۳
۷- د کره کتنې د ادابو درناوی ۳۶۴
د اتم څپرکي لنډیز ۳۶۶
د اتم څپرکي پوښتنې او سپارښتنې ۳۶۸

نهم څپرکی

د کره کتنې ګټې، د ادبیاتو او نورو علومو
په وده کې د د هغې اغېزې ۳۷۰
۱- عامو لوستوالو ته یې ګټې ۳۷۱
۲- لیکوالو ته یې ګټې ۳۷۴
۳- ادبیاتو ته یې ګټې ۳۸۱
۴- د پوهې پراختیا ته یې ګټې ۳۸۲
د نهم څپرکي لنډیز ۳۸۴

(c) ketabton.com: The Digital Library

د نهم څپرکي پوښتنې او سپارښتنې ۳۸۶

لسم څپرکی

مونږ ولې له کره کتنې ډاریږو؟ ۳۸۸
۱- د کره کتنې نا عاموالی ۳۸۹
۲- د زغم کلتور نشتوالی ۳۹۰
۳- د سالمې کره کتنې کموالی ۳۹۵
د لسم څپرکي لنډیز ۳۹۹
د لسم څپرکي پوښتنې او سپارښتنې ۴۰۱

یوولسم څپرکی

په پښتو ژبه د کره کتنې
چاپ شوي کتابونه ۴۰۳
الف- په افغانستان کې ۴۰۵
ب- په پښتونخوا کې ۴۱۴
د یوولسم څپرکي لنډیز ۴۲۲
د یوولسم څپرکي پوښتنې او سپارښتنې ۴۲۴
وروستۍ پایله ۴۲۶
اخځونه ۴۲۸

(c) ketabton.com: The Digital Library

مننه او کور ودانی

د افغانستان ملي تحریک د هېواد پالې او فرهنګپالې اغلې (انیسه عمراني) څخه د زړه له تله مننه کوي چې د دې اثر چاپ ته یې اوږه ورکړه. ملي تحریک ویاړي چې د علمي اثارو د چاپ لړۍ یې پیل کړې ده. دا لړۍ به دوام لري. موږ له ټولو درنو هېوادوالو څخه په خورا درنښت هیله کوو چې په خپل معنوي او مادي وس د کتابونو د چاپ دا لړۍ لا پسې وغځوي.

یو ځل بیا د دې اثر له لیکوال او چاپوونکې څخه د زړه له تله مننه کوو چې د دې اثر د لیکلو او چاپولو جوګه شول.

په فرهنګي مینه

د افغانستان ملي تحریک

(c) ketabton.com: The Digital Library

KARA KATANA
"Criticism"

By: Mohammad Ismael Yoon

د افغانستان ملي تحریک
www.melitahrik.com

د خپرونو لړ: ۳۹
د لیکوال د خپرونو لړ: ۹٤

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library